

Hikajat Hasanoeddin

<https://hdl.handle.net/1874/323982>

III
HIKAJAT
HASANOEDDIN

J. EDEL.

BIBLIOTHEEK DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT.

A-900-192-1930

HIKAJAT HASANOEDDIN

JAN 1932

HIKAJAT HASANOEDDIN

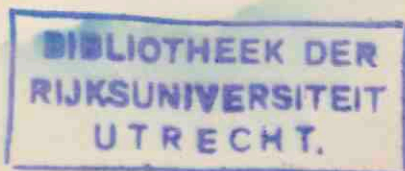
ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN
DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJS-
BEGEERTE AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE UTRECHT,
OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS DR. J. BOEKE,
HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE,
VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER UNIVER-
SITEIT, IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN OP VRIJDAG
4 MAART 1938, DES NAMIDDAGS TE 3 UUR, DOOR

JAN EDEL

GEBOREN TE NAARDEN

DRUKKERIJ EN UITGEVERSZAAK B. TEN BRINK - MEPEL

1938

HASKAJAT HASANORDIN

THESE
DIE
VON
HASKAJAT
HASANORDIN
VOR
DER
KONIGLICHEN
UNIVERSITÄT
ZU
ERLANGEN
VORGELEGT
UND
ZUR
ERLANGUNG
DES
DOKTORGRADUS
VORBEREITET
WURDE
VON
HASKAJAT
HASANORDIN
ERLANGEN
1888

JAN EISEL

DEPARTMENT OF MATHEMATICS

UNIVERSITEIT DER
RIJKSUNIVERSITEIT
UTRECHT

*Aan mijn Ouders.
Aan mijn Verloofde.*

Na de voltooiing van dit proefschrift kan ik aan den reeds lang gekoesterden wensch voldoen, degenen die aan het tot stand komen ervan hebben meegewerkt, hiervoor openlijk mijn dank te betuigen.

Maar hoe zou ik de woorden vinden, geschikt de dankbaarheid te vertolken die mij bezielt jegens U, hooggeleerde GONDA, hooggeachte promotor. Met onverflauwde belangstelling hebt Gij mij bij mijn werk gesteund en mij op de fouten, die het bevatte, opmerkzaam gemaakt. Het besef van het groote voorrecht dat mij te beurt viel, onder Uw even krachtige als beminnelijke leiding te mogen werken, was mij een voortdurende vreugde; moge ik nimmer de lessen vergeten, die ik in deze jaren leerde.

Ook U, Zeer Geleerde PRYOHOETOMO, betuig ik mijn hartelijken dank voor Uw hulp bij de bewerking van den Javaanschen tekst; aan onze besprekingen bewaar ik een prettige herinnering;

en U, Hooggeleerde JUYNBOLL, voor Uw transcriptie en vertaling der Arabische formules en Arabische tekstgedeelten;

U, Hooggeleerde FISCHER, voor Uw bereidwillige inlichtingen inzake enkele ethnologische vraagstukken;

U, Hooggeleerde VAN VUUREN, voor Uw tegemoetkomende inlichtingen aangaande de geografie van den Nederlandsch-Indischen archipel;

U, Hooggeachte PANGÉРАН, voor Uw zeer gewaardeerde ont-raad-seling van een gedeelte van een stamboom;

U, Zeer Geleerde TEN HAEFF, voor Uw inspireerende mede-deelingen betreffende parapsychologische vraagstukken;

U, Hooggeleerde R. A. HOESEIN DJAJADININGRAT, voor de beminnelijke wijze waarop Gij mij Uw handschrift ter leen afstond;

U, Zeer Geleerde PIJPER, voor de voorkomendheid waarmee Gij mij Uw handschrift ter raadpleging toezond;

U, Zeer Geleerde VAN ARENDONK, voor Uw toestemming enkele handschriften uit de Leidsche Universiteitsbibliotheek zoo langen tijd te raadplegen;

U, Hooggeachte EVERS, voor Uw deskundige schatting van den ouderdom der handschriften.

Ook jou, waarde VAN EPEN, dank ik van deze plaats hartelijk

voor je onmiddellijke bereidwilligheid, de fraaie bandteekening voor dit proefschrift te maken.

Het personeel van de Utrechtsche Universiteitsbibliotheek hielp mij vlot en voorkomend en stond mij eenige faciliteiten toe, die mij mijn werk zeer vergemakkelijkten.

Tenslotte zij het mij vergund mijn groote waardeering uit te spreken over de wijze waarop Gij, Hooggeleerde BEZEMER en Zeer Geleerde PRYOHOETOMO, mij tijdens mijn Indologische studie in de Javaansche, en Gij, Hooggeleerde GONDA en Hooggeachte KOOT in de Maleische taal en letterkunde, en Gij Hooggeleerde FISCHER, in de Vergelijkende Volkenkunde van Nederlandsch-Indië onderwezen hebt.

INHOUD.

Lijst van afkortingen	p. 4
Inleiding	p. 7
Maleische en Javaansche tekst	p. 28
Inhoudsopgave	p. 154
Aanteekeningen	p. 182
Tabellen	p. 246
Woordenlijsten	p. 260

LIJST VAN GEBRUIKTE AFKORTINGEN.

De afkortingen, waarvan de beteekenis reeds uit het betoog waarin zij voorkomen duidelijk blijkt, zijn hieronder niet opgenomen.

'A.'A. = sultan Ahmad 'Abdoel' Arifin van Demak.

aant. = onze aantekeningen.

Adatrechtb. = Adatrechtbundel.

afd. = afdeeling.

Amp. D. of Ampèl D. of A. Denta of A. D. = pangéran Ampèl Denta.

Bab. Tjerb. = Babad Tjerbon, uitvoerige inhoudsopgave en noten, door wijlen Dr. J. L. A. Brandes, met inleiding en bijbehorenden tekst uitgegeven door Dr. D. A. Rinkes in V.B.G. deel LIX, tweede stuk, eerste gedeelte, 1911.

Bertling = Mr. C. Tj. Bertling: „Verwantschapsposities in Middel-Java.“ (Ind. Tijdschr. van het R. 143 [1936]).

B. K. I. = Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië, uitgegeven door het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië.

de Bruin = Cornelis de Bruin, Reizen over Moskovie door Persie en Indie, t' Amsterdam 1714.

B. T. Dj. of Bab. T. Dj. = Babad Tanah Djawi.

ch = chalipah.

Dem. = Demak.

derg. = dergelijke.

Diss. of diss. = dissertatie.

distr. = district.

Drewes = G. W. J. Drewes, Drie Javaansche goeroe's, proefschrift Leiden, 1925.

D. S. Tjerb. of D. S. Tjerbon of Daft. Sedj. Tjerb. = Daftar Sedjarah Tjerbon, beschreven onder D. op p. 16 en 17 der Inleiding.

Enz. des Isl. = Enzyklopaedie des Islam, herausgegeben von M. Th. Houtsma, T. W. Arnold, R. Basset und R. Hartmann, 4 Teile 1913/36.

g = gedé of gedé.

goen. of Goen. = goenoeng.

G. R. = J. F. C. Gericke en T. Roorda, Javaansch-Nederlandsch Handwoordenboek, bewerkt door Dr. A. C. Vreede, 1901.

- H. = Hidjah.
- de Haan = Dr. F. de Haan, Priangan, de Preanger-Regentschappen onder het Nederlandsch Bestuur tot 1811, 4 dln., Batavia 1910—1912.
- Has. of Hasan. = Hasanoeddin.
- hist. bijz. = historische bijzonderheden.
- Hoes. of Hoesein = Hoesein Djajadiningrat, Critische beschouwing van de Sadjarah Banten, proefschrift Leiden, 1913.
- hs(s). = handschrift(en).
- hs. Pijper = het handschrift van Dr. G. F. Pijper, beschreven onder C. op p. 14 der Inleiding.
- Ind. Tijdschr. van het R. = Indisch Tijdschrift van het Recht.
- inh. opg. = Inhoudsopgave.
- Jav. = Javaansch.
- k(j). g. = kjai gedé of kjai gedé.
- K. I. = Krama Inggil.
- Krom of Krom, H. J. Gesch.² = Prof. Dr. N. J. Krom, Hindoe-Javaansche Geschiedenis, 2de druk, 's-Gravenhage 1931.
- m. of maul. = maulana.
- machd. = machdoem.
- Madj. = Madjapahit.
- Mal. = Maleisch.
- Med. Ned. Zend. Gen. = Mededeelingen vanwege het Nederlandsch Zendingsgenootschap.
- Moh. = Mohammed(aansch).
- nj. g. = njai gedé of njai gedé.
- ontb. = ontbreekt.
- Oudheidk. Versl. = Oudheidkundig Verslag van den Oudheidkundigen Dienst in Nederlandsch-Indië.
- oorspr. = oorspronkelijk.
- p. = pagina.
- pan. of panemb. = panembahan.
- pang. = pangéran.
- pan. r. Soer. = panembahan ratoe Soerasowan.
- Pararaton = Pararaton, uitgegeven en toegelicht door Dr. J. L. A. Brandes, tweede druk, bewerkt door Dr. N. J. Krom, in: V.B.G. deel LXII, 1920.
- pl. = plaats.
- pn. = pangéran.

- Pr. = conjectuur van Dr. Pryohoetomo.
 r. = ratoe.
 red. = redactie.
 reg. = regentschap.
 res. = residentie.
 Rinkes = D. A. Rinkes, Abdoerraof van Singkel, proefschrift Leiden, 1909.
 s. = sang.
 S. B. r.² of Sadj. B. r.² = Sadjarah Banten ranté-ranté.
 Schrieke = B. J. O. Schrieke, Het Boek van Bonang, proefschrift Leiden, 1916.
 s. G. Djati of soes. G. Djati = soesoehoenan Goenoeng Djati.
 sj. = sjéch.
 Skr. = Sanskrit.
 slt. = sultan.
 slt. Ahm. 'Abd. = sultan Ahmad 'Abdoel' Arifin van Demak.
 Soend. = Soendaneesch.
 sn. = soesoehoenan.
 soelt. = soeltan.
 T. B. G. = Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
 tgr. = tegenover.
 toem. = toemenggoeng.
 uitgeg. = uitgegeven.
 V. B. G. = Verhandelingen van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
 Veth² of Veth, Java² = Prof. P. J. Veth, Java, Geographisch, Ethnologisch, Historisch, tweede druk, bewerkt door Joh. F. Snelleman en J. F. Niermeyer, 4 dln., Haarlem 1896—1907.
 vgl. = vergelijk.
 v. in = voegt in.
 V. S. = Verspreide Geschriften.
 Wüstenfeld = Dr. F. Wüstenfeld, Vergleichungstabellen der Muhammedanischen and Christlichen Zeitrechnung, Leipzig, 1854.
 Zoetmulder = P. J. Zoetmulder, Pantheïsme en Monisme in de Javaansche Soeloekliteratuur, proefschrift Leiden, 1935.
-

INLEIDING.

De *Sadjarah Banten ranté-ranté* en haar Maleische versie de *Hikajat Hasanoeddin* bevatten een aantal verhalen over het leven, de afstamelingen en de nakomelingen van verschillende Javaansche heiligen, en wel voornamelijk van pangéran Ampèl Denta en van soesoehoenan Goenoeng Djati en zijn zoon maulana Hasanoeddin. De verhalen spelen ten tijde der invoering van den Islam op Java ¹⁾. Pangéran Ampèl Denta ²⁾ leefde te Ampèl Denta in de 2e helft der 15e eeuw ³⁾; s. G. Djati verbreidde in het tweede kwart der 16e eeuw den Islam in West-Java ⁴⁾, welk werk door maul. Hasanoeddin in het derde kwart der zelfde eeuw werd voortgezet. ⁴⁾

Men zou echter bedrogen uitkomen, indien men meende in dit geschrift een aaneengeschakeld, op historische feiten gebaseerd, relaas van den godsdienstovergang op Java aan te treffen.

Allereerst is de Javaansche geschiedschrijving over de Islamietische rijken in het algemeen historisch onbetrouwbaar ⁵⁾; te onderkennen wat er aan historische waarheid onder schuilt, is alleen mogelijk als men van andere zijde reeds weet, wat er geschied is. ⁶⁾ De Javaan wendt zich niet tot de feiten uit het verleden, om uit haar chronologische opeenvolging iets van het aardse gebeuren te leeren, veeleer vervormt hij de hem overgeleverde feiten naar eigen inzichten van toedracht; zijn behoefte wordt niet, als bij den hedendaagschen Westerschen geschiedschrijver bevredigd door het kennen van een objectieve waarheid omtrent het verleden ⁷⁾, maar door de wetenschap dat het verleden zich heeft gedragen, zooals het zich volgens het levensinzicht van den schrijver behoorde te gedragen.

De „primitievere” mensch scheidt zich bij elk gebeuren direct een oorzaak en verband met ander gebeuren, indien die oorzaak, dat verband, hem al niet door zijn opvoeders (sociaal milieu) was bijgebracht; het is deze zucht naar oorzaken, verband, dat hem allerlei dingen die elkaar bijv. naar den tijd opvolgen, naar den vorm gelijken of ruimtelijk nabij staan, in een „causaliteitsbetrekking” doet plaats en die hem

1) Over dezen tijd (15de en 1ste helft 16de eeuw) vindt men o.a. gegevens bij Hoesein Djajadiningrat, *Critische beschouwing van de Sadjarah Banten*, proefschrift Leiden 1913; Schrieke, *Het boek van Bonang*, proefschrift Leiden 1916; Krom, *Hindoe-Jav. Geschiedenis*²⁾, Hfdst. XIII. ²⁾ Zie Hfdst. III. ³⁾ Schrieke, *Diss.* p. 37, 38; Krom, o. c. p. 452. ⁴⁾ Zie aant. bij p. 1. ⁵⁾ Vgl. de karakteristiek ervan in Hoesein, *Diss.*, p. 289—311. ⁶⁾ Krom, o. c. p. 26. ⁷⁾ M.i. om den gang van het wereldsche gebeuren en het leven zelf te begrijpen.

ook het verleden, waarin immers de oorzaak van het heden moet liggen, doet zien als een middel om die zucht te bevredigen. Ons criterium „objectief vaststaand feit” is bij hem: deugdelijk middel. Het is dus niet a priori onmogelijk de historische toedracht uit de inheemsche geschiedverhalen terug te vinden, zij het ook min of meer naar den smaak van den verteller verbeterd. Voor de Mal. literatuur heeft Dr. A. L. V. L. van der Linden dit in zijn proefschrift ¹⁾ p. 8—22 nagegaan.

Naarmate de gebeurtenissen verscher in het geheugen liggen zal men minder gemakkelijk van de historische waarheid afwijken. Van de bestudeering der niet-contemporaine historische geschriften zullen we dan ook pas baat vinden, indien we niet onze aandacht richten op de meerdere of mindere afwijking van de waarheid, maar op de beweegredenen die de schrijver gehad kan hebben om den gang van zaken zoo voor te stellen. ²⁾ Pas indien van een tijdperk reeds verscheidene historische feiten bekend zijn en men de opvattingen der kroniekschrijvers over dit tijdperk in voldoende mate kent, kan men met behulp der inheemsche kronieken en gissing wagen naar den samenhang der gebeurtenissen.

Tweedens zijn de verhalen en geslachtstabellen van onzen tekst niet chronologisch gerangschikt en vormen zij, ook in de zoo juist mogelijke volgorde ³⁾ gelezen, geen aaneensluitend verhaal, terwijl verschillende gebeurtenissen meerdere malen verhaald worden.

De oorspronkelijke samensteller heeft vermoedelijk niet uit éénzelfde traditie of handschrift geput, maar telkens uit verschillende handschriften of tradities een stukje genomen; daardoor is soms inwendige tegenspraak tusschen de verhaalde feiten ontstaan. Zie bijv. de aant. bij p. 101. Wij hebben voor de meerdere overzichtelijkheid elk op zichzelf staand stukje in een afzonderlijk hoofdstuk ondergebracht.

Is de bedoeling van den Javaanschen schrijver dus niet geweest een geschiedverhaal in onzen zin des woords te leveren, en heeft de tekst als zoodanig dan ook weinig waarde voor ons, we kunnen er toch, vooral indien contrôle door gebruikmaking van andere, meer betrouwbare bronnen mogelijk is, en na vergelijking met andere inheemsche tradities, iets uit opmaken omtrent de inzichten en gemoedsgesteldheid van de Javanen in den tijd van den schrijver. ⁴⁾

De verhalen in onzen tekst dragen slechts voor een deel historisch

¹⁾ „De Europeaan in de Maleische literatuur”, Utrecht, 1937. ²⁾ Vgl. Dr. Th. Pigeaud in Djawa 7 (1927) p. 348 v. Zie ook Dr. J. Romein: De funktie van een historische fiktie, p. 193 in den bundel: Het onvoltooid verleden. A'dam 1937. ³⁾ Deze zou kunnen zijn: Hfdst. III, VII, VIII, X, V, IV, I, II, IX, VI. ⁴⁾ Vgl. Hoesein t. a. p. p. 307.

karakter, nl. Hfdst. I, II, die ongeveer overeenkomen met de Sadjarah Banten, bij Hoesein, Diss. p. 31—37, toegelicht op p. 73—155. Hfdst. III kan historische elementen bevatten, voornamelijk in de familie-verhoudingen van pn. Ampèl Denta en zijn nakomelingen. De historische gebeurtenissen uit dezen tijd zijn door Schrieke behandeld in zijn dissertatie p. 17—55. Hfdst. IV is grootendeels legendarisch en bevat ook een aantal zedelessen. Hfdst. V bevat in de opsomming der plaatsnamen controleerbaar materiaal. Hfdst. VI, VII en VIII zijn legendarisch. Hfdst. IX bevat waarschijnlijk historische elementen. Hfdst. X is legendarisch, bevat zedelessen en brokstukken uit Moham-medaansch-mystieke werken.

Wij hebben ons in dit proefschrift beperkt tot de uitgave van dat gedeelte van de Javaansche versie, dat ook in de Maleische versie voorkomt en van de Maleische versie zelve, en in de aantekeningen slechts dat vermeld, wat ons nuttig scheen tot goed begrip van den tekst. Vergelijking met het in andere, over deze onderwerpen handelende werken en, al of niet uitgegeven, handschriften vermelde vond slechts plaats waar onze tekst corrupt scheen. Wij zijn overtuigd van de onvolmaaktheid van dit systeem: nauwgezette bestudeering van andere op hetzelfde onderwerp betrekking hebbende kronieken ¹⁾ zal op de onze een ander licht werpen.

Hoewel de Mal. versie onzer kroniek niet een vertaling bleek te zijn van de Javaansche zooals die ons ter beschikking stond ²⁾, komt zij er toch voldoende mee overeen om een samenvatting van beider inhoud in één uitvoerige inhoudsopgave mogelijk te maken. Om meer dan één reden gaven wij liever een inhoudsopgave dan een volledige vertaling, die voor een Nederlandschen lezer wat omslachtig zou zijn; bovendien leek een vertaling ons voor kenners van de beide genoemde talen niet noodig. Weliswaar bevatten de teksten een aantal oneffenheden, maar deze zijn toe te schrijven aan lacunes in de handschriften of aan andere afschrijvers- of vertalersfouten. In de noten en zoo noodig in de aantekeningen tracht ik hierover uitsluitel te geven.

De Jav. versie werd door Dr. Hoesein Djajadiningrat reeds in zijn dissertatie uitvoerig besproken. Op pag. 14 en 15 noemt hij ze ³⁾: „eene collectie overleveringen uit Banten. ⁴⁾ De eerste ervan komt

¹⁾ Hoesein besprak ze in zijn diss. o.a. p. 199—201. ²⁾ Beneden wordt op de verhouding der beide versies nader ingegaan. ³⁾ Wij zullen de Jav. woorden uit dit citaat steeds overbrengen in de in deze uitgave gevolgde spelling. ⁴⁾ De mededeeling op pag. 195, dat deze overleveringen in geen verband met elkaar staan, is niet juist, ze houden verband doordat ze mededeelingen bevatten die over dezelfde personen handelen en doordat bijv. in het verhaal over pn. Ampèl D. (Hoofdst. III) de komst van s. G. Djati op Java voorspeld wordt; (deze aankomst wordt in een ander verhaal (Hfdst. X) verteld).

wat den inhoud betreft overeen met wat in de Sadjarah Banten te vinden is over de vestiging van Hasanoeddin te Banten tot de inneming van Padjadjaran. De verdere stukken bevatten legendarische verhalen omtrent Soenan Goenoeg ¹⁾ Djati en Soenan Ampèl, die terug te vinden zijn in Tjarebonsche geschriften als de *Wawatjan Soenan Goenoeng Djati, Sadjarah para wali* e.a. Die fragmenten zijn alle in proza. De collecte schijnt den naam te dragen van Sadjarah Banten Ranté-ranté." [In een noot wordt o.a. nog vermeld dat deze titel alleen vóór in het ex. van Prof. Snouck Hurgronje staat]. Op pag. 196, 197 zegt de geleerde schrijver, dat de overleveringen niet alleen los van elkaar staan, maar dat elk stuk een afgerond geheel is. „Niet eens door den vorm, niet eens door eene rangschikking naar tijdsorde, doch enkel en alleen door de samenvoeging in één handschrift zijn die fragmenten vereenigd. De benaming Sadjarah Banten Ranté-ranté, die gevoegelijk weergegeven kan worden met Sadjarah Banten in kettingvorm, tegenover eene andere Sadjarah Banten, is dan ook volkomen juist. Wanneer deze verzameling aangelegd is geworden, is niet met zekerheid uit te maken. We hebben daarvoor slechts aanwijzingen." Zij moet in elk geval na de Sadjarah Banten, wier oudste redactie van 1662/63 dateert ²⁾ tot stand zijn gekomen, daar Hoesein op p. 144—147 aannemelijk maakt, dat de foutieve opvatting van enkele gedeelten van de Sadjarah Banten [of een op deze kroniek teruggaande tekst E.], de oorzaak geweest is van enkele foutieve mededeelingen in S. B. r.²

Een tweede aanwijzing vond Hoesein (t. a. p. pag. 198) in de mededeelingen op pag. 80, 81 der S. B. r.², waar de achtereenvolgende bezitters van het geschrift (of van het laatste stuk) opgesomd worden. „De levens van de . . . . . na Aboelmafachir genoemde personen moeten alle, blijkens de plaatsen in de genealogie, inderdaad, zoo niet geheel dan toch voor een deel, na 1662 gevallen zijn. Voorts blijkt uit de toevoeging, die alleen bij namen van overledenen gezet wordt, de bede om genade van Allah, dat die aantekening geschreven moet zijn na Toebagoes Moehammad Saléh's dood. Mogen we nu uit de omstandigheid, dat de reeks met Moehammad Saléh ophoudt, de conclusie trekken, dat de notitie afkomstig is van den op dezen volgenden bezitter van het handschrift en niet verder voortgezet is, dan hebben we ook, zij het bij benadering, de andere grens. Nemen we om een jaartal te hebben $\pm$ 1725 als sterfjaar van Moehammad

1) lees: Goenoeng. 2) Hoesein t. a. p. pag. 10.

Saléh, kleinzoon van den in 1651 gestorven Abboelmafachir, aan, dan moet de S. B. Ranté-ranté ontstaan zijn tusschen 1662 en ± 1725, uit een samenvoeging van verschillende stukken, die mogelijk in het bezit waren geweest van de bovengenoemde personen." 1)

In zijn dissertatie deelt Hoesein ook iets mee omtrent het oudste handschrift van de S. B. r.²; zoo zegt hij op pag. 15 nt. 1: „Van deze collectie bestaat een betrekkelijk oud handschrift, zeker wel het origineel, dat als heilig beschouwd wordt", terwijl hij op pag. 198 en 199 hieraan nog toevoegt, op gezag van de mededeelingen van zijn broer, den regent van Sérang: „Wil men er iets uit lezen, dan moet men het eerst bewierooken. Het lezen moet op luiden en plechtigen toon geschieden. Na afloop moet men een kleinen godsdienstigen maaltijd (*sidekah* of *hadjat*) geven, waarvoor de spijzen en dranken voorgeschreven zijn. Daarbij moet een bepaald gebed (*doa*) gereciteerd worden. Het opmerkelijke nu is, dat het oude handschrift der S. B. Ranté-ranté voor heiliger gehouden wordt dan dat der S. B. uit 1732 [naar mededeeling van den regent van Sérang]. Zou die meerdere heiligheid, behalve in het feit, dat het eerste in Arabisch (*pégon*) en het laatste in Javaansch schrift geschreven is, niet haar grond kunnen hebben in een hooger en ouderdom?" Ook in het hs. van Prof. Dr. Hoesein Djadadiningrat dat te mijner beschikking was, komen aanteekeningen voor die op het bestaan van dit hs. wijzen. Zoo staat op pag. 95 de aanteekening: „Het als heilig beschouwde oude hs. van deze sadjarah loopt tot hier."

Sindsdien schijnt het hs. echter spoorloos verdwenen te zijn, daar Prof. Dr. Hoesein Djadadiningrat mij in zijn brief van 14 April 1936 mededeelde dat hij, behalve het hs. der S. B. r.², dat hij mij zoo aller-vriendelijkst ter raadpleging afstond, geen andere handschriften bezat noch kende.

De Mal. versie is een vertaling in proza van de Jav., zooals Hoesein Diss. p. 15, 199, reeds opmerkte en zooals we beneden nog nader zullen motiveeren; ze kan, daar het oudste door ons gebruikte hs. op zijn vroegst uit het einde der 18e eeuw dateert, geen inlichting geven omtrent den tijd van ontstaan der S. B. r.² De Mal. hss., waarvan door Dr. de Hollander 2), Prof. Pijnappel 3) en Dr. H. H.

1) Een geslachtslijst van Bantensche vorsten in de Mal. red., p. 51, die in de Jav. red. ontbreekt, (er is ruimte voor open gelaten) geeft als laatste vorst sultan Aboel-fadhl (1687—1690) op. Indien dus de Mal. vertaler niets bijgevoegd heeft zou de S. B. r.² omstreeks dezen tijd samengesteld zijn. 2) Op pag. 369 van zijn Handleiding bij de beoefening der Mal. Taal- en Letterkunde 6, onder no. 27. 3) B. K. I. 3e Volgrees V, p. 163.

Juynboll ¹⁾ reeds een beschrijving is gegeven, zijn ouder dan de Jav. hss. en kunnen daarom ook voor de kennis van den oorspronkelijken Javaanschen tekst waarde hebben.

De Handschriften.

Wij zullen nu eerst de ons ter beschikking staande Jav. hss. nader beschouwen. Deze waren:

A, eigendom van Prof. R. A. Dr. Hoesein Djajadiningrat. Het is 21 × 16,5 cm. groot en bevat 171 bladzijden van 16 regels; de bladz. 24, 82, 97 tot 113, 170, 171 zijn onbeschreven. De heer G. A. Evers, conservator aan de Utrechtsche Universiteitsbibliotheek, deelde mij mede, dat het waarschijnlijk een uit Holland in Indië geïmporteerd in stevigen band gebonden schrift is, dateerend uit de 2e helft der 19de eeuw. Pag. 1 en 2 hebben randversiering, alle pagina's zijn rood omlijnd; wanneer een nieuw stukje begint, worden een aantal regels aan de boven- en onderzijde van de bladz. onbeschreven gelaten, nl. op pag 1, 19, 25, 83, 113.

Het schrift is keurig en duidelijk pégon, maar vrij klein; het lezen zonder loupe vermoeit spoedig. De *d* en *t* zijn niet van *d* en *t* onderscheiden, wel wordt in Arabische woorden, waar dit noodig is, bijv. *soeltan*, en in het woord *batara* de 16e letter van het Arab. alfabet geschreven; de *r* nadert soms de *w*. De vocalisatie in open lettergrepen komt overeen met die van lange vocalen in Arabisch schrift, maar met de eigenaardigheid dat zij bij de *é* (*è*) een baris diatas plaatst in plaats van een kesra en evenzoo bij de *o* een dergelijk teeken i.p.v. de dhamma. In gesloten lettergrepen wordt dikwijls een alif, *waw* of *ja* geschreven, vooral indien het woord geen open lettergreep heeft. Deze bedoelde baris diatas wordt steeds gevolgd door een klinkerdooder, welke ook steeds geschreven wordt boven een medeklinker die een lettergreep sluit. Voor de *pepet* is het gewone teeken gebruikt. Wellicht om te voorkomen dat men bijv. *éjan* zou lezen als *èn* is zoo noodig tusschen 2 opeenvolgende klinkers een hamza geplaatst, die dan dus den overgangsklank aanduidt; dit is althans de bedoeling van den afschrijver, maar hij vergeet het wel eens. Het verdubbelings-teeken wordt steeds achter het geheele woord geschreven, ook als slechts een gedeelte herhaald moet worden bijv. *kaloenta*²⁾.

Het hs. heeft interpunctie, voorgesteld door een : , maar deze is zoo

¹⁾ Catal. Mal. en Sund. Hss. der Leidsche Univ. Bibl., 1899, pag. 241, 242.

willekeurig (heele pagina's zijn zonder interpunctie, terwijl ze in sommige stukken, bijv. in opsommingen, veel frequenter voorkomt), dat wij ze bij de transcriptie genegeerd hebben. Wij hebben den tekst van dit hs. tot en met p. 81 uitgegeven; daarna bevat dit hs. nog tot p. 91 een legendarisch stukje betreffende soenan Goenoeng Djati; p. 92—94 verhaalt van Moehammad, waarna op p. 94 en 95 een Arabisch stukje volgt; p. 95 bevat een stuk van het gesprek tusschen pn. Palalangon en s. G. Djati, dat reeds op p. 49 S. B. r.² verhaald werd. Blijkens een aantekening hierna gaat het oudste bekende hs. der S. B. r.² tot zoover. Daarna volgt nog een gebed (p. 95, 96), waarna op p. 113—158 een uitvoerige geslachtslijst van Bantensche vorsten en vele andere mededeelingen, bijv. op p. 159 over kjai Doekoeh, op p. 161 over de eilanden van Banten, volgen. Dit laatste stuk (van p. 95 af) behoort volgens Hoesein, Diss. p. 15 nt. 1, niet tot de collectie in haar oorspronkelijken vorm.

B was eigendom van Prof. Dr. C. Snouck Hurgronje, no. 166 van zijn collectie Jav. hss., in bruikleen gegeven aan de Leidsche Universiteitsbibliotheek; de grootte met de kaft is 35×22 cm., de spiegel der bladzijde is $\pm 28 \times \pm 13$ cm., het bevat 49 pag. recto en verso van 18 regels en loopt even ver als het oude heilige hs. der S. B. r.² Voorin staat met Lat. letters in inkt: „Sadjarah Banten „Rantearante.”” En in potlood: „Deze Sadjarah moet volgens den Regent van Serang gegevens bevatten die in de grootere ontbreken, afschrijft Maart 1906.” (Vermoedelijk de hand van Prof. Sn. H.).

Dit wordt bevestigd door de mededeeling aan het slot, waar in slordige Arab. letters, zonder klinkeraanduiding, staat: Palasti anggentos serat sawontenipoen toeladan, moegia antoek lebar saking sakèhing ija atawa koerangé saking noeschat(in) asli(yin), kaping 11 dzoe 'lhidjah sanat 1323, noedjoe asaring Sjelasja, déning tanganing panjalnipoen 'Abdoe Moehammad Hoesain.

Het is op gelinieerd Hollandsch papier, met een forsche, soms grove hand, maar goed leesbaar, geschreven. Versieringen ontbreken; op p. 1, 32, 48, 49 is het papier onbeschreven gelaten. Het pégon heeft dezelfde eigenaardigheden als A, met dien verstande, dat wel eens een baris diatas is gebruikt i. p. v. kesra of dhamma, de hamza slechts hoogst zelden op de aangegeven wijze gebruikt wordt en de *t* slechts wordt weergegeven door de 16e letter van het Arabische alfabet. Een hoogst enkele maal wordt *d* door een *dāl* met 2 punten er onder weergegeven bijv. *kandah*, p. 15 van B. Deze afschrijver gebruikt het ver-

dubbelingsteeken overal waar 2 gelijkluidende lettergrepen in hetzelfde woord op elkaar volgen bijv. *poe²tjoek*, maar ook *ki Soe²k!*

C, eigendom van Dr. G. F. Pijper, no. 21 van zijn collectie, door hem allervriendelijkst aan mij uitgeleend. Dit handschrift, 99 (recto en verso) pagina's, van 10,5 bij 13,5 c.M., heeft 7 regels per bladzijde; het bevat een andere en, naar de taal te oordeelen ongeveer even oude, wellicht echter jongere redactie dan A en B. Het papier dateert echter uit de 18e eeuw (mededeeling van den heer Evers) en werd blijkens het watermerk vervaardigd door de firma J. Honig en Zoonen. Dit is, naar de heer G. J. Honig te Zaandijk mij mededeelde, het merk dat de firma Jacob Honig en Zoonen (wel te onderscheiden van twee andere firma's welke Honig in hun firmanaam voerden) gebruikte van tusschen 1760—1764 tot 1 Juli 1837. De verhaalde gebeurtenissen zijn over 't algemeen dezelfde, maar wijken in details soms vrij sterk af; de volgorde der verhalen en woordkeus in de overeenkomende gedeelten zijn zoo geheel andere, dat dit handschrift niet gelijktijdig met de andere kon worden uitgegeven. Het heeft ons goede diensten bewezen, doordat het door de duidelijker taal onzen tekst beter voor ons verstaanbaar maakte. Het is thans keurig ingebonden, maar het papier is op de eerste bladzijden zeer gespocht en zwart geworden en door het geheele hs. heen met groote bruine vlekken bedekt. De eigennamen en de aanvangswoorden der zinnen zijn onleesbaar, (maar waarschijnlijk nog wel terecht te brengen), doordat de roode inkt waarmede ze zijn geschreven vrijwel geheel verbleekt is; overigens is het, dank zij het keurige pëgon, zeer goed leesbaar.

Het hs. is onvolledig, daar het, van Hasanoeddins verblijf te Banten verhalend, op p. 99 midden in het verhaal eindigt. Het vangt, na eenige onleesbare doorgekraste Arab. zinnen, op p. 2 aan met de geslachtslijst van Adam — s. G. Djati (p. 2—5) en bevat dan legendarische stukken, ongeveer zooals ze in de S. B. r.² p. 70—96 voorkomen. Op p. 25 volgt dan met eenige afwijkingen het verhaal van pn. Bonang en slt. Demak, dat in de S. B. r.² op p. 48 v. voorkomt; de levensgeschiedenis van s. G. Djati begint dan op p. 58, de lessen van zijn moeder staan op p. 61—68; op p. 75 begint het verhaal van Hasanoeddin waarmee onze hss. aanvangen. In deze redactie, die veel episodes weglaat, maar in het verhaalde uitvoeriger is, ontbreken de Arabische stukken. De taal is eenvoudig Nieuw-Javaansch met enkele dialectische eigenaardigheden als *maka*, *saranten*, *djandika*; het hs. komt voor een uitgave wel in aanmerking.

Voor de Mal. redactie konden wij beschikken over de volgende hss.:

A. Cod. 1711 Legatum Warnerianum. Zooals boven vermeld, is de inhoud reeds beschreven door de Hollander, Pijnappel en Juynboll in hun catalogi. Wij stippen er uit aan, dat Dr. Juynboll het eens is met Prof. Pijnappels oordeel dat de juiste titel behoort te zijn „Kitab silsila segala maulana ditanah Djawa”, omdat het hs. meer bevat dan de geschiedenis van Hasanoeddin. Het hs. behoorde, zooals Dr. Juynboll in de Inleiding, p. V van zijn cat. vermeldt, evenals Mal. hs. B oorspronkelijk tot de Koninklijke Akademie te Delft en kwam na de opheffing daarvan in 1864 tezamen met de andere hss. dier instelling naar Leiden.

De grootte is 17 × 11,5 c.M.; op de rugzijde van den kartonnen band bevindt zich o.a. in half uitgewischt Mal. schrift: „Hoesainoeddin”, en een etiket met het getal 1711. Het hs. telt 176 bladz. (niet 174, daar bij de nummering de pag. 11 en 12 dubbel zijn geteld; wij gebruiken in deze uitgave steeds onze eigen nummering); op de slotbladzijde na pag. 176 staat met potlood geschreven de aantekening: „Ned. Koloniën Handschriften C No. 23”, daaronder met inkt: „M. S. Orient No. 1711” en erachter met potlood: (229). Daaronder weer 2 stempels van de Leidsche U. B. en de Delftsche Akademie. De heer Evers deelde mij mede, dat het op Nederlandsch papier geschreven hs., naar de wijze van binden te oordeelen, niet ouder is dan eind 18e eeuw, maar dat men er rekening mee moet houden, dat in Indië lang een verouderde methode gevolgd kan zijn; het watermerk stelt de Ned. Maagd met vrijheidshoed en aan haar voeten een leeuw met pijlenbundel voor, links van haar hoofd staat Pro Patria. Dit watermerk treft men na omwenteling in 1795 in vele Holl. papierfabrieken aan. 1) Op een andere plek leest men den naam van den fabrikant: J. Hessels.

De eerste twee pag. tellen 9 korte regels, de volgende 13 regels; de Arab. woorden in de Arab. stukken en de aanvangswoorden der alinea's zijn met rooden inkt geschreven. Het schrift is keurig en goed leesbaar; soms zijn de diakritische punten verkeerd geplaatst; tusschen *p* en {²} wordt op een enkele uitzondering na verschil gemaakt; de *g* wordt dikwijls als *k* geschreven en de *ch* als de *h* (6e letter van het Arab. alfabet), bijv. *mahdoem*. Soms worden woorden verkeerd aan elkaar geschreven, bijv. *jangtelah*, of verkeerd gesplitst, bijv. *ki Djo ngdjo*. Wanneer 2 klinkers in een woord elkaar opvolgen, worden

1) Vgl. Dr. Jane de Iongh: Van Gelder Zonen 1784—1934; p. 75. 2) Deze komt natuurlijk alleen in Arab. woorden voor.

ze, indien ze geen tweeklank vormen, soms door een hamza, die dan ook den overgangsklank kan aanduiden, zooals bijv. in *ba'ik*, ook als slechts één van beide klinkers geschreven wordt, bijv. *se'orang*. Een uitzondering vormt bijv. *kandaraan*, dat geschreven wordt *kandaran*; A schrijft *kelakoe'an*. B *kelakoean*. Daarentegen wordt de hamza ook wel eens geschreven waar hij geen zin heeft, bijv. *menga'djar*. Het verdubbelingsteeken wordt altijd gezet bij de laatste vocaal (geschreven of niet) van het te verdubbelen woord, bijv. *toeroe²-nan* i.p.v. *toeroen²an*.

B. Cod. 1746 Leg. Warn. is in dezelfde catalogi en te zelfder plaatse besproken. Het hs. bevat op de eerste 3 niet genummerde pagina's, op ander papier, een niet ter zake doend stukje en van p. 1 af een ongeveer overeenkomenden tekst als Mal. hs. A; het is ook uit de Delftsche Akademie afkomstig. Het is $\pm 32 \times 21$ cm. groot, op Chineesch papier geschreven, maar, naar de heer Evers mij mededeelde, in Holland in de tweede helft der 19e eeuw ingebonden; het telt (3 +) 71 bladz. van 16—18 regels. Op p. 71 staat, dat het door den afschrijver M-k-r-i ibn 'Oethman, op het kantoor der Secretarie te Batavia, op 26 Moeharram 1234 (25 November 1818) ¹⁾, voltooid is.

Het schrift is zeer duidelijk en heeft dezelfde eigenaardigheden als Mal. hs. A. Bovendien gebruikt het echter soms een baris diatas in plaats van klinkers in eigennamen, bijv. enkele malen in *Demak*, zoodat er staat *Damak*, ook in *Darmaréhé*.

Dit hs. citeert Schrieke in zijn diss. p. 49 nt. 3, p. 50 nt. 4, p. 51 nt. 1, p. 54 nt. 2 en 5.

C. No. 140 der „Manuscrits Malayo-Polynésiens“ der Bibl. Nationale te Parijs. ²⁾ Het bevat 167 bldz. en is ingebonden 19 Febr. 1892. Het is blijkens een aantekening op het schutblad een geschenk van den abbé Favre. Dit handschrift bleek mij een afschrift van Mal. hs. A te zijn, met alle fouten en omissies van dat hs.

D. Daftar Sedjarah Tjerbon, eigendom der Royal Asiatic Society, Raffles Collection no. 30, beschreven door Dr. H. N. van der Tuuk. ³⁾ Dit hs. bevat niet een zelfden tekst als Mal. hss. A en B, zooals Dr. Juynboll meent ⁴⁾, maar is een in erbarmelijk Maleisch vertaalde Jav. verhalencyclus betreffende s. G. Djati en verschillende zijner nako-

¹⁾ Dr. F. Wüstenfeld, Vergleichungs-Tabellen der Muhammedanischen und Christlichen Zeitrechnung, p. 50. ²⁾ Cabaton, Bibliothèque Nationale, Catalogue sommaire des Manuscrits Indiens, Indo-Chinois et Malayo-Polynésiens, blz. 250. ³⁾ B. K. I. 3e Volgr. I, p. 432, no. 30. ⁴⁾ O. c., p. 242.

melingen, en bevat o.a. een uitvoerige genealogie der vorsten van Tjerbon. Verschillende stukken behandelen zelfde onderwerpen als de Babad Tjerbon ¹⁾ en de S. B. r. ²⁾ Dit afschrift werd beëindigd op 30 Ramadhan 1230 (6 Sept. 1815 ²⁾) te Tjerbon. Van dit interessante hs. hebben wij een nauwkeurige copie genomen, die wij t.z.t. hopen te publiceeren.

Verhouding der handschriften tot elkaar.

Uit deze beschrijving der handschriften blijkt genoegzaam, dat alleen de Jav. hss. A en B en de Mal. hss. A en B voor de tekstuitgave in aanmerking komen. Hoe is nu de verhouding tusschen deze handschriften?

De Jav. handschriften komen zeer veel met elkaar overeen, zoodat ze waarschijnlijk van éénzelfde exemplaar afgeschreven zijn, dat in 1906 dan in ieder geval nog in Banten aanwezig moet zijn geweest, daar toen B er van afgeschreven werd. B kan geen afschrift van A zijn, daar het over het algemeen een beteren tekst heeft dan A (hierover geven de noten in de tekstuitgave opheldering) en daar het op p. 11, 14, 26, 33, 44, 61 ³⁾ passages bevat die in den tekst noodzakelijk thuis hooren en die in A ontbreken. A, als vermoedelijk uit de 19e eeuw dateerend afschrift, dat bovendien veel meer bevat (het gedeelte van p. 96—slot) dan B, kan geen afschrift zijn van B; op verschillende plaatsen heeft het ook een beteren tekst (wij noteerden 18 plaatsen), het bevat op p. 52 een geheele anecdote en op p. 60 een passage meer dan B.

De Mal. hss. hangen eveneens nauw met elkaar samen, al is m.i. de meening van prof. Pijnappel ⁴⁾, dat B met A „genoegzaam woorde-lijk overeenkomt”, niet juist. B heeft niet alleen meer dan eens een beteren tekst dan A, maar bevat talrijke passages die noodzakelijk in den tekst behooren en in A ontbreken. ⁵⁾ Toch houden we A niet voor een afschrift van B, omdat A op verschillende plaatsen een beteren tekst heeft dan B, bijv. p. 32, waar A heeft *jaïtoe keponakannja* en B *ia akoe p-n-h-n-k-n*; p. 42 A *Saparwadi*, B *Saparwad-r*; p. 102 A *kjai gedé di-Babadan*. B corrupt; p. 145 A *abdas*, B *ab-d didalam*;

¹⁾ V. B. G. LIX, 2e stuk. ²⁾ Wüstenfeld, o. c. p. 50. ³⁾ Geciteerd naar de pagineering van Jav. hs. A. ⁴⁾ t. a. p. ⁵⁾ Bijv. op p. 21, 25, 26, 72, 78, 86, 93, 97, 146, 147.

p. 160 A *pani*, B *patni* en nog een aantal plaatsen meer. ¹⁾ Het is niet ondenkbaar, dat de afschrijver van A deze plaatsen zelfstandig verbeterd heeft, maar veel waarschijnlijker is het, dat A en B op éénzelfde handschrift teruggaan; in allerlei details wijken de beide hss. zeer vaak, bijna op iedere regel, af; waarover beneden (Wijze van uitgeven).

Vergelijken we nu de Maleische versie met de Javaansche, dan blijkt, dat de Maleische een aantal fouten bevat, waar de Jav. hss. een goeden tekst hebben en dat we, indien we aannemen, dat de Jav. Vorlage van den Mal. vertaler daar een zelfden tekst had als onze hss., een aantal dezer fouten zeer goed kunnen verklaren. ²⁾ Bedenken we daarbij, dat de Mal. versie nogal wat Jav. woorden bevat ³⁾ en dat het behandelde onderwerp echt Javaansch is, dan mogen we wel aannemen dat de Mal. versie de vertaling van een Jav. hs. is.

De op zichzelf al onwaarschijnlijke onderstelling dat onze Jav. hss. een vertaling van een Mal. hs. zouden zijn, omdat in Hfdst. II en Hfdst. X enkele Mal. woorden en Malaïsmen en een stukje Maleisch voorkomen ⁴⁾ kan op grond van het overigens Javaansch karakter van inhoud en taal verworpen worden.

De Mal. hss. hebben op een aantal plaatsen een beteren tekst dan de Javaansche. Wij wijzen hier slechts op de opsomming van vrouwen en kinderen van s. G. Djati op p. 50 en 51 en een passage op p. 161, die in de Jav. hss. ontbreken. ⁵⁾ Indien dus, wat we voor mogelijk houden, de Vorlage van de Maleische vertaling dezelfde was als die van onze Javaansche afschrijvers, dan hebben de Mal. hss. ons die Vorlage op die plekken beter overgeleverd dan de Javaansche.

Spelling Maleische Handschriften.

De beide Mal. hss. hebben 'n vrijwel met de normale ⁶⁾ overeenkomende spelling; zij maken beide nog al eens inbreuk op de regels betreffende 't schrijven der vocalen in open lettergrepen en zijn ook daarin meestal inconsequent, zoodat wij er geen voorbeelden van geven, behalve dat *para* steeds zonder klinkers wordt geschreven. In gesloten lettergrepen wordt soms een klinker aangegeven, vooral in B; dit is speciaal bij eigennamen het geval en dan natuurlijk te loven; echter zijn maar zeer zelden in eigennamen alle klinkers aangeduid. In Arabische woorden als *imam*, *maulana*, worden veelal klinkers aangegeven, waar deze woorden oorspronkelijk een lange vocaal hebben; in minder bekende

¹⁾ bijv. p. 3, 5, 9, 12, 22, 29, 43, 59, 90, 121, 129, 137, 138, 139, 144, 158, 159.

²⁾ Zie de aant. bij p. 1, 3, 4, 5 etc. ³⁾ Zie het lijstje op p. 263 ⁴⁾ In aant. bij pag. 166 hebben wij een verklaring hiervan trachten te geven. ⁵⁾ Andere plaatsen waar de Mal. hss. beter zijn, vindt men op p. 22 (*kasih kawin*), 33 r. *Ajoe Arsane-ngah*), 34 (*ratoe² Keben dan ratoe T-r-p-t-ra*), 70, 100, 111, 121, 125, 129, 144.

⁶⁾ Zie hiervoor bijv. de grammatica van Prof. C. Spat, 4e druk, pp. 48—53.

woorden als bijv. *soeghoel* gebeurt dit foutief. De Arab. woorden zijn dikwijls verknoeid, tenzij ze zeer bekend zijn. Bij rangschikkende telwoorden als *ketiga*, *keenam*, etc. wordt de pepet van *ke-* aangegeven door een alif, de eventuele hamza wordt daarbij behouden. Achter veel woorden die op een klinker eindigen wordt een *h* geplaatst bijv. *toeah*, *goeroeh*, *Tjempah*, *pergih*, en op p. 143 zelfs *itoeah*, ook soms in vreemde woorden, bijv. op p. 49: *soebhanah*, p. 54, 61: *padakah*. Een overbodige *h* aan 't begin van een woord komt voor op p. 17: *hajam* en p. 116: *hoedjoeng*. De *h* wordt ook wel eens ten onrechte weggelaten: *soedalah*, *kebawanja* (= *kebawahnja*). A spelt dikwijls *sjaid* i.p.v. *said*; B spelt steeds *nja'i* (maar ook *kjahi*), *Mandjapahit*.

Spelling Javaansche Hss.

Het pégon brengt eenige eigenaardigheden mee, welke nog niet bij de bespreking van het schrift genoemd zijn: *é* en *è* worden niet onderscheiden; de eerste van twee opeenvolgende medeklinkers in bepaalde combinaties draagt een pepet: *peraboe*, *èsteri*; uitzonderingen hierop zijn schrijffouten. In hs. B. wordt i.p.v. *peraboe*, *perahoe*. *Geragé* steeds geschreven *paraboe*, *parahoe*, *Garagé*. In de spelling van pepet of *a* is overigens geen regelmaat te ontdekken, bijv. in A vonden we *pelasta*, *pegoenoengan*, *tatkala*, *kawastanen*, *sebab*, *sinedya*, *daten*, *pekir*, maar ook *nagara*, *ginantosan*, *sadya*, *barkat*, *bakta*, *tjamera*, *karana*; etc. B heeft dikwijls *a* waar A pepet heeft, bijv. *palasta*, *pagoenoengan*, *tatkala*, *kawastanan*, *sabab* en komt in de schrijfwijze *sadya*, *barkat*, *bakta*, *tjamera*, *daten*, *saban*, etc. met A overeen, maar heeft weer een pepet in *ginentosan*, *kerena*, *Kekembang* (A *Kakembang*), *aderebé* (A *adarbé*), *kasemaran* (A *kasamaran*), *kelajan* (A *kalajan*), *angenakaken* (A *anganakaken*) en evenals A *embil*. Noch A noch B zijn in dezen consequent: naast *barkat* schrijft B *ameberkatakan* en ook A schrijft wel eens *poetri* en *angenakaken*.

Is de eerste letter van een woord een klinker, dan wordt hiervoor in den regel geen *h* geplaatst; een uitzondering is *hamba*; ook *sahisining* vonden wij éénmaal gespeld, meestal echter wordt de overgangs-*h* in zoo'n geval door *hamza* voorgesteld, bijv. *sa'oe'diking*. In 't midden van een woord wordt steeds de overgangs-*h* geschreven: *wahoe*, *sahoer*, *njahi*, *bahitera*. Bij achtervoeging van *-a* achter een op *a* eindigend woord wordt *h* ingevoegd: *loengaha*, wanneer het eindigt op *i* of *oe* wordt respect. *j* of *w* ingevoegd: *panggija*, *loemakoewa*; echter komt ook *miloeha*, *amihos* (maar ook *mi'os*), *ampé'an*, *doehoeng* en zelfs

kanija'ha voor. De hss. schrijven steeds *ja'ikoe*, *Isra'il*. De bez. vnw. *-ira* en *-nira* worden steeds met het voorafgaande woord verbonden, evenals *lah*, *tah*, etc.; ook *ki mas* en *adjawa tangan* worden aan elkaar geschreven. Wij transcribeerden het *kiahi*, *karama*, *bé'at*, *parahoe* der hss. met resp. *kjai*, *krama*, *bay'at*, *praoe*.

De spelling der alleenstaande Arab. woorden en der formules in den Jav. tekst is over 't algemeen correct.

De taal der handschriften.

In beide Jav. hss. is de taal ongeveer gelijk; slechts heeft B meer, waar dat mogelijk was, aan het werkwoord *a-* voorgevoegd en heeft het vrijwel steeds *kalajan* waar A heeft *lan*. De taal is Nieuw-Javaansch (maar van het Solo'sch dialect afwijkend in enkele waarschijnlijk West-Javaansche dialectische vormen als *olih*, *'ilmoe*, *tetkala*, *embil*, terwijl ook de zinsbouw dikwijls afwijkt van den te Solo gebruikelijke) met enkele woorden en woordvormen, die in het moderne Javaansch niet gebruikelijk zijn, bijv. *oekir*, *bakta*, *sadya*, *antyanta*, *palasta*, *sisja*, *kawarnaa*, *dyah* en het voorvoegsel *dên-* (alle meermalen voorkomend), p. 76¹⁾ *laroeng* etc.; *-in-*vormen worden veelvuldig (ook met *-aken*) gebruikt, ook daar waar men eigenlijk een actieven vorm verwachtte, bijv. *maka sami pinoeroegan ing Loerah déning sakatahing adjar* (p. 5).

Het verhaal is op Hoofdstuk II na in Krama²⁾ geschreven, waarbij men opmerke, dat *noeli*, *soewé* en de uitgang *-é* ook tot Krama gerekend worden; voor *-ipoen* wordt bijna steeds *ira* gebruikt; waar in gesprekken Ngoko vereischt is, wordt dit inderdaad gebruikt, bijv. p. 67—70; ook de eerende persoonlijke voornaamwoorden worden correct gebruikt, al doet *soen* (p. 70) en *isoen* (p. 71) in den mond van roovers wat vreemd aan³⁾. Het onderwerp brengt mede dat de tekst vele Arabische woorden en formules bevat, die mede dank zij het *pégon* goed bewaard zijn gebleven, bijv. *waliyyoe 'llahi*, met uitzondering van de volkomen Arab. stukken, die krioelen van fouten. Dit wijst er op, dat de samensteller goed met Arabisch op de hoogte was en Arabische mystieke stukken kon lezen en in *pégon* overzetten.

Soendaneesche woorden als *wedet* p. 10, 11, 17, 18, 42, 61; *soegri* p. 11, 12, 17, 48, 50, 53; *kesit* p. 69; *doehoeng* (of andere spelling van Jav. *doewoeng?*) p. 7, 62, *sasih* p. 11, 12, 35, 57, 79 en verbindingen als *iki watoe* (p. 15) wijzen er op, dat de tekst in W.-Java vervaardigd is, wellicht in Banten, hoewel Bantensch dialect⁴⁾ slechts sporadisch voorkomt; wellicht zijn vormen als *tetkala*, *pipiten* (p. 3), *daten*, er toe te rekenen.

¹⁾ Deze en volgende voorbeelden naar de pagineering van den Jav. tekst geciteerd.

²⁾ Vanzelfsprekend zijn hierop een aantal weinig belangrijke uitzonderingen, bijv. p. 8 *loenga*, *teka* en (passim) *kang* en *ikoe* voor *ingkang* en *poenika*. Verder p. 6, waar de adjars Ng. tot Poetjoek Oemoen spreken, etc. ³⁾ Echter wordt in het Dermajoesch dialect *isoen* gebruikt voor Solo'sch *akoe* en *sira* voor *kowé* (Vgl. Dr. J. Groneman, Javaansch dialect van Dermajoe, T. B. G. XXXVI (1893), p. 463, 466). ⁴⁾ Hiervoor zie men: Mas Mangoen di Karia, Bantensch Javaansch dialect, uitgegeven door Bat. Gen. van K. en W. 1914.

Zeker Bantensch is *koelèpoen* p. 30 = *koelèpèn*. De woorden *aderebé* (p. 8, 28) en *wènten* (p. 16) in B zijn wel aan den Bantenschen afschrijver te danken. Maleische woordjes en Malaïsmen, bijv. '*èlmoe kang sampoerna* p. 7, *moenggah hadji* p. 20, *ora kawasa ora* p. 68, 74, 75 komen, ongerekend het Mal. stukje op p. 77 en 78, in beperkte mate voor; de partikels *tah* en *lah*, en het woordje *ya* komen vrij veel voor, *ya* speciaal in stukken die uit het Arabisch-Maleisch vertaald kunnen zijn: p. 54, 56, 67, 70; verder leest men op p. 62 *orangkaja* en op p. 70 *bardjama'ah*. Ze zijn wellicht te verklaren uit de bekendheid van den auteur met Mohammedaansche geschriften die in een soort Arabisch-Maleisch gesteld waren, men vergelijkte de aant. bij p. 166. Het woordje *maka* waarmee een groot aantal zinnen aanvangt is dan Moskee-Javaansch. 1) Invloed van uit 't Arabisch vertaald Maleisch is wellicht ook aan te wijzen bij *oetawi*, dat op p. 21, 22, 40 zonder beteekenis voorkomt.

In een glossarium zijn de woorden bijeen gebracht die niet in de woordenboeken voorkomen, en die, welke een afwijkende beteekenis hebben.

Verder zijn nog de volgende bijzonderheden op te merken: de stijl is kort en krachtig zonder uitweidingen, bijv. p. 7 *sasampoening palasta mantoek kados hal kang sampoen*, soms te beknopt, zie aant. bij p. 32, 35, 164. De schrijver houdt van afwisseling in woordenkeus: *sterven* wordt door *mati*, *wapat*, *sapoengkoer* p. 39, *mangan halal* p. 42, *soemalah* p. 42, *soemèrèn* p. 43, 45, *itjal* p. 40, etc. weergegeven.

De *s* wordt met *n* genasaleerd bijv. *nabrang* (p. 6 B), *anenerat* (p. 9), overals de *tj*, bijv. *anatjahaken* p. 57. *Kalawan* wordt dikwijls gebruikt waar het niet noodig is, bijv. p. 71 *maka ana ing hamba kalawan sangoe limang atoes*; ook *dateng* wordt wel gebruikt waar 't overbodig is, bijv. p. 2, *oedani dateng*; p. 27. *Saking* moet dikwijls onvertaald gelaten worden, soms beteekent het *ing* of *wat betreft*, bijv. p. 3, 69, 70.

Dèn wordt in wenshende zinnen gebruikt om het karakter van „bevel” te verzachten, bijv. p. 6, 55 (*dèn*²) *kaja*); op p. 13 heeft het den vorm *dipoen*. De „passieve” vorm met *ka-* komt weinig voor (meestal wordt *-in-*, of *dèn-* gebruikt); *ka-an* heeft soms „actieve” beteekenis, bijv. p. 10 *kaedanèn* = *ngoedani*.

Bij de beoordeeling van de taal der beide Mal. hss. moeten we er rekening mee houden, dat het afschriften van een vertaling van

1) Mededeeling van Dr. Pryohoetomo. 2) Of verschrijving voor *jèn*?

een Jav. tekst zijn, wat een aantal Jav. woorden verklaart die op p. 263 verzameld zijn ¹⁾ en wat een verontschuldiging kan zijn voor de onduidelijke gedeelten in den tekst. Wij kunnen dan zeggen dat, ondanks het gebruik van bijv. *bakal* p. 32 (in B), *bakal hendak* p. 34, het vrijwel overeenkomt met het gewone literaire Maleisch van vóór 1910. B gebruikt echter vaak omslachtige zinswendingen als *dan seketika itoe maka laloelah . . . ; maka radja itoepoen soedahlah ia wapat, maka laloe ia keloe ar ia*, waar A zonder *ia*; *ada antara berapa lamanja*. Wij stippen nog, na gewezen te hebben op het glossarium op p. 261 v. de volgende bijzonderheden aan (waarbij wij ons tot de meest frequente beperken): de *di-nja* vorm gevolgd door *oléh* komt veelvuldig voor bijv. p. 66: *negeri Tjempa itoe soedahlah dialahkannja oléh radja Kotji serta dita'loekkannja*. De vorm *hamba pinta* komt o.a. voor op p. 29, 30 (*patik p.*), 76 (in A), 109, 165, de vorm *bersoeroehan* = *menjoeroeh* op p. 39, 53, 63. B heeft zeer vaak *sebagai* waar A *lagi*.

Het woordje *dan* komt veelvuldig voor, waar het geen beteekenis heeft, ook vangt de zin er wel mee aan, bijv. p. 6; nog opvallender is, speciaal in B, waar het zeer vaak staat tusschen werkwoord en object, het veelvuldig voorkomen van *pada* waar dit volstrekt overbodig is; dikwijls beteekent het ook *kepada* of *akan*; evenzoo komt *dari* overbodig voor, bijv. p. 5 *mengakoe dari perkataan itoe* en op p. 107 *dengan* in *diadjarkan dengan ratibnja*. Dit veelvuldig voorkomen van *pada* achter w.w. waarin door de beteekenis van het w.w. of door het achtervoegsel *-kan* de betrekking tot het voorwerp reeds wordt aangegeven, duidt op een verzwakking van het taalgevoel; voorbeelden vindt men op bijkans iedere bladzijde.

Eigenaardig gebruik van de voorzetsels vinden we in zinnen als op p. 142: *jang sekiranja boléh menjoekoepi atasnja pada barang jang bermaksoed padanja*.

Vergelijking Jav. en Mal. redactie.

Hoewel we het origineel van de Jav. Vorlage van den Mal. auteur niet hebben, kunnen we toch na vergelijking van onzen Maleischen met onzen Jav. tekst wel iets zeggen van de wijze waarop de Mal. vertaler zich van zijn taak gekwetent heeft, daar de tekst van den Mal.

¹⁾ Er komen echter een aantal Jav. woorden voor waar onze Jav. hss. andere Jav. woorden hebben, bijv. p. 17 *dibabadnja* (Jav. *dēnpadangi*), p. 96 *mampir*, ontbreekt in Jav., p. 128 *terkandas* (Jav. *kasanglad*). Men merke op, dat eenige malen *kepada* voorkomt in de beteekenis door, waar onze Jav. hss. geen *dateng*, maar *dēning* hebben, bijv. pag. 5. De mogelijkheid is groot, dat de Jav. Vorlage onzer Mal. hss. deze woorden had, evenals bijv. de Arab. woorden *bachil* (p. 150, *koemoed* Jav.), *kasad* (p. 162, *ajoen* Jav.), *foe'ad* (p. 162, *ati* Jav.).

vertaler, afgezien van betrekkelijke kleinigheden, niet veel van den onzen verschild kan hebben. Mij is opgevallen:

1e. de Mal. tekst is uitvoeriger doordat hij de gebeurtenissen met meer woorden vertelt en (vaak met clichébeelden) toestanden en verhoudingen toelicht — in niet-letterlijke vertalingen sluipt altijd een element toelichting — bijv. p. 36 *karena ia hendak mengalahkan pada segala kapir jang beloem Islam*; p. 65 de alinea aanvangende met *hatta maka*. De geregeld weerkerende clichébeelden vindt men vooral bij de begroetingen en ander ceremonieel, bijv. p. 15 *radja Menangkabau segera ia soedjoed pada kaki soesoehoenan* en verder bijv. p. 28, 40—41, 106; bij verzoeken, bijv. p. 24 *djikalau adalah kiranja derma koernia toean*; bij gevechtsbeschrijving, p. 26 *maka ramailah ia berperang*.

2e. een woord, dat in den Jav. tekst een afwijkende beteekenis heeft, is vertaald alsof het de gewone beteekenis heeft, bijv. Jav. *lèlèr* dat hier *familielid* beteekent, wordt steeds vertaald door *behagian* p. 89, 118, *pemberi* p. 87, *koernia* p. 93; zoo werd het ongewone *kabadjo* (= door Badjo's vermoord) den auteur blijkbaar niet duidelijk, zie aant. p. 122. Het komt mij gezocht voor, deze verschillen te willen verklaren uit reeds in de Jav. Vorlage voorkomende afwijkingen.

3. *wedet* (Soend.) wordt opgevat als *ra'jat* bijv. p. 24, *antanjata* éénmaal (p. 52) als eigennaam; in den regel worden echter ook de „moeilijker" Jav. woorden juist vertaald.

4e. een aantal in de aantekeningen vermelde afwijkingen, waarvan vermoed kan worden, dat ze ontstaan zijn door verkeerd begrijpen van een ongeveer overeenkomenden Jav. tekst.

W i j z e v a n u i t g e v e n .

Het in deze uitgave gevolgde systeem is uit het bovenstaande al eenigszins duidelijk geworden: de inhoud der uitgegeven teksten is beknopt in de inhoudsopgave weergegeven, terwijl de aantekeningen hierop en op den tekst de noodige toelichting geven; in glossaria en geslachtstabellen is eenig materiaal uit den tekst overzichtelijker gerangschikt. Wat nu de tekst-uitgave zelf betreft, hiervoor hebben we Mal. hs. A en Jav. hs. A, die om verschillende redenen het meest geschikt leken ¹⁾, als basis genomen; waar de B-hss. een beslist betere lezing gaven is de lezing van B in den tekst en die van A in de noten geplaatst; waar beide hss. corrupt waren en een betere lezing gemotiveerd kon worden, is deze in den tekst opgenomen. Waar ik iets in den tekst der hand-

¹⁾ Bij citaten en verwijzingen is, waar niet anders vermeld, de pag. van Mal. hs. A opgegeven.

schriften overtollig achtte heb ik dit tusschen rechte haakjes geplaatst. invoegingen van mijn hand zijn door schuine haken aangegeven. De A-hss. zijn dus volledig in tekst of noten te vinden; afwijkingen in de B-hss. die beslist foutief zijn (behalve waar 't eigennamen betrof) of die geen verandering in beteekenis beduiden (bijv. *dan* en *serta* in het Mal.; *lan* en *kalajan* in het Jav.) zijn, behalve in grensgevallen, niet aangeteekend. Evenmin zijn de bovengenoemde omslachtige wendingen in Mal. B (*maka laloelah*, *ia* meer dan A) steeds vermeld; ook van kleine uitlatingen (bv. *-lah*), omzettingen, toevoegingen (*-lah*), afwijkingen van B (bv. *nama* tgr. A *bernama*, *maka-dan*; *didalam-dalam*; *kemoedian-maka*; *apabila-serta*; *kamoe-anakkoe*; *ia* i.p.v. naam of titel; *sama* = *bersama*²⁾), afwezigheid van *sebermoela* etc. is, vooral na p. 30 A, meestal geen melding gemaakt, deze zijn zeer frequent. De niet-aangegeven klinkers in de eigennamen in den Mal. tekst zijn naar voorbeeld van den Javaanschen ingevuld. In de noten beteekent het streepje — tot aan, niet: tot en met. Bij de transcriptie hebben wij de officieele spelling ¹⁾ gevolgd, hoewel deze speciaal wat het Javaansch aangaat gebreken heeft en dringend herziening behoeft.

De spelling van het Arabisch gaf moeilijkheden; Prof. Mr. Dr. Th. W. Juynboll mocht ik bereid vinden de Arabische gedeelten voor mij te transcribereen en te vertalen, waarvoor ik hem zeer veel dank verschuldigd ben; in zijn spelling, die om typografische redenen zoo eenvoudig mogelijk gehouden werd, is de quantiteit der klinkers verwaarloosd, terwijl de 4e, 6e, 7e, 9e, 13e, 14e, 15e, 16e, 17e, 18e, 19e en 21e letter van het Arab. alfabet resp. door th, h, ch, dz, sj, s, dh, t, cursieve z, ' , gh, en q worden voorgesteld.²⁾ De grootere Arab. stukken krioelden van zoovele onbewust aangebrachte fouten, dat het geen zin had deze aan te geven; Prof. Juynboll heeft uit de 4 hss. een zoo goed mogelijken tekst samengesteld. De formules en alleenstaande Arabische woorden werden in de Jav. hss. meestal, en in den tekst steeds zonder nadere vermelding, correct weergegeven, de in het Maleisch ontbrekende klinkers werden daarnaar ingevuld. De Arabische woorden, die naar ons inzicht in het Maleisch of Javaansch zijn opgenomen, zijn door ons als Mal. of Jav. woorden gespeld, bijv. *said*, *wasiat* Mal., *sajid*, *wasijat* Jav. Bij de bewerking van den Jav. tekst mocht ik de zeer gewaardeerde hulp van Dr. Mas Pryohoetomo ondervinden, die steeds bereid was moeilijkheden met mij te bespreken ³⁾. Na de be-

¹⁾ Neergelegd voor het Javaansch in: Spellingstelsels voor inlandsche talen, Javaansch, 1918, vgl. Bijblad No. 9962; voor het Maleisch in: Kitab Logat Melajoe 7e druk 1921; het Mal. Woordenboek, 3e druk, 1930, van Prof. Dr. Ph. S. van Ronkel is in deze spelling geschreven. ²⁾ In de noten duiden een cursieve *s* en *h* de 6de en 14de letter van het Arabische alfabet aan. ³⁾ Dit aandeel van Dr. Pryohoetomo is zooveel mogelijk verantwoord.

werking heeft Dr. Pryohoetomo den geheelen tekst doorgezien en van opmerkingen voorzien, welke, voor zoover ik ze opnam, in de noten met de letters Pr. verantwoord zijn.

Geografische Namen.

Wij hebben nog getracht de in den tekst vermelde namen terecht te brengen aan de hand van de in het Geografisch Instituut der Rijksuniversiteit te Utrecht aanwezige kaarten en de hieronder te noemen literatuur, waarop wij grootendeels door Prof. van Vuuren, dien wij hiervoor grooten dank verschuldigd zijn, gewezen werden. Door de vaagheid der aanduidingen in den tekst was het zoeken der namen dikwijls hopeloos werk, bovendien waren de detailkaarten van 1 : 50.000 en 1 : 25.000 lang niet alle aanwezig. Behalve de genoemde kaarten ¹⁾ werden o.a. nog de residentiekaarten van Java (1 : 100.000), de overzichtskaart 1 : 250.000 van Midden- en Oost-Java (die van West-Java was niet aanwezig), de kaarten der hoofdplaatsen Batavia, Cheribon en Soerabaja, de atlas van Stempfort en Ten Siethoff, en de historische kaarten in Prof. Veth's Java², deel I en Prof. Krom's H. J. Gesch.² geraadpleegd. Vóór we deze kaarten raadpleegden, vergewisten we ons of de gezochte plaatsnaam in één der volgende werken genoemd werd:

1e. Aardrijkskundig en Statistisch Woordenboek van Nederlandsch-Indië, bewerkt naar de jongste en beste berigten, met een voorrede van Prof. P. J. Veth; 3 dln; A'dam P. N. van Kampen, 1869.

2e. Ch. T. H. Dumont, Aardrijkskundig Woordenboek van Nederlandsch Oost-Indië, 1917.

3e. P. V. van Stein Callenfels en L. van Vuuren, Bijdrage tot de topografie van de Res. Soerabaia in de 14e eeuw (met 3 kaarten), in: Tijdschrift van het Kon. Ned. Aandr. Gen., Derde Serie, Deel XLI, 1924. pp. 67—81.

4e. R. D. M. Verbeek en R. Fennema: Geologische beschrijving van Java en Madoera, Amsterdam 1896 (dit werk kon, evenals het volgende, uiteraard slechts vluchtig geraadpleegd worden).

5e. Junghuhn, Java, deszelfs gedaante, bekleeding en inwendige structuur, tweede uitgave in 4 bnd. A'dam, P. N. van Kampen 1850.

6e. Dr. R. D. M. Verbeek: Oudheden van Java, in V. B. G. XLVI.

¹⁾ Waar niet anders vermeld, wordt steeds bedoeld de kaart vervaardigd naar gegevens van den Indischen Topografischen Dienst, op het Top. Bureau te Batavia (behalve de residentiekaarten die door de Topografische Inrichting te Den Haag vervaardigd werden).

1891; en de hierop voortbouwende Rapporten van den Oudheidkundigen Dienst in Nederlandsch-Indië 1914 (verschenen 1915) en 1915 (verschenen 1918).

Wanneer een plaatsnaam in één der werken gevonden was, werd deze op de kaart opgezocht; waar het waarschijnlijk was dat andere in den tekst genoemde plaatsen in de nabijheid lagen (bijv. de plaatsen genoemd op p. 126 en die op p. 127), werd de omgeving van die plaats nagezocht; zoo speurden we op de kaarten 1 : 25.000 van Poerworedjo (in Kedoe) en omgeving tevergeefs naar plaatsen genoemd op p. 127 die daar evenals Watoe Belah konden liggen.

Het positieve resultaat van ons onderzoek (dat in de aantekeningen bij de betreffende pagina zonder verdere bronvermelding is neergelegd) is zeer mager; bij nauwkeuriger, zoo mogelijk plaatselijk, onderzoek en bij gebruik van betere kaarten en gebruikmaking van meerdere gegevens (bijv. uit oudere reisverhalen) dan wij deden, zal, hopen wij, meer aan het licht komen.

TEKSTEN

HIKAJAT HASANOEDDIN.

HOOFDSTUK I.

SEGALA POEDJI BAGI ALLAH,

- 1 Toehan jang mendjadikan sekalian 1) 'alam, dan rahmat Allah dan salam Allah atas rasoelnja penghoeloe kami nabi Moehammad dan keloearganja sekalian. Adapoen kemoedian daripada 2) itoe maka
2 inilah tjeritera toean kami Hasanoeddin | namanja mendjadi sjééh Noeroellah, radhiya 'llahoe 'anhoe 3), dan telah memberi kebadjikan dengan dia oléh Allah.

Alkissah maka terseboetlah perkataan tatkala toean sjééh Hasanoe-
3 ddin hendak pergi dari negeri Tjerbon 4) ketanah Banten. | maka toean sjééh Hasanoeddinpoen menoempang kepada orang membawa perahoe. Setelah sampai ia ketanah 5) Banten maka laloe ia naik dari perahoe kedarat, laloe ia berdjalan keoedik 6), menoejoejoe kepegoenoengan namanja désa Girang. Setelah sampai didésa itoe laloe ia berhenti ditempat itoe.

Sjahan daripada itoe maka terseboet poela jang bertapa digoe-
noeng Poelasari, tempat adjar orang doesoen jang datang berladar. Maka 9) seorang jang mengadjar bernama ki Poetjoek Oemoen, dan dari tempat bertapa itoe namanja L-l-b-a-q 7). Adapoen jang mendjadi kepala pada segala adjar 2 itoe, jaïtoelah jang bernama ki Poetjoek Oemoen adanja. Dan seketika itoe maka segala kepala 2 itoe ia tahoe
4 didalam soeratnja | ia mengatakan jang ada salah seorang jang akan datang, bakal menggantikan pada tempat pertapaannja itoe adanja.

Kemoedian kata segala para sangjang kepada ratoe Pakoean, jang bernama praboe Séda, jang segala para sangjang itoe ia ada menengar 8) chabar dari orang pegoenoengan, jang akan tempat pertapaannja itoe ia bakal ada jang menggantikan <ki Poetjoek Oemoen>. Maka pada ketika itoepoen gemparliah mendjadi kelam kaboet [orang dalam 10) negeri itoe]. Kemoedian dari itoe maka adalah seorang bernama éndang P-k-mbang-n, ia bertapa digoe-noeng Ramboet doa bersaudara tetapi ia m-f-a-r-i-q kepada saudaranja

1) segala B 2) dari B 3) daripadanja B 4) B. Tjeribon A 5) S. soedahlah ia sampai ditanah B. B 6) moedik B 7) t. it. seorang bertapa ia namanja lal-b-q Ad. B 8) mendengar B 9) *Ontbr. in B* 10) didalam B

SADJARAH BANTEN RANTÉ-RANTÉ.

HOOFDSTUK I.

BI 'SMI 'LLAHI 'TRAHMANI 'TRAHIMI

¹ Alhamdoe li 'llahi rabbi 'T'alamina wa 'ssalatoe wa 'ssalamoe 'ala rasoelihi sayyidina wa habibina wa sjafi'ina wa qoerrati a'yoenina rasoeli 'llahi Moehammadini 'bni 'Abdillahi, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, wa 'ala alihi wa 'ashabihi adjma'ina amin, amma ba'doe fa hadzihi riwayatoe¹⁾ sayyidina maulana Hasanoeddin ibn maulana sayyidina alsjééh Noeroellah, radhiya 'llahoe 'anhima, wa nafa'ana bihima.

Kawikana²⁾ tetkala³⁾ sayyidina maulana Hasanoeddin késah saking negari⁴⁾ Tjerbon, maka noenoet⁵⁾ datang titijang maring Banten⁶⁾. Maka rawoeh ing désa Banten, noenten⁷⁾ maulana mentas² saking praoe, noeli angidoel amagoenoengan⁸⁾, arèrèn | ing désa Banten Girang ing parèrènan.

Kawarnaa⁹⁾ kang atapa ing goenoeng Poelasari adjar domas, maka loerahing adjar domas poenika sanoenggal, wasta Poetjoek Oemoen, patapané kang winastanan Loerah; loerah¹⁰⁾ poenika oedani jèn datang ingkang anggentosi ing patapané, kapanggih ing dalem pelengé, sabab¹¹⁾ saking 'ilmoené.

Tetkala djoemeneng ratoe ing Pakoewan, maka matoer sakèhing para sangijang ikoe, amiharsa¹²⁾ warta saking wong pagoenoengan¹³⁾, dadi oreg sanagara ikoe lamoen wonten panandahan Séda Sakti lan éndang Gagambang atapa roro sanak sadoeloéré ing goenoeng Ramboet; pada kerid¹⁴⁾ kalawan doeloéré.

1) Van amma tot sayyidina heeft B: maka iki hikajat maulana Hasanoeddin ibn
2) kawarahna B 3) tatkala B 4) Ontb. in B 5) anoet B 6) m. B. ontb. in B 7) Ontb. in B 8) anagoenoeng B 9) Hss. steeds: kawarnaha 10) Hss. hebben i.p.v. laatste 2 woorden: loerah² 11) B, sebab A 12) miharsa B 13) pegoe-noengan hss. 14) Bedoeld kirda?

sang Séda Sakti [dan éndang P-k-mbang-n]. Seketika itoe maka ber-
 himpoenlah segala para sangjang dan para batara demikian segala
 5 para adjar² sekalian dihadapan | praboe Séda, para sama ia
 mengatakan jang pada soerat pertandahannya sang Séda Sakti
 ia mengatakan pada perkataan itoe. Setelah soedahlah habis ia
 berbitjara ¹⁾, maka laloe ditoeroenkannya sekaliannya itoe dari ²⁾
 pegoenoengan serta diperiksanya kepada praboe Séda ³⁾, maka
 ia⁴⁾ poen tiada maoe mengakoe dari perkataan itoe. Kemoedian
 kata adjar Séda Sakti: „Adapoen daripada kamoe sekalian
 poenja sangka kepada akoe, itoe poen baik djoega, tetapi didalam
 itoe maoekah kamoe sekalian tanggoeng ⁵⁾ dari akoe poenja
 perkataan, dan djikalau kamoe sekalian maoe menerima akoe poenja
 perkataan ini, maka kenakanlah pada hoekoeman kamoe sekalian
 padakoe”. Maka sekaliannya itoe poen menerima perkataannya sang
 6 Séda Sakti dan segala lebai² ⁶⁾, dan | éndang², serta batara², dan sang-
 jang², demikian adjar² dan para boejoet², istimewa para moedig-1
 sekalian, serta disoeratkannya pada perdjandjian itoe. Katanja didalam
 perdjandjian itoe: „Dan djikalau akoe ada menaroeh perkataan pada
 saudaramoe ⁷⁾, maka moega-moegalalah salah pada goemalakoe dan
 setoeroen-toeroenan kami ia mendjadi hambalah kepadamoe.” Setelah
 soedahlah ia menaroeh perkataan maka laloelah disahoetinja sekalian
 itoe serta dengan disoeratkannya, maka berbehanalah dan bergoen-
 tjanan ¹⁶⁾ seisi negeri, mendjadi kelam kaboet dan hoedjan riboet dan
 halilintar ⁸⁾ saboeng-menjaboeng serta gerhana ⁹⁾, matahari dan
 boelan gelap ¹⁰⁾ dan mretjoe poen toeroenlah. Seketika itoe maka
 gemparlalah seisi negeri dalam tanah Pakoean itoe. Dan begitoe
 7 djoega ¹¹⁾ maka laloelah | dipipit sang Séda Sakti sampai ia mendjadi
 minjak dan dari minjak sampai ia mendjadi api, serta ¹²⁾ ia mendjadi
 api, maka laloe ia ¹³⁾ gaib daripada mata orang banjak, dan tiada
 berketahoean kemana perginja. Sjahdan daripada ¹⁴⁾ itoe maka
 tertjenganglah sekaliannya serta ia berhimpoeen sekaliannya itoe.

Praboe Séda ¹⁵⁾ anaknja praboe Ratoe;
 anaknja praboe Moending Kawati;
 anaknja praboe Moending Kalangoen;
 anaknja praboe Moending Sari;
 anaknja praboe Sili Wangi;

1) B, bitjara A 2) daripada B 3) p. S. didalam periksanya itoe m. B 4) B,
 meréka-itoe A 5) tanggoengan B 6) l-b-h²A, r-l-b-h² B 7) saudara kamoe B
 8) dengan halintar B 9) B, goerhana A 10) *ontb. in* A, galap B 11) djoea B
 12) setelah B 13) B *voegt in* mendjadi 14) daripadanya B 15) p-r Sjóda B
 16) bergoentjananlah B

3 Maka matoer para sangijang kalajan para baṭara | lan para adjar maring praboe Séda. Sasampoening rampoeng ¹⁾ pagoeneman noeli tedoenaken, maka sarawoeh ira pinariksa déning praboe Séda, boten ²⁾ ngakoe. Maka oedjaré ³⁾ adjar ⁴⁾ Séda Sakti: „Anadéning pamaksa pakanira ing manira, betjik arep tah pakanira anarima djangdji manira lah; sakèhé para sangijang lan sakèhé adjar lan sakèhé para éndang lan sakèhé para boejoet lan sakèhé para moedik, lamoen pakanira arep ananggoepi ⁵⁾ djangdji ikoe lah, pipiten ⁶⁾ manira.” Maka sakabèhé ikoe sampoen anoelisaken djangdji lan ananggoepi djangdji; ingkang ora miloe² saking panggawé ikoe lan ora saking djangdji baṭara, baṭara Goeroe Djampang lan sangijang Mandiri lan panandahé ⁷⁾ Goenoeng Kantjana. Maka oedjaré djangdji: „Lamoen isoen tatakon lan doeloer isoen, samarga-margané salah lah ⁸⁾ agama nisoen lan bener lah agama pakanira, lan sakèhé anak poetoé boejoet salèlèr isoen dadi lah kawoela pakanira.” Maka soemaoer kabèh, maka noeli ana gara² gerahana ⁹⁾ lan oedan gelap ¹⁰⁾ lan ketoeg ¹¹⁾ lan linḍoe lan martjoe ¹²⁾ lan andaroe, oreg ing désa Pakoewan. Maka dènpipit dadi lenga, saking lenga dadi geni, maka ilang moesna ¹³⁾ tanpa sangkan.

Hèh poetoet ¹⁴⁾,

praboe Séda anaké praboe Ratoe ¹⁵⁾ Pakoempoelan;

[lan] anaké praboe Moending Kawati;

anaké praboe Moending Kalangoen;

anaké praboe Moending Sari;

anaké praboe Sili Wangi;

1) pragata ing B 2) ora B 3) B, oedjar A 4) B, *ontb. in A* 5) Pr., ananggapi *hss.*
 6) pingiten B 7) B, pataḍahé A 8) s. l. B, sekali halah A 9) Pr., noeli ana gara²
 garaha A, noeli gara² lan garaha B 10) B, geloepa A 11) B, getoeg A 12) *Ontb. in B*
 13) i. m. A, moesna éndang B 15) B, *ontb. in A*

anaknja praboe Angga Larang;
 anaknja praboe Lingkawa Sakti ¹⁾);

8 anaknja praboe Soesoek Toenggal;
 anaknja praboe Soesoek Djati;
 anaknja praboe poetera Pakoean;
 anaknja praboe Rangga Lamaja;
 anaknja praboe Tjioeng Wanara;
 anaknja Loetoeng Kasaroeng;
 anaknja praboe Darma Léhé ²⁾
 anaknja praboe Sakti;
 anaknja praboe Déwata;
 anaknja praboe Djaja Déwa;
 anaknja praboe Manditi;
 anaknja praboe Déwa Pakoean;
 anaknja praboe Radja Déwa;
 anaknja Radja Goeroe di-Toenggal Sakti;
 anaknja Goeroe Toenggal Séda ³⁾);
 anaknja Goeroe Toenggal Boeana.
 Maka praboe Séda beranak Poetjoek Oemoen;
 Poetjoek Oemoen beranak praboe Lèng ⁴⁾);
 praboe Lèng ⁵⁾ beranak praboe Jangkang Kalèng.
 Kemoedian maka Poetjoek Oemoen itoe poen adalah ia meninggal-
 kan soeatoe saudara pada ⁶⁾ tempatnja itoe tatkala ia beloem gaib.

9 Sjahdan daripada itoe maka terseboetlah perkataan ⁷⁾ maulana Hasanoeddin jang telah terlintang ⁸⁾ pada djalannja itoe. Ada antara beberapa lamanja maka maulana | Hasanoeddinpoen laloe ia mem-
 baiki goela pada tempat itoe, maka seketika itoe poen ¹¹⁾ sampailah di-
 goenoeng Poelasari. Setelah sampai laloe ia berhenti serta ia mentjari
 tempat pondok, kemoedian ia mendapat soeatoe peroemahan ketjil
 kosong beserta lengkap dengan segala tanam-tanaman sekalian itoe ¹²⁾.
 Setelah genaplah sepoeloh hari lamanja pada tempat itoe, maka ajah-
 njapoen datang dari negeri Tjerbon ⁹⁾. Apabila ¹⁰⁾ maulana Hasanoe-
 ddi melihat ¹³⁾ ajahnja itoe datang, maka maulana Hasanoeddin-
 poen laloe ia soedjoed pada kaki ajahnja, maka ajahnjapoen laloelah

1) L-ngkawa s-k-ti A, L-ngkawasti B 2) B, Darmaléha A 3) B, Goeroe di-
 Toenggal Séda A 4) Alèng B 5) Alèng B 6) daripada A 7) *ontb. in* B 8) ter-
 langsoeng B 9) B, Tjeribon A 10) serta B 11) iapoen B 12) A, sek. ada pada
 tempat itoe B 13) A, ia mel. B

- 4 anaké praboe Angga Larang;
 anaké praboe Lingga Wastoe;
 anaké praboe Lingga Toenggal;
 anaké praboe Soesoek Toenggal;
 anaké praboe Soesoek Djati ¹⁾);
 anaké praboe Poeser ²⁾ Pakoewan;
 anaké praboe Rangga Lamaja;
 anaké praboe Tjijoeng Wanara;
 anaké Loetoeng Kasaroeng;
 anaké praboe Darma Réhé;
 anaké praboe Sakti;
 anaké praboe Déwata;
 anaké praboe Djaja Déwa;
 anaké praboe Manditi;
 anaké praboe Déwa Pakoewan;
 anaké praboe Radja Déwa;
 anaké goeroe Toenggal Sakti;
 anaké goeroe Toenggal Séda;
 anaké Toenggal Boewana.
 Maka praboe Séda anak² Poetjoek Oemoen;
 anak² praboe Alèng²;
 anak² praboe Jangkang Kalèng.

Poenikoe loerah Poetjoek Oemoen atitilar poestaka ing wangoen ira lan ing patadahan ³⁾, maka loerah Poetjoek Oemoen moesna tanpa karana, tan wikan ing paran ira, oening ing djangdji roesaking kapir ing tjipta nira jaikoe sang Séda Sakti.

Koeneng kawarnaa maulana Hasanoeddin kaloenta-loenta ⁴⁾ késah ing oekir Poelasari amilih-milih ⁵⁾ pondok, amanggih wangoen ⁶⁾ sepi, tan ana wong ira ⁷⁾, maka lininggihan datang ing saisining wangoen ⁸⁾ datang ing ⁹⁾ toewoeh ginentosan, maka maulana Hasanoeddin kang karja amahat awangoen ¹⁰⁾ genðis. Maka angsal sadasa daloe, datang kang rama maulana Hasanoeddin ¹¹⁾. Maka maulana Hasanoeddin angoendoengi datang kang rama, maka kang rama

1) Soesoe Kedjati B 2) poenenjar B 3) panandahan B, panembahan Pr. 4) B voegt in: kang 5) B, amilang-milang A 6) Pr., vgl. p. 5, dangoen hss. 7) w. i. Pr., wonganira A, wanginira B 8) Pr., dangoen hss. 9) B, ontb. in A 10) B, wangoen A 11) B, Machdoem A

berdjalan keliling² pada tempat¹) itoe serta ia menoenjoeki pada anaknja, maka katanja¹³): „Hai anakkoek ki mas, inilah bekas tempat
 10 orang bertapa roepanja.” Setelah soedahlah ia berkeliling, maka laloe ia doedoek, serta ia mengadjarkan pada hal agama Islam, dan 'ilmoe fakih, dan oesoel, dan nahoe, dan mantiq, dan tafsir, dan hadis. Maka kata soesoehoenan²) kepada¹⁴) chadamnja³), jaitoe djin Santri doea orang¹⁷): „Hai Santri kedoea, engkau kawallah⁴) anakkoek dan apa barang perintahnja maka kamoelah jang melakoekan padanja.” Maka sahoet Santri kedoea¹⁵) itoe: „Mana perintah toean⁵)!” Setelah soedah ia berkata-kata maka laloelah soesoehoenan itoepoen poelanglah kembali ke-Tjerbon⁶).

Sebermoela maka terseboetlah jang tinggal maulana Hasanoeddin dan Santri djin jang kedoea itoe, tetapi Santri jang kedoea itoe ia
 11 tiadalah boléh dapat dilihat | oléh⁷) orang lain, melainkan maulana Hasanoeddin djoega jang⁸) boléh melihat dia⁹) itoe.

Kemoedian terseboet poela para sangjang dan adjar² digoenoen Poelasari, jaitoe adjar domas, ditjeriterakan itoe ia sama menanggoeng doekatjita dari sebab ia kehilangan penghoeloena jang bernama ki Poetjoek Oemoen, dan seketika itoe maka laloe ia datang pada tempatnja¹⁰) maulana Hasanoeddin. Serta ia sampai ditempat maulana Hasanoeddin¹¹) maka maulana Hasanoeddinpoen lagi¹²) sembahjang soenat. Setelah soedah habis ia sembahjang maka laloe¹⁶) ia keloea, maka terpandanglah ia kepada adjar², maka pada sangkanja dikirakan maulana Hasanoeddin itoe ki Poetjoek Oemoen serta tjahanjapoen teperlinglah pada moeka jang memandang, dan serta mem-
 12 beri dahsat | pada hati segala jang melihat dia. Setelah itoe maka kata maulana Hasanoeddin: „Hai adjar² sekalian, betapa perimoe, apa patoetkah akoe doedoek pada tempat ini?” Maka sahoet adjar² sekalian: „Ja toean⁵), mengapakah maka tiada patoet, dan sebagai apa toean⁵ jang bernama ki Poetjoek Oemoen, jang memegang kepada hamba sekalian ini toean⁵.” Maka kata maulana Hasanoeddin: „Akoelah jang bernama ki Poetjoek Oemoen.” Seketika lagi maka datanglah adjar² sekalian itoe menjembah kaki maulana Hasanoeddin, tetapi pada masa itoe maulana Hasanoeddin adalah mendapat keris ketjil sebilah dari Loerah itoe.

1) B, b. pada keliling t. A 2) B *steeds* soesoehoenan 3) Ch-d-a-mnja *hss.*
 4) kawalilah B 5) B, toean A 6) Tjeribon *hss.* 7) kepada B 8) *ontb. in B*
 9) padanja B 10) B, tempat A 11) d.m.H. *alleen in B* 12) l. ia s. B 13) A, kata ajahnja B 14) B, pada A 15) kedoeanja B 16) A, laloelah ia k. diloea, setelah sampai m. t. 17) o. katanja h. B (*zoo vaker in B*)

mider², tinoedoehaken kang poetra. Maka angandika kang rama:
 5 „Ki mas ¹), | iki labeté Baratma Kadali ²)”. Maka sasampoening mider²
 alinggih ing wangoen, maka winoeroek kang poetra iman, kalajan
 Islam, kalajan ‘ilmoe pakih, lan ‘ilmoe oesoel, maka winoeroek ‘ilmoe
 saraf, ‘ilmoe nahoe, kalajan ‘ilmoe mantiq, kalajan ‘ilmoe tafsir
 kalajan ‘ilmoe hadis. Maka angandika soesoehoenan datang sahabat
 saking djin, Santri: „Karo ³) sira amongmonga ⁴) anak isoen, dèn
 saporéntahé anak isoen adja njoelajani ⁵) sira.” Maka matoer poen
 Santri karo: „Inggih sarèh toewan!” Maka mantoek soesoehoenan,
 datan kawarnaa ⁶) ingkang rama.

Kawarnaa kang poetra katiga kalajan poen Santri, anging poen
 Santri datan ⁷) katingalan déning kang lijan; poen ⁸) Santri poenika
 djin; maulana Hasanoeddin aningali ⁹) datang poen Santri.

Kawarnaa sakèhing ¹⁰) adjar ing ¹¹) Poelasari, inggih poenika
 adjar domas, orem déning kêtjalan goeroe panoetan, maka sami pinoe-
 roegan ing Loerah déning sakatahing adjar, maka kapanggih maulana
 lagi salat ¹²) soenat. Sasampoening asoeng salam maka maulana mijos
 saking dalem maring djawi. Maka katingalan déning sakabèhing ¹³)
 adjar mantjoer kang tjahaja, sarta kalawan ¹⁴) wedos aningali ¹⁵)
 maulana, maka sakatahing adjar sami angoendjoengi datang maulana.
 Maka maulana angandika: „Hé adjar, isoen ¹⁶) loenggoeh ingkéné
 6 patoet lan karepan ira?” Maka | matoer poen adjar kabèh: „Toewan
 lah Poetjoek Oemoen kang among hamba kabèh.” Maka maulana
 dènarani déning wong adjar Poelasari Poetjoek Oemoen, loerah kabèh
 ing goenoeng Poelasari. Maka maulana manggih doehoeng alit saking
 Loerah, djinoepoet.

1) B, *ontb. in A* 2) barat makadali *hss.* 3) karad *hss.* 4) amongmongen B 5) Pr.,
 bilajani A, bila an B 6) B, kawarna A 7) daten *hss.* 8) B, *ontb. in A* 9) aningali
 B 10) sakatahing B 11) B, *ontb. in A* 12) asalat B 13) sakatahing B
 14) kalajan B 15) B, aningali ing A 16) Lees enggon isoen

Kemoedian jang disangka ki 1) Poetjoek Oemoen itoe ia bertapa poela 2) digoenoenng Karang. Setelah itoe maka ia poelang kembali 13 ketempatnja di-Poelasari, kemoedian ia pergi poela bertapa 3) | digoenoenng Panahitan, maka ia menjeberang berdjalan diair dan 23) maksoednja hendak pergi kepoelau <itoe>. Maka didalam ia berdjalan diair itoe maka ia mendapat soeatoe goeng laloe dibawanja poelang ke-Poelasari, maka ia pergi poela bertapa digoenoenng Loer-h 4). Setelah soedah ia bertapa digoenoenng Loer-h 5) laloe ia poelang poela ke-Poelasari.

Sjahdan daripada itoe apabila 6) genaplah maulana Hasanoeddin itoe toedjoeh tahoen lamanja ia ada 7) di-Poelasari itoe, maka datang poela ajahnja melihat kepada 8) anaknja, maka 9) laloe ia doedoek 9), maka kata ajahnja 24), jang bernama soesoehoenan Goenoenng Djati, kepada anaknja, jang bernama maulana Hasanoeddin 25), katanja: „Hai anakoe 22) ki mas, marilah kita pergi hadj, karena sekarang 26) waktoenja orang naik hadj, dan sebagai poela Santri, kamoe tinggal 14 djoega dahoeloe | disini, dan toeroetlah sebagai mana pekerti anakoe.” Setelah soedah ia berkata 2, maka laloelah ia berdjalan dengan anaknja dan diboengkoesnja dengan sjal, maka tiada berapa lamanja didjalan laloe ia sampai di-Mekah, maka 10) laloe kemesdjidoe'lharam. Serta sampai dimesdjidoe'lharam 10), maka laloe dikeloearkannya anaknja dari dalam bingkisan, laloe sama 2 ia tawaf kebaitoe'llahi, serta diadjarnja pada kelakoean tawaf dan do'anja sekalian, serta mentjioem pada hadjaroe'laswad, dan ziarat kepada segala sjéeh, dan diadjarkannya roekoen hadj 12) dan kesempoernaan 11) hadj 12). Setelah soedah ia mendapat hadj 12), maka laloe ia ziarat kepada nabiyoe'llahi Chidhir 13). Setelah soedah ia ziarat kepada nabiyoe'llahi Chidhir 14) itoe 15), laloe 16) ia pergi ke-Medinah serta mengadjarkan anaknja 15) 'ilmoe jang sempoerna, | beserta dengan bay'at, demikianlah 18) silsilah, dan wirid, dan tarékat Naqsjibandiyyah serta dikir, dan talkin, dan dikir chirqah 19) serta soeghoel 20). Setelah soedahlah 27) habis 28) melakoekan apa barang maksoednja ditanah Mekah itoe, maka laloe ia poelang 29) dari tanah 'Arab, laloe ia singgah dinegeri Menangkabau 21) dan ia bertemoe kepada radja Menangkabau serta sama ia berdjabat tangan, maka radja Menangkabau itoepoen memberi sebilah keris Moendarang. Seketika itoe maka soesoehoenanpoen 31) berdjabat

1) si B 2) B, *ontb. in A* 3) B, k. maka bertapa ia d. A 4) Lees Lor 5) Lees Lor 6) setelah B 7) B, *ontb. in A* 8) kepadanya A 9) maka—doedoek B, *ontb. in A* 10) B *heeft van hier tot* maka: setelah ia sampai maka laloelah ia masoek kemesdjidoe'lharam, tatkala sampai dimesdjidoe'lharam 11) sempoernanja B 12) hadji B 13) *Hizir hss.* 14) k.n. *Hizir B, k.n.ch. ontb. in A* 15) *Ontb. in B* 16) *Ontb. in A* 17) B *voegt in* kepada 18) demikian pada B 19) *h-i-r-k-h hss.* 20) *dh-'-oe-l hss.* 21) B *steeds* Melangkabau 22) B, *ontb. in A* 23) pada m. ia h. B 24) ajahnja poela B 25) H. itoe B 26) ini s. B 27) soedah B 28) B *voegt in* pada 29) p. kembali B 30) laloe B 31) B *voegt in* laloe ia.

Maka Poetjoek Oemoen ¹⁾ atapa ing goenoeng Karang, maka wangsoel dateng Poelasari, maka késah atapa dateng ²⁾ Panahitan, nabrang, dateng atapa malih. Maka tetkala angojok dateng poelo amanggih egong ³⁾ sanoenggal, maka binakta ing ⁴⁾ Poelasari, maka atapa malih ing oekir Lèr, maka wangsoel malih dateng Poelasari.

Maka maulana sasampoening angsal pitoeng taoen kalajan mider² ing wana, kawarnaa kang rama ⁵⁾ dateng malih ing oekir Poelasari aniliki ⁶⁾ poetra, alinggih ing Loerah, maka angandika kang rama: „Ki mas, pajo loenga hadj, iki lah waktoening hadj; santri karo, sira ingkéné toenggoea ⁷⁾ dèn ki ⁸⁾ mas.” Maka kang poetra binoentel ing rénda, maka kang rama késah dateng Mekah, maka rawoeh ing masdjidoe 'lharam, noeli winedalaken kang poetra, noeli tawaf ing ka'batoe 'llahi, maka kang poetra winoeroek pratingkahing tawaf, kalajan do'ané, kalajan angamboengi ing hadjaroe 'laswad ⁹⁾, kalajan kinèn angoendjoengi ing sakatahing para sjééh, kang soegri ¹⁰⁾ kapanggih. Maka késah hadj sarta sareng kang rama, lan winoeroek ⁷ roekoening hadj. Sampoen palasta hadj maka | soesoehoenan angoendjoengi ing nabi Chidhir ¹¹⁾, 'alaihi 'ssalam; maulana Hasanoeddin ¹²⁾ pon kinèn angoendjoengi malih sarta kalajan salam. Maka noenten ¹³⁾ késah ing ¹⁴⁾ Madinah, maka kang poetra winoeroek 'ilmoe kang sampoerna, lan bay'at, kalajan silsilah, kalajan wirid, kalajan tarékat ¹⁵⁾ Naqsjibandiyah ¹⁶⁾, kalajan dzikir, lan talkin ¹⁷⁾ dzikir, kalajan chirqah ¹⁸⁾, kalajan soeghoel. Sasampoening palasta mantoek kados hal kang sampoen, mampir dateng ¹⁹⁾ Minangkabo, moendoet doehoeng ing radja Minangkabo, maka ingatoeran doehoeng poen Mandarang, lan radja angoendjoengi sarta adjawa tangan.

1) Oemoen *alleen* in B 2) B, tapa ing A 3) hegong *hss.* 4) dateng B 5) *Ontb. in B* 6) anilik p. A, aniliki kang p. B 7) toenggoeha *hss.* 8) dèn ki Pr., d. kjai k. A, tiroenen B 9) a. i. h. 'l A, angoendjoengi hadj sawad B 10) Pr., soegri² *hss.* 11) Hidhir *hss.* 12) *Ontb. in B* 13) *Ontb. in B* 14) k. i. A, angoendjoengi dateng B 15) tariq *hss.* 16) Naqsabandih A, Naqsjabandiyah B 17) talqin B 18) B, chirkah A 19) d. radja M. B

tangan hendak poelang, maka radja Menangkabaupoen segera ia soedjoed pada kaki soesoehoenan, dan ⁴⁾ seketika itoe laloe ¹⁾ soesoehoenanpoen berdjalan. Maka antara berapa lamanja didjalan itoe ²⁵⁾ sampailah ia pada tempatnja didésa Loerah. Setelah sampai maka laloe ²⁾ sama berdoedoek | kedoeanja, dan keris jang diperoléh dari radja Menangkabau itoepon diberikannja kepada ³⁾ anaknja, dan berkata soesoehoenan Goenoeng Djati kepada maulana Hasanoeddin: „Hai anakkoe ki mas, berboeatlah kamoe pada hal jang patoet, dan kerdjalah oléhmoes, karena akoe tiada tahoe pada ‘adat orang Djawa, dan sebagai lagi ⁴⁾ Santri engkau, baik-baiklah kamoe mengawali kepada anakkoe dan djanganlah kiranja engkau alpa adanja ⁵⁾.” Setelah habis ia berkata² maka laloelah soesoehoenan itoe kembali kegoenoeng ²⁶⁾ Djati.

Sjahan daripada itoe maka terseboet poela jang tinggal maulana Hasanoeddin itoe, maka ia kembali kenegeri Sérang serta menghimpoenkan ⁶⁾ segala adjar² sekalian. Maka kata maulana Hasanoeddin: ¹⁷⁾ „Hai sekalian adjar² ⁷⁾, marilah kita | bermoeafakat, sekalian kita mentjari soeatoe tempat jang kiranja ⁸⁾ boléh kita boeat bermain soeka² hati mengadoe ajam ⁹⁾.” Maka kata segala adjar² itoe: „Sebaiknjalah toankoe!” dan seketika itoe maka laloe ia pergi segala adjar² itoe mentjari tempat, maka ia ²⁷⁾ mendapat soeatoe tempat nama Waringin Lantjar ¹⁰⁾ namanja, maka kata segala adjar² itoe: „Inilah tempat baik.” Setelah itoe maka laloe dibabadnja, serta dipotongnja ¹¹⁾ pohon kajoe mana jang tiada patoet itoe ¹²⁾. Setelah habis dibaikinja tempat itoe, maka laloe ia kembali ¹³⁾ menghadap ¹⁴⁾ kepada maulana Hasanoeddin ⁴⁾, serta bersembahkan ¹⁵⁾ apa ¹⁶⁾ barang jang soedah dikerdjakan itoe ¹⁷⁾. Maka kata maulana Hasanoeddin ⁴⁾: „Hai adjar² ¹⁸⁾, adakah ¹⁹⁾ engkau empoenja ²⁰⁾ ajam ²¹⁾ saboengan?” Maka sahoet sekalian adjar² ⁷⁾: „Adalah toankoe, hamba poenja ²²⁾ ajam saboengan.” Maka kata maulana | Hasanoeddin ⁴⁾: „Marilah kita pergi bermain-main saboeng.” Maka laloe ia pergi bermain saboeng di-Lantjar dengan segala adjar². Maka ada antara berapa lamanja ia menjaboeng itoe, maka ²³⁾ bertambah-tambah ramai orang menjaboeng pada tempat itoe, dan segala orang pinggir² ²⁴⁾ negeri itoepon datanglah, semoeanja toeroet bermain saboeng. Tetapi pada ketika itoe maulana Hasanoeddin ‘oemoernja baharoes doea poeloeh tahoen.

1) s.i.l. *alleen in B* 2) *B voegt in ia* 3) *B, pada A* 4) *Ontb. in B* 5) *Ontb. in B*
 6) *m. pada s. B* 7) *adjar² sekalian B* 8) *B, kira A* 9) *hjam hss.* 10) *B, Bantjar A*
 11) *B, dibabatnja dan dipotong A* 12) *p.j.t.p. B* 13) *poelang B* 14) *mengadap hss.*
 15) *B, persembahkan A* 16) *B, ontb. in A* 17) *s. dikerdjakannja M. B* 18) *B, adjar A*
 19) *apa'adakah B* 20) *mempoenja B* 21) *B, A steeds hjam* 22) *empoenja B*
 23) *i.m. ontbr. in B* 24) *B, pinggir A* 25) *laloe ia s. B* 26) *s. poen poelang k. B*
 27) dan seketika itoe maka laloe ia B

Maka soesoehoenan mantoek ing Loerah, maka sami alinggih kalajan ¹⁾ poetra, doehoeng sinoengaken ing ²⁾ poetra, angandika soesoehoenan: „Ki mas agawéa hal barang kang pakanira agawé, karana manira ora idèp ing hal wong Djawa iki; santri dèn betjik, adja melèng.” Noenten soesoehoenan ³⁾ mantoek ing goenoeng Djati.

Kawarnaa Maulana Hasanoeddin ababalèn maring Sérang mali², maka Maulana amepék ⁴⁾ adjar² sadaja. Angandika Maulana: „Hèh adjar², paða moepakat kita, kabèh angoelati enggon amemengan ngadoe ⁵⁾ ajam, salagi réka patoet kabèh angoelatana enggon.” Maka matoer adjar kabèh: „Inggih patoet!”, maka adjar² angoelati enggon, ⁸ amanggih waringin | ing Lantjar, angoetjap adjar: „Iki lah betjik.” Maka dènpadangi enggon ikoe; pragat maka wangsoel poen adjar, angatoeri oening ing Poetjoek Oemoen loerah. Maka angandika Maulana ⁶⁾: „Ana ri ⁷⁾ kang doewé ajam?” Maka matoer adjar kabèh: „Wonten, hamba adarbè ⁸⁾.” „Lah, majo paða amemengan.” Maka paða amemengan ing Lantjar ramé², maka lami² kawarta jèn ramé angadoe ajam, paða djoedi, maka wong paminggiran ⁹⁾ paða teka miloe ngadoe ajam. Maka Maulana sampoen 'oemoer kalih poloech taoen ¹⁰⁾.

1) k. kang p. B 2) i. kang p. B 3) B, sinoehoen A 4) amepèg B 5) angadoe-adoe B 6) M. a. m. *alleen in B* 7) A. ri *aaneengeschreven in de hss.* 8) aderebè B 9) B, paminggir A 10) *Ontbr. in B*

Kemoedian ada seorang datang dari negeri Pakoean nama ki Djongdjo, dan ¹⁶⁾ orang itoe ada doea bersaudara, bersama-sama laki²⁾, dan jang toea itoe ia mendjadi ¹⁾ radja Sêda poenja mertoea ²⁾. Maka saudaranja ³⁾ jang moeda itoe ia pergi di-Lantjar toeroet bermain saboeng, dan tatkala ia sampai di-Lantjar maka ¹⁰⁾ ia diambil sahabat-bersahabat ki Djongdjo itoe kepada maulana Hasanoeddin. ¹⁹ Setelah beberapa ¹¹⁾ | lama ia berdiam ⁴⁾ di-Lantjar itoe, maka laloe ia masoek beperhambakan dirinja kepada maulana Hasanoeddin, serta ia masoek pada agama Islam, dan diadjarkannya mengoetjap doea kalimat sjahadat, demikian lafalnja: 'Asjhadoe anna la ilaha illa 'llahoe wahdahoe la sjarika lahoe; lahoe 'lmoelkoe wa lahoe 'lhamdoe; wa 'llahoe ahad, samad, lam yalid wa lam yoelad wa lam yakoen lahoe koefoe'an ahad; wa 'asjhadoe anna Moehammadan 'abdoeka wa nabiiyoe'ka wa rasoeloeka, annabiyyoe aloemmiyyoe; <salla 'llahoe 'alaihi> wa 'ala alihi wa sahbhi wa sallama.

Setelah soedah ia membawa iman maka laloelah ia ⁵⁾ mendjadi chadam kepada maulana Hasanoeddin.

Maka maulanapoen berbitjara poela kepada sekalian adjar² ¹²⁾, demikian pada ki Djongdjo, jang maulana hendak mengalahkan ²⁰ negeri ¹³⁾ Banten | Girang. Setelah habis ia bermoeafakat maka laloe diserangnja negeri Banten Girang itoe, serta dialahkannya, dan dimasoekkannya pada agama Islam. Setelah soedah ia Islam, maka maulana itoe berpindah kenegeri Banten Girang, maka maulana itoe-poen ¹⁴⁾ bersabda kepada adjar² sekalian: „Kamoe sekalian ⁶⁾ tinggal-lah dahoeloe di-Poelasari, djanganlah kiranja kamoe soenjikan dahoeloe, karena apakala soenji Poelasari ini, nistjaja roesaklah pada segala orang jang bertapa; dan daripada anak tjoetjoekoe jang dari Banten itoe, samalah berlengkap kamoe pada segala pertandahan ⁷⁾ itoe.” Adapoen jang didjadikan haloean pada segala adjar² itoe, jaïtoelah jang bernama ki Djongdjo, ialah jang mendjadi penghoeloe pada segala adjar² ¹⁵⁾.

²¹ Sjahdan daripada itoe maka terseboetlah poela penjamboet dari goe-noeng Djati, | soeroehan⁸⁾ ajahnja, akan menjamboet pada maulana. Setelah sampai penjamboet itoe dan begitoe djoega maulana Hasanoeddin-poen laloelah berangkat akan berdjalan kenegeri Tjerbon. Maka ⁹⁾

1) m. mertoea kepada r. B 2) p. m. ontb. in B 3) B. ontb. in A 4) B. aberdiam A 5) B. ontb. in A 6) B. ontb. in A 7) pertanda-tandahan B 8) soeraw.n A. soeroean B 9) maka-setelah alleen in B 10) laloelah B 11) berapa B 12) para adjar B 13) kepada B 14) poen B 15) adjar B 16) tapi B

Kawarnaa ki Djongdjo ¹⁾, poenggawa saking Pakoewan, roro sanak sami djaloe, kang toewa kamaratoewa ²⁾ déning praboe Sêda. Maka adiné loenga ing Lantjar pabotohan, miloe angadoe ajam, maka winong-sanak déning maulana. Maka lawas² angawoela, kalajan mandjing maring agama Islam, angoendang kalimat sjahadat jaikoe: 'Asjhadoe anna la ilaha illa 'llahoe wahdahoe la sjarika lahoe; lahoe 'lmoelkoe wa lahoe 'lhamdoe; (hoewa) ³⁾ ahad, samad ⁴⁾, lam yalid wa lam yoelad wa lam yakoen lahoe koefoe'an ahad; wa 'asjhadoe anna Moehammadan 'abdoehoe wa rasoelohoe ⁵⁾ annabiyyoe aloem-miyyoe; salla 'llahoe 'alaihi ⁶⁾ wa 'ala alihi wa sahbihi wa sallama.

Maka ⁷⁾ ki Djongdjo ⁸⁾ sampoen Islam, iman ⁹⁾ dateng maulana, anging sadèrèk ¹⁰⁾.

Maka lami² maulana agoenem kalajan sagoenging adjar kalajan ki Djongdjo, adjeng angalahaken Banten ¹¹⁾ Girang. Maka sampoening ragem kalajan adjar² sadaja, maka | kinawonaken ¹²⁾, neher kawon, sinelamaken. Maka maulana pindah dateng Banten ¹³⁾ Girang, maka maulana angandika dateng poen adjar: „Dika pađa karia adjar, ikoepèkaken goenoeng Poelasari, lamoen tah sepia goenoeng Poelasari ¹⁴⁾ saking wong tapa, ikoepèk ¹⁵⁾ tandané roesaké anak poetoen nisoen saking Banten.” Lan panandahan ¹⁶⁾ Mempek kang kinèn angloerah adjar kabèh.

Kawarnaa kang rama poetoesan angatoeri saking Tjerbon, sampoen katoeran dateng Garagé ¹⁷⁾.

1) B, ki Djong lan ki Djo A 2) B, kamartoewa A 3) *Ontb. in de hss.* 4) ahadan, samadan *hss.* 5) B; in A zijn de laatste 3 woorden: 'abdiki wa nabiyyika wa rasoelika 6) *Laatste 3 woorden alleen in B* 7) *Ontb. in B* 8) B, ki Djong lan ki Djo A 9) B, amaana A 10) sadèrè *hss.* 11) B, Bantan A 12) Pr., kinadonaken *hss.: dal en waw in deze hss. wel eens verwisseld, vgl. p. 4 wangoen, p. 5 karo* 13) B, Bantan A 14) B *voegt in:* iki 15) ikoelah B 16) panembahan Pr. 17) Geragé A

jang kalih ki Djongdjo, dan djin santri kedoea, serta dengan para adjar² sekalian <menoenggoei roemahnja>.

Kemoedian terseboet jang pergi ke-Tjerbbon itoe ¹⁾, setelah sampailah di-Tjerbbon, laloe ia bertemoe kepada ajahnja, serta ia soedjoe pada kaki ajahnja. Dan pada ketika itoe soesoehoenanpoen sedang ia dihadap oléh pangéran Pandjoenan, dan pangéran Kadjaradjat, dan pangéran Djoedah, dan pangéran Kali Djaga, dan panembahan ratoe Pakoengwati, dan pada ketika itoe poen hadirilah sekalian. Maka kata pangéran Pandjoenan kepada Jang Dipertoean, ja³itoe soesoehoenan Goenoeng Djati: „Soedah berapa ‘oemoernja anakda ²⁾ toean ki mas maulana ini?“ Maka kata soesoehoenan ³⁾: „Soedah doea poeloeh toedjoeh tahoen ‘oemoernja.“ „Dan ⁴⁾ 22 betapakah kehendak | toean kepada anaknja ⁵⁾“? „Dan ⁶⁾ kākandapoen menoeroet djoega.“ Kata pangéran Pandjoenan: „Djika boléh kiranja, baik djoega kita kasih kawin.“ Kemoedian maka kata maulana Baghdad: „Ja tjoetjoekoe, baik djoega tjoetjoekoe pergi kepada anak soeltan Demak ⁷⁾, boléh kiranja kita soeratkan sepoetjoek warkah.“ Dan begitoe djoega laloe maulana Baghdadpoen ⁸⁾ menjoerat. Setelah soedahlah ⁹⁾ disoeratnja maka diberinja ¹⁴⁾ kepada seorang toea, nama ki Bapa Oewah, memeratoerkan soerat ini kepada soeltan Demak, dan seketika itoe laloe dibawanja soerat itoe.

Maka tiada berapa lamanja didjalan sampailah ia ¹⁵⁾ di-Demak, maka ¹⁰⁾ dipersembahkanlah warkah itoe kepada soeltan. Setelah dibatjanja soerat itoe oléh soeltan, maka mafhoemlah soeltan pada 23 maksoed diperkataan didalam soerat itoe. | Maka soeltanpoen bersabda kepada patih: „Hai patih, berlengkaplah engkau pada ‘alat pekerdjaan berdjaga².“ Maka patihpoen menjembah serta katanja ¹¹⁾: „Baiklah toankoe, mana perintah toankoe patik mengerdjakan.“ Dan ¹⁶⁾ kata soeltan kepada permaisoori: „Ratoe mas, kita kahwinkan anak kita kepada ki mas Hasanoeddin.“ Maka kata permaisoori: „Mana baik pada toankoelah ¹²⁾ melakoekan kepada anakda ²⁾ itoe.“ Dan ¹⁶⁾ kata poela soeltan kepada ¹⁷⁾ permaisoori: „Sekarang akoe hendak pergi mendapatkan ¹³⁾ kita poenja bakal menantoe.“ Setelah soedah berkata-kata itoe maka laloelah soeltan berangkat ke-Tjerbbon.

Maka tiada berapa lamanja didjalan sampailah ia di-Tjerbbon, serta

1) maka-setelah *alleen in B* 2) ananda B 3) s.: ia s. B 4) *Niet in B* 5) ananda B 6) *Niet in B* 7) Damak B. *ontb. in A* 8) B. adapoen B 9) habislah B 10) *Van hier tot mafhoemlah soeltan luidt deze passage in B*: Setelah sampai kehadiran soeltan Demak itoe maka laloelah dengan dipersembahkannya warkah itoe kepada soeltan serta dibatjanja. Setelah habislah dibatjanja soerat itoe, maka soeltan Demak itoe poen pahamlah. 11) m.s.k. A, segera mempersembahkan kata B 12) toankoe jang m. A 13) B. *voegt in* pada 14) m. laloelah ia d. B 15) d. laloe ia s. d. B 16) kemoedian B 17) pada B

Kang atoenggoe ¹⁾ dalem poen Djongdjo, kalajan poen adjar, kalajan ²⁾ djin kakalih, awasta poen Santri.

Kawarnaa soesoehoenan Goenoeng Djati, maka soesoehoenan alinggih kalajan pangéran Pandjoenan, kalajan ³⁾ pangéran Kadjaradjat, kalajan pangéran Djoedah, kalajan pangéran Kali Djaga, kalajan panembahan ratoe Pakoengwati, kalajan maulana Hasanoe-ddin. Maka matoer maulana Pandjoenan: „Ja machdoem, sampoen pinten ‘oemoéré ki mas anom ⁴⁾?’” Angandika maulana ⁵⁾ Machdoem: „Inggih sampoen pitoe likoer.” „Poenapa karsa jaji?” „Inggih raka sakarsa andika!” „Inggih jaji in sja'a 'llahoe ta'ala saking barkat andika, manawi kènging rakandika Pandjoenan loemampaha ing karja andika.” Angandika maulana Baghdad ⁶⁾: „Mas poetoe, pakanira aloengaa ⁷⁾ ing anak soeltan Demak, gawanen lajang!” Maka anenerat maulana Baghdad ⁸⁾, Sasampoening ⁹⁾ palasta kinèn ki bapa oewa
 10 angatoeraken datang soeltan | Demak, maka matoer: „Saking ramandika Pandjoenan.”

Dènkawarnaa ¹⁰⁾ ing Demak, soeltan Demak sadatenging nawala sampoen kaoedanèn ¹¹⁾ sakarsaning serat. Soeltan angandika ¹²⁾ ing patih: „Dèn samapta kabèh patjawising karja.” Patih oematoer ¹³⁾: „Inggih!” Angandika soeltan ¹⁴⁾ datang kang poetra: Hèh ¹⁵⁾ ratoe, manira panggihaken pakanira ¹⁶⁾ akalawan ¹⁷⁾ ki mas Hasanoeddin, poetra Tjerbon.” Maka matoer kang poetra: „Inggih!” Angandika soeltan Demak: „Manira késah ametoek ¹⁸⁾ ki mas mantoe.” Sampoening palasta memeling soeltan késah ametoek mantoe.

Kawarnaa ing Garagé sadateng ira soeltan Demak,

1) k. a. B, katoenggoe A 2) B, lan A 3) lan A 4) anèm B 5) *Ontb. in B* 6) Baghdadi A 7) B, *ontb. in A* 8) Baghdadi *hss.* 9) sampoen B 10) B *voegt in:* ing marga kawarnaa 11) kaoedanèni A 12) s. angandika soeltan i. B 13) k. oematoer patih I. B 14) B *voegt in:* Demak 15) *Ontb. in B* 16) *Ontb. in B* 17) kalajan B 18) ametoeki B

ia bertemoe dengan ¹⁾ soesoehoenan, dan pangéran Baghddad, dan
 24 pangéran Djoedah, dan pangéran Kadjaradjat, dan | pangéran Kali
 Djaga, pangéran ratoe Pakoengwati, demikian lagi ¹⁴⁾ maulana Hasa-
 noeddin. Setelah itoe maka soeltan Demak berkata: ¹⁴⁾ „Ja toean-
 djikalau adalah kiranja dermah ²⁾ koernia toean-
 koe, hamba pintalah
 ki mas menantoe hamba bawa kenegeri Demak.” Kemoedian maka
 kata maulana Baghddad: „Haya bi 'smi 'llahi.”

Dan begitoe djoega laloe ia berangkat soeltan Demak dan maulana
 Baghddad, maulana Kadjaradjat, maulana Kali Djaga ³⁾ demikian lagi
 maulana Hasanoeddinpoen berdjalanlah sama²⁾; melainkan ⁴⁾ jang
 tiada toeroet pergi itoe hanja ⁵⁾ maulana Pakoengwati djoega, karena ia
 menoenggoei soesoehoenan. Sjahdan ⁶⁾ tiada berapa lamanja berdjalan
 segala maulana itoe, maka laloe ⁶⁾ sampailah di-Demak, dan seketika
 itoe maka datanglah penjamboet soeltan ⁷⁾ serta keloearganja dan
 25 ra'jatnja ¹⁵⁾, | datang menjamboet soeltan ⁸⁾ beserta dengan bala-
 tenteranja; soesoehoenan Bonangpoen toeroenlah menjamboet pada ⁸⁾
 soeltan. Setelah sampai dipeséban ⁹⁾ agoeng maka laloe ia bersama-
 sama doedoek masing²⁾, maka soeltanpoen masoeklah kedalam poeri,
 dan seketika itoepoen keloearah perdjamoean dari dalam poeri, maka
 ramailah jang bermakan minoem itoe; tetapi maulana Hasanoeddin
 tatkala di-Tjerbon ia soedah dikahwinkan oléh soesoehoenan, melain-
 kan menantikan pada hari dan boelan jang baik akan mengerdjakan
 pekerdjaan djaga²⁾ itoe adanja, dan seketika itoe maka laloe ia berbaiki
 pasanggrahan pada kadarnja masing²⁾.

Sjahdan daripada itoe maka terseboetlah segala ¹⁴⁾ kapir dari Madja-
 pahit datang menjerang pada negeri Demak, namanja batara ¹⁰⁾ Madja-
 pahit, dan seketika itoe maka soeltan Demakpoen laloe ia me-
 26 ngeloeari serta | dengan maulana Baghddad hendak sabiloe 'llahi,
 demikian segala waliyyoe 'llahi sekalian dan maulana Hasanoeddin.
 Maka ramailah ia berperang pada ketika itoe, dan satoe waliyyoe
 'llahi, namanja ¹⁶⁾ maulana penghoeloe Rahmat ¹¹⁾, ia mati sabiloe 'llahi,
 dan dari sangat keras ¹⁴⁾ perang itoe maka ¹⁷⁾ alahlah perang segala
 ra'jat ¹⁸⁾ kapir itoe, dan radja Madjapahit jang bernama batara ¹²⁾
 Madjapahit itoepoen mati didalam perang. Setelah petjahlah perangnja
 ra'jat kapir itoe, laloe diislamkannja. Maka terchiar ¹³⁾ soeltan dari

1) kepada B 2) k. pada d. B 3) B, Kali Kadjah A 4) demikian B 5) B, *ontb. in A*
 6) B *heeft van* Sjahdan *tot* sampailah: maka terseboet poela jang berdjalan kenegeri
 Demak itoe; maka tiada antara berapa lamanja didjalan laloe ia 7) B, p. dari s.
 Demak A 8) soeltan-soeltan *alleen in* B 9) B, p-i-s-b-a-ng A 10) batarah B,
 b-t-r-m A 11) B, Radj-t A 12) B, r-batara A; ra-b.? 13) terhiar oléh B, *is wel*
 terhairan oléh 14) *Ontbr. in* B 16) nama B 17) laloelah ia B 18) perangnja r. B
 15) k. dengan segala r. B

alinggih soesoeseohan kalajan Maulana Baghdad, kalajan Soeltan Demak, kalajan Maulana Machdoem Djoedah, kalajan Maulana Kadjaradjat, kalajan pangéran Kali Djaga, kalajan panembahan ratoe Pakoengwati, kalajan Maulana Hasanoeddin, maka matoer soeltan Demak: „Ja toewankoe, hamba bakta ki mas mantoe.” Maka matoer Maulana Baghdad: „Inggih, anak soeltan.”

Bi 'smi 'llahi 'rRahmani 'rRahimi, maka sami mangkat soeltan Demak kalajan Maulana Baghdad, kalajan ¹⁾ Maulana Hasanoeddin, kalajan Maulana Kadjaradjat, kalajan Maulana Kali Djaga, kalajan wedet ²⁾ Baghdad (kalajan) ratoe Kakambang ³⁾, anging kang boja toemoet panembahan Pakoengwati, atoenggoe soesoehoenan. Sampoén sami ¹¹ angatoeri salam, sampoén sami sinaoeran ingkang salam | sadaja. Tan ⁴⁾ kawarnaa ing marga, sarawoeh ira, kang ametoek ⁵⁾ saking Demak sakatahing wargi, kalajan poenggawi, kalajan wedet ira Maulana Bénang. Maka soeltan ⁶⁾ sampoén rawoeh ing dalem ira, maka sadaja sampoén tinamoe-tamoe sarta ⁷⁾ sinegahan, sadaja sampoén angaos kawin; doek lagi ing Garagé kang rama ingkang anikahaken; sampoén ingatoeran pondok Maulana Baghdad pareng kalajan Maulana Hasanoeddin, soegri sakatahing réntjang ⁸⁾ saking Garagé, meheng angantos peneding dina kalajan agenging sasih panggih ira Maulana Hasanoeddin.

Kawarnaa kapir saking Mahospahit, batara Mahospahit angloeroeg dateng Demak, poenika soeltan Demak ¹¹⁾ amijos sabiloe 'llahi, kalajan Maulana Baghdad miwah sagoenging ¹²⁾ para waliyyoe 'llahi, kalajan Maulana Hasanoeddin pon toemoet anggèning ¹³⁾ aperang ing Oendoeng ¹⁴⁾. Poenika waliyyoe 'llahi sanoenggal kasamboet, kang wasta Maulana ¹⁵⁾ pangoeloe Rahmat. Sampoén kawon, kapir poenika soemèlèh, ratoenipoén sampoén pedjah, sampoén sami kaselamaken. Maka tjinatjahaken déning soeltan Demak

1) *Ontb. in A* 2) wadat B 3) Kekembang B 4) dan B 5) k. a. *ontb. in A* 6) s. Demak s. B 7) kalajan B 8) B, *ontb. in A* 11) B, *ontb. in A* 12) B, *ontb. in A* 13) B, enggèning A 14) ingoendoeng *hss.* 15) *Ontb. in B*

hal¹⁾ banjknja orang Djawa itoe¹⁶⁾, djadi sejoeta semoeanja, lain daripada jang beloem beroemah-roemah, seperti para djaka^{2, 2)} dan orang³⁾ boedjang² laki^{2, 4)} dan boedjang⁵⁾ perempoean⁶⁾, apa lagi jang 'oemoer enam poeloh tahoen, itoe poen tiadalah terhitoeng lagi banjknja⁶⁾. Maka kata maulana Baghddadpoen, berkata kepada¹⁷⁾ 27 maulana Bonang⁷⁾: „Ja maulana | Ibrahim, betapakah perinja¹⁸⁾ kehendak toean dari kekajaan serta dengan tenteranja itoe?” Maka kata machdoem Ibrahim: „Ja toeankoe, soedah djoega semoeanja⁸⁾ mempersembahkan kepada soeltan Demak, demikian kepada maulana Hasanoeddin.” Maka kata¹⁹⁾ maulana Baghddad kepada soeltan: „Dan dari segala zoerriat toean terimalah⁹⁾, karena sekaliannja soedah²⁰⁾ dipersembahkan¹⁰⁾ kepada toean, demikian kepada maulana Hasanoeddin.” Maka sekaliannja itoe poen¹¹⁾ soedahlah diterimanja kepada soeltan dan maulana Hasanoeddin. Setelah itoe maka sekaliannja itoe poen laloe ia berangkat poelang dari peperangan.

Setelah sampailah dinegeri Demak itoe maka laloe²¹⁾ ia mengerdjakan berdjaga-djaga, maka tiadalah terseboet²²⁾ lagi perkataan maulana 28 Hasanoeddin kawin itoe. | Setelah genaplah empat boelan lamanja, maka soeltan poen laloe berangkat pergi ke-Tjerbon, dan orang jang dari Tjerbon itoe poen toeroetlah mengiringkan, dan beserta maulana di-Bonangpoen adalah mengiringkan kegoenoeng Djati, maka¹²⁾ tiada berapa lama didjalan laloe ia sampai digoenoeng Djati¹²⁾. Setelah sampai laloe ia bertemoe kepada soesoehoenan Goenoeng Djati, maka soeltan poen soedjoed, laloe¹³⁾ menjembah kaki soesoehoenan. Maka kata soesoehoenan: „Doedoeklah toean² sekalian!” Maka menantoe soesoehoenan poen datanglah menjembah, serta soedjoed pada kaki soesoehoenan, maka kata soesoehoenan kepada menantoe nja: „Masoecklah toean!” Setelah itoe laloe ia masoeck. Maka kata soeltan kepada¹⁴⁾ soesoehoenan: „Toean, inilah jang diperhamba toeankoe mainlah²⁴⁾ kiranja akan p-mas-q ananda ki mas, sjahdan lagi djikalau 29 adalah kiranja derma | koernia toeankoe pada hamba, maka²³⁾ hamba pinta ki mas soepaja hamba radjakan ditanah Djawa; dan sebagai jang boléh kiranja hamba kawoela²⁵⁾ melakoekan hal fakir sekalian.” Maka kata soesoehoenan: „Bagaimana kehendak kakanda maulana Baghddad?” Maka kata maulana Baghddad¹⁵⁾: „Melainkan mana kehendak toeankoe djoega mela-

1) B, sebab A 2) hal A, p. djaga² B 3) o, jang B 4) B, b. daripada I. A 5) B, ontb. in A 6) perempoean — Maka *alleen* in B 7) B, boedjang A 8) semoe ia A, sama ia B 9) dan toean ghanimalah B 10) B, dipersembahkannya A 11) B, poen A 12) maka-setelah *alleen* in B 13) B, ontb. in A 14) B, k. soeltan s. A 15) M. k. m. B *alleen* in B 16) Dj. jang dipanggilnja itoe B 17) Baghddad k. B 18) p. perihal B 19) H. kemoedian berkata poela m. B 20) ia s. B 21) laloelah B 22) terbitjara l. dari kahwin m. H. itoe B 23) karena B 24) B, majan A 25) ? kawala hss.

titijang Djawi kang ngabdi sajoeta kerèh ¹⁾, lijan saking para djaka, kalajan doeda kalajan kang saekoer, kalajan kang sampoen 'oemoer soewidak ¹⁾, poenika loepoet saking tjatjah sajoeta. Maka pangéran Baghdad ngandika ing ²⁾ maulana Bénang: „Ja maulana machdoem Ibrahim, kadospoendi karsandika prakanten ghanimat poenika kalajan sawedet | andika, jaji?" Ngandika machdoem Ibrahim: „Sampoen sami ingatoeraken ³⁾ dateng soeltan Demak kalajan maulana Hasanoeddin." Ngandika maulana Baghdad: „Soeltan, sakañahing dzoerriyat manira kalajan ghanimat poenika sami ingatoeraken ⁴⁾ dateng andika, kalajan dateng maulana Hasanoeddin." Sampoen sami ⁵⁾ tinarima sadaja déning soeltan kalajan déning maulana Hasanoeddin. Maka boebar saking pajoedan, tan ⁶⁾ kawarnaa ing marga ⁷⁾.

Koeneng ⁸⁾ dateng ira ing Demak, maka pinanggihaken kang poetra soeltan ⁹⁾, kang wasta pangéran Ratoe, kalajan maulana Hasanoeddin. Maka sasampoening apanggih lami² ing Demak, andoegi ¹⁰⁾ ing kawan sasih, maka soeltan Demak késah dateng Garagé kalajan soegri titijang saking ¹¹⁾ Garagé, sami mantoe, maka maulana Bénang toemoet andèrèk dateng Garagé ¹²⁾. Sasampoening dateng ing Garagé sampoen sami angoendjoengi dateng soesoehoenan, maka sami ingatjaran ¹³⁾ alinggih; sasampoening sami alinggih, maka angoendjoengi kang mantoe dateng soesoehoenan, sampoen kinèn dateng dalem, maka matoer soeltan Demak: „Ja toewankoe, titijang Demak, jèn toemoet dateng ki mas mantoe, poenika dados miliké ki mas mantoe, jèn sawawi hamba teđa ¹⁴⁾ hamba djenengaken ratoe, mangkoea rat Djawa sadaja; hamba ambagawan loemampah pekir ¹⁵⁾, amanakawan ing toewan." Angandika soesoehoenan: „Raka maulana Baghdad, poendi soeka toewan?" | Angandika maulana Baghdad: „Sampoen dipoen anampoer-nakaken lampah,

1) kerèh-poenika *alleen in B* 2) ng. i. A angandika dateng B 3) Pr., angatoeraken *hss.* 4) Pr., ngatoeraken *hss.* 5) *Ontb. in B* 6) dèn B 7) B, *ontb. in A* 8) kawarnaa B 9) B, *ontb. in A* 10) dateng B 11) B, *ontb. in A* 12) oekir Djati maka B 13) ingadjaran B 14) h. t. *alleen in B* 15) pakir B

koekan atasnja." Pada ketika itoe maka loeloelah pada kehendak soeltan Demak itoe, dan seketika itoe laloelah diradjakannja maulana Hasanoeddin, bernama panembahan Wanasaba 1), maka segala jang diperoléh dari tanah 17) Djawa itoe poen sekaliannja mengaminkan 2), maka berkata maulana Baghdad: „Ja toeankoe begaimanakah peri hal 18) kapir ditanah Djawa 3) koelon itoe, karena ia amat keras?" Maka kata soesoehoenan: „Sabarlah djoega dahoeloe."

30 Kemoedian | kata soesoehoenan kepada soeltan Demak: „Toean, kerdjakanlah hamba seboeah astana beserta dengan tanam-tanamanja 4) sekali." Dan daripada jang mendjadi toekangnja itoe, ia 5) orang dari Madjapahit bernama 19) radèn S-ng-b-t. Setelah habislah ia berbaiki astana itoe, maka soeltan Demakpoen laloelah ia poelang di-Demak. Dan pangéran Pandjoenanpoen wapatlah 20), dan dikoeboerkannja pada tempatnja bertapa djoega.

Kemoedian terseboet poela panembahan Wanasaba disoeroehnja kembali oléh soesoehoenan ke-Banten Girang, serta dengan isterinja sekali. Maka antara berapa lamanja ia di-Banten Girang, maka ia berpoetera ratoe Panembajoen 6). Tetapi panembahanpoen sebagai ia mendjadjah 7) pada djadjahan Pakoean, dan seketika itoe maka 31 panembahan Wanasabapoen laloe ia 8) | berpindah dipasisir pada ajahnja. Itoe bekas tempat pertapaannja batara Goeroe Djampang, mal-h-hik-tnja 9) itoe hingga 21) boeroeng perit datang bersarang pada iket 2nja 22) itoe; dan ialah jang diislamkan oléh machdoem Bonang, dan pada waktoe itoe ia diperboeat tempat doedoek oléh panembahan ratoe Wanasaba 10), maka pada masa itoe selama ia beloem berobah dari tempatnja. Maka panembahan ratoepoen berpoetera pangéran Joesoep, timang-timangannja 23) pangéran Tengah. Kemoedian panembahan memoelaï membaikkan 11) permainan djoedi di-Gigilang 12) beserta dengan orang Lampoeng. Maka pada ketika itoe ramailah segala para adjar 2 24) datang berdjoedi. Hatta berapa lamanja maka ia berpoetera pangéran Arja, maka diambilnja oléh soeltan Demak, diberikan 13) 32 kepada mak-moedanja, | jang bernama ratoe Djapara, karena ia hendak 14) diradjakan di-Djapara, maka dinamainja oléh boendanja anak itoe pangéran 15) Arja Djapara. Maka ratoe Panembajoen 16) itoe dipertemoekan kepada ratoe Bagoes, jaïtoe keponakannja maulana

1) W-n-s-ba hss. 2) B, menga'inkan A 3) *Ontb. in* B 4) B, tanaman-
nja A 5) B, *ontb. in* A 6) B, panembahanioen A 7) mendjadjah hss. 8) B, ia ia b.
A 9) B, mal-h hik-t A 10) B, W-n-a-th-ba A 11) berb-h-i-a-kan p. ia bermain
dj. B 12) kelil-ng A, di-Gik-l-ng B 13) dikasihkan B 14) bakal B 15) B, *ontb. in*
A 16) B, A *steeds* panembahanioen 17) s. peroléh t. B 18) perinja dari h. B
19) nama B 20) wapat B 21) sampai B 22) iketnja B 23) B, [nja] A 24) adjar B

leheng sami ando'a kapir, karena kapir kilèn²⁾ poenika keras." Maka ingatoeran djeneng Maulana Hasanoeddin déning soeltan Demak panembahan ratoe ing Soerasowan, maka sami dino'akaken panembahan ratoe ing Soerasowan déning sakatahing waliyyoe 'llahi Djawi.

Maka angandika soesoehoenan: „Soeltan, pakanira akarjakena³⁾ manira astana." Matoer soeltan: „Inggih!" Maka dènkawarnaa tetkala awangoen astana, sampoen palasta astana Garagé dateng ing pepejetan⁴⁾ sampoen. Kang anamboet toekang saking Mahospahit, wasta radèn Senget. Maka soeltan Demak mantoek⁵⁾, sadaja sami mantoek. Maka⁶⁾ pangéran Pandjoenan wapat, sinaré⁷⁾ ing⁸⁾ patapan, poenika ingkang wasijat.

Maka kawarnaa panembahan ratoe Soerasowan sampoen kinèn wangsoel dateng Banten Girang kalawan⁹⁾ pramésuari¹⁰⁾; tan¹¹⁾ kawarnaa ing marga¹²⁾. Sampoen rawoeh ing Banten Girang, maka apoepoetra ratoe Pambajoen. Panembahan tansah angosak-asik¹³⁾ djadjahan kapir Pakoewan; poenika panembahan¹⁴⁾ pindah dateng pasisir kalajan kang reh kang rama. Poenika labet¹⁵⁾ patapané batara Goeroe Djampang¹⁶⁾, maka ketoené dènsoesoehi déning manoeek perit saking ora osik²⁾; ijaikoe kang sinelamaken déning machdoem Béning¹⁷⁾ watoe poenika ingenggèn¹⁸⁾ linggih déning panembahan ratoe Soerasowan¹⁷⁾; watoe poenika salaminipoen dèrèng gingsir saking enggènipoen¹⁹⁾. Poenika panembahan apoepoetra pangéran Joesoep, ketelah pangéran Pananggep²⁰⁾. Maka panembahan ratoe Soerasowan andjenengaken ameng-amengan djoedi, kang enggèn²¹⁾ inggih ing Gigilang; poenika kalajan titijang Lampoeng, adjar²⁾ pon dateng sami adjoedi. Maka apoepoetra malih pangéran Arja, pinoendoet déning soeltan Demak, ginaḍoehaken dateng bibi, kang wasta ratoe Djapara, binadébadé ratoe ing Djapara, kawastanan²²⁾ pangéran Arja Djapara. Poenika ratoe Pambajoen pinanggihaken kalajan kang kapènan Maulana

1) Bedoeld andoewa? 2) kalè'an A, kalèn B 3) karjakena Pr. 4) papatètan B 5) B, D, maka m. A 6) B, m. sadaja M. A 7) B, w. ing s. A 8) ingkang B 9) kalajan B 10) kang pamésuari B 11) dèn B 12) margi B 13) angosak-ngasik B 14) pan. Soerasowan p. B 15) lebat B 16) Dj. malah m. B 17) Béning—wates *alleen in B* 18) inganggan *hss.* 19) Pr. anggènipoen *hss.* 20) Lees Panenggak 21) A, met Pr., anggèn B 22) B, kawastanan A

Baghdad, serta dipertetapkan dibandar Pakoean, maka pada ketika itoe ia ¹⁾ makin ²⁾ m-nj-s-r ³⁾ pada djadjahan itoe.

Kemoedian panembahanpoen laloelah ia pergi menjerang ke-Lampoeng, serta diiringkan dengan poenggawa menteri, dan hoeloebalang, dan ²¹⁾ bala-tentera sekalian. Setelah sampai di-Lampoeng laloelah diislamkannya ²²⁾ orang Lampoeng, ada jang diislamkannya ²²⁾ dengan perang dan ada jang diislamkannya ²²⁾ dengan soeka sendirinja, dan radja Balo ⁴⁾ poen soedahlah ia Islam dengan soekanja sendiri. Kemoedian dari lor ⁵⁾ laloe ia melangsoeng ²³⁾ | kekidoel kenegeri Indrapoera. Setelah itoe maka radja Indrapoerapoen diberinja orang Soelébar, wates Bangka Hoeloe, dan daripada orang toeanja ⁶⁾. Panembahan itoe soedahlah ia poelang serta diiringi dengan orang seberang itoe sekalian ²⁴⁾.

Maka tiadalah terseboet jang poelang itoe ⁷⁾, maka terseboet perkataan ²⁵⁾ dinegeri Wanasaba, maka panembahan itoe berpoetera dengan ratoe radja Indrapoera, ia bernama pangéran Wétan. Soedah itoe maka ia berpoetera poela kepada pangéran Ratoe, bernama ²⁶⁾ pangéran Soennja Raras, dan pangéran dipati ⁸⁾ Padjadjaran, dan pangéran Pringga Laja, dan ratoe ajoe Harsanengah, dan ratoe ⁹⁾ ajoe Koemoeda Ragi, dan anak jang dari goendik, bernama ²⁶⁾ pangéran Wado, pangéran Lor ¹⁰⁾, dan ratoe ²¹¹⁾ Keben ²⁷⁾ dan ratoe ³⁴⁾ Teripatra ¹²⁾, dan ratoe Wétan dan ratoe Biroe.

Sebermoela maka terseboetlah perkataan ki Soeki Djongdjo ¹³⁾ datang menghadap ¹⁴⁾ kepada panembahan ratoe Wanasaba, maka ia doedoek di-aloen². Setelah terpandang oléh panembahan, dan begitoe djoega maka panembahanpoen segeralah ia toeroen dari atas batoe tempat ia doedoek ¹⁵⁾ itoe, serta ia memegang tangan ¹⁶⁾ ki Djongdjo ¹⁷⁾ itoe, karena panembahan tahoelah pada maksoed ki Djongdjo ¹⁷⁾ itoe, dan begitoe djoega laloe diadjarkannya kepada agama Islam.

Setelah soedah Islam itoe, sjahdan ²⁸⁾ maka terseboetlah soesoehoenan serta dengan maulana machdoem Djoedah ia datang dari negeri Tjeron. Apabila sampai maka laloe ia ¹⁸⁾ doedoeklah bersama-sama, dan soedah itoe laloe ia ¹⁹⁾ dibawanja berkeliling ²⁹⁾ berdjalan akan melihat ³⁵⁾ jang bakal hendak didjadikan ²⁰⁾ negeri itoe. Maka kata soesoehoenan

1) B, *ontb. in A* 2) B, semangkin A 3) m-nj-r-w B 4) B, beloem A 5) B, loera A 6) *Lacune* 7) t.t.j.p.i. *alleen in B* 8) dipatih A 9) r. dan ratoe A 10) B, Loera A 11) *Lees* ratoe 12) T-r-p-t-ra A, T-r-pat-r B 13) p. tatkala ki Soeka² Tjongdjo d. B 14) mengadap *hss.* 15) berdoedoek B 16) m. pada t. B 17) ki Soeka² Djongtjo (2e x -djo) B 18) B, *ontb. in A* 19) B, *ontb. in A* 20) diperboeatnja B 21) m. serta dengan b. B 22) diselamkannya B 23) B, amel. A 24) i. s. *ontb. in B* 25) *Ontb. in B* 26) nama B 27) Kaban A, Keban B 28) i. sj. *ontbr. in B* 29) B, kel. A

Baghdad, kang awasta ratoe Angké, alinggih ing Angké, inggih bandar Pakoewan, saja sineser tjahajané.

Poenika panembahan ratoe késah dateng Lampoeng, kang réntjang radja Balo ¹⁾, anelamaken ²⁾ kang sawenèh kalajan aperang, kang satengah kalajan kajoenipoen dèwèk, poen radja Balo ³⁾ kalajan karsané dèwèk Islam. Saking lèr noenten mangidoel, noeli dateng Indrapoera. Poenika ratoe Indrapoera sinoengan titijang Soelébar, wates Bangka Oeloe, déning kang rama. Poenika panembahan mantoek, dèning ⁴⁾ déning wong sabrang, tan kawarnaa ing marga.

Kawarnaa ing Soerasowan, apoepoetra panembahan kalawan ⁵⁾ ratoe radja Indrapoera, awasta pangéran Wétan, poenika ⁶⁾ panembahan ⁷⁾ Soerasowan | apoepoetra kalajan pangéran Ratoe pangéran Soennja ⁸⁾ Raras, pangéran Padjadjaran, dipati pangéran Pringga Laja, ratoe ajoe Nengah ⁹⁾, ratoe Koemoeda ¹⁰⁾ Ragi. Poenika panembahan ratoe ing Soerasowan poepoetra saking selir pangéran Wado, pangéran Lor, èstri: ratoe Rara, ratoe Keben Teripatra ¹¹⁾, ratoe Wétan lan ratoe Biroe.

Kawarnaa poen Soesoek tetkala séba dateng panembahan ratoe Soerasowan, maka tetkala rawoeh ing aloen ²⁾, panembahan ¹²⁾ aningali ¹³⁾ poen Soesoek, toemèdak saking watoe oeninga ing karsa ¹⁴⁾ poen Djongdjo ¹⁵⁾, dipoentjekel; poen ¹⁶⁾ Soesoek noeli kaselamaken déning panembahan, kinèn angoendang kalimat sjahadat kalih ¹⁷⁾, anoet.

Maka kawarnaa kang rama saking Garagé dateng ing Soerasowan, kang ¹⁸⁾ réntjang maulana machdoem Djoedah, poenika ingideran ¹⁹⁾ badé nagari Soerasowan kalajan kang poetra. Ngandika soesoehoenan:

1) Baloei B 2) anelamaken B 3) Baloei B 4) m. sami d. B 5) kalajan B 6) maka B 7) p. ratoe S. B 8) Soenna B 9) Sanaghah B 10) Koemeda B 11) Tripatara B 12) B, *ontb. in A* 13) oeningali B 14) B, kersa A 15) B, Djong A 16) B, *ontb. in A* 17) k. sampoen a. B 18) B, kang l-h réntjang A 19) B, ingidaran A

kepada anakanda: „Ki mas, inilah patoet diperboeat kota, dan disini patoet diperboeat pasar, dan disini patoet diperboeat aloen², dan lagi batoe jang kamoe perboeat tempat doedoek itoe djangan kamoe kisar¹) dari tempatnja, karena boléh anakkoep perboeat¹³) tanda besar, dan manakala batoe itoe terkisar dari tempatnja diam itoe, maka 'alamat toeroen keradjaanmoe, atau orang lain mendjadi radjapoen demikian djoega, karena soedah ditentoean¹⁴) oléh Allahoe soebhanahoe wa ta'ala, dan lagi¹⁵) goenoeng²) n-q-i-s-h itoe, disitoelah anakkoep perboeat tempat doedoek bertapa." Setelah soedahlah ia berkata-kata, maka kata soesoehoenan: „Tinggallah anakkoep." Dan <kepada>, maulana Djoedahpoen ia berkata: „Tinggallah toean³)
 36 bersama-sama dengan anak kita." Serta memberi salam demikian katanja: „Assalamoe 'alaikoem." Maka kata maulana: „'Alaikoem assalam wa rahmatoe 'llahi wa barakatoehoe." Maka laloe soesoehoenan itoe berdjalan poelang.

Sjahdan setelah itoe maka panembahan ratoe Wanasaba dan maulana Djoedah itoepoen menghimpoenkan bala-tenteranja, karena ia⁴) hendak mengalahkan pada segala kapir jang beloem Islam. Maka seketika itoepoen berhimpoenlah segala bala-tentera,¹⁶) dan para poetera² sekalian, dan para menantoe⁵), dan segala adjar² digoenoeng Poelasari. Adapoen poenggawa jang toeroet itoe, pertama⁶) mahapatih Oetama Diradya, dan sénapati Demang Bolong, dan dipati Goenoeng Batoe, dan kandoeroean Pasé, laksamana [dan] Goesti Koelon, dan⁷) chatib Pandjang, radja Balo, dan Djongdjo, Dinoerdara⁸) | dan ngabéhi menteri sahbandar Keling⁹), dan poenggawa Lampoeng¹⁰), ialah jang mendjadi kepala perang, demikianlah poetera maulana Joesoep <dengan> adik²nja sekalian. Adapoen jang tiada toeroet pergi berperang itoe hanja pangéran Arja djoega, karena ia ada dinegerinja di-Djapara. Sjahdan jang bernama ratoe Bagoes itoepoen, adalah ia bersedia dari hal pekerdjaan perang itoe adanja. Dan seketika itoe djoega maka kata maulana Djoedah: „Haya bi 'smi 'llahi." Serta ia membatja do'a: „Bi 'smi 'llahi 'rRahmani 'rRahimi la hawla wa la qoewwata illa bi 'llahi al'aliyi 'l'azimi." Dan jaitoelah niatnja orang jang hendak sabiloé 'llahi ta'ala. Setelah itoe maka laloe ia berdjalan, maka tiada berapa lama¹¹) didjalan laloe ia¹²) sampailah pada tempat jang dimaksoedkan,

1) kisarkan B 2) g. jang n. B 3) B, *ontb. in A* 4) B, *ontb. in A* 5) d. p. m. *alleen in B* 6) *De interpunctie bij de volgende namen is van ons* 7) *Ontb. in B* 8) Dinoeradara A, Dinoerdarah B 9) B, *ontb. in A* 10) B, aLampong A 11) lamannya B 12) B, *ontb. in A* 13) B, berboeat A 14) dipert. A, B 15) sebagai B 16) -nja sekalian B

„Ki mas, iki enggon enggo koeta, lan iki enggon pasar, poenika gosong.” Noenten soesoehoenan ando'a, ladjeng resik. „Lan iki ki mas, enggonen aloen², lan iki watoe²) adja pakanira gingsiraken³) saking enggoné salawas-lawasé⁴), lamoen watoe iki gingsir saking enggoné, tanda loengsoéré djenengé kang dadi ratoe, enggèné⁵) ilang lah hormating manoesija, lan iki enggonen padaleman.” Maka soesoehoenan linggih ing Gigilang poenika kalajan machdoem Djoedah: „Mengko tah ki mas, seḍeng kapir goenoeng ikoe, iki lah tibané idzining Allahoe
 16 ta'ala; | kalajan maulana, alinggih kalajan anak manira.” Angandika maulana Djoedah: „Inggih in sja'a 'llahoe ta'ala, goenoeng kang misah poenika enggo patapan, ki mas.” Maka soesoehoenan ngandika: „Andika kantoen maulana Djoedah, ki mas karia, assalamoe 'alaikoem.” Sinaoeran: „Wa 'alaikoem assalamoe wa rahmatoe 'llahi wa baraka-toehoe.”

Tan⁷) kawarnaa ingkang mantoek, kawarnaa ingkang kantoen panembahan ratoe Soerasowan kalajan maulana Djoedah. Poenika panembahan ratoe mepek bala kalajan poenggawi, kalajan para poetra, kalajan para mantoe, kalajan poen adjar saking Poelasari. Poenika warnaning poenggawi mahapati Hoetama Diradya, sénapati Demang Bolong, dipati Goenoeng Batoe, kanḍoeroewan Paséh, laksamana Goesti Kilèn, chatib Pandjang, radja Balo, ki Djongdjo, Danoerdara, ngabèhi manteri sabandar Keling⁸) kalajan poenggawi Lampoeng dados tjoetjoek, poenika para poetra, maulana Joesoep⁹) moewah kang raji² sami toemoet. Meheng pangéran arja¹¹) Djapara kang boja toemoet, déning wonten¹⁰) ing Djapara, kalajan ratoe Bagoes ing Angké. Sampoen sami sajagi, angandika maulana machdoem Djoedah: „Bi 'smi 'llahi 'rRahmani 'rRahimi wa la hawla wa la qoewwata illa bi 'llahi al'aliji 'l'azimi, iki lah sabiloe 'llahi.”

2) watoe iki B 3) gingsir B 4) B, salawasé A 5) enggèné hss. 7) dan hss.
 8) De interpunctie in de hss. is totaal verknoeid, wij hebben deze zoo goed mogelijk hersteld. 9) m. J. alleen in B 10) wènten B 11) B, ontb. in A

- 38 maka maulanapoen laloelah ia membatja do'a, serta diaminkan kepada orang banjak itoe. Tetapi pada masa itoe segala adjar² itoe, separo jang soedah membawa iman. Dan pada 1) tatkala panembahan berangkat dari negerinja itoe, pada satoe hari dari boelan Moeharram, hari Ahad, tahoen Alip. Adapoen tatkala maulana berdjalan itoe, sedjalan-djalan ia dengan ratib djoea. Serta sampai di-Paroeng ki Hadji maka laloe panembahan berhenti serta berboeat pasang-grahan. Adapoen banjaknja tentara panembahan itoe, lima riboe orang pilihan, dan tentara jang dari Angké Pakambangan itoe, dan jang dari Tjerbon itoe ada doea ratoes, dan jang dari Demak lima laksa. Adapoen tentera 2) jang itoe jaitoe tentera 2) maulana Baghdad. Pada
- 39 masa itoe maka berhimpoenlah | kepada panembahan akan 3) bermoeafakat. Maka kata ki Soeka 12) Djongdjo: „Toeankoe, patik pinta biar patik amoek dan patik bawa ra'jat lima ratoes; dan daripada padoeka, biarlah padoeka dari loear, dan nanti patik masoek mengamoek dari dalam, serta 4) patik bakar waktoe tengah malam.” Maka kata maulana Joesoep: „Dari mana djalan jang boléh masoek? Maka kata ki Djongdjo: „Dari pintoe sebelah kidoel, karena jang menoenngoe pintoe sebelah kidoel itoe saudara patik, dan sebagai lagi saudara patik itoe sekalianpoen didjadikan sangjang oléh praboe Séda. Ialah jang bersoeroehan kepada patik, disoeroehnja masoek daripada pintoe 5) kidoel. Dan apakala patik soedah masoek kedalam 6) serta dengan ra'jat patik,
- 40 maka padoeka kepoenglah dari loear. Dan sebagai 7) | toeankoe, apakala djaja 8) perang kita ini, patik minta ra'jat patik 9), soepaja boléhlah kiranja toeankoe merdahékaken padanja.” Maka kata maulana Joesoep: „In sja'a 'llahoe ta'ala.” Setelah habislah ia bermoeafakat laloe ditempoehnja kota itoe, seketika itoe djoega laloe petjah perangnja praboe Séda itoe, dan seketika itoe ra'jatnja jang setinggal mati itoe, maka sekaliannjapoen dimasoekkanja kepada agama Islam, tetapi praboe Séda dan ki Poetjoek Oemoen beserta dengan praboe Alèng² sekaliannja itoepoen gaiblah, tiada berketahoean kemana perginja. Setelah habislah dari pekerdjaan perang itoe laloe berangkatlah poelang, serta membawa tawan-tawanan dan djarahan. Seketika itoe maka tiada berapa lama didjalan, laloe ia melintas ke-negeri Tjerbon¹³) digoenong
- 41 Djati. Setelah sampai digoenong Djati, laloe sama | ia menghadap 11)

1) d. p. A, maka diitoeng B 2) tentara *hss.* 3) sama ia B 4) B, dan s. p. A
 5) *Ontb. in* B 6) didalam B 7) D. s. B, Adapoen A 8) B, djadi A 9) B, *ontb. in*
 A 10) B, *ontb. in* A 11) menghadap *hss.* 12) B, k-s-t-w-k A 13) B, ke-T. A

Poenika maulana machdoem Djoedah amatja do'a: rawoeha ingkang sinadya, maka ¹⁾ sakatahing poetra, lan para poenggawa, kalajan bala sadaja sami ²⁾ angaminaken. Ing waktoe poenika poen adjar sapindah
 17 ingkang sampoen melebet Islam, sampoen kasjahadataken. Poenika panembahan toemindak ing woelan Moeharram, dina Ahad, tanggal pisan ³⁾, taoen Alip. Poenika maulana Djoedah samarga-marga amaos takbir; tan ⁴⁾ kawarnaa ing margi. Andoegi ing Paroeng Kasihadji ⁵⁾, panembahan ratoe Soerasowan amondok kalajan bala, meheng gagaman gangsal nambang, pepetingan titijang domas, saking Angké gagaman kalih atoes, saking Garagé gagaman domas, poenika wedet maulana Baghddad, saking Demak sakawétan gagaman limang leksha. Maka panembahan ratoe Soerasowan agoeneman kalajan para poetra, miwah para poenggawi, kalajan para adjar saking Garagé, kalajan ⁶⁾ para mantoe. Poenika poen Djongdjo matoer: „Jèn sawawi kawoela késah roemoehoen, aneða titijang gangsal atoes, andika toetwingking; kawoela melebet tengah daloe, andika kepoeng saking djawi, kawoela kang angobong sarwi angamoek saking dalem.” Angandika maulana Joesoep: „Saking poendi dadalan ⁷⁾ pakanira?” Matoer poen Djongdjo: „Saking pintoe kidoel; kang tengga ⁸⁾ pintoe kidoel ⁹⁾, poenika sadèrèk ¹⁰⁾ kawoela; poenika kamaratoewa ¹¹⁾ déning praboe Séda, poenika sadaja maratoewanipoen sami djinenengaken sangijang, sanak kawoela boten ¹²⁾. Poenika sakit manahipoen, poenika oetoesanipoen dateng kawoela, akèn marga kidoel. Nanging jèn sampoen toewan djaja, soegri wedet kawoela kawoela teda mardikanipoen.” Ngandika
 18 maulana Joesoep: „In sja'a 'llahoe ta'ala karawoehan sadya nira ¹³⁾.” Poenika linampahan satarékahé ki Djongdjo, poenika kawon titijang Pakoewan, kang sapindah pedjah kapid, kang sapindah maleboe Islam; poenika ratoené praboe Séda moesna kalajan Poetjoek Oemoen, kalajan praboe Alèng Alèng, kalajan praboe Jangkang Kalèng. Lijan saking poenika lèlèripoen sami kadjarah, kasjahadataken. Sampoen palasta, maka morod saking Pakoewan, anoeli maring Garagé, angoendjoengi dateng

1) B, *ontb. in A* 2) B, *ontb. in A* 3) d. A., t. p. A, tanggal pisan dina Ahad B 4) dan B 5) B, °Kasihān A 6) B, tanoepan A, *verschrijving voor tanapi? Pr.* 7) margi B 8) atoenggoe B 9) p. saking k. A 10) B, dèrèk A 11) B, kamartoewa A 12) B, *ontb. in A* 13) pakanira B

pada soesoehoenan, maka panembahanpoen datang, laloe hendak menjembah pada ajahanda, maka sekaliannja itoepoen sama menjembah serta soedjoed kepada 8) baginda itoe.

Maka kata soesoehoenan kepada 8) anakanda: „Ki mas, soekoer roepanja pada membahagi 1) segala bahagian itoe, dan apakala jang masoek pada watesnja ki mas toea itoe, biarlah mendjadi pada miliknja ki mas toea, dan jang mana 2) masoek wates ini kepada ki mas moeda, biarlah mendjadi pada ki mas moeda; dan sampailah kepada achirnja akoe 3), hingganja wates Karawang adanja, wa 'llahoe a'lamoe bi 'ssawabi, segala poedji bagi Allah, Toehan jang mendjadikan segala 'alam dengan isi kedoeanja.”

HOOFDSTUK II.

42

BI 'SMI 'LLAHI 'rRAHMANI 'rRAHIMI.

Segala poedji bagi Allah, Toehan jang mendjadikan segala 'alam dan isi kedoeanja, dan rahmatoe 'llahi dan sedjahtera atas nabi Moehammad dan keloearganja, dan sahabatnja, dan anak tjoetjoenja, dengan sempoernanja. Bahwa inilah toeroen-toeroenan said Moehammad Noeroeddin, dan ialah jang bernama said 4) sjééh Madzkoeroellah, dan bernama sjééh Noeroellah, dan bernama machdoem Djati, dan bernama soesoehoenan Goenoeng Djati, dan adalah ia 5) jang terseboet waliyyoe 'llahi, dan dari Mekah asalnja negerinja 6), dan ajahnja 7) itoe asal dari negeri Jamani 7), dan boendanja asal dari negeri Bani Israïl. Adapoen datangnja ketanah Djawa itoe dari

43 Mandarsa atau Saparwadi. Rahmatoe 'llahi | 'alaihi dan moega² kiranja mengasih berkat pada sekalian jang menegoehkan kepada wasiat, amin ya rabba 'Talamina.

Maka ia berpoetera maulana Hasanoeddin, jang 9) moega² ia beroléh

1) B. membagi A 2) B. *ontb. in* A 3) B, dan A 4) *sjaid hss.* 5) B, *ontb. in* A 6) d.d. M. a. n. *ontb. in* B 7) ajahnja-dan *luidt in* B: pada asal negeri ajahnja itoe ia asalnja dari negeri Jaman 8) B, pada A 9) B, dan A

kang rama, tan ¹⁾ kawarnaa ing marga.

Kawarnaa soesoehoenan, angandika soesoehoenan: „Soekoer ki mas, andoem ghanimah iki, dadi lamoen wong ikoe meleboe ing wates ki mas <toewa>, dadi miliké ki mas toewa, lamoen wong ikoe maleboe ing wates ki mas anom, dadi miliké ki mas anom, teka ing achir soen watesi Karawang, wa 'llahoe a'lamoe bi 'ssawabi, alhamdoe li 'llahi rabbi 'Talamina ²⁾.”

HOOFDSTUK II.

BI 'SMI 'LLAHI 'TRAHMANI 'TRAHIMI

- 19 Alhamdoe li 'llahi rabbi 'Talamina wa'ssalatoe wa'ssalamoe 'alasoeli 'llahi Moehammadin wa 'alihi wa 'azwadjihi wa dzoerriyyatihi wa 'ashabihi wa sallama. Hadza min silsilati ³⁾ sayyid Moehammad Noeroeddin ⁴⁾, kang adjoedjoeloek sajid ⁵⁾ sjééh Noeroellah, lan adjoedjoeloek malih machdoem Djati, lan adjoedjoeloek soesoehoenan Goenoeng Djati, kang jaikoe ana ⁶⁾ lah ing atasé sineboet waliyyoe 'llahi, lan désané ramané ⁷⁾ asalé saking Jaman, lan iboené saking Bani Israil ⁸⁾, lan pangadjawané saking Madarsa ⁹⁾ atawa Saparwadi. Rahmatoe 'llahi 'alaihi ¹⁰⁾, moega² ¹¹⁾ awèha barkat ing sakèhé dzoerrijaté ingkang anegoehaken ing sakèhé ¹¹⁾ wewekasé, amin ya rabba 'Talamina.

Apoepoetra maulana Hasanoeddin, kang moega sinoeng

¹⁾ dan hss. ²⁾ De Arab. woorden luiden in B: tammāt wa 'llahoe a'lam. ³⁾ B heeft s. sawoesé poenikoe iki lah ranté²né toeroenan s. ⁴⁾ B, A heeft na Noeroeddin enige onleesbare letters. ⁵⁾ B, assayid A. ⁶⁾ ane B. ⁷⁾ zamané A. ⁸⁾ B, Asrail A. ⁹⁾ B, Mandarsa A. ¹⁰⁾ B, ing atasé A. ¹¹⁾ moega²-wewekasé alleen in B.

rahmat pada Allah atasnja, dan memberi berkat kepada sekalian zoerriatnja, pada sekalian jang menetapi pada segala wasiatnja; dan ialah jang melakoekan bertapa ¹⁾, dan perang sabiloel 'lahi, dan naik hadji di-'Arafat, dan beserta 'alim pada 'ilmoe 'Arabi ²⁾ dan 'ilmoe Djawi, demikian pada 'ilmoe hikmat. Maka ia berpoetera dengan pangéran Ratoe, anak soeltan Ahmad 'Abdoel'Arifin, jaitoe soeltan Demak, dan moega²lah kiranja diberi rahmat daripada ³⁾ Allah, dan ⁴⁾ moega²lah kiranja ada ia empoenja ⁵⁾ berkat pada
 44 zoerriat dan kepada segala | jang menetapkan pada wasiatnja, amin ya rabba 'l'alamina.

Maka <maulana Hasanoeddin berpoetera dengan pangéran Ratoe, bernama> ratoe Panembajoen ⁶⁾, dengan maulana Joesoep, dan maulana Djapara, dan maulana Soennja Raras ⁷⁾, dan maulana Padjadjaran, dan maulana Pringga Laja, dan ratoe ajoe Harsanengah ⁸⁾, dan ratoe ajoe Koemoedah Raqi; dan daripada anak maulana Hasanoeddin jang dari paminggir pangéran Padjadjaran Wado ⁹⁾, dan pangéran ⁹⁾ Sabrang Lor, dan ratoe Keben ¹⁰⁾, dan Terpatra, dan ratoe Wétan, dan ratoe Biroe; adapoen anaknja jang dari ratoe Indrapoera itoe <dan dari> maulana Hasanoeddin, maulana Sabrang Wétan. Jaitoelah itoengan dari anaknja maulana Hasanoeddin rahmatoe 'llahi 'alaihi wa 'ssalam ¹¹⁾.

45 Sjahdan setelah sampailah kira² ¹²⁾ 'oemoernja maulana | Hasanoeddin itoe seratoes tahoen adanja.

Sjahdan daripada maulana Joesoep jang telah beroléh rahmatoe 'llahi 'alaihi ¹³⁾, dan moedah-moedahanlah kiranja mengaroeniai berkat pada zoerriatnja itoe, pada segala jang menetapi atas wasiatnja, amin ya rabba 'l'alamina, dan jaitoelah jang telah diberi koeat oléh Allahoe ta'ala, disamakannja koeatnja dengan orang enam poeloeh poenja koeat adanja, dan adalah padanja ahloe ta'at antara siang dan malam, serta dengan berpoeasa ¹⁴⁾ soenat, dan bekerdja dari hal pesawahan, dan berkeboen-keboenan, dan menjoesoek serta membendoeng-bendoeng pada kali², karena dari hal pekerti jang demikian itoe memberi manfa'at kepada segala hamba Allahoe ta'ala, dan

---

1) bertapaan B 2) B, 'arab A 3) pada B 4) jang B 5) B, diempoenjai A 6) panembahanoen A, panembahan panembajoen B 7) m. Sinar-s B 8) Hajoe Harsjanengah B 9) *Ontb. in A* 10) *Klinkers niet aangegeven*; Keubeun, *De Bruin, „Reizen over Moskovië etc.“*, p. 383. 11) w. 's. B, *ontb. in A* 12) s.s.k. A, daripada B 13) atasnja B 14) B, poeasa A

rahmat déning Allahoe ta'ala ing atasé, lan ¹⁾ ambarkataken ²⁾ ing
 20 sakèhé | dzoerrijaté ingkang sami anetepi wewekasé, amin ya rabba
 'Talamina; lan ana ija ing djenengé atapa, lan aperang sabiloe 'Ilahi
 ta'ala, lan moenggah hadji ing 'Arafat, lan 'alim ing ³⁾ 'ilmoe
 'Arabi, lan 'ilmoe Djawa, lan 'ilmoe hikmat. Lan poepoetra kalawan
 pangéran Ratoe, kang poetra Ahmad 'Abdoel'Arifin, jaikoe soeltan
 Demak ⁴⁾, kang moega sinoeng rahmat déning Allahoe ta'ala, ingkang
 moega ambarkataken ing sakèhé dzoerrijaté ingkang anetepi wewekasé,
 amin ya rabba 'Talamina.

Maka ⁵⁾ para poetra maulana Hasanoeddin inggih ⁵⁾ ratoe Pamba-
 joen ⁶⁾, maulana Joesoep, maulana Djapara, maulana Soennja Raras,
 maulana Padjadjaran, maulana Pringga Laja ⁷⁾, ratoe ajoe Arsanengah
 lan ratoe ajoe Kamoeda ⁸⁾ Ragi; maka kang poetra maulana Hasanoe-
 ddiin kang saking paminggir pangéran Padjadjaran Wado, pangéran
 Sabrang Lor, lan ratoe toemenggoeng Wilatikta, lan ratoe Keben, lan
 21 ratoe Teripatra ⁹⁾, lan ratoe Wétan | kalajan ratoe Biroe; kang
 apatoetan ¹⁰⁾ kalajan ratoe Inderapoera, maka ¹¹⁾ maulana Sabrang
 Wétan. Poenika tjatjahing para poetra maulana Hasanoeddin,
 rahmatoe 'Ilahi 'alaihi wa 'ssallama.

Kang 'oemoer maulana Hasanoeddin satoes taoen.

Oetawi maulana Joesoep, kang moega ¹²⁾ sinoeng rahmat déning
 Allahoe ta'ala, lan kang ¹³⁾ moega ambarkataken ¹⁴⁾ ing sakèhé dzoer-
 rijaté kabèh ingkang anetepi wewekasé, amin ya rabba 'Talamina. Lan
 ija ing pandjenengé sinoeng koewat déning Allahoe ta'ala paða
 kalawan koewating wong sawidak, lan ja ahloe 'Ita'at ing rahina lan
 ing wengi, sarta kalawan poewasa soenat, lan anamboet gawé sakèhing
 pasawahan, paðoekoehan lan padédésan, lan asoesoek, lan ambendoeng
 kali, karana gawé manfa'at ing sakèhé kawoelaning Allahoe ¹⁵⁾ ta'ala,
 lan

1) B, *ontb. in A* 2) A, *ameberkataken B* 3) B, *niet in A* 4) j. s. D. *alleen in B*
 5) I. p. v. *maka-ratoe heeft B lacune.* 6) B *voegt tusschen de namen steeds kalajan.*
 7) Peringgalaja A, Paringgalaja B 8) Koemoedaragi B 9) Taraptara B 10) pa-
 noetan B 11) maulana Hasanoeddin B 12) moegi B 13) B, *ontb. in A* 14) *ameber-*
katena B 15) Allah B

46 berboeat kota batoe | dan karang dan parit, dan serta membanjakbanjaki sendjata, dan mengoepajakan orang jang 'alim², serta jang sidik², dan demikian lagi pada orang jang pahlawan² 1).

Maka Maulana Joesoepoen berpoetera dengan isterinja jang bernama Hadidjah, dan anaknja ratoe Winahon, bernama Maulana Moehammad Nasroeddin, ja'toelah jang moeda. Adapoen jang toea beroléh dari é nang pengasoehnja, nama pangéran Oengoeapati²), dan pangéran arja Hadikarah, dan pangéran arja Mandalika, dan pangéran arja Rana Manggala³) dan pangéran arja Mandoera Radaja, dan pangéran Semaningrat, dan ratoebagoes Widarah⁴) dan ratoe Demang, dan ratoe Pantjatandangranoe, dan ratoe Rangga Singasari
47 dan ratoe Balingbing. Inilah⁵) | ja'toelah bilangan daripada anaknja Maulana Joesoep, jang¹⁴) moega²lah kiranja dikaroeniaï rahmatoe⁵) 'llahi¹³) ta'ala, dan⁵) dipeliharakan kiranja⁶) didalam⁷) 'oemoernja.

Akan⁸) <oemoernja> Maulana Joesoep itoe delapan poeloeh tahoen adanja.

Sebermoela inilah tjeritera daripada Maulana Moehammad, jang telah beroléh rahmatoe 'llahi⁹) ta'ala, dan sebagai lagi moega²lah¹⁰) kiranja memberi berkat atas zoerriatnja, kepada segala jang menetapi pada wasiatnja, dan ialah Maulana Moehammad itoe jang wari¹⁵), dan saléh, lagi 'alim, dan ialah jang beroepaja daripada koer'an, dan hadis, dan tafsir, dan fakih dipeliharakan itoe; sekaliannjapoen diwakapkan djoea adanja, serta ia bergoeroe kepada kjai di-Doekoeh. Maka ia
48 berpoetera seorang bernama soeltan Aboelmoefachir Mahmoed 'Abdoelkadir. Adapoen dari 'oemoernja Maulana Moehammad itoe doea poeloeh lima tahoen adanja, dan wapatnja itoe dengan sjahid rahmatoe 'llahi ta'ala.

Sjahan dan daripada tjeritera Maulana soeltan Aboelmoefachir Mahmoed 'Abdoelkadir jang telah¹¹), moega² ia memberi berkat atas zoerriatnja, pada segala jang menegoehkan atas wasiatnja, amin ya rabba 'l'alamina, dan adalah¹²) ialah atasnja mengoeatkan pada hal melakoekan atas agama nabi Moehammad, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, dan kasih pada sekalian fakir, serta ia beroepaja pada segala

1) B, haloean A 2) Hoengoeapati B 3) B, a. Manggala A 4) B, S-widarah A 5) *Niet in B* 6) *Ontb. in B* 7) pada B 8) *Ontbr. in B* 9) rahmat daripada Allah B 10) B, moedah-moedahan A 11) *Hier is waarschijnlijk iets uitgevallen als: beroléh rahmatoe 'llahi ta'ala dan* 12) B, *ontb. in A* 13) Allah *hss.* 14) dan B 15) w-r-i A

agawé koeta saking bata lan karang, lan boelowarti; lan angakèh-akèhaken sendjata, lan angoepaja sakèhé²⁾ wong kang 'alim, kang sidik, lan wong kang pradjoerit³⁾).

Maka maulana Joesoep apoepoetra kalajan kang⁴⁾ raji, kang⁵⁾ wasta ratoe Hadidjah, kang poetra ratoe Winahon, awasta maulana Moehammad Nasaroeddin⁶⁾, poenika kang waroedjoe. Kang sepoech sami saking pedekan, pangéran arja Hoepapatih, kalajan pangéran arja Adikara⁷⁾, lan pangéran arja Mandalika, lan pangéran arja Rana Manggala, lan pangéran arja⁸⁾ Mandoera Radaja, lan pangéran arja Seminingrat⁹⁾, lan ratoebagoes¹⁰⁾ Widara, lan ratoe Demang,
22 lan ratoe Pantjatandangrana¹¹⁾, lan ratoe Rangga Singasari, lan ratoe Manis, lan ratoe Wijos¹²⁾, lan ratoe Balingbing. Poenika tjatjahing poetra² maulana Joesoep, kang moega sinoeng rahmat déning Allahoe ta'ala.

Kang 'oemoer maulana Joesoep pitoeng dasa taoen.

Oetawi maulana Moehammad, kang moega sinoeng rahmat déning Allahoe ta'ala, lan moega ambarkatana¹³⁾ ing sakèhé dzoerrijaté ingkang anetepi sakatahing wewekasé kabèh, lan ana ija ing pandjenengé maulana Moehammad ikoe wari', lan salèh, lan 'alim, lan angoepaja koer'an, lan hadis, lan tapsir, lan pakih, sakèhé ikoe kalawan winakapaken, lan agoeroe ija dateng kjai ing Doekoeh. Lan apoepoetra sanoenggal, kang adjoedjoelock maulana soeltan Aboelmoefachir Mahmoed¹⁴⁾ 'Abdoelkadir. Lan ana lah ingkang 'oemoer maulana Moehammad salawé taoen, lan wapaté sjahid rahmatoe 'llahi ta'ala.

Oetawi soeltan Aboelmoefachir Mahmoed 'Abdoelkadir kang moegi sinoengan rahmat déning Allahoe ta'ala, lan kang¹⁵⁾ ambarkatana¹⁶⁾ ing sakèhé dzoerrijaté kabèh kang anoehoni ing sakèhé wewekasé, amin¹⁷⁾ ya rabba 'l'alamina¹⁷⁾, lan ana ija ing pandjenengé kalawan angowataken agama Islam, agama nabi Moehammad, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, lan asih ing sakèhé pekir¹⁸⁾, lan angoepaja ing sakèhé¹⁹⁾

2) a. saking s. B 3) paradjoerit B 4) B, *ontb. in A* 5) B, *ontb. in A* 6) Nasroe-ddin B 7) Adi Dikara B 8) *Ontb. in B* 9) Saminingrat B 10) B, *toebagoes A* 11) Patja ° B 12) Mijos B 13) A *met Pr.*, *ameberkatakan B* 14) A *steeds Mahmoedi* 15) B, *ontb. in A* 16) *ameberkatana B* 17) *Arab. woorden alleen in B.* 18) pakir B 19) sakèhing B

'alim jang sidik, dan membesarkan pada nènèk-mojangnja ¹⁾ jang
 49 dahoeloekala, dan kepada orang toea² sekalian, dan | lagi ¹⁴⁾ ia menge-
 rasi kepada anak tjoetjoenja pada hal atas agama, demikian kepada
 ra'jat² sekalian, dan menegahi pada hal perboeatan jang ma'siat. Maka
 adalah tatkala pada zaman itoe senantiasa ia melainkan ²⁾ dengan
 sentosa serta selamat djoega adanja, dan lagi ¹⁴⁾ moedah-moedahan ¹⁵⁾
 kiranja Allahoe soebhanahoe wa ta'ala memberi rahmat atasnja.
 Adapoen daripada 'oemoernja maulana soeltan Aboelmafachir itoe lima
 poeloeh delapan ¹⁶⁾ tahoen adanja.

Sjahdan tatkala maulana Hasanoeddin doedoeq dinegeri Banten itoe
 pada hidjratoe 'nnabi, s-a-m ³⁾ delapan ¹⁶⁾ ratoes doelapan poeloeh
 toedjoeah tahoen.

Sebermoela isteri soesoehoenan Goenoeng Djati itoe ada tiga, dan
 50 jang toea jaïtoe ki gedé | Babandan poenja anak, dan ⁴⁾ ia berpoetera
 pangéran Kédènglahoetan, ia kebadjikannja; tiadalah ⁵⁾ dipandjangkan
 tjeriteranja. Adapoen isteri jang kedoea itoe, jaïtoe bernama njai gedé
 Madjapahit ⁶⁾, ia berpoetera pangéran Pasaréan dan berpoetera pangé-
 ran Soeragi ⁷⁾, saudara pangéran Pamadé, dan pangéran Waroedjoe,
 berpoetera panembahan Ratoe, saudara pangéran Mamanis ⁸⁾ dari
 S-mping, pangéran Wirasoeta, berpoetera pangéran Adipatih ⁹⁾,
 saudara pangéran Sédèngbalingbing ¹⁰⁾, dan pangéran Sédènggajam,
 dan pangéran Wiranagara, berpoetera pangéran Girilaja, maka ia
 berpoetera soeltan S-mpoeh ¹¹⁾ dan soeltan Anom. Adapoen isteri
 51 jang ketiga itoe ia bernama njai gedé Kaoenganten, | berpoetera
 soesoehoenan Séd-ngking ¹²⁾, dan berpoetera ratoe panembahan Pam-
 bajoen ¹³⁾, dan berpoetera pangéran Pasaréan, dan berpoetera pangé-
 ran Sédèngranoë, dan berpoetera soeltan Agoeng, dan berpoetera
 soeltan Anom, dan berpoetera soeltan Aboelfatah, dan berpoetera
 soeltan Hadji, berpoetera soeltan Aboelfadhl, demikian adanja.

---

1) nènè'mojang B 2) B, mainkan A 3) s-m B = salla 'llahoe 'alaihi wa sallama
 4) Bab. maka ia B 5) t. doedoeq d. B 6) Mandjapahit B 7) Soewargi B 8) P-
 manis B 9) Hadipati B 10) Séd-ng-lbal-ngb-ng B 11) Lees Sepoeh 12) Séd-ngking²
 B, lees Sebakingkin 13) r. Panembajoen B 14) sebagai B 15) moega²lah B
 16) doelapan B

wong 'alim kang sidik, lan amoemoelja ing sakèhing sajid, lan amoelja-
 23 kaken ing sakèhing loeloehoer, lan | ing sakèhé wong toewa², lan
 amerdi ing agama ing sakèhé anak poetoéné kabèh lan ing ra'jaté
 kabèh, lan anjegah ing ma'siat ing sakabèhé. Maka ana lah ing masané
 ikoe lan zamané ikoe santosa kalawan salamet ing nagarané. Lan ana
 'oemoéré sèket pitoe taoen¹).

Maka waktoening maulana Hasanoeddin alinggih ing Banten hidj-
 ratoe 'nnabi, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, 778.

Angsal teḍak saking sadjarah.

Kang garwa soesoehoenan Oekir Djati titiga, kang karoehoen njai
 Geḍé, kang poetra kjai geḍé Babadan, apoepoetra pangéran Séda ing
 Lahoetan²), kabadjo, mila boja paos kang³) tjarita, wa 'llahoe a'lam
 [*verder is pag. 23 en pag. 24 onbeschreven*].

1) s. pipitoe B 2) B, séda ang L. A 3) *Het volgende in B: atjarita tammat.*

HOOFDSTUK III.

BI 'SMI 'LLAHI 'rRAHMANI 'rRAHIMI.

Segala poedji bagi Allah, Toehan jang mendjadikan sekalian 'alam, dan rahmatoe 'llahi dan salam Allah atas pesoeroehnja nabi Moehammad, dan keloearganja dan sahabatnja sekalian. Adapoen kemoedian daripada itoe, inilah tjeritera toeroen²an dari jang bernama 52 pangéran Ampèl Denta, dan bernama pangéran Rahmat, jang beroléh rahmat daripada Allahoe ta'ala, dan ¹) ia asalnja ²³) orang Tjempa, dan ajahnja itoe asal pandita besar dari ²) negeri Toelèn ³), bernama sjééh Parnèn ⁴).

Sebermoela maka adalah seorang radja dinegeri Tjempa nama negerinja. Adapoen radja itoe beranak tiga orang ⁵), doea perempoean dan satoe laki², dan jang laki² itoe bernama sang ratoe Djaga [Atannjata]. Maka ⁶) roepanja anaknja ⁷) jang perempoean itoe sangat élok sekali. Adapoen ⁷) poeteri Tjempa itoe jang ⁸) toea itoe ⁹), ia bersalin tiga kali tjahajanja didalam sehari, dan jang moeda ¹⁰) itoe ia ¹¹) bersalin lima kali didalam sehari, demikianlah ¹²) pada zaman itoe adanja ¹²); dan ¹³) daripada itoe maka tiadalah berbitjara jang lain itoe ¹³), melainkan jang ¹⁴) ditjeriterakan oléh ¹⁵) orang jang 53 empoenja tjeritera ini ¹⁵), | ajahnja ¹⁶) jang toea djoega jang ¹⁷) termasukhoerlah sampai akan ¹⁸) ketanah Djawa dari bagoesnja poeteri ini.

Hatta maka terseboetlah ²⁴) poela radja Madjapahit itoe poen menengar chabar, jang anaknja ¹⁹) radja dinegeri Tjempa itoe seorang perempoean maha-élok sekali roepanja, dan lagi ²⁰) bersalin-salin tjahajanja didalam sehari tiga kali, demikianlah toean poeteri itoe. Maka radja Madjapahit poen laloe bersoeroehan pergi meminang kepada radja Tjempa itoe. Setelah sampailah oetoesan itoe dinegeri Tjempa laloe ia mempersembahkan ²¹) kepada maharadja itoe, dan begitoe djoega laloe diterimanja peminang radja Madjapahit itoe oléh radja Tjempa ²²), dan pada ketika itoe djoega bagindapoen segeralah bersoeroehan, hendak mengantarkan anaknja kepada radja Madjapahit, dan

1) t. d. *ontb. in B* 2) B, di A 3) B, Boelin A 4) B, Parinin A 5) bersaudarah B 6) Sjahdan pada B 7) anaknja-poeteri *ontb. in B* 8) i. pertama-tama j. B 9) B, *ontb. in A* 10) petengah B 11) i. i. B, *ontb. in A* 12) demikianlah-dan *ontb. in B* 13) dan-melainkan B, *ontb. in A* 14) m. j. B, sjahdan A 15) oléh-ajahnja *ontb. in B* 16) *Ontb. in A*, itoe ajahnja B, lees: tjahajanja 17) j. t. dj. j. B, ini hingga A 18) s. a. B, *ontb. in A* 19) B, anak A 20) sebagai ia B 21) B, persembahkan A 22) Tjempah *hss.* 23) asal B 24) [lah] B

HOOFDSTUK III.

25

BI 'SMI 'LLAHI 'rRAHMANI 'rRAHIMI

Alhamdoe li 'llahi rabbi 'Talamina wa 'ssalatoe wa 'ssalamoe 'ala rasoelihi Moehammadini salla 'llahoe 'alaihi wa sallama wa ['ala] alihi wa 'ashabihi adjma'ina. Amma ba'doe fa hadzihi riwayatoe, poenika ¹⁾ kang sadjarah pangéran Ampèl Denta, kang anama pangéran Rahmat, kang sinoeng ²⁾ rahmat déning Allahoe ta'ala, kang asal wong Tjempa. Kang rama asal pandita agoeng saking Toelèn, kang anama sjééh Karnèn.

Kawarnaa sang ratoe Tjempa apoepoetra titiga, èstri kakalih, kang woeragil djaloe, awasta ratoe Djaka. Antijanta ³⁾ warna nira sang poetri ing Tjempa, kang pambajoen bisa ⁴⁾ asalin warna ping tiga sadina, kang panengah asalin warna ping lima sadina, anging kinelem, boja kongsi ⁵⁾ Djawi, anging kang sepoeh kang kongsi Djawi ⁶⁾, kang asalin warna ping tiga sadina, kasoetra ⁷⁾ ing Mahospahit.

Maka ratoe ing Mahospahit amiharsa warta jèn kang poetra ratoe 26 Tjempa kawasa asalin | warna ping tiga sadina, maka ratoe Mahospahit apoetoesan ⁸⁾ ing poenggawa nira anglamar ⁹⁾, sigra rawoeh ing Tjempa anglamar ing ¹⁰⁾ sang poetri. Sampoén rawoeh ing Tjempa, poenang oetoesan matoer ing sang ratoe Tjempa, maka ratoe soeka ¹¹⁾, kamantijanta ¹²⁾ ta joen ira ¹³⁾ sang poetri kang sepoeh. Neher sang praboe poetoesan ¹⁴⁾, akèn angatoeraken sang radja poetri datang désa Djawi. Neher sampoén sami adangdan ¹⁵⁾, mangkana malih sang poetri andina ratri tansah ing rama nira, kalih miwah ing raji nira, kalih oeneng-oenengan.

1) A, maka ikoe kang tjarita k. B 2) B, *ontb. in A* 3) Pr., A *leest*: ratoe Djaka Antanjata, Antanjata B 4) *Ontb. in B* 5) B, kosi A 6) k. Dj. B, kosi m-ndjawi A 7) kasoegera *hss.* 8) angoetoesan B 9) n. akarsa a. B 10) datang B 11) *Hierna halve open regel in A.* 12) Pr., kamantita B 13) k. t. j. i, B, *ontb. in A* 14) ngoetoesan B 15) adandan B

54 lagi¹⁰⁾ tatkala anaknja hendak berangkat berdjalan, dengan beberapa kata jang dikatakan ia berpesan baginda kepada anaknja, maka kata baginda: „Wah, anakkoë toëan²⁾, dan manakala anakkoë sampai ditanah Djawa, dan djika anakkoë merasakan rindoe pada ajahanda, dan djanganlah anakkoë memboeangkan air mata toëan, karena apakala anakkoë sampai mengeloearkan air mata toëan maka nistjajalah ia mendjadi hoedjan riboet, dan inilah ajahanda memberi soeatoe tanda pada anakkoë, padaka¹⁹⁾ jang toëan pakai ini, dan manakala ia poetoës dari léhër toëan, ‘alamatlah ajahanda roentoeh. Maka ingatlah anakkoë pada pesanan ajahanda!’ Setelah habis baginda berpesan, maka laloelah anakda itoepoen berangkat akan berdjalan, serta diiringkan dengan poengawa menteri sekalian. |

55 Setelah tiada berapa lama didjalan laloe¹¹⁾ ia sampailah¹²⁾ di-Madjapahit. Seketika itoepoen laloe disamboet¹³⁾ oléh toëan poeteri itoe pada sang nata Madjapahit, serta dibawanja masoek kedalam poeri. Hatta¹⁾ berapa lamanja akan¹⁴⁾ poeteri ini di-Madjapahit, maka baginda itoepoen terlebih kasihnja oléh toëan poeteri itoe serta diperboeatnja permaisori oléhnja. Hatta maka tiadalah dipandjangkan lagi tjeriteranja toëan poeteri jang dinegeri Madjapahit itoe adanja.

Sebermoela maka terseboetlah perkataan saudaranja²⁾ poeteri Tjempa jang penengah, jang ada dinegerinja di-Darawati Tjempa. Sjahdan maka terseboetlah perkataan ada seorang pandita besar dari³⁾ negeri | Toelèn, bernama Ibrahim, dan ialah toeroenan daripada pandita besar⁴⁾, jang telah bernama Parnèn, maka ia datang dinegeri¹⁵⁾ Tjempa, karena ia hendak mengislamkan¹⁶⁾ kepada radja Tjempa⁵⁾, tetapi radja Tjempa itoe ia tiada maoe islam, tambahan ia djadi terlebih marahnja⁶⁾, serta hendak diboenoehnja pandita itoe oléh radja. Dan pada ketika itoe panditapoen tiadalah loeloes pada kehendaknja, dan tiadalah apa katanja kepada radja itoe, dari karena tahoelah ia jang radja itoe hampirlah maoetnja¹⁷⁾, maka pandita itoepoen tiadalah laloe dari negeri itoe. Setelah itoe maka tiadalah antara⁷⁾ berapa lamanja, maka radja itoepoen matilah, serta digantikan kepada anakanda jang bernama ratoe Djaga⁸⁾, dan ialah jang⁹⁾ akan menggantikan pada keradjaan | itoe¹⁸⁾. Sjahdan daripada itoe maka datanglah pandita itoe, hendak mengislamkan¹⁶⁾ kepada radja moeda itoe,

1) h. maka antara B 2) B. saudara A 3) B. di A 4) jang maha b. B 5) B. Madjapahit A 6) isl. ditambah²⁾lah m. B 7) B. *ontb. in A* 8) Djagah A 9) B. *ontb. in A* 10) sebagai B 11) laloelah B 12) sampai B 13) disamboetkannja B 14) *Ontbr. in B* 15) dari n. B 16) menjelamkan B 17) h. akan m. B 18) k. baginda i. B 19) padakah *hss.*

Kalaning joen ¹⁾ mangkat sang radja poetri winekasan ²⁾ déning rama nira: „Hèh njawa anak isoen, lamoen sira rawoeh ing tanah Djawa, maka kangen sira maring soen, adja sira anangis, lamoen sira anangis kangen ing isoen, jèn isoen maksih agesang, titis loeh ira anganakaken oedan salahmangsa ³⁾, maka lamoen ora anganakaken ⁴⁾ oedan salahmangsa, 'alamat isoen woes léna djeneng isoen, maka lamoen oedan salahmangsa, 'alamat isoen maksih djeneng isoen, lan tetenger isoen malih, padaka kang soen enggo iki, pisahé saking ²⁷ tenggek isoen, ikoe tanḍa nisoen jèn woes léna. Maka ⁵⁾ | ikoe lah èngetana wewekas isoen maring sira, lan lamoen sira kangen ing isoen, ora tah anganakaken ⁶⁾ oedan salahmangsa, oetawi tah kakaloeng kang soen enggo iki pisaha saking isoen, adja sira awangwang, lan lamoen sira kangen ing isoen, éling-élingen wewekas isoen ikoe.” Sapamiharsa nira sang poetri anoenten karoena, maka sang poetri kinèn méntar datang Djawa.

Sasampoening mangkat ⁷⁾ sang poetri, tan kawarnaa ing marga, sampoen prapta ⁸⁾ ing tanah Djawa sang poetri, anoeli pinapag déning sang praboe Mahospahit, sasampoening sang praboe Mahospahit ⁹⁾ apanggih kalijan sang poetri ing Tjempa, kalintang-lintang sih ira sang praboe Mahospahit datang sang poetri, samangsa djinenengaken praméswari ing Darawati Tjempa, bininèkaken ¹⁰⁾ déning sang praboe ing Mahospahit, ingaranan dyah ¹¹⁾ Darawati, djinenengaken sang poetri praméswari wonten ing Mahospahit.

Kawarnaa dyah Darawati ing boemi Tjempa, kotjapa ¹²⁾ wonten paḍita agoeng saking Toelèn, anama Ibrahim, trahing paḍita lewih sjééh Karnèn, prapta ing boemi Tjempa, karsa anelamaken datang ratoe Tjempa, sang ratoe ing Tjempa langgana tan ajoen ¹³⁾ Islam, neher doek ajoen amadimana ing sang paḍita. Maka sang paḍita oeninga ²⁸ ta'ala, maka | sang paḍita boja késah saking Darawati boemi Tjempa. Maka boten lami sang ratoe Tjempa lina, maka goemanti ¹⁵⁾ poetra nira kakoeng ¹⁶⁾ ingkang woeragil, poenika anoenten anggentosi ¹⁷⁾ dados ratoe ing Darawati boemi ¹⁸⁾ Tjempa. Maka sang paḍita ajoen anelamaken ing sang ratoe Anom ¹⁹⁾, poenika sang paḍita sampoen datang ing sang ratoe ¹⁹⁾, akèn Islam:

1) *Ontb. in B* 2) winekasan B 3) B, *steeds* salamangsa A, *hierna heeft* A 'alamaté isoen woes léna djeneng isoen, *waarvan* 'a. i. w. *weer doorgehaald zijn*. 4) angenakaken *hss.* 5) mangka B, maka maka A 6) B, angenakaken A 7) mangkana B 8) perapta A, parapta B 9) p. ing M. B. 10) binèkaken *hss.* 11) *Steeds* dejah A, dajeh B 12) B, *ontb. in A* 13) anggan tanpa joen B 14) ingembilan B 15) B, g. ing p. A 16) kagoeng A, kakang B 17) p. a. a. B, *ontb. in A* 18) D. ing b. B 19) Anom-akèn *ontb. in B*

maka dengan takdiroe 'llahi kepada radja ¹⁾ itoe maka laloelah ia masoek agama ²⁾ Islam. Setelah soedahlah Islam maka segala menteri, dan poenggawa, dan keloearganja sekalianpoen semoealah ³⁾ masoek agama Islam, dan serta diadjarkannja oléh pandita dari hal pekerti orang menjembah kepada Toehannja jang mendjadikan. Dan selamatlah pandita itoe ada didalam negeri Tjempa itoe, maka negeri Tjempa itoepoen mendjadi daroe 'ssalam ⁴⁾, dan radjapoen terlebih kasihnja kepada pandita itoe, serta kakanda poeteri jang bersalin warnanja lima kali sehari, itoepoen diserahkannja oléh sang nata kepada pandita, 58 maka pandita itoepoen | banjaklah mendapat kesoekaan ⁵⁾ serta terlebih ²¹⁾ kasihnja kepada poeteri itoe. Maka antara berapa lamanja pandita beristerikan poeteri ⁶⁾ itoe, maka laloelah ia berpoetera dea orang laki², dan jang toea itoe bernama radja Pandita, dan jang moeda itoe bernama pangéran Ampèl Denta adanja, dan ialah jang bernama pangéran Rahmat, dan seketika maka toean poeteri itoepoen terlebih kasihnja pada sang ⁷⁾ pandita itoe. Sjahdan maka tiadalah terseboet ²²⁾ lagi perkataan toean poeteri dan sang pandita itoe adanja.

Sebermoela maka terseboetlah perkataan poeteri Darawati Tjempa ⁸⁾ jang ada di-Madjapahit itoe, maka pada soeatoe ketika ia berkata kepada baginda: „Toeankoe, adalah saudara hamba jang ⁹⁾ moeda, 59 seorang perempoean maha-indah² ¹⁰⁾ | sekali roepanja, didalam tanah Tjempa tiada ada siapa bandingannja ¹¹⁾ saudara kami itoe.“ Setelah baginda menengar kata permaisoori itoe dan begitoe djoega laloe ia bersoeroehan meminang poeteri ¹²⁾ Tjempa itoe. Setelah sampailah soeroehan itoe di-Andrawati ¹³⁾ kepada radja Tjempa itoe ¹³⁾, maka radja Tjempa itoepoen soedahlah wapat, dan poeteri itoepoen soedahlah bersoemi kepada seorang pandita jang mahabesar, jang bernama Parnèn. Maka radja moeda negeri Tjempapoen berkirin pakaian jang indah² baginda ¹⁴⁾ kepada kakanda poeteri Darawati jang ada ¹⁵⁾ di-Madjapahit, bermoela jang dikirimkan itoe gelang ¹⁶⁾ dan kakaloeng ¹⁷⁾ dan makota. Setelah itoe maka oetoesanpoen ¹⁸⁾ laloelah bermohon pada sang nata, laloe ia poelang; setelah sampai di-Mandjapahit itoe laloelah dipersembahkan kepada maharadja Mandjapahit itoe jang b-r-w-p ¹⁹⁾ pakaian itoe. Setelah itoe maka ¹⁸⁾ laloelah diserahkannja pakaian itoe pada toean poeteri [dan ²⁰⁾ kepada baginda

1) r. moeda i. B 2) B, *ontb. in A* 3) samalah ia toeruet B 4) i. sebagai ia m. Islam B 5) b. pada soekanja B 6) l. poeteri itoe diperboeatnja isteri oléh pandita i. B 7) B, *ontb. in A* 8) B, *ontb. in A* 9) h. j. *ontb. in B* 10) m.-elok roepanja maha-indah B 11) B, t. siapa ada b. A 12) m. pada p. B 13) di-Andrawati—maka B. *ontb. in A* 14) B. *niet in A, hier?* 15) B, *ontb. in A* 16) gal-ng B 17) B, gagaloeng A 18) oetoesanpoen-laloelah *alleen in B* 19) beroepa? *vgl. p. 82 alwaar seroepa B, beroepa A* 20) dan-itoe *ontbr. in B* 21) lebih B 22) terbitjara B

saking sih noergahaning Allahoe ta'ala, kaping kalih saking barkat sang pandita, saking sihing Pangéran datang ratoe, maka dadi Islam, lan mantri nira sakabèh, lan bala nira kabèh, lan kawoelawargané kabèh, lan raka nira sang poetri anèm, sampoen sami nandang iman, lan sampoen winarahan¹⁾ tingkahing angabakti ing Pangéran. Saking barkating sang pandita ing boemi Tjempa sami daroe 'ssalami²⁾, maka ana lah sang ratoe Tjempa kalintang sih loeloeté datang sang pandita; sang ratoe Tjempa angatoeraken kang raka ing sang pandita; lan sang pandita ingangken éjangé³⁾ ing Darawati, ja ta⁴⁾ pinanggihaken kalajan kang raka, kang sinoeng kawasa asalin roepa ping lima ing sadina sawengi, maka lami²⁾ panggih ira sang pandita kalajan sang poetri ing Tjempa. Sampoening mangkana sang pandita adarbé⁵⁾ poetra anèm ing dyah Darawati, apatoetan kakalih sami djaloe, kang sepoeh wasta radja Pandita, kang anèm wasta pangéran Ampèl Denta, adjoedjoeloek pangéran Rahmat, antijanta⁶⁾ sih ira sang poetri datang sang pandita, enengakena⁷⁾ sang dyah ing Darawati boemi⁸⁾ Tjempa.

- 29 Kawarnaa sang poetri ing Mahospahit, awawarta ing sang praboe: „Raka, kawoela adarbé sanak èstri, kalintang ajoenipoen.” Sasampoening sang praboe amiharsa warta, anoenten énggal⁹⁾ poetoesan¹⁰⁾ maring nagara ing dyah Darawati Tjempa¹¹⁾, kinèn anglamar sang poetri anèm. Sasampoening mangkana oetoesan¹²⁾ anoeli késah; sampoening prapta ing Tjempa poenang oetoesan, poenika sang praboe ing Tjempa sampoen léna, toewin sang poetri sampoen¹³⁾ akrama¹⁴⁾ ing pandita agoeng kang aran sjééh Karnèn. Maka sang praboe akèn mbaktakaken¹⁵⁾ ingkang anggèn²⁾ kang rama, kaja¹⁶⁾ gegelang lan kakaloeng lan makoeta, sadaja sampoen binaktakaken. Maka noeli oetoesan aglis mantoek, amit ing sang praboe, noeli lajar, prapta ing Mahospahit, ambakta makoeta, gegelang lan kakaloeng, sapanganggéning¹⁷⁾ sang ratoe ing Tjempa kabakta, katoer ing sang praboe Mahospahit¹⁸⁾. Maka padaka kalajan gegelang lan¹⁹⁾ kakaloeng, saanggèn²⁾ ing ratoe ing Tjempa, sampoen katoer sadaja ing sang praboe

1) samp. sami winarah-warahan t. B 2) daroe 'ssalam B, darassalami A
3) i-j-ng-i A, p. angataken ijangi i. B 4) j. t. B, *ontb. in A* 5) adarebé B 6) atitinta
hss. 7) B, anengena A 8) D. kang ing b. B 9) a. noenten è. A 10) angoetoesan B
11) D. ing Tj. B 12) pinoetoesan B 13) p. s. B, *ontb. in A* 14) akarama hss.
15) Pr., binaktakaken hss. 16) B, *ontb. in A* 17) saanggèn-anggèning B 18) B, p.
Tjempa M. A 19) g. l. B, *ontb. in A*

- 60 radja Madjapahit]. Apabila toean poeteri¹⁾ | itoe melihat pakaian itoe²⁾ maka laloe poeteri itoe rebah pingsan, tiada chabarkan dirinja lagi. Maka baginda itoepoen sangatlah moerkanja pada oetoesan itoe, serta disoeroehnja boenoeh oetoesan itoe, dan seketika itoe goemoeroehlah soeara orang menangis. Setelah³⁾ poeteri itoe soedah ingat akan dirinja⁴⁾ daripada pingsannja⁵⁾ itoe, maka bagindapoen bertanja kepada permaisoeri itoe, katanja: „Mengapa maka toean poeteri selakoe⁵⁾ ini sampai⁶⁾ tiada chabarkan diri toean lagi?” Maka sahoet toean poeteri: „Sebab⁷⁾ béta pingsan tadi ini, karena béta melihat pakaian ajahanda di-Tjempa⁶⁾ itoelah, maka⁸⁾ béta menangis dan meloepakan dirinja, sebab ada pesannja ajahanda pada béta, demikian katanja: „Ja anakkoeh, dan manakala engkau sampai di-Madjapahit,
- 61 „djika kamoe terkenangkan⁷⁾ tjintamoe kepadakoe, maka djanganlah „anakkoeh menangis, karena djika engkau menangis, maka ‘alamatlah „air matamoe itoe mendjadi hoedjan besar adanja, [melainkan anakkoeh „lihat itoelah soeatoe tanda besar ajahanda berahi, djika padaka ini „manakala terlepas dari léhérkoe ini, ia] serta mendatangkan hoedjan, „angin, riboet, tofan toeroen itoe, maka tiadalah akoe mati, dan „sebagai lagi apakala padaka akoe⁸⁾ ini djika terlepas dari léhérkoe „serta tiada dengan soeatoe ‘alamat, maka itoelah ‘alamat⁹⁾ ajahanda „soedah poelang kepada negeri jang besar adanja.” Dan inilah sebabnja maka béta sampai djadi¹⁰⁾ pingsan, karena itoelah tanda jang padoeka ajahanda telah wapat poelang kenegeri besar¹⁹⁾ adanja.”
- 62 Setelah baginda menengar | kata toean poeteri permaisoeri itoe, maka segeralah beginda menjjoeroeh mengeloearkan pada oetoesan jang disoeroehnja boenoeh tadi itoe, maka¹¹⁾ terhentilah dari tjeritera radja Madjapahit dan toean poeteri itoe.

Maka terseboetlah perkataan sang radja Pandita dan pangéran Ampèl Denta, setelah besarlah kedoeanja itoe dan habislah diadjarnja pada hal mengadji¹²⁾ koer‘an dan kitab, dan beserta seboléh-boléh¹³⁾ ia menggantikan daripada¹⁴⁾ melakoekan kelakoean pandita itoe adanja, dari berkat orang toeanja pada anak kedoea itoe, serta tiada poetoes ‘ibadatnja kepada Allahoe soebhanahoe wa ta‘ala. Setelah itoe maka radja Pandita dan pangéran Ampèl Denta itoepoen laloe disoeroehnja oléh boendanja pada anaknja kedoea | itoe ketanah Djawa,

63

1) dan-itoe *ontb. in B* 2) m. pada p. i. jang p. indah² m. B 3) serta B 4) a. d. B. *ontb. in A* 5) p. datang s. B 6) di-Tjempah *hss.* 7) kenangkan B 8) a. p. a. B, padaka pada akoe A 9) m. ja'itoealah tanda B 10) *Niet in B* 11) B, dan A 12) membatja B 13) b. s. B, d. sekira-kira boléhlah A 14) A, pada hal B 15) d. p. *ontbr. in B* 16) s. ia t. B 17) maka s. sampai b. B 18) karena m. B 19) k. jang b. B

Mahospahit, lan ing sang poetri praméswari. Satingal ira sang poetri ènget ing kakaloeng poenika, jèn katingalan <alamaté> djenengé kang rama, ja ta sang poetri kantaka, anoeli niba, ènget ing wewekas kang rama, antijanta ¹⁾ raméning tangis. Neher sang praboe Mahospahit doeka ing oetoesan poenika, maka kinèn amedjahi, sinenggih ²⁾ ingkang matoer jèn praboe ing ³⁾ Tjempa woes léna. Saliliré ⁴⁾ sang poetri tinakènan ⁵⁾ déning sang ⁶⁾ | praboe: „Koelèpoen jaji, pakanira kantaka?” Matoer sang praméswari ing sang praboe: „Raka, rama adji ing Tjempa ⁸⁾ sampoen léna.” Ngandika sang praboe: „Jaji, sapa kang awèh weroeh ing ⁹⁾ pakanira?” Maka matoer sang praméswari: „Boten ¹⁰⁾ wonten ingkang matoer ing kawoela ¹¹⁾, anging kawoela ¹²⁾ oeninga jèn rama ¹³⁾ adji sampoen léna.” Maka tinoetoer sawewekasé rama nira ing kang raka, sadaja ingkang wewekas kang rama: „Mangké ta ¹⁴⁾ kakaloeng saking tenggek rama adji ¹⁵⁾, toewin isoen iki kangen ing rama ¹⁶⁾ adji, isoen iki ora anganakaken ¹⁷⁾ oedan salahmangsa, lamoen anganakaken oedan salahmangsa rama adji maksih kang djeneng, lamoen ora anganakaken oedan salahmangsa rama adji woes léna.” Poenika poenang oetoesan kinèn amedalaken, dipoen énggal.

Sampoening mangkana kotjapa sang ¹⁸⁾ radja Pandita kalajan pangéran Ampèl Denta, kang wajah sampoen agoeng, sampoen winoeroek tingkahing amaos kitab, sadaja poetra nira anggentos kapanditan, sampoen sami antoek kang barkat rama nira kalih, oetawi poetri kang anèm tan pegat ¹⁹⁾ angabakti ing Allahoe ta'ala, antoek barkating sang pandita. Sasampoening mangkana sang poetri anèm akèn ing poetra nira kalih, radja Pandita kalajan pangéran ²⁰⁾ Ampèl Denta, kinèn angoendjoengi maring kang ²¹⁾ oewa dateng Mahospahit.

1) antijanta A, antijantoe B 2) B, sinenggah A, Pr. 3) B, p. Mahospahit i. A 4) sang liliré B 5) B, tinakènan A 6) B, ontb. in A 8) a. manira s. B 9) s. sira matoer dateng p. B 10) Béja B 11) m. dateng manira, a. B 12) manira B 13) bapa B 14) M. t. A, mangkéné B 15) k. bapa adji, poenika saking kang tenggek bapa adji B 16) B op deze pagina hiervoor steeds bapa 17) Steeds angenakaken hss. 18) B, niet in A 19) B, ontb. in A 20) B, ontb. in A 21) k. angoendjoengana ingkang B

dan begitoe djoega radja Pandita dan pangéran Ampèl Denta itoe berangkat berlajar. Serta sampai dilaoet Kambodja maka laloelah terdampar ¹⁾ dikarang, dan petjahlah perahoenja itoe. Dan seketika itoe maka laloe disoeroehnja samboet oléh radja Kambodja dengan perahoe ketjil, dan begitoe djoega maka radja Panditapoen laloe ia toeroen serta dengan pangéran Ampèl Denta, demikian dengan jang bernama Aboe Hoerérah, bersama-sama ²⁾ ia bernaiklah ³⁾ ketiganja kedarat menghadap kepada radja Kambodja. Maka radja Kambodjapoen segeralah ia menjoeroeh mengangkat barang²nja radja Pandita jang diperahoe itoe. Setelah itoe maka begitoe ¹⁶⁾ djoega segeralah ia bersoeroehan kepada poenggawa dan menteri, memberi tahoe kepada | baginda radja Madjapahit, jang anakanda radja Pandita dan pangéran Ampèl Denta itoe adalah berhenti ⁴⁾ ditanah Kambodja. Seketika baginda Madjapahit menengar anakanda ⁵⁾ pangéran Ampèl Denta dan radja Pandita itoe ia ada di-Kambodja, dan begitoe djoega laloe baginda bersoeroehan menjamboet pada anaknja kedoeanja itoe. Setelah sampailah dinegeri Kambodja, laloe radja Kambodja itoe menjoeroeh menghantarkan radja Pandita dan pangéran Ampèl Denta, dan seketika itoe maka berangkatlah radja Pandita dan pangéran Ampèl Denta serta dengan Aboe Hoerérah dan ⁶⁾ seisi ⁷⁾ perahoenja, semoeanja-poen dihantarkan ¹⁷⁾, dan seketika itoe maka laloelah ia ⁸⁾ berlajarliah. Maka didalam ²⁰⁾ berlajar itoe ⁹⁾ pangéran Ampèl Denta dan radja Pandita itoepoen | berbitjara kedoea bersaudara itoe, maka kata pangéran Ampèl Denta kepada radja Pandita: „Kakanda, bagaimana perboeatan kita menjembah ¹⁰⁾ kepada adinda ¹¹⁾ radja Madjapahit ¹²⁾ itoe, karena oewanda ¹³⁾ radja Madjapahit itoe ia kapir ¹⁴⁾.” Kemoedian maka kata radja Pandita: „Bagaimana, adinda, pekerti kita menjembah itoe?” Maka kata pangéran Ampèl Denta: „Kakanda, adapoen isjarat kita menjembah kepada radja kapir itoe, maka adalah isjaratnja teloendjoek kita jang kanan kita péndékkan.”

Hatta maka tiada berapa lamanja didjalan maka laloelah ia sampai di-Madjapahit; setelah sampai di-Madjapahit maka laloe ia naik, seraja ia menghadap ¹⁵⁾ pada baginda. Apabila baginda melihat anakanda ¹⁸⁾ kedoea itoe datang, maka baginda kedoea laki isteri itoepoen | terlebihlah soekatjita melihat anakanda ¹⁹⁾ kedoea itoe datang serta dengan

1) A, tertampar B 2) B, sama A 3) A, berniaga serta naiklah B 4) A, bertitah(?) B 5) anakénda A, jang éndah B 6) A, demikian dengan B 7) B, segala isi A 8) s. i. m. l. i. B, *ontb. in A* 9) *Ontb. in B* 10) B, menjamboet A 11) Lees oewanda 12) B, Pahit A 13) adinda B 14) ia masih k. B 15) mengadap *hss.* 16) dengan b. B 17) -nja B 18) ananda B 19) terlebih s-nja pada m. ananda B 20) B *hier en zeer vaak* dalam

mangka ¹⁾ radja Paṇḍita, pangéran Ampèl Denta adan sami mangkat, sampoen sami datang rama nira miwah ²⁾ datang kang paman sang
 31 praboe | Tjempa. Wonten paṇḍita kaparnah ³⁾ sanak, binasanan ⁴⁾ kakang déning radja Paṇḍita, <anama> Mahlimah Aboe Hoerérah, kinèn mileta ing pangéran Ampèl Denta datang Djawa. Neher sami mangkat paṇḍita titiga, sampoen rawoeh ing laoetan ing Sambodja, sang radja paṇḍita sami kalah kandah déning karang, djong poenika roesak. Maka dadi sang radja Paṇḍita katawan karang déning sang ratoe Sambodja, maka aglis sang radja Paṇḍita apoatoesan datang Mahospahit, matoer ing sang praboe Mahospahit jèn kang poetra tinawan karang déning radja Sambodja. Sang praboe Mahospahit aglis apoatoesan datang sang ratoe ing Sambodja, amalampah ing sang radja Paṇḍita; maka sami kinèn angaterna ⁶⁾ poenggawa nira sadaja datang ing Djawa. Sang ratoe Sambodja angatoeraken atoer ing poenang oatoesan datang sang praboe Mahospahit, angatoeraken poetra nira sang radja Paṇḍita, kalajan pangéran Ampèl Denta, katiga kang kaparnah ⁷⁾ sanak, miwah sarowang ira sadaja; lan saisining djong sadaja katoer ingantoeaken ⁸⁾ sadaja déning sang radja ⁹⁾ Sambodja. Sampoen mangkat, sang radja Paṇḍita sami agoenem kalajan kang raji: „Jaji, pandoeaga toewan angoendoengi datang oewa poenika, karana rama oewa anenggih maksih kapir.”
 32 Atoéré ingkang raji: „Inggih raka, jèn toewan angoendoengana ing rama oewa, panoedoeh toewan kang tengen | toewan kereda, mangkana isjarat hamba.”

Maka anoeli késah, prapta ing sang praboe ing Mahospahit. Antijanta ¹⁰⁾ soeka nira sang praboe, remen ing poetra nira akalih katiga poenika; mangké sami angoeninga sang poetri praméswari, antijanta ¹¹⁾ soeka nira moelat ing poetra nira kalih miwah ing Mah-

¹⁾ maka B ²⁾ n. kalih m. B ³⁾ kaperanah B ⁴⁾ binasan B ⁶⁾ Pr., inganterena A, anganterena B ⁷⁾ kaperanah B ⁸⁾ angantoeaken B ⁹⁾ ratoe ing B ¹⁰⁾ anti anta A, antijantah B ¹¹⁾ B, antanta A

Aboe¹³⁾ Hoerérah itoe. Kelakian maka antara berapa lamanja ia dinegeri Madjapahit itoe, tetapi pada masa itoe radja Panditapoen soedahlah ia tahoe, jang dinegerinja Tjempa itoe soedahlah dialahkannya oléh radja Kotji serta dita'loekkanja. Maka radja Pandita itoe poen sebagai ia bersoeka-soekaan di-Madjapahit, maka antara berapa lamanja radja Pandita ia ada di-Madjapahit, maka laloelah¹⁾ diperisterikan oléh baginda kedoea anakanda¹⁴⁾ itoe. Maka radja Pandita itoe diperisterikan¹⁵⁾ kepada anaknja sang Aripin, asal orang Madoera, dan pangéran Ampèl Denta itoe diperisterikan dengan koepoenja²⁾ dipati Toeban, bernama njai gedé Nila, dan daripada | Mahlim Aboe Hoerérah itoe poen soedah djoea diperisterikan¹⁵⁾.

Sjahdan daripada itoe maka radja Pandita itoe ia dipertetapkan didésa Tandes, mendjadi imam di-Tandes, serta ia beroemah dimesdjid tengah. Dan segala orang di-Tandes, besar ketjil, laki²⁾ dan perempuan, dan toea moeda¹⁶⁾ itoe poen sekaliannja berkasih-kasih, dan beserta dengan hormat; tambahan lagi, apa barang perintahnja dari hal agama maka sekaliannja itoe poen ia menegoehkan djoega padanja. Adapoen pangéran Ampèl Denta itoe ia diperintahkan ke-Soerabaja³⁾, bersama-sama dengan Aboe¹³⁾ Hoerérah. Maka pangéran Ampèl Denta itoe ialah jang mendjadi imam di-Soerabaja. Dan jang⁴⁾ mendjadian pangéran Ampèl Denta di-Soerabaja itoe, ia⁵⁾ sang arja Séna, ia⁶⁾ djadi boejoet kepada ki petjat | tanda dinegeri Teroeng. Adapoen pangéran Ampèl Denta ia mendjadi imam di-Soerabaja itoe, maka sekaliannja orang Soerabaja itoe poen semoea⁷⁾ berkasih-kasih kepadanja itoe, serta dengan hormatnja, dan beserta ia melakoekan apa barang perintahnja pada hal atas agama adanja.

Sjahdan daripada itoe maka terseboetlah radja Pandita, setelah ada berapa lamanja maka iapoen berpoetera tiga orang, doea laki²⁾ dan satoe perempuan, maka jang toea itoe bernama chalipah 'Oethman, dan jang moeda bernama lebai Toeban. Dan pangéran⁸⁾ Ampèl Denta itoe⁹⁾ beranak lima orang, tiga perempuan, doea laki²⁾. Adapoen jang toea bernama¹⁰⁾ njai gedé di-Pantjoeran¹¹⁾, bernama njai Patimah; dan jang penengah bernama njai Wilis; dan jang penengah sekali⁶⁹⁾ bernama | njai gedé Malaka, jaitoe jang bernama njai Taloeke; dan daripada¹²⁾ jang laki²⁾ itoe, jang toea bernama Maulana Ibrahim; ialah jang

1) I. dipersamakannya serta ia d. B 2) Lees; keponakannya 3) di-S. B 4) d. daripada j. B 5) B, *ontb. in A* 6) B, *niet in A* 7) sama² ia B 8) d. daripada p. B 9) itoe ia B 10) A, daripada nama j. t. itoe B 11) B *steeds* Pannjoeran 12) d. d. B, maka A 13) Abi B 14) ananda B 15) -nja B 16) p. t. dan m. B

lim Aboe Hoerérah¹⁾, ika andadèkaken étjané manahé. Sampoen lami radja Panđita kalajan pangéran Ampèl Denta sami wonten ing Mahospahit, maka adan akarsa amit mantoek maring Tjempa, boja karasan déning désa kapid, maka boja sinoengan mantoek dateng Tjempa malih déning ratoe Mahospahit: „Maksih oeneng kalajan pamiharsa nisoen nagara nira Tjempa, djebèng, woes bedah déning sang ratoe Kotji.” Anoeli sami dèntoengkoelaken kasoekan, kalawan adjeng krama²⁾ sang panđita kalih. Sampoening mangkana radja panđita sami pinakramakaken, radja Panđita kalawan wong ira saking Madoera, anak ira sang arja Ringin; wonten déning pangéran Ampèl Denta, kinèn angambil³⁾ kang kaponakan dipati Toeban, sang arja Tédja, awasta njai Nila; Mahlim Aboe⁵⁾ Hoerérah sampoen pinakramakaken.

Maka sang radja Panđita kinèn déning sang praboe: „Anggèra ing Tandès djoemeneng imam, agrija ing masjid tengah.” Sakatahing prajaji⁷⁾ sami asih, sami idep, sami hormat, sami angèstokaken ing 33 paréntah ira sang radja Panđita ing tingkahing agama. Maka⁸⁾ pangéran Ampèl Denta kinèn anggèr ing Soerabaja lan¹⁰⁾ Mahlim Aboe¹¹⁾ Hoerérah, maka pangéran Ampèl Denta djoemeneng imam Soerabaja¹⁰⁾, Kang andjenengaken ing Soerabaja sang arja Séna, kang boejoet kjai Patja, tanda ing Teroeng¹²⁾, antijanta hormat ira ing pangéran Ampèl Denta. Sakatahing prijaji ing Soera Pringga¹³⁾ sami hormat sadaja ing pangéran Ampèl Denta, toer sami idep ing préntah agama.

Sampoening mangkana radja Panđita adarbé poetra titiga, kakoeng kakalih, èstri satoenggal; kang sepoech nama Chalipah Hoesman¹⁴⁾, kang anèm nama lebé Toeban, ariné èstri. Maka pangéran Ampèl Denta adarbé¹⁵⁾ poetra gangsal, èstri titiga, djaloe kakalih; kang pambajoen njai gedèng Panjoeran, awasta njai Patimah; kang raji njai Panggoeloe, awasta njai Wilis; kang panengah njai gedèng Malaka, awasta njai Taloeki; soemendi¹⁶⁾ pangéran Bonang, kang wasta Ibrahim,

1) Abi H. B 2) B, k. tjakrama A 3) angambil B 5) Pr., Abi hss. 7) perajaji A, parajaji B 8) B, mangka A 10) lan-Kang *alleen in* B 11) Pr., Abi hss. 12) Terang B 13) Soerapringga A, Soerapringga B 14) Hasman B 15) aderebé B 16) B, soemandi A

ada di-Bonang¹⁾, dan timang^{2)an}¹⁷⁾ pangéran Bonang, ia mengganti-
 kan pada kekoedoekannya kakanda; dan jang boengsoe sekali bernama
 pangéran Kadaradjat, nama pangéran sjééh Mahmoed. Dan daripada
 njai gedé Pantjoeran itoe, ia²⁾ diambil isteri oléh pangéran Ibrahim di-
 Kamoening, pandita dari atas angin. Dan daripada jang tengah ber-
 soeami dengan misanannya chalipah Noeragah, anaknja sang arja
 Pamoer-t, kaprenah³⁾ saudara kepada njai Nila, keponakannya sang
 arja Tédja, [dan] adipati Toeban itoe. Njai gedé Malaka bersoeami
 70 dengan misanannya, anaknja sang radja Pandita, hadji 'Oethman. | Dan
 daripada⁴⁾ pangéran Bonang itoe, soedahlah ia beristeri kepada anak-
 njai priaji di-Toeban. Dan jang mana beloem beroemah-roemah semoea⁵⁾
 berkoempoel di-Soerabaja, beromah di-Ampèl Denta, dan beradjar
 mengadji kitab⁶⁾ sekaliannya laki²⁾, dan perempoean, serta menantoe²⁻
 njapoen demikian djoega; pekerdjaan melainkan⁷⁾ dengan 'ibadat
 djoea adanja, dan dari sebab <itoe>¹⁸⁾ soedahlah ia mendapat daradjat
 dan kelakoean fakir adanja. Adapoen⁸⁾ pangéran Bonang itoepoen, ia
 soedah mendapat berkatnja¹⁹⁾ ajahnja, dan pangéran Giri Kedaton⁹⁾
 itoe¹⁸⁾ mendjadi goeroe oléh pangéran Ampèl Denta.

Sebermoela maka terseboetlah perkataan ada seorang^{2) 20)} pandita
 waliyyoe 'llahi bernama¹⁰⁾ maulana hadji Sarap. Maka pada satoe
 71 ketika malam djoem'at pandita hadji Sarap itoepoen | ia¹¹⁾ tidoer,
 maka ia bermimpi bertemoe dengan²¹⁾ pangéran Ampèl Denta, hingga
 maulana hadji Sarap itoe¹⁸⁾ bertanja kepada pangéran Ampèl Denta:
 „Toean ini orang darimana, dan toean asal orang²³⁾ dimana, dan
 siapa¹²⁾ nama toean?” Maka sahoet pangéran Ampèl Denta: „Adapoen
 hamba ini orang dari Djawa, dan nama hamba pangéran Ampèl Denta.”
 Maka dengan seketika itoe maulana hadji Sarappoen terkedjoet dari-
 pada tidoernja, laloe ia bangoen serta dengan masjgoelnja. Jang ter-
 kenang¹³⁾ pada hatinja itoe, tiada lain melainkan pangéran Ampèl
 Denta djoega, dan²²⁾ seketika itoe maka iapoen tidoer poela, maka
 didalam ia tidoer itoe maka adalah soeara jang mengingatkan padanja,
 dan disoeroeh¹⁴⁾ mentjari jang bernama pangéran Ampèl Denta, dan
 72 seketika itoe djoega | maulana itoe bangoen daripada tidoernja. Kemoe-
 dian maka terseboetlah perkataan¹⁵⁾ pangéran Ampèl Denta, maka
 iapoen demikian djoega ia¹⁶⁾ satoe malam dan satoe ketika boléhnja¹⁶⁾

1) B, Bonang A 2) B, *ontb. in A* 3) p-r-n-h A, k-p-r-n B 4) B, *ontb. in A*
 5) s-ma ia B 6) B, *ontb. in A* 7) p. m. B, *ontb. in A* 8) dan sebagai B 9) B,
 kedoeanja A 10) B, w. 'l dan b. A 11) B, itoe A 12) B, apa A 13) B, terke-
 nangkan A 14) p. ia soeroeh m. B 15) poela B 16) ia-bermimpi *alleen in B*
 17) timangan B 18) ia B 19) berkahnja *hss.* 20) seorang B 21) pada B 22) dj.
 pada hatinja s. B 23) o.a. B

anggentosi wastaning kaki; kang waroedjoe pangéran Kadaradjat ¹⁾, anama sjééh Mahmoet ²⁾; sampoen sami aomah-omah ³⁾. Njai gedèng Panjoeran kaalap ⁴⁾ somah déning pangéran Karang Kamoening, awasta Ibrahim, pandita atas angin. Njai gedèng Panggoeloe apanggih misan kalajan pandita chalipah ⁵⁾ Noeraga, anaké sang arja Patjah ⁶⁾, sanak sadoeloer kalijan njai Nila, kaponaken ira sang arja Tédja, adipatèng Toeban. Njai gedèng Malaka apanggih misan kalajan | poetra nira sang radja Pandita, hadji Hoesman. Pangéran Bénang sampoen akrama ⁷⁾ <anak ira> prijaji Toeban; ameheng pangéran Kadaradjat kang dèrèng akrama ⁷⁾ déning maksih anèm. Sami kempal ⁸⁾ ing Soera Pringga, adalem ing Ampèl Denta, sampoen sami winoeroek angaos ⁹⁾ kitab, djaloe èstri sadaja apinoewi ¹⁰⁾ mantoe nira sami pandita, sadaja sampoen angsal daradjat ¹¹⁾ ing lampah kapekiran ¹²⁾ sadaja. Oetawi séh pangéran Bénang antoek barkat saking kang rama. Mangka ¹³⁾ pangéran Giri Kadaton angangken goeroe dateng pangéran Ampèl Denta.

Sampoen makaten wonten pandita waliyyoe 'llahi, wasta maulana hadji Sarapoeddin. Ing dina ¹⁴⁾ malem djoem'at kala nira ¹⁵⁾ angimpi panggih ¹⁶⁾ kalajan pangéran Ampèl Denta, ing pangimpèn poenika atakèn: „Wong poendi toewan?” Kang saer pangéran Ampèl Denta: „Hamba wong Djawi.” Sampoening abarawasa, maulana masjhoel ¹⁷⁾ ing kang manah, maksih ènget ing warna nira pangéran Ampèl, lan pangéran Ampèl Denta pon pareng angimpi ing malem djoem'at tanggal sadaloe. Sampoening apanggih kalajan maulana Sarapoeddin ing dalem pangimpèn poenika, pangéran

1) B, Kaderadjat A 2) Mamoet B 3) ahomah-homah hss. 4) kambil B
5) B, kalipan A 6) *Ontb. in B* 7) akarama hss. 8) akempel B 9) *Ontb. in B*
10) apenoewi B, apitoewi Pr. 11) B, deradjat A 12) kapangéran B 13) mangkana
B 14) B, *ontb. in A* 15) k. n. B, *ontb. in A* 16) apanggih B 17) B, *steeds*
masjhoel A

bermimpi bertemoe dengan ⁴⁾ maulana hadji Sarap itoe didalam mimpinja itoe ²¹⁾, sampai ia bertanja asalnja dan namanja dan darimana datang itoe. Maka hadji Sarap itoe mengakoe ia orang dari negeri Toelèn, dan ¹⁾ mengakoe daripada namanja itoe nama maulana hadji Sarap ¹⁾. Setelah habislah ia berbitjara itoe laloe ia terkedjoet, bangoen daripada tidoernja itoe, serta ia terkenang pada ²⁾ mimpinja itoe.

Adapoen akan maulana Sarap itoe tatkala ia bangoen daripada tidoernja itoe, laloe ia berdjalan hendak ³⁾ mentjari seperti mimpinja itoe, dari sangat berahinja akan mentjari ⁵⁾ itoe; dan seketika itoe laloe ⁷³ ia berdjalan menoedjoe ²²⁾ roemah nachoda ²³⁾, asal | orang dari Gresjik ⁶⁾, ia ²⁴⁾ hendak menoempang. Bermoela nachoda ⁷⁾ itoe tiada ia maoe ditoempangi oléh maulana itoe, kemoedian dibelakang kalinja maka nachoda ²⁵⁾ itoepoen maelah mengadjak, sebab ada perkataan jang ia maoe toeroet bekerdja apa pekerdjaan dalam perahoe itoe. Dan setelah itoe maka laloelah ia berlajar. Setelah berapa lama ia berlajar itoe, dan seketika itoe ²⁵⁾ laloe ia ketoeroenan ⁸⁾ angin riboet dan serta hoedjan, dan ombakpoen besar, maka sekalian orang didalam perahoe itoepoen gemetarlah, dan ketakoetan melihat behananja hoedjan dan angin itoe, serta ombak, dan seketika itoe djoega ⁹⁾ maka maulana itoepoen naik keatas djoeboeng, maka laloe ia sembahjang doea raka'at salam, serta ia meminta ¹⁰⁾ do'a kepada ²⁶⁾ Allahoe soebhanahoe wa ta'ala, maka dengan takdiroe 'llahi ta'ala | dan rasoelnja, ⁷⁴ maka angin itoepoen laloe ia tedoeh, serta dengan loeloes ¹¹⁾ djalannja perahoe itoe. Kemoedian adalah antara setengah boelan lamanja ia berlajar, maka laloe ketoeroenan poela angin besar serta dengan hoedjan riboet, ombakpoen besar ¹²⁾, dan anginpoen ia bertioep-tioep dari darat ¹³⁾, maka laloe perahoe itoe terpoekoel ketengah. Maka setelah sampai perahoe itoe ketengah, laloe ¹⁵⁾ angin itoepoen tedoeh, dan antara berapa lamanja ia berlajar itoe maka laloe kehabis air dalam perahoe itoe, jang akan ¹⁶⁾ diperboeat minoem, dan seketika itoe maka ¹⁷⁾ orang dalam perahoe itoepoen mendjadi haroe-biroe sebab mereboet ¹⁸⁾ air, ia ¹⁹⁾ hendak minoem sampai ia djadi ²⁰⁾ beramoek-amoekan sebab air itoe. Maka kata maulana: „Hai toean² sekalian, apakah pekerdjaan ini oléh toean² sekalian, karena pekerdjaan jang demikian itoe mendjadi | madharat atas toean² djoega, dan ⁷⁵

1) dan-setelah *alleen in B* 2) ia berpang-n-n m. *hss.* 3) *B, ontb. in A* 4) pada *B* 5) b. pada mimpinja i. *B* 6) *Gresik B* 7) *Onleesbaar A*, anaqkoe *B* 8) l. i. k. *B*, l. toeroen *A* 9) *B*, a. i. setelah itoe m. *A* 10) minta *B* 11) toeloes *B* 12) o. b. *alleen in B* 13) i. b. d. d. *B*, datang dari hadapan m. *A* 15) k. maka setelah sampailah perahoe itoe ditengah l. *B* 16) *B, ontb. in A* 17) s. i. m. *alleen in B* 18) ia beraboet² *B* 19) *B, ontb. in A* 20) *B*, h. diminoem itoe sampai hendak mendjadi b. *A* 21) *B*, itoe dan *A* 22) menoedjoe^h *hss.* 23) anaqkoe *B* 24) *Niet in B* 25) anaqhoeda *B* 25) itoepoen *B* 26) pada *B*

Ampèl Denta atakèn: „Wong poendi toewan, kalajan poenapa ¹⁾ karja toewan?” Maka soemaoer: „Hamba wong kang saking Toelèn, hamba ajoen ²⁾ moesjawarat kalajan toewan.” Sasampoening abarawasa pangéran Ampèl Denta woengoe, masjhoel ingkang manah, kangen ingkang tjipta maulana, lan maring warna nira maulana maksih kè-
 35 ngetan [maulana | pon maksih ènget ing warna nira pangéran Ampèl Denta]. Maka sasampoening angimpi maulana saré malih, dadi wonten kang kèmpi malih déning maulana, akèn apanggih ³⁾ malih maring kang kèmpi ⁴⁾ waoe, poenika kinèn anoet dateng Djawi ⁵⁾, anoeli maulana Sarap awoengoe.

Maka sasampoening woengoe maulana birai ⁶⁾, adan toemoelja méntar ⁷⁾ dateng Djawi, maulana noenten maring ki nakoda, noeli noempak, sigra lajar, sampoening lepas angétan ⁸⁾, saking pramanèng Pangéran amanggih djong wong Djawa, djongé wong Gersik ⁹⁾. Wong Gersik poenika boja asoeng tinoetoetan ¹⁰⁾ déning maulana, maulana Sarap amaksa, djangdji ¹¹⁾ sanggoep miloe sakarjaning praoe, maka wong praoe ¹²⁾ aglis akèn: „Mileta.” Maulana noeli anoempak maring djong poenika, sigra lajar mantoek dateng Djawi. Antoek lalajaran sapasar ¹³⁾ maka kawedalan angin, kalintang agoenging ombak, wong djong poenika sami hébat kabèh, maka maulana moenggah maring loehoer, salat kalih raka'at salam, noeli ando'a ing Allahoe ta'ala ilanga ¹⁴⁾ angin poenika. Saking pitoeloenging Allahoe ta'ala, ja ta boja soewé noenten tedoeh saking pramana Allahoe ta'ala, maulana noeli toemedak anoenggil ¹⁵⁾ kalajan titijang laskar sadaja, maka djong poenika sakétja lampahé. Sasampoening antoek lalajaran satengah sasih, djong poenika kaдатengan malih angin saking daratan sarta kalawan djawah ¹⁶⁾, kalintang sangeting angin kalajan oedan,
 36 maka djong poenika nengah ¹⁷⁾ malih. | Sasampoening mangkana noeli tedoeh, pirang ²⁾ dina lajar aminggir, lan kapegatan toja, kalih dina boja sami anginoem toja ¹⁸⁾, djong poenika maksih anengah ¹⁹⁾, wong djong poenika sami ajoen amoek-amoekean déning tan nginoem toja. Maulana aketjap: „Hé wong djong sadaja ²⁰⁾ toewan, adja mangkono toewan.

1) B, *ontb. in A* 2) ini B 3) apanggih *hss.* 4) A, kaimpi B 5) B, angadjawi A
 6) barai B 7) b. adzan m. B 8) kapangétan B 9) Geresik B 10) tinoenoetan B
 11) *Ontb. in B* 12) m. w. p. *ontb. in B* 13) sangsara B 14) ilangkan B 15) toenggil B 16) s. kalajan djawoeh B 17) katengah B 18) B, *ontb. in A* 19) katengah B
 20) *Onleesbaar B.*

djikalau datang satoe bahala ²¹) pada toean² sekalian, boekan mendjadi dosa kepada Allah?; dan apakala mati salah seorang itoe adanja, maka nistjaja 'amm ¹) namanja, melainkan terlebih baik kita lajarkan ²) djoega perahoe itoe kepinggir." Dan seketika itoe maka maulanapoen laloe ia toeroen kesampan, serta menjilakan air lae itoe, laloe diambilnja air itoe ³), diperboeatnja berbasoeh moekanja serta diminoemnja, maka dengan takdiroe 'llahi air itoe mendjadi tawar, maka kata maulana: „Hai toean² sekalian, maekah toean mengambil air, ambillah, ini air tawar." Maka adalah seorang berkata: „Gilakah ⁴) orang ini roepanja, maka air asin ⁵) dikata air tawar." Kemoedian ada seorang berkata: 76 „Barangkali benar djoega air ini tawar." Maka laloe | ditjidoeknja ⁶) air itoe dengan tangan seraja diminoemnja air itoe, maka sesoenggoehnja air itoe tawar, dan seketika itoe ⁷) maka sekaliannjapoen mengisikan ⁸) toeang tempat air.

Maka seketika itoe baharoelah orang dalam perahoe itoe sekaliannja itoe héranlah ⁹) melihat maulana hadji Sarap itoe, dan sebagai ia berbitjara sama sendirinja serta ¹⁰) katanja: „Boekan ia ini orang sebarang-barang orang ¹⁰) roepanja." Maka sekaliannjapoen soedjoedlah, serta dengan ta'limnja pada maulana itoe, serta ditaroehnja ¹¹) pada tempat jang tinggi. Sjahdan maka maulana itoepoen berkata pada nachoda: „Hai nachoda, hamba minta ¹²) pada toean, manakala sampailah ditanah Djawa, toean tolong hampirkan hamba ¹³) pada pinggir pantai, karena ada jang hamba tjari soeatoe 77 hamba Allah." Maka kata orang perahoe sekaliannja ²²) | „Baiklah toekoe!" Setelah itoe maka tiada berapa lama didjalan laloelah ¹⁴) sampai dipinggiran, maulanapoen laloe ia naik kedarat, dan laloe ia berdjalan mentjari jang dimimpinja ¹⁵) itoe, maka tiada djoega bertemoe pada jang ditjarinja ¹⁶). Kemoedian maka maulanapoen berkata kepada orang perahoenja ²³) itoe, menjoeroeh kembali keperahoenja itoe. Seketika ¹⁷) maka laloelah ia bersama-sama balik keperahoenja ¹⁷) itoe; setelah itoe maulana itoepoen laloe ia berdjalan pergi menoenpang kepada perahoe ketjil, dan ia mentjari pada segala désa², dimasoekinja, tiada ¹⁸) djoega bertemoe.

Sjahdan maka sampailah ia ¹⁸) pada soeatoe tempat dinegeri Soerabaja bersama ¹⁹) dengan anak perahoe itoe ¹⁹), laloe ia berdjalan moedik dan seketika itoe laloe ²⁰) ia berhenti, dan ia toeroen

1) 'am A, n. mendjadi mati 'alam n. B 2) berlajarkan B 3) B, d. itoe air A 4) b. apa g. B 5) masim B 6) B, disidoeknja A 7) B, *ontb. in* A 8) B, mengisi A 9) p-r-nal-h B 10) send.: „Ia orang ini patoetnja, boekanlah orang sembarang² r." B 11) ditaroenja *hss.* 12) B, pintalah A 13) B, *ontb. in* A 14) B (+ ia), loelah A 15) dimimpikan B 16) p. j. d. *alleen in* B 17) Seketika-itoe *alleen in* B 18) dim. maka maulanapoen naik kedarat sama² dengan orang perahoenja itoe, setelah soedah ia sampai p. B 19) bersama-laloe *ontb. in* B 20) i. l. B, s. ia berdjalan itoe maka i. A 21) b-hal A, b-h-la B 22) sekalian B 23) perahoe B

ikoe dosa, jèn¹⁾ matia, mati adipati²⁾ toewan, lah lajarana oegâ dèn aminggir." Maka toemoeroen maulana dateng sampang, anji-boek toja sagara, winadanakaken³⁾ sarwi dinahar, saking pitoeloeng Allahoe ta'ala kaping kalih, kang ngepoe⁴⁾ maulana, toja sagara poenika dados tawa, maka maulana aketjap dateng wong djong sadaja⁵⁾: „Hèh, iki lah banjoe tawa." Maka wong djong angoetjap: „Apa wong iki gila tah?" Maka dinahar malih [toja poenika] déning maulana toja sagara poenika, ja ta wonten wong kang⁶⁾ miloe anginoem⁷⁾, sawanèh boja miloe anginoem. Toja sagara maksih tawa, maka wong kang anginoem poenikoe angoewoeh maring sarowangè, maka sami toemoeroen maring sampan, sami toemoet anginoem, sadaja sami angisèni pabanjon, maka toja kang ana⁸⁾ ing sagara asin, lan kang ana ing wawadah maksih tawa.

Poenika wong djong sadaja miwah ki nakoda oeninga jèn maulana hadji Sarapoeddin⁹⁾ ikoe wong linewih, maka wong djong sami hormat sadaja, maka maulana dènparnahaken¹⁰⁾ ing loehoer. Maka maulana aketjap ing ki nakoda: „Hamba arep malampah karana Allah toewan¹¹⁾, lamoen rawoeh ing Djawi toewan ampirena¹²⁾ hamba, 37 ana kawoelaning Allah | moe'min kang hamba oelati." Maka wong poenika sami anjanggoepi angampiraken, boja lami¹³⁾ tandang rawoeh ing Djawa, djong poenika mampir ing désa¹⁵⁾ kinèn déning maulana, maka maulana mentas, angoelati ingkang kèmpi, poenika boja kapanggih. Wong djong poenika kinèn sami mantoek maring djong malih, maulana anoenoet baitra¹⁶⁾ alit, sakèhing désa dènparani¹⁷⁾ déning maulana, mentas angoelati kang kèmpi, poenika boja kapanggih.

Neher wong adagang poenika mampir ing Soera Pringga angangsoe, sampoening moedik maulana

1) *Ontb. in B* 2) 'adhipati A, 'asipati B 3) B, winadanaken A 4) B, ngapoehoe A
5) d. w. dj. s. *ontb. in A* 6) *Ontb. in B* 7) B, m, wong a. A 8) B, *ontb. in A*
9) B, m. Sarap A 10) dènprenahaken B 11) B, *ontb. in A* 12) B, ampirana A
13) alami B 15) *Ontb. in B* 16) B, bahitera A 17) maulana pinaranan B.

78 mandi¹⁾ dikali, dan mengambil air sembahjang. | Setelah bertjioem air itoe oléh maulana maka kata maulana pada kawannja berdjalan itoe: „Disinilah patoet ada waliyyoe 'llahi, soedahlah, toean²⁾ tinggalkanlah hamba pada tempat ini." Maka³⁾ orang itoepoen tinggalkanlah maulana itoe³⁾. Setelah itoe maka maulana itoepoen berdjalan, maka ia bertemoe dengan seboeah mesdjid di-Ampèl Denta, dan begitoe djoega maulana itoepoen masoek pada mesdjid serta sembahjang lohor, dan seketika itoepoen laloe maulana itoe berdiam didalam mesdjid, maka antara berapa lamanja ia berdiam dimesdjid¹⁶⁾ itoe, maka pada soeatoe masa hari djoem'at, maka⁴⁾ segala priaji¹⁷⁾ Ampèl Denta itoepoen datanglah sekaliannja sembahjang djoem'at, dan seanak⁵⁾ mantoenja demikian pada keloearganja sekalianpoen datanglah ia berdjoem'at, dan seketika itoe⁴⁾ maka maulana hadji Sarapoeddingpoen memandang pada sekalian jang datang itoe, maka satoepoen tiadalah ada jang seperti dimimpinja¹⁸⁾ itoe, sebab pada ketika itoe pangéran Ampèl Denta tiada ia datang berdjoem'at, karena ia lagi dapat sakit pening. Sjahdan setelah soedahlah habis orang berdjoem'at itoe, maka laloe ia keloear dari mesdjid, seraja berdoedoeklah sekaliannja dimesdjid⁶⁾ diserambi serta ia¹⁹⁾ membitjarakan peri⁷⁾ hal perkataan didalam kitab itoe adanja. Akan tetapi maulana hadji Sarapoeddingpoen tiadalah toeroet berbitjara, melainkan ia berdoedoek djoega didalam mesdjid dekat pintoe, serta ia mendengarkan⁸⁾ orang membitjarakan dari hal kitab, tetapi djikalau⁹⁾ ada perkataan orang jang¹⁰⁾ tersalah daripada paham perkataan¹⁰⁾ itoe, maka laloelah disahoetinja oléh maulana hadji Sarapoeddingpoen itoe dari dalam mesdjid, katanja: „Ja toean, djanganlah | toean berbitjara dengan perkataan itoe, karena boekan patoet, adapoen jang benar pada perkataan itoe, melainkan dengan ini perkataan jang patoet kepadanya itoe." Maka sekaliannja itoepoen toendoeklah menengar perkataan itoe, karena apa barang jang dikatakan pada maulana itoe, semoeanja benar¹¹⁾ adanja. Kemoedian pangéran Bonangpoen bertanja kepada marboet: „Hai marboet, orang manakah itoe toean?" „Soedah toedjoeh hari orang itoe ada didalam mesdjid ini, tetapi pada pengakoenja pada hamba ia mengatakan dirinja itoe¹²⁾ dari Toelèn." Maka kata pangéran Karang Kamoening kepada maulana itoe: „Toean, disini baik kita doedoek¹³⁾." Maka¹⁴⁾ maulana itoepoen keloearlah dari¹⁵⁾

1) t. dik. laloe ia m. B 2) B, dan A 3) maka-setelah *luitd in B*; dan begitoe djoega laloelah ditinggalkan oléh m. i. p-d padag-ng 4) maka-maka B, dan orangpoen banjak datang A 5) sa'inak *hs.* 6) b. dimesdjid sekaliannja A, sek. dis. pra B 7) dari B 8) B, menengar A 9) apakala B 10) jang-itoe B, jang a-s-k-l dipaham A 11) B, s. ada b. A 12) B, m. ia datang d. A 13) berdoedoek B 14) dan begitoe djoega laloelah B 15) B, di^o A 16) d. Ampèl Denta i. B 17) pria'i *hs.* 18) a. bagi j. d. B 19) bersama² ia B

asirim asoewé sarwi ngembil toja woedhoe¹⁾). Toja poenika ginanda déning maulana, angandika ing²⁾ wong dagang: „Ing désa iki ana waliyyoe 'llahi, woelah³⁾, toewan linggara, hamba kari ingkéné.” Maka maulana anoeli mentas, amanggih masjid ing Ampèl Denta, noenten asalat zoehoer⁴⁾. Pirang² dina maulana wonten ing masjid Ampèl Denta, rawoeh ing dina djoem'at, sakatahing prijaji Soera Pringga sadaja sami rawoeh dateng masjid, asalat djoem'at, oetawi sanak mantoe nira pangéran Ampèl Denta sami asalat, poenika sami tiningalan warata⁵⁾ sadaja déning maulana, boja wonten kang kèmpi, poenika pangéran Ampèl boten salat déning lagi angangloeh. Sasampoening adzan noeli sami⁶⁾ salat sakatahing prijaji, sasampoening asalat⁷⁾ noeli sami medal dateng soerambi, sami alinggih sadaja, 38 sawanèh sami mantoek, sawanèh ana kang moesjawarat | masalah wirasaning kitab. Maulana tan medal ing soerambi, sarta amiharsakaken alinggih ing pepodjok⁸⁾ sadjeroning masjid parek lawang, lamoen oega tan patoet ing rarasan, maulana adan⁹⁾ angoetjap, naeri saking djeroning masjid: „Adja mangkono toewan, mangkénéa.” Asring namboeng¹⁰⁾ witjara: „Kasinggihan.” Maka pangéran Bénang atakèn dateng moe'addzin¹¹⁾: „Ja moe'addzin, wong endi ikoe?” Poen moe'addzin matoer: „Inggih¹²⁾, rekèh wonten sapasar mangké laminipoen wonten ing masjid, anenggih wong saking Toelèn.” Maka pangéran Karang Kamoening akèn maring maulana alinggih ing soerambi,

1) woedhoea A, woedhoe B 2) *Ontb. in* B 3) oewoeslah B 4) B, dhoehir A
 5) B, *ontb. in* A 7) B, *ontb. in* A 8) popodjok B 9) adzan B 10) anemboeng B
 11) modin B 12) B, enggih A

dalam mesdjid, laloe ia doedoek ¹⁾) bersama-sama dengan orang jang
 81 banjak ¹⁶⁾) itoe. Dan seketika itoe ²⁾) laloe ia ³⁾) bersama-sama | sembah-
 jang 'asar, dan setelah habislah ia sembahjang 'asar, laloe bersama-sama
 ia memberi salam, serta ia berdjabat tangan kepada pangéran Karang
 Tandjoeng. Setelah soedah berdjabat tangan maka kata pangéran:
 „Toean, baik kita menghadap ⁴⁾) pada ajahanda baginda.” Setelah habis
 berkata-kata itoe laloe ia berangkat berdjalan serta diiringkan dengan
 segala para poetera. Setelah tiada berapa lamanja didjalan laloe sam-
 pai, dan masa ⁵⁾) itoe pangéran Ampèl ²¹⁾) itoe poen sedang lagi ²³⁾)
 dihadap oléh ¹⁷⁾) segala kaoem keloearganja sekalian. Setelah sampailah
 pangéran Karang di-Kamoening dengan maulana hadji Sarapoeddin
 itoe, maka laloe terpandang oléh maulana hadji Sarapoeddin itoe pada
 82 roepa pangéran ¹⁸⁾) Ampèl Denta. Maka didalam pandangannja | mau-
 lana itoe ia ⁶⁾) seroepa djoega dengan mimpinja maulana dan pangéran
 Ampèl Dentapoen demikian djoega pada tjitanja, memandang ⁷⁾) kepada
 maulana hadji Sarapoeddin itoe, tiadalah ia ⁷⁾) bersalahan lagi pada
 mimpinja pangéran ⁸⁾) itoe adanja. Maka laloe sama ia berdjabat tangan
 kedoeanja pangéran Ampèl Denta dan maulana hadji Sarapoeddin,
 serta dengan berpeloek-peloekan ⁹⁾) dan bertjioem ¹⁰⁾) kedoeanja itoe.
 Setelah soedah ia berpeloek-peloekan ¹⁹⁾) laloe berdoedoek bersama-
 sama.

Sjahdan maka tiadalah dipandjangkan lagi tjeriteranja, maka
 adalah antara berapa lamanja maulana ada ditempat pangéran Ampèl
 Denta ²²⁾), maka terlebih ¹¹⁾) ia berkasih-kasihlan kedoeanja, serta
 dengan terlebih hormatnja pangéran Ampèl Denta ²⁰⁾) kepada maulana
 itoe, serta dengan bertambah-tambah 'ibadatnja pada melakoekan hal
 83 fakir ¹²⁾), dan bertambah-tambah | 'ilmoenja ia beroléh daripada mau-
 lana hadji Sarapoeddin itoe adanja. Dan sekalian keloearganja semoea-
 nja ¹³⁾) melakoekan pada ta'at dan 'ibadat kepada Allah, dan anak
 tjoetjoenja sekalian poen demikian djoega, istimewa ¹⁴⁾) laki² dan
 perempuan semoeanja ¹⁵⁾) dikerasi oléh maulana 'ibadatnja.

Sjahdan daripada itoe maka adalah antara berapa lamanja maulana
 hadji Sarapoeddin itoe ia berdiam serta mengadjarkan pada hal
 agama di-Ampèl Denta, maka satoe ketika maulana itoe poen berkata

1) berdoedoek B 2) B, *ontb. in A* 3) B, *ontb. in A* 4) menghadap *hss.* 5) seketika B
 6) B, *niet in A* 7) mem.-bersal. B, dan tiada A 8) B, *ontb. in A* 9) B, berpeloek
 A 10) *Ontb. in B* 11) berlab-hlah B 12) kefikiran oléhnya B 13) poen bersama-
 sama ia B 14) B, daripada A 15) poen sama² ia B 16) b,² B 17) dengan B
 18) p. r. pangéran Sarapoeddin akan p. A. *hss.* 19) berpeloek B 20) itoe B
 21) A. Denta B 22) D. itoe B 23) l. s. B

sami tinakénan. Malah ¹⁾ kasamboeng waktœ 'asar noenten sami salat 'asar ¹⁾, sasampoening salat ²⁾ ingatoeran ³⁾ sowan datang pangéran Ampèl Denta déning pangéran Bénang: „Toewan sawawi karsa panggih kalajan rama hamba.” Noenten mangkat ²⁾ dinèrèkaken ⁴⁾ déning para poetra sadaja. Maulana rawoeh ing arsané pangéran Ampèl Denta, maka maulana asoeng salam, anoeli sinaoeran ingkang ⁵⁾ salam, maka sareng maulana Sarapoeddin ningali ing wadanané pangéran Ampèl Denta anggrentes manahé „Roepané iki kang kèmpi déning soen ⁵⁾.” Ika pangéran Ampèl pon makaten oega kaja sabda maulana ikoe, jèn iki maulana kang kèmpi. Aglis pangéran Ampèl toemedak, noeli adjawa tangan, sasampoening alinggih | maulana andjatèkaken ingkang impèn datang ⁷⁾ pangéran Ampèl Denta, pangéran Ampèl makaten malih ⁷⁾, noenten pareng angrangkoel.

Maka lami maulana wonten ing Ampèl Denta, maka sami asih-asihan ⁸⁾, tansah hormat ira pangéran Ampèl Denta datang maulana Sarap, lan woewoeh ingkang kasoetapan ⁹⁾ lan lampahing kapekiran ¹⁰⁾, lan saja woewoeh ingkang 'ilmoe déning maulana Sarapoeddin. Mangkana anak mantoe nira pangéran Ampèl Denta sadaja ¹¹⁾, djaloe èstri, kinèn sami woewoeha ¹²⁾ ingkang 'ilmoe, makadi ¹³⁾ njai gedèng Panjoeran sasomah ¹⁴⁾, antijanta ¹⁵⁾ kasoetapan ¹⁶⁾ ira.

Sapisan maulana linggih ing soerambi, toemedak atawap ¹⁷⁾, pangéran Bonang ambakta toja ing tambaloeng, mendek ing poengkoer maulana, tinolih pangéran Bénang, maka aglis ngatoeraken toja ¹⁸⁾, tinanggapan déning maulana. Sasampoening atawap ¹⁹⁾ maulana andjeneng, noeli ngandika

1) Malah-sasampoening *ontb. in B* 2) salat-dinèrèk. *luitd in B*: 'asar sami angatoeri salam sarwi adjawa tangan datang pangéran Ampèl Denta, maulana angadjak (*lees*: ingadjak) mantoek déning pangéran Bénang: „Inggih toewan, apanggih kalajan rama hamba”. Sasampoening angatoeri salam, anoeli toemoeroen saking soerambi, anoeli 3) Pr., ingatoeri *hss.* 4) dinèrèkan A 5) ingkang-ika *luitd in B* maka tiningalan déning maulana kang wadana pangéran Ampèl Danta: „Roepané kaja iki kang kèmpi dénisoen.” 7) *I. p. v.* datang-noenten *heeft B*: maulana 8) asih-sinihan B 9) kasoetangan B 10) kapakiran B 11) Pr., m. n. s. A, m. n. s. p. A. D. B 12) B, woewaha A 13) Pr., maka k-d A, *ontb. in B* 14) Pr., sosohah A, sosomah B 15) B, anitinta A 16) kasoetanga B 17) Pr., atawoe *hss.* 18) ng. t. *ontb. in B* 19) Pr., atawoe *hss.*

kepada pangéran Bonang: „Ja anakkoé machdoem Bonang, djikalau 1) ajahanda soedah tiada didalam doenia ini, maka toeanlah jang boléh akan memandjingkan 2) pada mengadjar 'ilmoe rahasia ditanah
 84 Djawa ini, dan sebagai lagi nanti ada seorang 3) | waliyyoe 'llahi, datang dari tanah 'Arab 4), ia berdiam digoeneng Djati Tjerbon itoe, jaïtoe djangan 5) tiada anakkoé memberi hormat padanja, karena ia jaïtoe asalnja daripada bangsa rasoeloe 'llahi, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama 6), dan ia 7) asal daripada Hoesain, dan ialah jang bernama said sjééh Noeroellah, tetapi 8) orang itoe ia memendem koela, artinja tiada mengakoe dirinja said.” Maka tatkala maulana hadji Sarapoeddin berkata-kata itoe, sambil ia menjapoe-njapoe moekanja machdoem Bonang. Setelah soedah ia berkata-kata, maka adalah 9) antara berapa lamanja maulana hadji Sarapoeddin 10) itoe di-Soerabaja, maka maulana itoepoen wapat poelang kerahmatoe 'llahi pada negeri jang besar, tetapi tatkala maulana itoe wapat, ketika ia pergi di-Pamalang, dan disitoelah ia wapat, maka dikoeboerkannja di-Areng² adanja.

85 Sebermoela maka terseboetlah perkataan 11) pangéran Ampèl Denta, pada satoe ketika ia dihadap anakanda pangéran Karang di-Kamoening, maka tatkala itoe ia tahoe jang dirinja hampir akan poelang kerahmatoe 'llahi, maka pangéran Ampèl Dentapoen berpesan kepada anakda, maka kata pangéran Ampèl Denta: „Ja anakkoé, dan manakala akoe soedahlah disampaikan oléh 12) Allah akoe poelang pada tempat jang baka', dan dari hal koeboerkoe itoe 13) djanganlah kiranja engkau 14) perbaiki dapoer² jang amat tinggi, melainkan engkau perboeatkan tiga batoe djoega, dan lagi djangan kamoe taroeh serapa² 15) atau lainnja, dan sebagai lagi sepeninggal 16) akoe, dan apakala orang datang dari tanah 'Arab, ia bertapa digoeneng Djati,
 86 maka djanganlah tiada kamoe pergi ziarat kepadanya itoe, | karena ia 17) waliyyoe 'llahi, dan ia bangsa daripada said, tetapi ia tiada mengakoe jang dirinja itoe waliyyoe 'llahi, dan ialah jang menjempoernakan tanah Djawa sekalian ini adanja.” Sjahdan maka anakanda itoepoen 18) menegoehkan pada perkataan ajahanda itoe, hatta maka tiada berapa lama antaranja maka pangéran Ampèl Denta itoepoen laloe wapat, dan beserta ditanamkannja disebelah koelon mesdjid

1) dan apakala B 2) Of memandjingkan? mndj. A 3) seorang-orang A 4) B. t. Djawa 'A. A 5) B, i. dan t. A 6) salla-dan ontb. in A, s-m B 7) d. i. ontb. in B 8) B, N. dan t. A 9) m. a. B, ontb. in A 10) h. S. in B, niet in A 11) poela B 12) B, niet in A 13) B, ontb. in A 14) k. e. B, niet in A 15) k. taroe serapa B 16) l. dalam s. B 17) B, itoe A 18) baginda sekalian itoepoen bersama-sama ia B

ing pangéran Bonang: „Hèh machdoem Bénang, toewan lah ing sapoengkoeré ¹⁾ rama toewan kang kangkat amandjing ing 'ilmoe ²⁾ rahsja ing Djawa iki, lan ing bésoek ana wong teka saking 'Arab, aloenggoeh tapa ing goenoeng Djati ikoe, pakanira adja kasamaran ³⁾, angoendjoengana ⁴⁾, karana ikoe bangsa rasoeloe 'llahi, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, saking Hoesain, ikoe arané sjééh ⁵⁾ Noeroellah, anging amendém bangsa, ora ngakoe lamoen sajid.” Sarwi angoesap
 40 maulana ing wadanané machdoem Bénang. | Sasampoening lami maulana anèng Soera Pringga, noeli késah ameng-amengan mangilèn, maulana hadji ⁶⁾ Sarapoeddin maka noeli wapat ing désa Pamambang, maka tinanem ing Ngarengareng.

Maka pangéran Ampèl Denta wikan jèn ajoen itjal, neher wewekas ⁷⁾ ing poetra² sadaja: „Lamoen isoen mati, djarat isoen adja sira babatoeri ⁸⁾ loehoer² poma, kalawan adja sira rarahabi poma², apitowé ⁹⁾ lan pasekarané batané teloeng rimbag, lan lamoen bésoek ana wong saking 'Arab teka ¹⁰⁾ atapa ing goenoeng Djati ikoe, sira pada ngoendjoengana, karana ikoe waliyyoe 'llahi agoeng, bangsa sajid, anging ikoe amendém kawoela, jaikoe lah kang anampoernakaken ¹¹⁾ ing sira kabèh, lan gawanen sanak-sanak ira kabèh poma.” Maka kang poetra² sami angèstokaken ing wewekasé kang rama, boja lami pangéran Ampèl Denta noeli wapat, pinetak ing sakilèn ¹²⁾ masjid

---

1) B, sapoengkoer A 2) B, 'ilmi A 3) kasamaran B 4) angoendjoengana B
 5) i. a. s. A, arané ikoe sajid s. B 6) B, ontb. in A 7) amemekas B 8) babatoer B
 9) Pr., apitowésé A, apitowesé B 10) B, ontb. in A 11) B, k. anoe a. A 12) w.
 anoeli tinanem sakilèning m. B

Ampèl Denta.

Sjahdan daripada anaknja pangéran Ampèl Denta ada empat orang¹⁾ jang dari goendik, doea laki²⁾ dan doea perempoean. Adapoen jang toea laki²⁾ bernama sjééh Mahmoed, dan jang moeda bernama sjééh Sja'ban³⁾, timang²⁾annja ki Rantjah, dan jang²⁾ perempoean jang toea itoe bernama¹⁹⁾ njai Mandoera, dan jang moeda
87 itoe | bernama njai Pa'isah⁴⁾, jaitoe anaknja njai Sélan, kakinja njai Haloen ia beroemah dimesdjid kota.

Setelah itoe maka terseboetlah perkataan njai gedé Pantjoeran itoepoen, maka⁵⁾ sekaliannja dikeloearganja itoe semoeanja soedah ia anak-beranak, maka njai gedé Pantjoeran itoepoen⁵⁾ soedahlah beranak doea perempoean, jang toea bernama njai Pambarek, diperboeat isteri oléh pandita seberang bernama chalipah Hoesain, boendanja kai pangoeloe Rahmatoellah berperang sabiloe 'llahi didésa Oendoeng, ajahnja pangéran Koedoes, itoe njai⁶⁾ boejoetnja⁷⁾ njai gedé Pantjoeran, mojang daripada pangéran Ampèl Denta; dan daripada⁸⁾ jang moeda itoe ia⁹⁾ diperboeat isteri oléh machdoem di-Sampang, pandita wari', dan ajahnja asal orang dari Madjapahit, pemberi oléh sang Lemboe¹⁰⁾ Peteng, jang soedah Islam, ia bergoeroe
88 kepada pangéran Ampèl Denta, daripada koeboernja itoe ia disebelalah baoe¹¹⁾ pangéran Ampèl Denta. Maka machdoem di-Sampang itoe ia beranak tiga orang, jang toea bernama kjai Pambajoeng jang di-Langgar, dan jang moeda sekali bernama Tib dan jang perempoean beranak <priaji> di-Bintara, ia pemberi oléh pangéran Ampèl Denta¹²⁾. Njai gedé Malaka beranak empat, jang toea namanja njai Toelis, dan ia dipertemoekan kepada misanannja dengan anak njai Panengah, bernama masja'ich²¹⁾ Kammi, beranak njai Saria, jang tinggal di-Karang Tandjoeng adanja; dan jang penengah bernama ki Badaroeddin¹³⁾, jang penengah sekali bernama njai Soerat, maka diambil isteri oléh patih Baringin¹⁴⁾, anaknja adipati Toeban;
89 jang boengsoe | bernama ki Gadoeng dan Kadjangkoe¹⁵⁾ itoe, ia¹⁶⁾ ajahnja kjai²²⁾ Woerja [sama dengan]. Pangéran Bonang ia tiada mempoenjai anak. Daripada isterinja pangéran Kadaradjat itoe ia bernama njai Manten¹⁷⁾, ia beranak empat orang, jang toea bernama kjai²²⁾ hadji Noesia¹⁸⁾, dan ki mas <Sjamsoe>, dan dari jang

1) B, *ontb. in A* 2) d. daripada j. B 3) Sa'ban B 4) Pa'isia B 5) maka-soedahlah B, *ontb. in A* 6) Lees kjai? jaitoe B 7) B, boejoetan A 8) B, *niet in A* 9) B, *niet in A* 10) s. L. B, s-ng-m-b-oe-r A 11) *Men kan hier bawah gissen, daar de slot-h wel meer niet geschreven wordt; bijv. p. 115* kebawanja = kebawahnja. 12) *Interpunctie onzeker.* 13) B, Baroeddin A 14) B, patimah di-B° A 15) B, ki Kadoeng dan K.djangan A 16) B, dan A 17) M-ntan B 18) B, Noesia A 19) p. toeah itoe namanja nj. B 21) masjééh B 22) kiah B

Ampèl Denta.

Oetawi pangéran Ampèl Denta atitilar poetra saking ampéjan sakawan ¹⁾, djaloe kakalih, èstri kakalih ¹⁾, kang sepah ²⁾ wasta sjééh Mamoet, kang anèm wasta sjééh Saban, adjoedjoeloek kjai Rantjah, kang èstri wasta njai Mandoera lan njai Piah ³⁾; poetra nira njai Sahilan ⁴⁾, éjangé njai Alèn^{2 5)}, kang agrija ing masdjid koéta.

Mangkana njai gedèng Panjoeran, sakèhing kang sanak³ sampoen sami aweweka lan apoepoetoe, amenangi ing pangéran Ampèl Denta. Njai Panjoeran aweweka kakalih, sami èstri, kang sepah wasta njai
 41 Pambarep, | kaambil somah déning pandita saking sabrang, wasta chalipah Hoesain, maka kang iboe ⁶⁾ kjai pangoeloe Rahmatoellah ta'ala, aperang sabil ing Oendoeng ⁷⁾, kang rama pangéran Koedoes, maka pangéran Koedoes poenika boejoeté njai gedèng Panjoeran, tjanggah ⁸⁾ maring pangéran Ampèl Denta; maka kang anèm kambil somah déning machdoem ing Sampang, poenikoe pandita wari', kang rama asal tijang ⁹⁾ Mahospahit, lèlèr Lemboe Peteng kang woes Islam, agoeroe maring pangéran Ampèl Denta, malah makamé ¹⁰⁾ kadagan déning pangéran Ampèl Denta. Maka machdoem ing Sampang sampoen adarbé poetra titiga, kang sepah wasta kjai Pambajoen ing Langgar, kang waroedjoe wasta kjai Tib, nenggih kang èstri kang weweka prijaji Bintara ¹¹⁾. Lèlèré pangéran Ampèl Denta wasta njai gedèng Malaka aweweka sakawan, kang èstri wasta njai Toelis, poenikoe apanggih mimisanan lan kang njai Panggoeloe, awasta masjééh Kammi ¹²⁾, aweweka wasta njai Sariah kang agrija ing Karang Tandjoeng; kang panggoeloe wasta kahé ¹³⁾ Badar; maka kang panengah wasta njai Soerat kaalap ¹⁴⁾ somah déning patih Baringin, weka nira sang adipati ¹⁵⁾ Toeban; kang waroedjoe wasta ¹⁶⁾ ki Gadoeng Kadjinggan, poenikoe ramané ¹⁷⁾ kjai ing Woerjapada. Maka pangéran Bonang boten darbé poetra. Maka pangéran Kadaradjat kang somah wasta njai Manten, apoepoetra sakawan,
 42 kang sepah ¹⁸⁾ wasta | kjai hadji Noesa, lan kjai Sjamsoe, kang

1) sakawan-kang B, titiga A 2) sepoe B 3) Pi'ah A 4) Sahilèn B 5) B, Alèn A 6) B, m. apoepoetra k. A 7) B, Oendang A 8) tjanggih B 9) wong saking B 10) m. kang makam B 11) Bintaroe B 12) B, Kami A 13) kjai Pr. 14) kambil B 15) dipati ing B 16) Pr., asta hss. 17) K. kang rama k. B 18) sepoe B

perempoean ¹⁾ itoe bernama njai Darija, dan jang boengsoe itoe bernama kjai sjééh Nasaroeddin dan jang bernama kjai Panggoeng itoe, jaïtoe sekalian behagian daripada pangéran Ampèl Denta djoega.

Setelah pangéran Ampèl Denta itoe soedah ia wapat, maka sekalianja anak²⁾ itoe poen laloe ia berpindah serta dengan kaoem keloearganja sekalian. Maka njai²⁾ gedé Pantjoeran³⁾ itoe ia berpindah ¹⁸⁾ di-
 90) Djapara | beserta dengan lakinja, sama²⁾ ia ¹⁹⁾ berpindah ke-Djapara itoe. Sjahdan jang djadi kapala di-Djapara⁴⁾ itoe bernama arja Timoer, maka jaïtoe tempatnja di-Karang Kamoening. Dan daripada njai Panggoeloe itoe, ia berpindah di-Toeban. Dan njai gedé Malaka berpindah di-Maloko⁵⁾, maka ada antara berapa lamanja laloe ia lenjaplah poelang dinegeri jang besar, dan seketika itoe maka laloe ia⁶⁾ berpindah di-Toeban, [berdekatan dengan] koeboer-⁷⁾ [soeami]-nja di-Kadjoengan, dekat laoet ia dipinggir pantai adanja. Kemoedian maka pangéran Bonang ia poelang ke-Soerabaja, menggantikan imam di-Soerabaja, dan tiada berapa lamanja⁸⁾ laloe ia pindah di-Djapara, bersama-sama dengan kakanda njai gedé Pantjoeran⁹⁾. Kemoedian
 91) pangéran Kadaradjat itoe ia berpindah ke-Tjerbon hampir | pada pesébannja¹⁰⁾ di-Kadaradjat, ialah jang¹¹⁾ dipergoeroekan oléh dipati Demak¹²⁾; maka kjai¹³⁾ gedé Palémbang itoe, saudaranja, bergoeroe kepada said sjééh Noeroellah, radhiya 'llahoe 'anhoe.

Sjahdan daripada itoe maka terseboetlah poela pangéran Karang Kamoening, maka bertambah-tambah sangat ia pada melakoekan ta'at dan 'ibadat pada Allahoe soebhanahoe wa ta'ala, maka adalah antara toedjoeh hari toedjoeh malam tiada ia keloear dari tempatnja tapakoer itoe, sebab¹⁴⁾ sangat tawadjoehnja pada Allah. Maka orang Djapara sekalianja soedjoedlah kepadanja itoe, dan pada ketika itoe orang Djaparapoen gemparlah dari sebab terlaloe sangat kelakoean hal mesdjid itoe adanja, maka pada soeatoe masa orang Djaparapoen datanglah serta dengan kaoem²⁾nja sekalian, sama ia
 92) berdjabat | tangan pada pangéran Kamoening, masing²⁾ ia berminta maaf padanja itoe. Maka pada soeatoe¹⁵⁾ masa pangéran Bonang itoe berkata: „Ja kakanda, marilah kita keloear.” Dan begitoe djoega laloelah pangéran Karang Kamoening itoe keloear, dihadap oléh segala kaoem-kaoemnja. Setelah ¹⁶⁾ itoe maka adalah antara ¹⁷⁾

1) B, d. dan jang p. A 2) k. dan daripada nj. B 3) Panjoeran B 4) sj. daripada jang berdiri d. B 5) di-Toeban A, di-M-loeg B 6) *Bedoeld is: soeaminja* 7) *Lees koeboernja* 8) B, *ontb. in A* 9) Pannjoeran B 10) persébannja B 11) B. p. Kadaradjat j. A 12) *Ontb. in B* 13) ki B 14) dari B 15) i. kemoedian datang kepada s. B 16) s. para kaoem semoea S. B 17) m. a. a. *alleen in B* 18) pindah B 19) B, *niet in A*

èstri wasta njai Dari'ah, kang waroedjoe wasta kjai sjééh Nasaroe-ddin, kang aran kjai Panggoeng, jaikoe sami lèlèr pangéran Ampèl Denta.

Sasampoening soemalah pangéran Ampèl Denta ingrikoe, kang poetra wajah ¹⁾ sami dados ²⁾ pandita moewah para wedet sadaja, maka njai gedèng Panjoeran sosomah pindah ing Djapanten; kang djoemeneng ing Djapanten sang arja Timoer, agrija ing Karang Kamoening. Njai gedèng Panggoeloe pindah dateng Toeban. Njai gedèng Malaka apindah dateng Maloko; sasampoening itjal, kang raka noenten pindah ing Toeban, enggèning amangoen ³⁾ halal, maka noeli mapad ⁴⁾ ing Kadjoengan, kang makam pedek ing saganten. Maka pangéran Bénang mantoek malih dateng Soera Pringga, anggentosi djoemeneng imam; boten lami pindah malih dateng Djapanten, toenggal kalajan kang raka njai gedèng Panjoeran. Mangkana pangéran Kada-radjat apindah dateng Tjerbon, kang titilar tataneman ing Kadaradjat, kang ginoeron déning dipati ing Demak; kjai gedèng Palémbang, sadèrèk ira ⁶⁾, goeroe dateng sayyidina 'ssjééh Noeroellah ⁷⁾, radhiya 'llahoe 'anhoe.

Kawarnaa pangéran Karang Kamoening asroe ingkang lampah, boja késah saking enggèn sawidji, awatara pitoeng dina pitoeng wengi boten mijos saking enggèn ⁸⁾ tawadjoeh dzikroe 'llahi kéwala. Wong Djapara sami hormat sadaja, oemek désa Djapara, kasoled
43 polah ing masjid, kaoem sami adjawa tangan, | sami anglampah halal bihalal ⁹⁾, sami amarek ¹⁰⁾ dateng pangéran Karang Kamoening, pangéran Karang Kamoening boja mijos. Sampoening

¹⁾ k. para weka s. B ²⁾ *Ontb. in B* ³⁾ amangan B ⁴⁾ h. kang itjal i. B. wapad Pr.
⁶⁾ B, *ontb. in A* ⁷⁾ Noeroellahi B ⁸⁾ s. kang e. B ⁹⁾ B, bi 'lhalal A ¹⁰⁾ s. rawoeh a. B

berapa lamanja maka kata pangéran Kamoening kepada pangéran Bonang: „Adinda, ada oetoesan daripada Allah datang pada kakanda.” Maka pangéran Bonangpoen diamlah, tiada soeatoe apa katanja, maka berapa lama antaranja ¹⁾ laloelah pangéran Kamoening ²⁾ itoepoen berpindah ke-Soerabaja; setelah sampai di-Soerabaja maka laloelah ia wapat, poelang dinegeri jang besar, maka dikoeboerkannja dekat pangéran ³⁾ Ampèl Denta itoe.

Sebermoela pangéran Karang Kamoening itoepoen adalah ia
 93 meninggalkan | anak dari isteri jang moeda itoe doea, satoe laki²
 dan satoe perempoean, dan anak kedoea itoepoen soedahlah be-
 roemah-roemah, dan ⁴⁾ malah ⁵⁾ ada anak masing² doea laki² dan
 doea perempoean, maka anaknja ⁵⁾ jang toea ⁶⁾ perempoean itoe
 diperboeatnja isteri oléh kjai Gadoeng ⁷⁾ Kadjingkal, jaïtoe ajahnja
 kjai Wirja; dan jang moeda diperboeat ⁸⁾ isteri oléh ⁹⁾ kjai Lewih,
 nama ⁹⁾ njai Koenig; dan jang laki² nama ¹⁰⁾ kjai Moendapah, dan
 kjai Moendapah beranak kjai Ishak ²³⁾, ia beroemah-roemah di-
 Djapara; dan jang moeda bernama kjai Hamid ¹¹⁾, ia beroemah di-
 Karang Bidara Demak ¹²⁾, djadi kaprenah tjoetjoe oléh pangéran
 Karang Kamoening, dan djadi tjoetjoe koealon kepada njai gedé
 94 Pantjoeran ¹³⁾, jaïtoelah koernia dari pangéran Ampèl | Denta.

Hatta maka tiada berapa lama antaranja ¹⁴⁾ maka pangéran
 Karang ¹⁵⁾ Kamoening itoe mati, maka njai gedé Pantjoeranpoen
 ia berpindah ke-Toeban, serta dengan anak tjoetjoenja sekalianpoen
 toeroetlah ¹⁶⁾ berpindah, sama² berkoempoel dengan pangéran
 Bonang. Maka pada ketika itoe njai gedé Pantjoeran itoepoen terlebih
 sangat pada melakoekan ta'at dan 'ibadat kepada Allah. Maka orang
 Toeban dan Gersik ¹⁷⁾ itoepoen sekalian ²⁴⁾ soedjoedlah kepada njai
 gedé Pantjoeran. Sebermoela maka pada satoe ketika malam djoem'at,
 pada waktoe tengah malam, njai gedé Pantjoeran ia sembahjang tahad-
 djoed doea raka'at salam. Setelah soedah habis sembahjang tahaddjoed
 maka laloe ia keloear keserambi, dan begitoe djoega ia melihat pada se-
 95 gala pohon kajoe, | sekaliannja itoe ¹⁸⁾ rebah. Maka njai gedé itoepoen
 tahoelah jang lailatoe ¹⁹⁾ 'lkadar itoe toeroen, dan pada masa itoe
 laloe ia toeroen sembahjang ²⁵⁾ doea raka'at salam, serta ia membatja
 do'a minta ²⁰⁾ kepada Allah ²¹⁾, Toehan sarwa 'alam ²²⁾, moedah-

1) k. setelah itoe maka ada antara berapa hari lamanja l. B 2) p. Karang K. B
 3) d. pekoeboerannja p. B 4) *Ontb. in B* 5) malah-jang B, *ontb. in A* 6) B,
ontb. in A 7) Kadoeng B 8) dip-nja B, m. laki² d. A 9) oléh-njai *alleen in B*
 10) j. l. n. *in B*, kedoea anak itoe beranak poela masing² doea laki² dan doea
 perempoean dan bernama A 11) h-m-da A, dj-mid B 12) K. b-dar dim-k A, K.
 bid-rah damak B 13) B *steeds Pannjoeran* 14) B, b. lamanja m. A 15) B, *ontb.*
in A 16) tertoeoet B 17) B, Kersik A 18) B, k. sekalian r. A 19) j. malam l. B
 20) B, i. minta do'a k. A 21) B, *ontb. in A* 22) T. s. 'a *ontb. in B* 23) S-haq B
 24) sek-nja B 25) d. p. m. i. maka seketika itoepoen laloe ia s. B

alami pangéran Karang Kamoening aketjap: „Ana djangdji ning Allahoe ta'ala." Maka pirang² dina pangéran Karang Kamoening apindah datang Soera Pringga, boten lami wonten ing Soera Pringga, anoenten soemèrèn ing Ampèl Denta, tinanem sareng pangéran ¹) Ampèl Denta.

Maka pangéran Karang Kamoening atilar weka saking raji anèm, kakalih djaloe kalawan èstri, sampoen sami aomah sakoerenan ²), sampoen aweweka èstri kakalih, djaloe kakalih, kang toewa kambil ³) somah déning ki ⁴) Gadoeng Kadjinggal ⁵), kang rama kjai Woerjapada; kang anèm kambil somah déning kjai Lewih, awasta ⁶) njai Koening; kang djaloe wasta kjai Moedapa, kang aweweka kjai Ishak, agrija ing Djapanten, kang anèm kjai Hamid, agrija ing Karang Widara ing ⁷) Demak; sami kapoetoe déning pangéran Karang Kamoening, kapoetoe kawalon déning njai gedèng Panjoeran, dédé kang lèlèr pangéran Ampèl Denta.

Maka sasampoening itjal pangéran Karang Kamoening, njai gedèng Panjoeran pindah datang Toeban kalajan sakatahing anak poetoéné sadaja, panggonané ⁹) toenggal kalawan pangéran Bénang. Poenika njai gedèng ¹⁰) adalem ing Panjoeran ¹⁰), enggèning anjeroe ingkang lampah. Poenika ¹¹) prajaji Toeban Gresik miwah adipati Toeban sami marek datang Karang Kamoening, sami hormat | para katong ⁴⁴ datang njai gedèng Panjoeran. Maka ing kalaning wajah tengah daloe, ing ¹²) malem djoem'at, njai gedèng ¹³) <Panjoeran ¹⁴)> salat ta'at lan ¹⁵) tahadjoed ¹⁶), sawoesing toetoe salat njai gedèng Panjoeran aningali kakajon sami rebah. Njai gedé oeninga jèn tetaking lailatoe 'lkadar, maka njai gedé asalat malih kalih raka'at salam ¹⁷), noeli matja do'a, aneneda ing Allahoe ta'ala: „Tjekelen ¹⁸)

1) s. kalajan p. B 2) s. ahoema sakoerenan A, s. ahoemasa B 3) kaambil B 4) B, ki gedèng Katjangkal A 5) B, kang A 6) B, ontb. in A 7) B, ontb. in A 8) Ontb. in B 9) nj. g. Panjoeran adalem ing Toeban, engg. Pr. 10) ing Panjoeran sakatahing B 11) B, ontb. in A 12) nj. g. ontb. in B 13) Pr. 14) t. l. ontb. in B 15) B, tahdjoed A 16) sasalam B 17) Pr., Tjeleken A, Tjekelan B 18)

moedahan dikaboelkan ¹⁾ permintaannya, djangan sampai terlepas daripada agama Islam, demikian pada anak tjoetjoenja serta dengan kaoem keloearganja sekalian adanja. Setelah soedah habis ia membatja do'a, maka sekalian pohon itoe semoeanja itoe ²⁾ bangoen, hingga waktoe soeboeh laloe ia ³⁾ sembahjang soeboeh. Setelah habis ia sembahjang soeboeh, maka pagi² harinja ⁴⁾ hari djoem'at, maka adalah seorang perempoean sahabatnja, iapoen ⁵⁾ toeroet sembahjang soeboeh, maka itoepoen berkata kepada njai gedé Pantjoeran: „Ada
 96 perahoe keleboe ditandjoengan, djika adalah kiranja kerélaan | toean, hamba hendaklah menolongi padanja itoe.” Maka njai gedé seketika ia tiadalah berkata, kemoedian maka kata njai gedé: „Djanganlah kamoe pergi, in sja'a 'llahoe ta'ala ⁶⁾, soedahlah ia selamat perahoenja itoe.” Hatta maka tiadalah berapa lamanja, maka orang perahoe jang keleboe itoepoen datanglah serta dengan bawaannya, mampir sembahjang kepada njai gedé di-Pantjoeran. Maka beberapa lama ia ada di-Pantjoeran, maka laloe bersama-sama ⁷⁾ ia menoeroet pada kelakoean njai gedé Pantjoeran, dan ⁸⁾ ingat 'ibadat kepada Allahoe soebhanahoe wa ta'ala. Soedah itoe maka njai ⁹⁾ gedé Pantjoeran ¹⁰⁾ itoepoen pergi ¹¹⁾ ke-Soerabaja serta dengan anak ¹²⁾ tjoetjoenja sekaliannja, hanja jang tinggal itoe melainkan ¹³⁾ machdoem Bonang djoea,
 97 jang ada di-Toeban, ia dijadikan imam di-Toeban ²¹⁾, | maka setelah sampailah njai gedé Pantjoeran itoe di-Soerabaja, maka tiada berapa lamanja laloe ia wapat, maka dikoeboerkan ¹⁴⁾ dekat ajahnja itoe.

Sjahan daripada itoe maka terseboetlah machdoem di-Sampang dengan iboenja ¹⁵⁾ kjai penghoeloe di-Oendoeng, tetapi ajahnja seketika itoe ia soedahlah tiada di-Oendoeng. Maka laloelah sama ia ¹⁶⁾ pergi ke-Soerabaja ¹⁷⁾ dan ²²⁾ ia dijadikan imam di-Soerabaja, kemoedian ¹⁸⁾ ia berpindah di-Toeban. Dan ¹⁸⁾ machdoem Bonang berpindah di-Demak, dijadikan imam di-Demak oléh pangéran ratoe di-Demak, maka berapa lamanja machdoem di-Sampang itoe dijadikan imam ¹⁹⁾ di-Toeban oléh pangéran ratoe Demak.

Kemoedian ada antara berapa lamanja machdoem Bonang itoe mendjadi ¹⁹⁾ imam di-Demak, maka ia berpindah di-Djapara, beroemah ²³⁾ di-Karang Kamoening, dan antara berapa lamanja di-Karang Kamoening, laloe tebakar ²⁴⁾ roemahnja dan kitabnja itoepoen
 98 habis tebakar, mendjadi ²⁰⁾ | gégér. Maka Kali Djaga, dan

1) Allah kaboelkan pada B 2) s³. poen mohon laloe b. A 3) B, *bedoeld is*: njai P, ia *ontb. in A* 4) B, *ontb. in A* 5) B, itoepoen A 6) B, *ontb. in A* 7) B, sama A 8) *Ontb. in B* 9) B, *ontb. in A* 10) Pannjoeran B 11) i. laloe ia p. B 12) sanak B 13) B, *ontb. in A* 14) nja B 15) B, ajahnja A 16) B, M. ia laloe p. A 17) kjai S. B 18) kemoedian-machdoem B, maka A 19) imam-imam B, *ontb. in A* 20) seketika itoe maka datang B 21) i. T. B 22) *Ontb. in B* 23) B, *ontb. in A* 24) l. ia t. B

hamba, poenika pedjaha Islam, lan moega² 1) anak poetoe boejoet, teka maring salèlèr-lèlèr hamba²), sami Islam. Saking³) pitoeloenging Allahoe ta'ala djaloe èstri sadaja sami Islam³).” Sasampoening rampoeng⁴) amaos do'a, noenten kakajon poenika sami andjeneng malih, sapisan njai gedé Panjoeran toemedak salat soeboeh kalaning djoem'at. Noeli⁵) aloenggoeh ing soerambi pareng lan⁶) sahabat njai gedèng Panjoeran, wasta njai Roebijah Moeloek, ingkang waoe millet sami⁸) salat, maka matoer dateng njai gedèng Panjoeran: „Poenika wonten djong adjeng kalémbak⁹) ing oedjoeng Palakpak¹⁰), jèn sawawi manira amit saantoek-antoek badé noeloengi¹¹).” Njai gedèng Panjoeran mindel, maka soewé² njai gedé ngandika¹²): „Adja sira loenga, in sja'a 'llahoe ta'ala edjong ika woes salamet.” Noeli edjong poenika tangi, kang dènwo¹³) poenika kapas, boja soewé¹⁴) djong poenika lajar¹⁵) dateng Toeban¹⁶), ing bèn-djangipoen wong djong poenika sami atoer² dateng njai¹⁷) gedèng Panjoeran, jèn adjeng kawon¹⁸) ing oedjoeng Palakpak, maka⁴⁵ matoer, jèn nijat¹⁹) ngoendjoengi | dateng njai gedèng Panjoeran, sebab²⁰) paraoené ajoen kawon²¹) ing oedjoeng Palakpak, maka woes anekani ing Djadjati²⁰). Sasampoening lami wonten ing Panjoeran, antijanta²²) kang kasoetapan lampah kapekiran²³), karna Allah lahir batin. Sasampoening mangkana njai gedé késah saking Panjoeran, mantoek dateng Soera Pringga, nanging saking anak poetoe machdoem Bénang kantoen wonten ing²⁴) Toeban, djinenengaken imam. Sasampoening²⁵) njai gedé wonten ing Soera Pringga, boten lami noenten soemèrèn, tinanem sareng kang rama.

Sasampoening alami kawarnaa machdoem ing Sampang, kalajan kang iboe kjai pangoeloe²⁶) ing Oendoeng, tan kantoen ing Oendoeng, kang rama sampoen itjal. Sami késah, kjai ing Soera Pringga djinenengaken ing Soera Pringga, anoeli pindah dateng Toeban. Alami machdoem Bénang késah saking Toeban, pindah dateng Demak, djinenengaken imam ing Demak déning pangéran ratoe ing Demak, maka machdoem ing Sampang dèndjenengaken imam ing Toeban déning pangéran ratoe ing Demak.

Alami machdoem Bénang andjeneng imam ing Demak, neher tah²⁷) saking Demak pindah dateng Djapanten, adalem ing Karang Kamoening, boja lami machdoem Bénang noenten kobong²⁸) telas kang arta sadaja, miwah kitab katah ingkang katoenoe. Poenika kjai gedèng Kali Djaga, lan

1) sakéhé B 2) p. hamba kabèh neher sakatahing kang lèlèr s. B 3) Saking—sasampoening B, *ontb. in A* 4) *Ontb. in B* 5) *Ontb. in B* 6) s. wonten kang s. B 8) B, *ontb. in A* 9) kalambak B 10) *Steeds* Palakpak B 11) m. n. B 12) soemaer B 13) B, dèn A 14) k. maka noeli lajar dj. B 15) *Ontb. in B* 16) T. boja soewé djoeng poenika noenten rawoeh ing palaboehan Toeban i. B 17) B, *ontb. in A* 18) kawawan Pr. 19) B, j. ajoen n. A 20) sebab-sasampoening *ontb. in B* 21) kawawan Pr. 22) B, antijanta A 23) kapakiran B 24) B, *ontb. in A* 25) B, i. wasta kjai gedèng Pambajoen, maka s. A 26) B, *ontb. in A* 27) lah B 28) kobongan Pr.

lebai ¹⁾ Joesoep, dan lebai ²⁾ Hamzah, dan moeridnja sekalian itoe-poen datang, hendak menolong kepada machdoem Bonang itoe, tetapi machdoem itoe tiada soeka ditolongi. Maka tiada berapa lamanja machdoem Bonang itoe-poen berpindah ke-Bonang poela. Setelah sampai ia ke-Bonang, maka disitoelah ia mengeraskan ta'at dan ibadat, dan ketika itoelah machdoem dinamai sjééh masja'ich Jang Sempoerna, dan jang menamai dia itoe said ³⁾ sjééh Noeroellah. Maka tiada berapa lamanja machdoem Bonang itoe ⁴⁾ ia ada ⁵⁾ di-Bonang, laloe berpindah ke-Toeban, dan antara berapa lamanja ia ⁶⁾ di-Toeban laloe wapat, dan dikoeboerkan disebelah koelon mesdjid Toeban.

Maka terseboetlah perkataan machdoem di-Sampang selama ia 99 ada ⁷⁾ di-Toeban, | maka tiadalah ia merasakan sedap pada hatinja, sebab jang ⁸⁾ adipati ⁹⁾ Toeban itoe ia ta'loek kepada kapir, dan seketika maka ¹⁰⁾ laloe dioesoengnja kepada pangéran ratoe ke-Demak ¹¹⁾ serta dengan pangéran adipati Demakpoen. Tiada tinggal [dan] njai gedé Pambarek dan njai ¹²⁾ penghoeloe di-Oendoeng itoe-poen sama berpindah di-Demak, dan ketika itoe kjai gedé di-Sampang itoe-poen ia ¹³⁾ mendjadi imam di-Demak, menggantikan pada machdoem Bonang. Pada ketika itoe ¹⁴⁾ maka terlebih hormatnja kjai Sampang itoe kepada pangéran Demak, serta dengan soehoednja ¹⁵⁾ pada agama, maka ada antara berapa lamanja ia mendjadi imam itoe, laloe ia poelang kerahmatoe 'llahi, dan pada sebelah koelon mesdjid disitoelah dikoeboerkan.

100 Dan jang menggantikan pada tempatnja | itoe kjai gedé Pambajoen, maka tiada lama ia mendjadi imam, laloe ia berpindah ke-Djapara di-Danoeradjah bersama-sama ¹⁶⁾ dengan iboenja, dan tiada berapa lamanja ia di-Danoeradjah maka ia wapat, dikoeboerkannja di-Danoeradjah.

Dan jang ¹⁷⁾ mengganti ia bernama penghoeloe Rahmatoellah jang telah berperang sabil di-Oendoeng, dan ia didjadikan penghoeloe di-Demak, dan jang mendjadikan itoe kjai adipati Sabrang Lor, jaïtoe kakinja pangéran ratoe ing Demak. Dan tiada ¹⁸⁾ berapa lama ia mendjadi imam, laloe ia poelang kerahmatoe 'llahi, dikoeboerkan bersama-sama ¹⁹⁾ mama'nja kjai gedé di-Sampang adanja.

Dan jang menggantikan itoe pangéran Koedoes, ialah jang

1) labani? A, l-b-n B 2) labai A, laban B 3) sjaid B 4) m. B. i. B, *ontb. in A* 5) B, *ontb. in A* 6) *Ontb. in B* 7) B, *ontb. in A* 8) s. dari j. B 9) hadipati B 10) s. m. B, *ontb. in A* 11) Lees di-D. 12) Lees kjai 13) i. ia B, itoe A 14) P. k. i. B, *ontb. in A* 15) B, sjoehoednja A 16) B, sama² A 17) Ia djadi satoe 'alim dengan sanak²nja sekalian dan dari j. B 18) setelah B 19) B, sama² A

46 kjai lebé Joesoep, kalajan ki lebé | Hamzah, moerid kang kaparek 1), sami ajoen angreboet, boja sinoengan déning machdoem ing Bonang. Sasampoening leboer 2), pramana 3) Allahoe ta'ala boja alami machdoem Bénang anggèning anangetaken ingkang lampah, machdoem Bonang winastanan masjééh Sampoerna, kang andjenengaken sajid sjééh Noeroellah. Sampoening alami wonten ing Bonang, apindah dateng Toeban, noenten [dateng ingkang] 4) soemèrèn 5) pisan ing Toeban, pinetak 6) sakilèning masdjid Toeban.

Kawarnaa machdoem ing Sampang tan sakétja wonten ing Toeban, déning sang dipati Toeban asewita ing kapir, maka pinoendoet 7) déning pangéran ratoe ing Demak, kang 8) rama pangéran 9) dipatèng Demak. Tan kantoen njai gedèng Pambarep kalajan kjai pangoeloe 10) ing Oendoeng, sami apindah ing Demak, agrija 11) kjai gedèng Sampang, djoemeneng 12) imam ing Demak, anggentosi kjai gedèng Bénang. Antijanta hormat ira pangéran ing Demak, kjai gedèng Sampang ingidèp 13) ing saporéntah ira ing agama 14), sampoening alami djoemeneng imam ing Demak, kjai gedèng Sampang noenten itjal ing Demak, pinendèm ing sakilèning masdjid Demak.

Sasampoening itjal machdoem Sampang, kang anggentosi imam poetrané 15) kjai gedèng Pambajoen ing Langgar, boten alami djoemeneng imam, noeli pindah ing Djapanten, nanging 16) boten lami dados imam ingrikoe, noenten soemalah, tinanem 16) ing Danaradja, toenggil 17) kalajan kang iboe moewah sanak wargi tinanem ing 47 Danaradja.

Sasampoening itjal kjai Pambajoen ing Langgar, kang anggentosi kjai pangoeloe Rahmatoellah 18) kang woes perang sabil 19) ing Oendoeng, anggentosi djinengaken 20) imam 21) ing Demak, kang andjenengaken imam kjai adipati Sabrang Lor 22), kang raka pangéran ratoe ing Demak. Maka 23) woes lami linggih ing Demak, kjai pangoeloe noeli soemèrèn tinoenggalaken 23) kalajan kang paman kjai gedèng Sampang.

Maka sampoening ilang kjai ing Oendoeng, pangéran Koedoes

1) raka B 2) lebar B 3) B, permana A 4) [ ] Pr. 5) B, soemèrèn A 6) pinetek A, tinandoer B 7) pinoedoetan B 8) D, maka k. B. 9) B, ontb. in A 10) B, ontb. in A 11) B, D. anggentosi dateng kjai Demak a. A 12) B, S. toer dj. A 13) angidèp hss. 14) perawagama A, ngagama B 15) kang anak B 16) nanging — ing D. ontb. in B 17) ing D. ilang ing Djapanten t. B 18) Karamatoellah hss. 19) k. aperang sabiloe 'llah B 20) B, a. maka dj. A 21) pangoeloe B 22) a. ing Sérang Lèr B 23) Maka-kalajan luidt in B lami² kjai pangoeloe ing Oendoeng, sampoening ilang tinoenggalaken

mendjadi imam di-Demak, didjadikan oléh sayyidina sjééh Noeroellah,
101 radhiya 'llahoe | 'anhoe, dan dinamakan pandita Rabani.

Adapoen anaknja pangéran Ampèl Denta itoe, pertama-tama njai gedé Pantjoeran¹⁾, kedoea njai gedé M-lok¹⁹⁾, ketiga machdoem Bonang, keempat machdoem Kadaradjat; sjahdan²⁾ anaknja pangéran Ampèl jang dari simping³⁾ itoe empat djoega, pertama njai Indra⁴⁾, kedoea machdoem Rantjah, ketiga sjééh Mahmoed, keempat njai Taloeke⁵⁾, dan⁶⁾ daripada itoe sekaliannja mendjadi anak tjoetjoenja sjééh Parnin djoega adanja, jaïtöe anak dari poeteri jang tjahajanja bersalin lima kali dalam sehari. Dan daripada kjai gedé Kali Djaga⁷⁾ itoe, jaïtöe anak tjoetjoenja Arja¹⁷⁾ Damar di-Madjapahit.

HOOFDSTUK IV.

102 SEBERMOELA MAKA TERSEBOETLAH TATKALA SJÉÉH | NOEROELLAH DATANG
KETANAH DJAWA.

Pada satöe ketika ia mendapat tjeritera dari goeroenja ditanah 'Arab Mandarsah⁸⁾, dan ia ditanjaï oléh goeroenja akan menetapkan serta berdiam ditanah Djawa. Setelah itoe tatkala ia⁹⁾ sampai ditanah Djawa laloe ia berdoedoek dinegeri Tjerbön digoenöeng Djati, disitoelah tempat ia melakoekan pada ta'at 'ibadat, maka dinamakan¹⁰⁾ oléh orang Djawa sekalian itoe dinamakan¹¹⁾ machdoem Djati, jang setengah mengatakan soesoehoenan Goenöeng Djati. Setelah berapa lamanja sjééh Noeroellah ia ada digoenöeng¹²⁾ Djati maka laloe diperisterikan kepada anaknja kjai¹³⁾ gedé di-Babadan, dan ia¹⁴⁾ beranak seorang laki²⁾, namanja¹⁵⁾ Mochammad Sjah. Kemoedian ia
103 beristeri lagi dengan anaknja ratöe Hajöe di-Madjapahit, | dan beranak seorang bernama Moehammad 'Arif. Dan ia beristeri poela dengan anaknja ratöe¹⁸⁾ ajöe di-Padjadjaran¹⁶⁾, maka ia beranak doea

1) Pannjoeran B 2) adapoen B 3) s-mping hss. 4) A, a-n-d-r-a B 5) nj. gedé T. B 6) ja'ni B 7) Djagah B, Kadj-h A 8) Mandarsjah B 9) i. t. i. *alleen in* B 10) ditan-mkan hss. 11) ditan-mkan hss. 12) B, N. itoe d. A 13) ki B 14) *Ontb. in* B 15) nama A 16) a. Padjadjaran m. B 17) Harja B 18) B, ratjoe A 19) M-loko B

djinenengaken ¹⁾ déning sayyidina sjééh Noeroellah ²⁾ radhiya 'llahoe 'anhoe, winastanan pançita Rabbani.

Poenika kang ³⁾ para poetra pangéran Ampèl Denta kang toenggal sawadàh sakawan, kang roemihin njai gedèng Panjoeran, kaping kalih njai gedèng Moloko, kaping tiga machdoem ing Bénang, kaping sakawan machdoem ing Djaradjat ⁴⁾; anapon kang poetra pangéran Ampèl Denta saking ampéjan sakawan malih, kang roemihin njai gedèng Andar ⁵⁾, kaping kalih machdoem ing Rantjah, kaping tiga sjééh Mamoet, kaping sakawan njai gedèng Taloeke ⁶⁾; sakabèh ikoe anak poetoe sjééh Karnèn ⁷⁾ ing Tjempa, kang raji asalin roepa ping lima sadina. Anapon ⁸⁾ kjai gedèng Kali Djaga ikoe, anak ⁹⁾ poetoe Arja Damar Madjapahit ¹⁰⁾.

HOOFDSTUK IV.

KAWARNAA SJÉEH NOEROELLAH¹¹⁾ RADHIYA 'LLAHOE 'ANHOE ANGADJAWA

48 saking 'Arab ¹²⁾ | Madarsah, anoeli maring désa Djawa, oléh toedoeh saking kang goeroe, kinon loenggoeh ing désa ¹³⁾ Tjeron, tinoedoehaken ing oekir Djati, djinoedjoeloekan déning titijang machdoem Djati, kang sapinçah amastani soesoehoenan Goenoeng Djati, ingrikoe ingkang loenggoeh anjeroe ingkang lampah. Lami² pinang-gihaken déning kjai gedèng Babadan kalajan kang poetra pijambek, sampoening lami apoepoetra ¹⁵⁾ sanoenggal ¹⁶⁾ djaloe, adjoedjoeloek Moehammad Sjah ¹⁷⁾. Maka machdoem Djati akrama malih kalajan kang poetra ratoe ajoe Madjapahit, apoepoetra ¹⁸⁾ sanoenggal ¹⁹⁾ djaloe, adjoedjoeloek Moehammad 'Arif. Maka machdoem akrama malih kalajan poetra ratoe ajoe Padjadjaran, aweweka kakalih,

1) B, met Pr., K. ingoentap djinenengaken A 2) B, sj. alN. A 3) P. machdoem ing Bonang k. B 4) = Kadaradjat 5) Ander B 6) njai Talokèn A 7) Lees Parnèn 8) B, alampon A 9) i. ingkang a. B 10) Madjapa'it hss., deze spelling verder niet aangegeven. 11) alN. A, alNoeroellahi B 12) B, ontb. in A 13) désja hss. 15) s. l. a. A, aweka B 16) B, soenoenggal A 17) B, Sah A 18) aweka B 19) sanoenggil B

ōrang, satoe perempoean dan satoe laki², dan jang perempoean itoe bernama Patimah, dan jang laki² itoe bernama Hasanoeddin, dan pada ketika itoe telah masjhoerlah didalam seloeroeh tanah Djawa, sekalian ia¹) mengatakan jang machdoem Djati itoe asal dari tanah 'Arab²³), jang²) ada digoeneng Djati itoe²).

Sjahdan maka terseboetlah perkataan²⁰) pangéran Bonang, ia³) berkata kepada pangéran adipati Demak⁴) dari hal pesanan²¹) ajahnja, jang bernama pangéran Ampèl Denta, demikian pesannja⁵) maulana hadji Sarapoeddin itoe kepada pangéran Bonang, maka 104 pangéran | Bonangpoen⁶) berkata pada pangéran adipati Demak katanja: „Toeàn, hamba hendak pergi ziarah kepada sayyidina sjééh Noeroellah digoeneng Djati itoe.” Maka sahoet pangéran adipati Demak: „Hambapoen hendak djoega pergi bersama-sama ziarah kepada soesoehoenan digoeneng Djati itoe.” Dan seketika itoe laloe sama⁷) berangkat berdjalan serta diiringi dengan kaoem keloearganja sekalian itoe.

Adapoen akan²²) machdoem Djati itoe, baharoelah kedatangan oléh⁸) pangéran Palangon, maka kata machdoem Djati kepada pangéran Palangon: „Apalah kehendak toean datang ini⁹) ditempat hamba disini¹⁰)?” Maka sahoet pangéran Palangon: „Hamba hendak bertemoe pada toean djoega, dan¹¹) toean ini, darimana asal toean, 105 dan apa maksoed diam¹²) pada | tempat ini?” Maka sahoet machdoem Djati itoe: „Adapoen hamba ini asal dari tanah 'Arab.” Maka bertanja poela machdoem Djati: „Toeàn ini darimana, dan asal toean darimana, dan apa kehendak toean?” Maka sahoet pangéran Palangon: „Adapoen hasrat hamba datang pada tempat ini, moedahmoedahanlah kiranja dipersalinkan agama Djawa ini oléh agama Islam.” Maka kata machdoem: „Alhamdoe li 'llahi rabbi 'l'alamina.” <Maka kata pangéran Palangon: „> Dan hamba ini asal dari negeri¹³) Baghdad, laloe hamba kenegeri¹⁴) Pasé, dan¹⁵) dari Pasé lintas hamba datang pada tempat ini.” Kemoedian kata [pangéran] machdoem: „Djikalau demikian kata toean¹⁶) pada hamba, boléhlah djadi¹⁷) saudara pada hamba.” Dan¹⁸) seketikapoen¹⁹) laloe

1) s. i. *alleen in B* 2) jang-sjahdan *alleen in B*, adanja A 3) B, B, dan ia A 4) A, maka ia mengatakan B 5) pada pesanan B 6) B, p. Bonang B, A 7) ia B 8) B, *niet in A* 9) *Ontb. in B* 10) B, ini A 11) dj. d. A, djoega adanja B 12) toean datang B 13) B, *ontb. in A* 14) B dan dari Baghdad l. h. pergi k. B 15) *Ontb. in B* 16) B, toeanhamba A 17) h. boléh ia mendjadi s. B 18) *Ontb. in B* 19) seketika itoe poen B 20) *Ontb. in B* 21) pesannja oléh B 22) A. a. A, Dan seketika itoe maka terseboetlah B 23) B, 'A. adanja A

èstri adjoedjoeloek Patimah, kang djaloe adjoedjoeloek maulanā Hasanoeddin, maka lami² 1) masjhoer ing tanah Djawa, jèn wonten tijang saking 'Arab angadjawi, atapa ing oekir Djati.

Kawarnaa machdoem Bénang, miharsa²) jèn ana wong saking 'Arab tatapa ing oekir Djati, machdoem Bonang noeli²) matoer dateng pangéran dipati³) Demak, jèn makaten⁴), kados sampoen andatengi wewekas⁵) kang rama pangéran Ampèl Denta, kalajan wekas ira maulana Sarapoeddin⁶), jèn sawawi baqé késah⁷) angoendjoengi dateng sayyidi 'ssjééh⁸) Noeroellah. Ngandika pangéran dipati Demak: „Inggih, manira pon soemedja⁹) toemoet.” Maka soegri kang oeninga sami maksoed baqé¹⁰) angoendjoengi, maka¹¹) kang kinèn 49 machdoem Bénang sami toemoet miwah | kang wargi², kang dinèrèk¹²) pangéran dipati¹³) Demak.

Maka kawarnaa malih machdoem Djati lagi kaдатengan pangéran Palalangan, maka tinakènan pangéran Palalangan déning machdoem Djati: „Poenapa sadya toewan¹⁵)?” Saoer pangéran Palalangan: „Soemadya¹⁶) dateng toewan.” Maka¹⁷) atakèn pangéran Palalangan dateng machdoem Djati¹⁷): „Saking poendi asal toewan?” Kang sauer machdoem Djati: „Saking 'Arab.” Maka machdoem Djati atakèn dateng pangéran Palalangan: „Toewan asal saking poendi, toewan¹⁸) alinggih wonten¹⁹) riki?” Kang sauer pangéran Palalangan: „Manira saking 'Arab²⁰) Baghdad, noeli maring Pasé, noeli mariki.” Angandika machdoem Djati: „Poenapa sadya toewan linggih ingriki?” Soemaoer pangéran Palalangan: „Sadya manira, dènsalinana agama Djawa poenika déning Allahoe ta'ala kalawan agama Islam.” Angandika machdoem: „Alhamdoe li 'llahi rabbi 'Talamina, mangké tah angsal sanak, ing sadya²¹) manira kados²²) pakanira!”

1) B, lami A 2) [jèn ana] miharsa — matoer *alleen in* A 3) adipati ing B
4) *Ontb. in* B 5) s. a. w. *ontb. in* B 6) m. hadji S. B. 7) j. b. k. A, adjeng B
8) d. sajid sjééh N. B 9) soemadya B 10) *Ontb. in* B 11) a. malih m. B
12) dèrèk B 13) *Ontb. in* B 15) *Ontb. in* B 16) *Ontb. in* B 17) Maka — Saking
B, hamba adjeng toemakèn A 18) B, *ontb. in* A 19) ing B 20) *Ontb. in* B
21) sedaja B 22) kada B

106 sama ¹⁾ berdjabat tangan, | machdoem dengan pangéran Palangon itoe laloe sama berdoedoek kedoeanja.

Maka terseboetlah poela ²⁾ jang akan datang, jaïtoe ³⁾ pangéran adipati Demak ⁴⁾ dan pangéran machdoem Bonang itoe serta diiringi dengan segala kaoem keloearganja sekalian; setelah sampailah di-Tjerbon laloe ia melintas kegoenoeng Djati, laloe menghadap ⁵⁾ machdoem ⁶⁾ Djati, serta soedjoed menjembah kaki machdoem, maka kata machdoem: „Doedoeklah toean² sekalian!” Dan setelah itoe maka semoeanjapoen ⁷⁾ doedoeklah, maka kata ⁷⁾ pangéran Palangon: „Apa pekerdjaan toean² sekalian maka ⁸⁾ datang ini ⁹⁾ dan darimana toean² ini?” Maka sahoet pangéran adipati Demak dan machdoem Bonang: „Adapoen maka hamba datang pada tempat ini, hamba hadjat bertemoe dengan | sayyidina sjééh Noeroellah.” Maka kata pangéran Palangon: „Djika demikian kata toean², bersamasamaan djoega dengan maksoed hamba.” Dan kata pangéran adipati: „Sebenarnjalah toean seperti kata ini.” Maka diamlah ¹⁰⁾ berdoedoek [itoe] machdoem Bonangpoen ¹⁰⁾, [machdoempoen] ¹¹⁾ mengamamatilah akan sjééh Noeroellah ¹¹⁾, sebagai ¹²⁾ [ada] chidmatilah sayyidina sjééh Noeroellah itoe, maka machdoem Bonangpoen berbitjara ¹²⁾ didalam hatinja: „Soenggoeh seperti kata ajahanda, tiada bersalahan lagi roepanja.” Dan seketika itoe maka machdoem Bonang, dan pangéran adipati Demak, dan kaoem keloearganja sekalian selama ia masoek ¹³⁾ bergoeroelah kepada sayyidina sjééh Noeroellah, maka sekalian itoe diadjarkan oléh ¹⁴⁾ sjééh itoe: pertama jang ambil ¹⁴⁾ bay'at itoe pangéran Bonang, kedoea ratoe adipati Demak, ketiga pangéran Kali Djaga, keempat pangéran Kadaradjat, 108 itoepoen semoea diadjarkan ¹⁵⁾ dengan ratibnja | dan silasilanja.

Soedah itoe maka kata pangéran Palangon: „Ja machdoem Djati, sebaik-baik toean berwasiat, karena toean djoea jang empoenja zoerriat daripada [Allah dan dari segala] anbiya ¹⁶⁾ penoetoe dari segala rasoeloe 'llahi, salla ¹⁷⁾ 'llahoe 'alaihi wa sallama ¹⁷⁾, soepaja pangéran ¹⁸⁾ ratoe Demak memegang pada seloeroeh tanah Djawa sekalian itoepoen dengan wasiat toean djoega adanja.” Dan pada

1) B, *ontb. in A* 2) B, *ontb. in A* 3) itoe B 4) B, *ontb. in A* 5) mengadap *hss.* 6) m. pada m. B 7) semoeanjapoen-pangéran A, laloelah sama ia berdoedoek sekaliannja itoe pangéran adipati Demak dan mahdoem Bonang. Setelah itoe maka kata mahdoem Djati: „Doedoeklah toean² sekalian!” Maka kata p. P. B; *na* maka kata: mahdoem Djati dan A 8) B, *ontb. in A* 9) d. pada tempat i. B 10) diamlah-machdoempoen B, *ontb. in A* 11) machdoempoen-sebagai *ontb. in B* 12) sebagai-didalam B, *ontb. in A* 13) s. ia m. B, itoe A 14) oléh-bay'at A, kepada sayyidina sjééh Noeroellah beserta dengan bay'at pertama-tama jang mengambil B 15) i. serta diadjarkannya B 16) *Lees* nabi 17) *salla-soepaja afgekort tot s-a-m A, s-m B* 18) s. kiranja p. B

Noenten sami adjawa tangan machdoem Djati lan pangéran Palalanganon.

Maka kawarnaa pangéran dipati ¹⁾ Demak ²⁾ saha bala, kalajan machdoem Bénang, kalajan kang sahat, moewah kawoelawarga saking pangéran dipati Demak ³⁾; sasampoening rawoeh dateng Tjerbon, noenten moenggah ⁴⁾ dateng panggonané ⁵⁾ machdoem Djati, noenten sami angoendjoengi sadaja, noeli ingatjaran alinggih sadaja ⁶⁾, machdoem Djati lagi alinggih ⁶⁾ kalajan pangéran Palalanganon, noeli ⁷⁾ adjawa tangan kalajan pangéran Palalanganon ⁷⁾. Angandika pangéran
 50 Palalanganon dateng pangéran ratoe Demak, | kalajan dateng machdoem Bénang: „Poenapa kang toewan kakalih ⁸⁾ sedya?” Kang saer pangéran ratoe Demak kalih machdoem Bénang: „Inggih, angoendjoengi dateng sajid sjééh Noeroellah ⁹⁾.” Maka ngandika pangéran Palalanganon: „Jèn sih makaten, sami kang sinadya.” Ngandika pangéran ratoe kalih pangéran Bénang: „Inggih, toenggah sadya.” Maka lami ² pangéran ¹¹⁾ Bénang ningali ing machdoem Djati ¹²⁾, toehoe kados ¹³⁾ kang pangandika kang ¹⁴⁾ rama kalajan Maulana Sarapoeddin ¹⁵⁾. Maka pangéran Bénang meleboe ¹⁶⁾ agoeroe ¹⁷⁾ dateng machdoem Djati, kalajan pangéran ratoe, sarta para sahabat ¹⁸⁾ pangéran Bénang soegri kang maksoed, neher sami sinambadan ¹⁹⁾ sakarsaning titijang déning machdoem Djati; ingkang biné'at déning machdoem Djati ing mangsa ²⁰⁾ poenika, kang karoehoen pangéran Bénang, kaping kalih pangéran ratoe, kaping tiga pangéran Kali Djaga, kaping sakawan pangéran Djaradjat, sarta kalajan dzikir lan silasilanipoen ²¹⁾ kalajan wiridipoen sampoen sampoerna.

Maka ngandika pangéran Palalanganon dateng machdoem Djati: „Ja ²²⁾ toewankoe machdoem Djati ²²⁾, pened toewan awasijata, karanana toewan kang andoewèni ²³⁾ dzoerrijat saking anbiya ²⁴⁾, panoe-toep sakèhing rasoeloe 'llahi, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, pangéran ratoe ing Demak poenikoe ²⁵⁾ ingkang mengkoe rat Djawi kabèh, arep ana oega wasijat toewan.”

1) *Ontb. in B* 2) *B. ontb. in A* 3) sah b. miwah koelawarga sasamp. B 4) moendjoek B 5) *Ontb. in B* 6) sadaja-kalajan B, *ontb. in A* 7) noeli-angandika B, *ontb. in A* 8) *Ontb. in B* 9) sj. alN. hss. 11) l. tiningal déning p. B 12) n. i. m. Dj. A, jèn B 13) B, kakos A 14) B, *ontb. in A* 15) m. hadji S. B. 16) maleboe B 17) B, *ontb. in A* 19) r. kalajan kang s. B 19) B, sinedya A 20) masa B 21) salsilahipoen B 22) Ja-pened B, *ontb. in A* 23) k. a. B, *ontb. in A* 24) Lees nabi 25) poenika B

- waktoe itoe djoega ¹⁾ pangéran ratoe Demak itoe diradjakannya oléh soesoehoenan Goenoeng Djati, dan ia dinamakan soeltan Ahmad 'Abdoel'Arifin, maka masjhoerlah pada segala negeri nama baginda itoe. Soedah itoe maka kata pangéran Palangon kepada soeltan Demak: „Dan pada sekarang ini bagaimana kehendak toean dari hal persembahan kita kepada ²⁾ sjééh machdoem?” Maka kata soeltan
- 109 Demak kepada machdoem |: „Mana anak² toean sekalian?” Maka sahoet machdoem itoe: „Ja toean, adalah!” Maka kata soeltan: „Toean ¹⁹⁾ panggil ia kemari!” Maka dipanggillah anaknja sekalian itoe, dan begitoe ³⁾ djoega laloelah bersama-sama datang anaknja machdoem kehadapan ³⁾ soeltan, maka bagindapoen bertanja: „Jang mana ⁴⁾ toean ⁵⁾?” Maka sahoet machdoem: „Adapoen jang toea ²⁰⁾ itoe, jaïtoelah Moehammad [jang] 'Arif.” Maka kata soeltan: „Adapoen jang toea ²⁰⁾ ini, hamba djadikan di-Tjerbon, memegang negeri Tjerbon sampai wates di-Tegal, serta ⁶⁾ hamba namai oléhnja panembahan ratoe di-Pakoengwati, dan daripada ⁷⁾ anak toean jang boengsoe sekali itoe, hamba pinta pada toeanhamba djadikan pada anak hamba jang toea.” ²⁰⁾ Maka kata sjééh machdoem itoe: „In sja'a 'llahoe ta'ala ⁸⁾,
- 110 mana sekehendak toeanlah maka toeanlah ⁹⁾ melakoekan | atasnja anak hamba ini.” Maka kata pangéran Pandjoenan, jaïtoe anak soeltan: „Apa soedakah ¹⁰⁾ moefakat ¹⁸⁾ pada ¹¹⁾ bitjara kita ini?” Maka sahoet soeltan: „In sja'a 'llahoe, soedahlah toean!”

Maka kata maulana Ibrahim: „Ja sayyidi, hamba beroléh seperti badjoe antakesoema ¹²⁾ namanja, ada hamba taroeh dipoentjak ¹³⁾ mesdjid Demak, ja'ni badjoe itoe hamba serahkan pada toean, karena toeanlah jang memboeang doenia, maka haroeslah mempoenjai dia ¹⁴⁾ itoe.” Maka kata sjééh itoe: „Alhamdoe li 'llahi.”

- Setelah itoe maka soeltanpoen persembahkan ¹⁵⁾ sebilah keris bernama ki Boetoeck, dan sebilah lagi nama ki Koentji ¹⁶⁾. Soedah itoe maka soeltan Demak, dan pangéran Bonang, beserta dengan segala kaoem keloeanganja sekalian memohon ¹⁷⁾ hendak poelang, laloe
- 111 berdjabat tangan, | dan laloe sama berangkat berdjalan sekaliannja itoe dari Pakoengwati. Adapoen kawannja pangéran Bonang jang

1) p. w. i. dj. A, seketika itoe djoega laloelah B 2) *Ontb. in B* 3) begitoe-soeltan B, mahdoem itoe poen bersama-sama mengadap A 4) B, *ontb. in A* 5) B, t. kehendaki itoe jang mana? M. A. 6) T. disitoe adanja s. B 7) B, *niet in A* 8) B, *ontb. in A* 9) m. t. B, *ontb. in A* 10) B, a. telah s. A 11) B, *ontb. in A* 12) antari-kesoema B 13) B, d-m-n-tj-k A 14) padanja B 15) mempersembahkan B 16) Koentjim-n B, Kintjin A 17) s. m. A, itoe poen sekaliannja ia datang meroepakan sjééh mahdoem B 19) B, *ontb. in A* 20) toeah *hss. (zoo vaak)*.

Maka pangéran ratoe¹⁾ djinenengaken déning machdoem Djati soeltan Ahmad 'Abdoel'Arifin, maka loemrah²⁾ ing noesa Djawa kabèh, | maka ingkang loemrah³⁾ ing sakèhing wong Djawa atanapi wong sabrang⁴⁾ soeltan Demak. Maka angandika pangéran Palalanganon dateng soeltan Demak: „Kadospoendi⁵⁾ karsa toewan dateng sjééh machdoem Djati?“ Ngandika soeltan Demak inggih dateng sjééh machdoem Djati: „Poendi weka andika?“ Maka angandika machdoem Djati: „Inggih wonten!“ Maka angandika soeltan: „Andika atoeri.“ Maka sami ingatoeran⁶⁾ sadaja, noenten sami rawoeh kang weka sadaja, sami linggih ing andap ing ajoenan soeltan, maka ngandika soeltan: Poendi ingkang sepoeh?“ Angandika machdoem: „Poenika Moehammad 'Arif.“ Maka ngandika soeltan: „Poenika poetra toewan⁷⁾ ingkang sepoeh kawoela linggihaken ing Tjerbon, wates⁸⁾ Tegal, kawoela djoedjoeloeki panembahan⁹⁾ ratoe ing Pakoengwati, kalajan poetra andika kang woeragil pisan, kang awasta Hasanoeddin, kawoela teđa kawoela panggihaken kalajan anak¹⁰⁾ kawoela kang sepoeh.“ Maka ngandika machdoem: „Asrah lah hamba ing Allahoe ta'ala, lan barang kang kinarsakaken déning Allahoe ta'ala.“ Angandika pangéran Pandjoenan : „Inggih, anak soeltan¹¹⁾, sampoen déning andika kalajan manira, kantoen¹²⁾ sarèh andika¹³⁾ kalajan manira.“ Maka ngandika soeltan Demak: „Prakawis poenika¹⁴⁾ sampoen [dados] winiraos¹⁵⁾.“ Maka¹⁶⁾ ngandika machdoem Djati: „Inggih soeltan, sampoen winiraos malih¹⁷⁾.“

52 Maka¹⁸⁾ angandika maulana Ibrahim: „Ja sayyidi, hamba¹⁹⁾ katoeroenan rasoekan antakoesoema, oedjar²⁰⁾ ing wong Djawi, hamba dèkèn ing pataka²²⁾ masjid Demak, maka hamba wasijataken sing²³⁾ sapa lèlèr toewan ingkang amboewang doenija, poenika ingkang andoewèni in sja'a 'llahoe ta'ala.“ Maka ngandika sayyid: „Alhamdoe li 'llahi rabbi 'talamina.“

Maka soeltan Demak noeli ngatoeraken doehoeng dateng²⁵⁾ soesoehoenan Goenoeng Djati: wasta²⁵⁾ poen Kebo Tewek²⁶⁾ kalajan poen Koentji. Ing mangsa poenikoe maka soeltan²⁷⁾ noeli²⁸⁾ amit mantock, kalajan pangéran Bénang miwah saréntjangipoen, sampoening²⁹⁾ sami ngoendjoengi kalajan ngatoeri salam, malah³⁰⁾ sampoen sami³¹⁾ sinaoeran salam ira, sadaja sampoen sami moeroed saking Pakoengwati, nanging³²⁾ sisijané³³⁾ pangéran Bénang

1) B, *ontb. in A* 2) B, loemerah A 3) B, limrah A 4) *Hs. A heeft interpunctie: na sabrang* 5) kadospoenapa B 6) angatoeran B 7) andika B 8) Tj. kalajan kawoela djinenengaken ratoe ing Tjirebon w. B 9) T. djoedjoeloek p. B 10) B, *ontb. in A* 11) *Dr. Pr. vat dit evenzoo als de Mal. tekst op.* 12) dateng B 13) pakanira B 14) D. P. p. *ontb. in B* 15) wiraos B 16) poenika B 17) w. m. *ontb. in B* 18) M. *ontb. in B* 19) B, amba A 20) a. jèn oe. B 22) *Zie aant.* 23) w. ing s. B 25) dateng — poen alleen in A 26) K.B. B, K-b-w-t-w-k A, 27) I. masa poenika noenten s. B 28) *Ontb. in B* 29) sadaja samp. B 30) sadaja B 31) B, *ontb. in A* 32) maka B 33) sinijan B

bernama kjai Gadoeng, dan saudaranya pangéran Bonang jang bernama pangéran Kadaradjat itoe, ialah jang menoenggoei hendak maseboek¹⁾ bersama-sama dengan machdoem Djati; dan kjai Gadoeng itoe ia bertapa di-Kali Djaga, maka dinamakan²⁾ pangéran Kali Djaga.

Soedah itoe maka kata pangéran Pandjoenan kepada machdoem Djati: „Adapoen kakanda ini, adalah menjerahkan³⁾ pada anak tjoetoe kakanda kepada adinda, mana barang kehendak⁴⁾ toean itoe toeanlah⁴⁾ melakoekan padanja itoe.” Dan lagi⁵⁾ kata pangéran Pandjoenan kepada anak tjoetjoenja sekalian: „Hai anak tjoetjoekoe
 112 sekalian, maka djanganlah tiada kamoe sekalian | akan menoeroet pada apa barang perintahnja jang dikatakan⁶⁾ pada kamoe sekalian oléh persembahan kita ini, demikian pada setoeroen-toeroenan kamoe sekalian. Maka djanganlah tiada sama ia⁷⁾ menghormati setoeroen-toeroenan machdoem Djati; dan lagi djikalau pada ésok noesa, maka adalah setoeroen-toeroennja machdoem itoe terdjoeal⁸⁾ atau teraniaja oléh orang, maka ta dapat tiada kamoe sekalian akan menolong padanja; dan lagi barang siapa tiada mengingatkan pesankoe ini, maka moega²⁾ ditoeroeni behala oléh Allah atasnja itoe, dan sedjalan-djalannja ia tiada beroléh selamat, djika mati sekalipoen⁹⁾ ia tiada membawa iman, keloe ar daripada agama Islam⁹⁾ dari doenia
 113 datang keachirat. Dan lagi¹⁰⁾ barang siapa anak tjoetjoekoe jang melakoekan pada ta'at 'ibadat, maka djangan | sekali²⁾ kiramoe memelihara andjing, atau menggemarkan dia¹¹⁾ pada boenji^{2)an} ¹²⁾ seperti rebana, dan barang siapa tiada menegoehkan pada perkataankoe¹³⁾ ini, moega²⁾ lah dibinasakan Allah atasnja itoe.” Maka kata machdoem Djati kepada anak tjoetjoenja sekalian, katanja: „Hai anak tjoetjoekoe sekalian, dengarkanlah¹⁴⁾ oléhmoe sekalian pada perkataan kakanda pangéran Pandjoenan, maka seharoesnjalah kamoe sekalian padanja¹⁵⁾ mengchabarkan kepada anak tjoetjoemoe sekalian.” Dan kemoedian kata machdoem kepada pangéran Pandjoenan: „Adapoen kakanda¹⁶⁾ telah menetapkan pada perkataan kakanda, jang kakanda¹⁷⁾ telah menaroeh soempah kepada anak tjoetjoe hamba sekalian, demikian

1) m-sj-b-q A, m-sj-b-' B 2) dinamakannja B 3) a. ia m. B 4) i. t. B, *ontb.* in A
 5) sebagai B 6) dikenakan B 7) Lees kamoe 8) berdjoeal B 9) *Ortb.* in B
 10) sebagai B 11) *Ontb.* in B 12) B, boenjinja A 13) B, perkataan akoe A
 14) diperdengarkanlah B 15) pada ia B 16) Lees adinda 17) j. k. B, *ontb.* in A
 18) sekehendak B 19) sekalianpoen B

satoenggal ¹⁾ ingkang kantoen kalajan soeka nira pangéran Bénang ³⁾, kang wasta kjai Gadoeng, kalawan kang sadèrèk pangéran Bénang, kang wasta pangéran Djaradjat; kang karsa sami aninijang dateng machdoem Djati. Maka kjai Gadoeng atapa tengah ⁴⁾ kali, kang dènlinggihi pring salondjor, pinalangaken tengahing kali, ingrikoe tansah tapakoer, rina wengi boten saré, jèn ngantoeke tiba ing kali, moenggah malih ing pring. Sawoesing lami tapa ingrikoe, noeli mantoek ing negari, maka noeli dèndjenengi ⁶⁾ déning goeroené ⁴⁾ pangéran Kali Djaga.

Maka angandika pangéran Pandjoenan dateng machdoem Djati:
 53 „Jaji, | manira ngatoeraken panakawan anak poetoe manira dateng andika, andika karjaa ⁷⁾ pakatik pangarit, andika wadéa ping pitoe sadina andika karjaa panakawan ⁸⁾, manira soeka jaji ⁹⁾. Hèh sakèhé anak, poetoe, boejoet, tjanggah, warèng, sapangisor isoen kabèh, sing sapa ora angratokaken ¹⁰⁾, lan ora miloe sabaja-pati ¹¹⁾ ingkang anak, poetoe, boejoet, tjanggah, warèng teka maring ¹²⁾ satoeroen-toeroené jaji machdoem Djati; lan lamoen dènwadéa déning ora gelem neboesi: atawa lamoen ¹³⁾ dènkanijaja ing wong, ora gelis ²⁾ angreboet ¹⁴⁾ samarga-margané; adja lah olèh sjafa'at nabi Moehammad, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, lan rahmating Allahoe ta'ala ing dina wekasan, lan moega ²⁾ ¹⁵⁾ oléha ¹⁶⁾ bebendoening ¹⁷⁾ Allahoe ta'ala, lan moega ²⁾ oléha bala', lan karoesakan doenija lan ¹⁸⁾ achirat, lan moega ²⁾ matia ora kalawan iman. Lan adja angingoe tjamera, lan adja alakoe ma'siat (?) ¹⁹⁾, lan adja demen anerebang, lan lamoen anerang ²⁰⁾ ing mangkono ikoe, moega ²⁾ lah roesaking doenija tekèng ²¹⁾ achirat, poma ²⁾ lah sira kabèh anetep ²²⁾ ing oedjar isoen, soegri anak, poetoe, boejoet, tjanggah, warèng teka maring ²²⁾ satoeroen-toeroen isoen kabèh.” Maka angandika machdoem Djati ing kang dzoerriyat: „Hèh anak isoen, paða marané sira lan piharsakena dènira, lan wewekasa lah sira ing satoeroen-toeroen nira kabèh kang ipet ²⁾ ²⁴⁾ raka Pandjoenan ikoe.” Maka angandika machdoem Djati: „Raka, kawoela anetepaken maring ipet ²⁾ ²⁵⁾ andika poenika ²⁶⁾ kabèh; kawoela ²⁷⁾, raka, pon
 54 makaten malih andika piharsakaken, sing ²⁷⁾ sapa | anak poetoe boejoet satoeroen-toeroen manira inggih kados sapata sapangandika andika poenika; jèn kongsi boja anetepaken ing oepat-oepaté andika ²⁸⁾ lamoen ²⁹⁾ kongsi aneranga ing sapata andika raka, lan anak poetoe lan satoeroen-toeroen manira ²⁹⁾),

¹⁾ sanoenggal B ³⁾ p. B. B. *ontb. in A* ⁴⁾ tengah-pangéran *alleen A*, ing Kali Djaga, ingaranan B ⁶⁾ dèn-djenengèn *hs.* ⁷⁾ *Steeds* karjaha *hss.* karja *Pr.* ⁸⁾ a. k. p. B. *ontb. in A* ⁹⁾ m. jaji soeka h. B ¹¹⁾ m. sabaja lan sapati saerip i. B ¹²⁾ tj. w. t. m. *ontb. in B* ¹³⁾ d. wong lan l. B ¹⁴⁾ o. tah aneboesi atawa a. B ¹⁵⁾ moega-moegaa B ¹⁶⁾ B, oléh A ¹⁷⁾ B, bebendoening A ¹⁸⁾ B, *ontb. in A* ¹⁹⁾ *masjèq A*, *masjai' B* ²⁰⁾ anerebang B ²¹⁾ *Ontb. in B* ²²⁾ anetep — satoeroen-toeroen A, anak poetoe nisoen B ²⁴⁾ B, oepat ²⁾ A ²⁵⁾ B, oepat ²⁾ A ²⁶⁾ B, pinoekoe A ²⁷⁾ kab. ing anak poetoe manira ing raka satoeroen-toeroen manira s. B ²⁸⁾ i. pangandika andika maka l. B ²⁹⁾ lamoen *tot samarga-margané B*, *ontb. in A*

pada setoeroen-toeroenan hamba; dan siapa jang tiada menegoehkan pada pekerdjaan jang baik dan menjerang¹⁾ pada perkataan kanda, | maka moega²⁾lah terkena atasnja, dan beserta keloear dari-
 114 pada moe'min; demikian pada segala jang mendjadi radja²⁾, djika tiada ia menetapkan bagi perkataan kakanda; dan wasiat hamba demikianlah²⁾ djoega adanja, karena barang siapa jang mendjadi radja itoe, maka adalah isjaratnja¹⁶⁾ pertama hendaklah menetapkan, kedoea hendak hormat pada segala orang toea²⁾, dan ketiga memoeliakan pada segala orang toea²⁾ kita jang dehoeloe²⁾, dan keempat menegah pada orang jang menjakiti kepada segala orang jang moe'min, dan kelima hendak menegahkan pada nafsoenja daripada berboeat jang tiada patoet, dan keenam hendak membaiki perangai, serta berkasih-kasihian pada samanja Islam, dan ketoedjoeih hendak melakoekan pada
 115 'ibadat, dan kedelapan | hendak sentosa atas dirinja dengan hati jang baik, kesembilan maka hendak memoeliakan pada segala poesaka, dan kesepoeloeih maka hendaklah mengkaboelkan³⁾ pada apa⁴⁾ barang maksoed orang, dan memoeliakan pada orang jang baharoe datang, dan kesebelas hendaklah manis⁵⁾ moeka, dan kedoea belas hendaklah menegah pada barang jang keinginan, dan ketiga belas, djika memaloe pada seorang maka hendaklah sehingga lèhèr kebawahnja⁶⁾, dan djanganlah memaloe⁷⁾ pada moeka, karena kata⁸⁾ nabi Moehammad, *salla 'llahoe 'alaihi wa sallama*¹⁷⁾, artinja, bahwa sanja pada salah soeatoe kamoe sekalian, tatkala memaloe seorang⁹⁾ hingga lèhèrnja, maka dengarlah kamoe pada¹⁰⁾ akoe kata atas¹¹⁾ seorang, dan bahwa sanja Allahoe soebhanahoe wa ta'ala
 116 mendjadikan nabi Adam itoe dipesertakan | dengan moekanja, dan djanganlah kiranja kamoe sekalian akan bermakan djikalau beloem merasakan lapar, dan makan¹²⁾ itoe jang akan diperolèhnja¹³⁾ daripadamoe djoea sendiri, karena sabda¹⁸⁾ ibn 'Abdas¹⁴⁾, radhiya 'llahoe 'anhoe: „Bahwa sanja, hamba menjembah Toehannja itoe antara „belakangnja bagai toendoeknja batang panah antara oedjoeng „kedoeanja, dan sebagai lagi manakala berpoeasa¹⁵⁾ hingga tjakang- „nja peroet jang seperti tali panah roepanja; maka demi Allah tiada

1) menjarang *hss.* 2) h. ia d. B 3) mengaboelkan B 4) B, *ontb. in A* 5) bermanis B 6) kebawanja *hss.* 7) B, *ontb. in A* 8) B, *ontb. in A* 9) m. pada s. B 10) ke- pada B 11) *Nief in B* 12) B, bermakan A 13) perolèhnja B 14) 'Abas *hss.* 15) b. ia h. B 16) isjaratkan B 17) *Arab. woorden ontb. in B* 18) bagi sabdanja B

samarga-margané moega¹⁾ oetjoela saking moe'min, ing doenija ora lah salamet, anging sadakala kalawan bala' lan karoesanan doenija achirat, lamoen mati ora kalawan iman, — kalajan raka, sing sapa anak poetoe manira, lan satoeroen-toeroen manira ingkang dadi ratoe saking trah manira, boja tah angloenggoehi²⁾ saking pangandika andika; lan wasijat manira ing kang dadi ratoe, sakaḍingnaha³⁾ toeroen²⁾ manira⁴⁾, wasijaté raka ing kang dadi ratoe, ajoen tetep atiné, lan ajoen hormat ing sakèhé loeloehoeré lan ing sakèhé wong toewa⁵⁾, lan ajoen megeng lan ajoen boja anggelisaken ing anglarani sakèhing wong moe'min, lan ajoen amandjara⁶⁾ napsoe, lan ajoen rena lan ajoen asih ing dalem ati⁷⁾, lan ajoen asih ing kang kinasihan⁸⁾, lan ajoen ananggoeng ing sakèhing 'ibadat lan masjakaté⁹⁾, lan ajoen anginakaken¹⁰⁾ diri, lan ajoen panggawé kang pinoedji, lan ajoen¹¹⁾ apakarti ingkang betjik, lan ajoen anoelak kaserengen lan ajoen tinggal toetoeakaran, lan ajoen tinggal parebatan, lan ajoen tinggal njana²⁾, lan ajoen bener wartané, lan ajoen satya djangdji, lan ajoen anaeraken¹³⁾ oebajané, lan wedi maring¹⁴⁾ Allahoe ta'ala, lan ajoen anoeloesaken, lan ajoen
 55 atinggal barang kang boja anoeloengi, lan ajoen tepa¹⁵⁾ sarira, | lan ajoen 'adil, lan ajoen hormat ing sakèhé poesaka, lan¹⁶⁾ ajoen anambadani ing hadjating manoesija, lan ajoen amoelijakaken ing tatamoe, lan ajoen manis rai, lan ajoen sampoen pépéngin¹⁷⁾, lan ajoen sampoen anggitik ing raraining manoesa, karana, raka, kang pangandika nabi kita Moehammad, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama: „Inna ahadakoem „idza dharaba ghoelamahoe falyaqi 'lwadjha fa'inna 'llaha ta'ala „chalaqa Adama 'ala soeratihî”, tegesé, satoehoené salah sawidji nira kabèh tetkala anggitik ing kawoela nira, maka wedia sira ing rarai, maka satoehoené Allahoe ta'ala andadèkaken [Allah ing] nabi Adam ikoe¹⁹⁾ atas roepané ija; kalajan sampoen mangan lamoen boten ngelih, lan amangan saking olihé kalajan panggaoetané dèwèk, karana, raka, angandika ibnoe 'Abas, radhiya 'llahoe 'anhoe: „Satoehoené²⁰⁾ „kawoela ikoe anembaha ing Allahoe ta'ala sahingga woengkoek „gigiré dèn kaja poetjoeking panah, lan asijam ija sahingga dadi²¹⁾ „genting wetengé kaja tatalining panah; maka demi Allah

1) *Ontb. in B* 2) b. t. a. B, boja angloenggoe A 3) singaha B 4) manira² B
 5) toeha *hss.* 6) amandjer *hss.* 7) hati B 8) i. k. *ontb. in B* 9) B, masakaté A
 10) B, anginakeken A 11) B, *ontb. in A* 13) anaeri aken B 14) ing B 15) Pr.,
 tenga *hss.* 16) B, *ontb. in A* 17) B, péngéngin A 19) *Ontb. in B* 20) 'anh. lamoen
 s. B 21) B, *ontb. in A*

„kerélaan Toehannya atau memberi manfa'at padanja itoepoen tiada „djoega, djika tiada jang demikian, karena jang dikaroeniaï oléh Allah „itoe hingga mengambil pada makannya jang halal.” Dan djangan membanjakkann perkataan, atau tertawa-tawa jang boekan patoet, serta hendak membanjakkann tangis pada Allahoe soebhanahoe wa ta'ala¹⁾, | dan inilah, kakanda, pesan boenda hamba²⁾). Maka kata maulana Pandjoenan: „Ja adinda, daripada kasih adinda, kakanda beroléh wasiat daripada Fatimah.”³⁾ „Djangan bertidoer djika be-
 117 loem mengantoe, tetapi djika tiada ia menegoehkan pada perkataan ini, demikian setoeroen-toeroennja hamba atau jang mendjadi radja, djika tiada ia⁴⁾ melakoekan pada ke'adilan adanja, hamba pinta kepada Allah, moega²⁾lah kiranja dipéndékkann 'oemoernja⁵⁾, serta terlepaslah daripada kesentosaan daripada Allah, dan berkat; kakanda poenja soempah demikian hamba poenja⁶⁾ soempah, dan daripada⁷⁾ jang demikian itoe, djika hamba sekalipoen⁸⁾ demikian djoega.” Maka kata pangéran Pandjoenan, dan⁹⁾ pangéran Kali Djaga, dan¹⁰⁾ demikian pangéran Kadaradjat, dan maulana Djoedah
 118 serta dengan sahabat²⁾ sekalian, meminta¹¹⁾ do'a | kepada Allahoe¹⁷⁾ soebhanahoe wa¹⁸⁾ ta'ala, moega²⁾lah dikaboelkann pada wasiat machdoem Djati oléh Allah datang kepada setoeroen-toeroenannya itoe adanja.

Maka kata pangéran Pandjoenan kepada panembahan Pakoengwati serta dengan Hasanoeddin: „Hai¹²⁾ toean²⁾ sekalian, perkataan itoe jang¹³⁾ terseboet daripada ajahanda toean, seharoesnjalah toean minta do'a¹⁹⁾ pada Allah dari hal sekalian zoerriat adanja jang datang kepada toean, djangan tiada jakinkan padanja itoe, amin ya rabba 'alamina.” Sebermoela maka kata machdoem Djati: „Ja kakanda, sebaik²⁾nja kakanda behagikan pada zoerriat kakanda, serta kakanda soeratkan kepada behagiannya masing²⁾, atau kakanda¹⁴⁾ jang toea dan jang moeda.” Dan seketika itoe maka laloe pangéran Pandjoenan
 119 ia membagikan pada zoerriat itoe kepada jang mendjadi | adipati, dan toemenggoeng, dan arja dan papatih, maka sekaliannya itoepoen dibehagikan¹⁵⁾ zoerriat masing²⁾¹⁶⁾ itoe, serta dengan disoeratkannya²⁰⁾

1) s. w. t. *ontb. in B* 2) p. b. h. B, perpesan A 3) *Voor interpunctie zie aant.*
 4) *Ontb. in B* 5) d. oléh Allah 'oe. B 6) B, poen A 7) B, *niet in A* 8) s. ia d. B 9) B, P. dan pangéran d. A 10) *Niet in B* 11) bersama-sama ia minta B 12) Jaitoelah B 13) B, s. inilah perkataan sekalian j. A 14) *Bedoeld is anakanda, de zin blijft echter corrupt.* 15) dibehagikannya B 16) z. pada m. B 17) B, *ontb. in A* 18) s. w. *ontb. in B* 19) *Ontb. in B* 20) B, disoeratkan A

„ora awèh manfa'at [ija] ¹⁾ ing ija sahingga angalap ija ing ²⁾ papa-
 ..nganan kang halal"; lan ajoen sampoen kaṭah kajoené, lan di-
 poen ⁴⁾ kaṭah tangisé; poenika, raka, kang weweling iboe ḍateng ka-
 woela." Angandika maulana Pandjoenan: „Inggih, déning sih ⁵⁾
 andika sayyidi, lèlèré saking Fatimah." „Lan sampoen atoeroe lamoen
 56 boja arip; poenika, raka, lamoen tah boten | dènloenggoehi déning trah
 manira kang dadi ratoe, manira teḍa ing Allahoe ta'ala, moega² tjendeka
 lah ⁶⁾ 'oemoéré, sampoen sinantosakaken déning Allahoe ta'ala, saka-
 ṭahing ipet² andika kalajan ipet² manira amoegia ⁷⁾ kapanggih, a
 karanten manira ando'a ing Allahoe ta'ala; sapoenika, raka, paneda ⁸⁾
 manira laré sakèhing kawoelaning Allahoe ta'ala kang moé'min sam-
 poen lah margi saking dzoerriyat ⁹⁾ manira, tetkala ¹⁰⁾, raka dzoerri-
 jat ¹¹⁾ manira anetepaken sado'a manira; kalih andika, raka, jèn wonten
 sawidji-widji manira, raka angraksa nadyan manira sampoen lina
 in sja'a 'llahoe ta'ala." Maka pangéran Pandjoenan, kalajan pangéran
 Djaradjat, kalajan maulana Djoedah, lan ¹⁴⁾ pangéran Kali Djaga,
 kalajan sahabat sadaja, sami amatja do'a, aneneda ¹⁵⁾ ing Allahoe
 ta'ala angaboelaken ingkang wasijat machdoem Djati ing kang trah ¹⁶⁾.

Maka ngandika pangéran Pandjoenan ing panembahan ¹⁷⁾ Pakoeng-
 wati kalajan ing Hasanoeddin: „Lah, poenikoe goesti njawa, sakaṭahing
 kang pangandika rama pakanira andika teḍakaken ¹⁸⁾ ing sakaṭahing
 dzoerriyat andika sadaja, poma² ¹⁹⁾ ki mas, pakanira pakoea ²⁰⁾ ing
 dalem manah andika, moegaa ²¹⁾ tetepa, amin ya rabba 'lalamina."
 Maka angandika machdoem Djati: „Raka, andika tjatjahaken saka-
 ṭahing dzoerriyat andika, jèn sampoen andika tjatokaken ²²⁾ ḍateng
 anak² andika kang sepoe, kalajan ḍateng poetra andika Hasanoe-
 57 ddin." Poenika | pangéran Pandjoenan anatjahaken ing sakaṭahing
 dzoerriyat sadaja kang djoemeneng dipati, lan kang djoemeneng
 toemenggoeng, lan kang djoemeneng arja, lan kang djoemeneng patih,
 sami tjinatjahaken sadaja.

1) [ ] Pr. 2) B, *ontb. in A* 4) *Bedoeld*: sampoen? 5) B, *ontb. in A* 6) tjendek
 kala B 7) amoegia *hss.* 8) r. déning p. B 9) B, doerriat A 10) B, tetekala A
 11) B, doerriyat A 14) *Ontb. in B* 15) aneda B 16) terah A, tereh² B
 17) pinembahan B 18) teḍak² aken B 19) péma² B 20) pakoea *hss.* 21) moegaha
hss. 22) a. sarta andika tj. B

sekali. Adapoen tatkala menerima peratoeran itoe kepada masing² itoe dari pangéran Pandjoenan dan dari machdoem Djati itoe, didalam¹⁹) hari Ithnèn, doea poeloeh satoe¹) hari dari boelan Ramadhan, tahoen Alip, dan waktoe itoelah membagi kenamaan dan kedoedoekan masing^{2 2}) itoe. Setelah soedah habis ia membehaigi³) zoerriat²¹) itoe, maka laloe diserahkannya⁴) kepada panembahan ratoe Pakoengwati satoe soerat dan kepada Hasanoeddin satoe soerat. Sjahdan daripada itoe maka kata machdoem Djati: „Kakanda baiklah bersama-sama⁵)
 120 ia melakoekan pada ta'at | akan⁶) Allahoe ta'ala⁷). Adapoen ki mas ratoe membangoenkan negeri, maka bermintalah idjin kepada kakanda, dan mintalah do'a pada segala moehaqqiq⁸); dan daripada⁹) Hasanoeddin itoe¹⁰) pergilah disebelah koelon bertapa; dan inilah keris akoe djagakan kepada kamoe djoega dari ketjil moelanja itoe, keris Naga namanja.” Maka kata pangéran Palangon: „Adapoen daripada sekalian zoerriat jang terbit daripada hamba, maka djanganlah kiranja sama ia meninggalkan pada perkataan hamba, dan seharoesnjalah semoea¹¹) ia menoeoet apa barang perintahnja ki mas ratoe ini, maka djanganlah alpa dan lalai sekalian kamoe padanja.”

Kemoedian panembahan ratoe itoe poen laloe ia bermintalah berkat
 121 pada pangéran Kali Djaga, maka pangéran Kali Djagapoen | memberi soeatoe koekoes berisi gabah, itoelah gabah jang diperboeat beras dan dimasakkannya¹²), sehari-hari¹³) itoe poen tiada berkoerangan dari takarannya gabah itoe. Apabila machdoem mendapat tahoe pada pekerti ananda itoe, maka laloe diambijnja koekoes¹⁴) itoe oléh ajahnja, serta ia berkata: „Salah sekali pekertimoe ini pada mengambil bersama-sama hamba poenja¹⁵) kepandaian.” Dan seketika ia berkata²⁰) itoe¹⁶), maka koekoesan¹⁷) itoe laloe dibantingnja ketanah, maka kata machdoem itoe: „Dan barangsiapa menoeoet pada doenia itoe, maka doenia¹⁸) itoe poen berlarianlah daripadanja, dan barangsiapa meninggalkan doenia, maka doenia itoe poen mentjarilah kepadanja, ja'ni dari hal perkataankoe itoe in sja'a 'llahoe ta'ala; soedahlah
 122 anakoe, poelanglah kamoe.” Dan seketika | itoe maka laloe ananda itoe poen poelanglah.

1) esa B 2) k. pada m. B 3) m. pada B, membaigi A 4) B, diserahkan A 5) B, sama A 6) B, kepada ta'at kepada A 7) B, *ontb. in* A 8) B, moehaqqiq A 9) B, *niet in* A 10) ia B 11) sama² B 12) masaknja B 13) seharinja B 14) B, koekoeq A 15) poen B 16) B, b. salah sekali i. A 17) B, koekoes A 18) i. m. d. B, *ontb. in* A 19) i. m. d. B, *ontb. in* A 20) i. b. *niet in* B 21) B, zoerriat² A

Poenika pangéran Pandjoenan anerataken sadaja; kalaning dawah ¹⁾ kang pangandika machdoem Djati kalajan pangéran Pandjoenan ing dina lthnèn, ing sasih Ramadhan, tanggal ping ²⁾ salikoer ing taoen Alip, sasampoening palasta ³⁾ sinerat déning pangéran Palalangan. ginadahaken ⁴⁾ dateng panembahan ratoe Pakoengwati ⁵⁾ sanoenggal, dateng Hasanoeddin sanoenggal. Maka angandika machdoem Djati: „Raka, daweg sami amasoeh ⁶⁾ sarira, kalajan amandjara ⁷⁾ napsoe. Anadéning ki mas ratoe awangoen negari, anedaa ⁸⁾ idziné raka, lan ki mas andjaloeck do'ané sakèhé para moehaqqiq; anadéning ki mas Hasanoeddin, loengaa ⁹⁾ mangoelon, atapaa, amesoea ¹⁰⁾ sarira; lan iki ki mas, keris, dingin mamantèn ¹¹⁾ pakanira maksih botjah, jaikoe keris Naga.” Maka angandika pangéran Palalangan: „Lah, sakèhé dzoerriyat hamba, pada miloea maring ki mas ratoe, adja langgana, lan adja kari, kabèh poma² dèn éling².”

Maka panembahan ¹²⁾ ratoe aneda paboewoeh ¹³⁾ dateng pangéran Kali Djaga, sinoengan koekoek ¹⁴⁾ sanoenggal aisi ¹⁵⁾ gabah, ingatoe-raken ¹⁶⁾, poenika tinoetoe saban dina, anging datan ¹⁸⁾ soeroed. Maka kaoedanèn ¹⁹⁾ déning kang rama, maka pinoendoet koekoek poenika, ingatoe-raken ²⁰⁾, maka kang ²¹⁾ pangandika kang rama: „Ki 58 mas, iki salah gawé | angepèk karamating wong”. Sarta ²²⁾ koekoek poenika binanting, maka poetra poenika winasijatan pangandika, kang pangandika kang rama ²³⁾: „Sing sapa angoelati doenija, maka doenija ikoe loemajoe, lan sing sapa atinggal doenija, maka doenija ikoe angoelati in sja'a 'llahoe ta'ala; lah ki mas, moeliha!” Maka noenten mantoek kang poetra.

1) dawoeh B 2) B, *ontb. in A* 3) st. p. in B, *ontb. in A* 4) B, ginadehaken A, ginadoehaken Pr. *vgl. pg. 59* 5) r. ing P. B. 6) s. a. B, amasoe A 7) B, amandjar A 8) anedaha *hss.* 9) loengaha *hss., deze hebben steeds -ha i.p.v. -a* 10) Pr., amesaha *hss.* 11) B, mamantian A 12) B, pangéran A 14) Zie *aant.* 15) ahisi *hss.* 16) angatoe-raken B 18) daten *hss.* 19) kaoedanane B 20) angatoe-raken B 21) B, *ontb. in A* 22) Niet in B 23) k. r. B, *ontb. in A*

Sebermoela maka terseboetlah seperginja¹⁾ Hasanoeddin keloeur dari Tjerbon itoe, ia²⁾ menoepong kepada orang jang hendak pergi ke-Banten.

Soedah itoe maka terseboetlah poela Moehammad Sjah tatkala ia pergi dari Tjerbon, ia hendak bertapa, dan ketika itoe maka laloe ia mati tebatjok³⁾, maka bangkainja itoe poen dilarikan orang, dibawanja poelang; setelah sampai kehadapan ajahnja maka laloe diletakkan⁴⁾ dihadapannja, soedah itoe²⁴⁾ maka bangkai itoe ditanjakan oléh ajahnja itoe, maka bangkai itoe poen bangkit⁵⁾ serta menjahoet⁶⁾ pada pertanjaanja ajahnja itoe, maka sekalian⁷⁾ orang jang menghadap²⁵⁾ itoe poen tertjenganglah melihat kelakoean machdoem Djati itoe, dan seketika itoe apabila⁸⁾ terpandang oléh pangéran
123 Palangon, maka kata pangéran Palangon: „Ja adinda⁹⁾ djanganlah melahirkan jang demikian, karena berboeatan jang demikian itoe djadi meninggalkan sjara', karena maet itoe djika beloem sampai pada masanja, masakah orang itoe ia hidoep¹⁰⁾?” Dan seketika itoe maka kata machdoem Djati: „Soedahlah anakoe, sadjalah akoe bertanja pada engkau.” Setelah itoe maka anakandapoen wapatlah, maka kata machdoem Djati kepada pangéran Pandjoenan: „Kakanda¹¹⁾ sempoenakanlah²⁶⁾ sama²⁾ dengan bisan kakanda sekalian.” Soedah itoe maka laloe dikoeboerkannja anakanda itoe, maka dinamakannja¹²⁾ anakanda itoe pangéran Sédang Laoetan¹³⁾.

Sebermoela maka terseboetlah poela Patimah¹⁴⁾ jang bernama
124 ratoe Gagabang¹⁵⁾, maka ia bersoeami kepada | ratoe Bagoes, ia asal dari¹⁶⁾ orang di¹⁷⁾-Pasé, jaitoelah asal orang Darapoetih¹⁸⁾ adanja.

Dan kemoedian daripada itoe, adapoen jang empoenja silsilah ini panembahan ratoe Pakoengwati, ia dikaroeniaï kepada kjai bapa oewa, dan daripada waktoenja diserahkannja¹⁹⁾ ~~di~~ neger i Pakoengwati itoe, pada hari Ahad, satoe²⁰⁾ hari dari boelan Rabi' oel-achir pada tahoen Djim. Dan jang poenja tjeritera ini tjitjit²¹⁾ pangéran Pandjoenan, dan sebagai lagi tiada boléh sebarang²⁷⁾ orang²²⁾ akan mempoenjaï tjeritera ini, djika²³⁾ boekan toeroen²⁴⁾ soesoehoenan, karena tjeritera²⁸⁾ ini pada segala orang²⁾ toeanja jang dehoeloe²⁾, serta dengan kelakoeannja djoea adanja, tamat²⁹⁾.

1) m. t. s. B 2) H. itoe di-Tjerbon serta i. B 3) t-b-a-dj-k B 4) disoeroehnja letakkan B 5) laloealah ia berbangkit B 6) menjahoeti B 7) sekaliannja B 8) serta B 9) B, ajahanda A 10) Lees mati 11) B, Karena k. A 12) B, ditanamkannja A 13) Sédangloeatan hss. 14) B, ontb. in A 15) B, Gak-bang A 16) B, niet in A 17) Ontb. in B 18) Darahpoetih B 19) d. w. d. B, pada waktoe menjerahkan A 20) didalam s. B 21) B, ontb. in A 22) b. pada sembarang o. B 23) B, i. tjitjit pangéran Pandjoenan jang empoenja tjeritera ini dj. A 24) d. setelah soedah terletak dihadapan itoe m. B 25) mengadap hss. 26) B, sempoenalah A 27) sembarang B 28) B, niet in A 29) Niet in B

Kawarnaa Hasanoeddin késah ira saking Tjerebon, anoet ¹⁾ datang titijang Sirang, kang karsa datang Banten.

Kawarnaa Moehammad Sjah ²⁾ késah saking Tjerbon, kang karsa istirahat, poenika kabadjo ing margo, maka Moehammad Sjah ³⁾ kasamboet ⁴⁾ déning Badjo ⁵⁾, kang lajon pinaladjengaken mantoek datang kang rama, maka lajon poenika kinèn anjèlèhaken ⁶⁾ ing ajoenan kang rama, maka lajon poenika tinakènan déning kang rama, maka lajon poenika anaoveri datang kang ⁷⁾ patakèn kang rama, malah woengoe lajon poenika, maka doepi katingal déning pangéran Palalargon, angandika pangéran Palalargon: „Éh, jaji, sampoen tah, sampoen medal jaji, andika amboebar sjara', mapan ⁹⁾ pedjah poenika pinto ¹⁰⁾ dèrèng mangsanipoen ¹¹⁾ gesang ¹²⁾, mangsa ¹³⁾ wandéa béndjang ¹⁴⁾ gesang ¹⁵⁾ malih ¹⁶⁾." Maka ngandika kang ¹⁷⁾ rama: „Wis ¹⁸⁾, ki mas, isoen atakon baé." Maka kang poetra wapat malih, angandika machdoem Djati datang pangéran Pandjoenan: „Raka, andika sampoernakaken kalajan bisan ²³⁵⁾ andika sadaja, raka ¹⁹⁾." Maka sampoening ²⁰⁾ sinaré dèndjoedjoeloeke ²¹⁾ pangéran Sèda ing ²²⁾ Lahoetan.

59 Kawarnaa Patimah kang djoedjoeloeke ratoe Gagambang ²³⁾, | akrama datang ratoe Bagoes, asal saking Pasé, toebagoes poenikoe ²⁴⁾ ingkang getih poetih.

Maka kawarnaa ingkang agadoeh sadjarah panembahan Pakoengwati, maka ginadoehaken déning panembahan ratoe ²⁵⁾ Pakoengwati ²⁶⁾ datang kjai bapa oewa, waktoening ginadoehaken ing nagara Pakoengwati ing kjai bapa oewa ²⁷⁾ ing dina Ahad, woelan Rabi'oelachir, tanggal pisan, taoen Djim. Inkang gadoeh toetoer poenikoe ²⁸⁾, ingkang tjanggah ²⁹⁾ pangéran Pandjoenan, jèn doedoe ingkang anak, poetoe, boejoet, trah pangéran Pandjoenan, atawa jèn doedoe anak, poetoe, boejoet, trah soesoehoenan Goenoeng Djati ³⁰⁾, tan wenang ³¹⁾ agadoeh toetoer iki, karana tan wenang [sing] wong ²³²⁾ agadoeh wadining katoetoer ³²⁾ sakèhing kang loeloehoer lan anoetoer ³³⁾ ingkang lampah sadaja, tammam wa 'llahoe a'lamoe bi 'ssawabi ³⁴⁾.

1) anoenten B 2) B, Sah A 3) B, Sah A 4) B, kasamboen A 5) badjo Pr. 6) B, anjelahaken A 7) B, ontb. in A 9) mangan B 10) Hierachter een komma te lezen? pintonipoen hs. Pijper 11) masanipoen B 12) gesjang A, ontbr. in B 13) mangsa tah B 14) Ontb. in B 15) B, gesjang A 16) Ontb. in B 17) B, ontb. in A 18) oewoes B 19) B, ontb. in A 20) B, sampoen A 21) adjoedjoeloeke B 22) S.i. B, Sédang A 23) Ontb. in B 24) t. p. ontb. in B 25) Ontb. in B 26) B, ontb. in A 27) i. k. b. oe. B, ontb. in A 28) poenika B 29) tjènggèh B 30) G. Dj. ontb. in B 31) winenang B 32) wong — sakèhing B, wong sebab déning anoetoeraken A 33) Ontb. in B 34) b. s. ontb. in B 35) bésan² hss.

HOOFDSTUK V.

125

BI 'SMI 'LLAHI 'TRAHMANI 'TRAHIMI.

Amma ba'doe kemoedian daripada itoe, maka inilah tjeritera bermoela ¹⁾ tatkala pangéran Pandjoenan pergi dari negeri ²⁾ Baghdad ketanah Djawa itoe, sebab ia teroesir oléh ajahnja dari karena ia memeliharaakan ³⁾ andjing. Itoe sebab ⁴⁾ maka laloe ia pergi ketanah Paséh [dengan] empat saudara, tiga laki² dan satoe perempoean.

Sjahdan daripada bilangannja anak tjoetjoenja maulana Baghdad itoe, ada ⁵⁾ jang mendjadi adipati, dan jang mendjadi toemenggoeng, dan jang mendjadi arja, dan jang mendjadi boepati²³⁾, itoelah sekalian didjoemlahkan adanja. Bermoela jang ditjeriterakan dahoeleoe dari patih ²⁴⁾ Wargah ⁶⁾ dan boepatih Dartar, dan patih Loemoet, dan patih
 126 Galagah, dan | arja Soenaragah ⁷⁾, dan patih Kadoet, dan patih Sambong, dan patih Serangan, dan patih Ketjil Belik ⁸⁾. Adapoen patih Serangan itoe, ia ²⁵⁾ mempoenjaï désa Bajalangoen, dan toemenggoeng Batoe Lajang dan toemenggoeng Mandoera ²⁸⁾ Radia mempoenjaï ⁹⁾ désa dekat Djati, dan patih Roemat dan arja Soeni mempoenjaï désa Dampoel, dan toemenggoeng Tjampaloeck mempoenjaï ¹⁰⁾ désa Tjampaloeck, karena désa itoe désa jang toea dari sekalian désa jang sedjoeroes pada Kali Besar itoe, jaïtoelah asal daripada désa Tjampaloeck djoea asalnja, dan daripada jang ada ¹¹⁾ di-Singaradja itoe, jaïtoe saudara toemenggoeng Tjampaloeck djoea sekalian dan jang ada di-Batoe Lajangpoen ia saudaranja ¹²⁾ djoea.
 127 Adapoen negeri | jang toea itoe lima, pertama-tama désa Djati, kedoea désa Kali Tengah, ketiga désa Batoe Belah ¹³⁾, keempat désa Djapara ¹⁴⁾, kelima désa Tjampaloeck ²⁶⁾, keenam désa Tjalantjang ¹⁵⁾. Maka sebab dinamakan désa itoe désa Tjalantjang ²⁹⁾, karena désa itoe tempat tatkala maulana ¹⁶⁾ baharoe datang dari negeri ¹⁷⁾ Baghdad, disitoelah tempatnja mangkat perahoenja ¹⁸⁾ itoe, dan lagi maka dinamai désa Pangkalan, jaïtoelah tempat ketika ia naik. Adapoen perahoe jang dibawanja dari negeri ¹⁹⁾ Baghdad itoe, tiga boeah, dan ²⁰⁾ satoe perahoe kenaikan ²¹⁾ njai rara Baghdad, dan satoe perahoe jaïtoe perahoenja maulana Hafil, jaïtoe datoe' ²²⁾ Hafidh ²⁷⁾, dan perahoenja rara Baghdad itoe berhenti digoe-

1) B, *ontb. in A* 2) B, *ontb. in A* 3) memelihara B 4) I. s. B, *niet in A* 5) *Niet in B* 6) Warakah B 7) Soenaraga B 8) Bilik B 9) B, *empenja A* 10) B, *empenjaï A* 11) B, *ontb. in A* 12) B, bersaudara A 13) d. Batoen B 14) Tjapoerah B 15) *Steeds Tjalantjang B* 16) B, maulana² A 17) B, *ontb. in A* 18) t. mengangkat pada p. B 19) B, *ontb. in A* 20) b. perahoe d. B 21) ia kenaikan B 22) B, datoe'h A 23) adipati B 24) *Steeds pati B* 25) B, ada A 26) Tjampaloes B 27) Hapidh B 28) M-n-d-r-h B 29) B, Tjalantjing A

HOOFDSTUK V.

BI 'SMI 'LLAHI 'RAHMANI 'RAHIMI.

Poenika hikajat pangéran Pandjoenan ¹⁾, milaning pangéran Pandjoenan angadjawi linggar saking Baghdad, awijos angingoe tjamera. Wasijat maulana Pandjoenan, saking ²⁾ pangajoenan ingkang rama tinoendoeng ³⁾, késah dateng Pasé, lantaran angingoe tjamera ⁴⁾, késahipoen saking Baghdad sakawan sanak, djaloe titiga, èstri satoenggal ⁵⁾. Maka ngandika maulana Pandjoenan dateng sajid sjééh Noeroellah: „Iki, jaji, margané manira angadjawi ⁶⁾.”

Poenika patjatjahan kang anak poetoe maulana Baghdad kang djoemeneng dipati, lan kang djoemeneng toemenggoeng, kang djoemeneng arja, lan kang djoemeneng patih, sami tjinatjahaken sadaja ⁷⁾.
 60 Kang kotjap karoehoen | patih Warak, lan patih Datar, lan patih Waringin, lan patih Loemoet, lan patih Galagah, lan arja Soenarka, lan patih Kadoet, lan patih Sambong, lan patih Serangan, lan patih Kantjil Abelig, maka patih Serangan andoewèni désa Bajalangoe, toemenggoeng Batoe Lajang lan toemenggoeng Mandoera Radya andoewèni désa ⁸⁾ sailiring Djati, patih Ramat lan arja Soeni andoewèni désa Dampoel, toemenggoeng Tjampaloeik andoewèni désa Tjampaloeik, désa Tjampaloeik ⁹⁾ ikoe kang atoewa, [désa Tjampaloeik] sakèhing désa oeroet bangawan ikoe pantjer ¹⁰⁾ saking désa Tjampaloeik oega; kang ana ing Singaradja sadoeloeré ikoe kabèh toemenggoeng Tjampaloeik, kang wonten ing Batoe Lajang pon sadoeloeré toemenggoeng Tjampaloeik oega. Anapon désa kang atoewa ikoe lilima ¹¹⁾ kèhé, kang djinenengaken karoehoen désa Djati, maka désa Kali Tengah, maka désa Watoe Belah, maka désa Djapoera, lan ¹²⁾ désa Tjampaloeik. Anadéné désa Tjalantjang ¹³⁾ ikoe déning tjang-tjangan praœ ¹⁴⁾; karana désa Pangkalan ikoe ingaranan Pangkalan déning kang pangkalan maulana Baghdad tetkalaning mentas. Sadatengé maulana Baghdad saking kono, mentasé ¹⁶⁾ déning ¹⁷⁾ maulana Baghdadi, poenikoe papraœ titiga, kang sawidji praœné njai rara Baghdad, jaikoe ratœ Baghdad, kang sawidji praœné maulana Hafil, jaikoe datoek Hafidh ²⁰⁾, praœné ¹⁸⁾ ratœ rara Baghdad mangkal ¹⁹⁾
 ing

1) h. p. P. *ontb. in B* 2) P. déning tinoendoeng s. B 3) *Ontb. in B* 4) l. a. tj. *niet in B* 5) sanoenggal B 6) angadjawa B 7) p. sam tjatja-tjimatjahaken s. A 8) B, *ontb. in A* 9) d. Tj. B, *niet in A* 10) Pr., pandjer *hss.* 11) B, l-lima A 12) maka B 13) B, Lantjang A 14) *Steeds* parahœ *hss.* 15) anetasi B 16) B, d-ning A 17) B, d-ning A 18) praœné r.r.B. anglanting *ontb. in B, i.p.v. anglanting stelt Pr. voor* anganti 19) mangkala *hss.* 20) *Steeds Hafiz B*

128 noeng Djati, dan perahoenja datoe' Hafidh berhenti | di-Pangoerakan, dan namanja perahoe itoe ki Gedèngkalé¹⁶⁾, dan [nama] perahoenja maulana Baghdad itoe, jaïtoe¹⁾ bernama maulana 'Abdoerrahim, tetapi terkandas di-Bilangoen. Perahoe itoe sama besar ketiganja itoe, dan moeatanja itoe poen sama djoea banjaknja, soeatoe perahoe dimoeat orang banjaknja doea ratoes enam poeloeh enam orang, jaïtoe ra'jat maulana Baghdad jang dibawanja dari tanah seberang, jang telah diserahkan kepada sjééh Noeroellah. Istiméwa ra'jat maulana datoe²⁾ Hafidh Baghdad serta didjadikan oléh kjai gedé di-Goenoeng Djati, maka dinamakan kjai gedé di-Goenoeng Djati itoe, sebab¹⁷⁾ ia beristerikan¹⁸⁾ kepada anaknja ki gedé Goenoeng Djati jang bernama³⁾ ratoe Ramping, dan daripada⁴⁾ mertoeanja, perempoean
129 itoe ia⁵⁾ bernama ratoe Babadan. | Adapoen pangéran Pandjoenan itoe, mendjadi mertoea oléh ratoe Baghdad⁶⁾ itoe poen, ia mendjadi mertoea oléh sjééh di-Goenoeng Djati, dan kepada kjai Doekoeh itoe poen ia mendjadi mertoea djoega.

Dan jang ada di-Banten itoe, jaïtoelah kakinja⁷⁾ pangéran Pandjoenan, dan⁸⁾ daripada njai gedé di-Moendoer, dan kjai gedé di-Garogol, dan njai gedé di-Lemah⁹⁾, njai gedé di-Bandoeng, kjai gedé di-Waroe, kjai¹⁰⁾ gedé di-Kali Woeloeh, kjai gedé di-Loewoeng Salawé, kjai gedé di-Tjoengapan¹⁹⁾, kjai gedé di-Tjandaja, kjai gedé di-Krawang, kjai gedé di-Bantang²²⁾, sjééh Djina Hatib, kjai patih di-Demak, kjai gedé di-Loewih, kjai kandoeroean di-Ajah²⁰⁾,
130 kjai dipatih | di-Pantjoer, kjai dipatih Kali Njamat, kjai dipatih di-Pamantingan, ki dipatih di-Pamalang, ki dipatih di-Darmajoe, kjai gedé di-Angké, kjai gedé di-Pontang, kjai gedé di-Tanoerhara¹¹⁾, pangéran Pasarakan, pangéran Kasjoenjatan, kjai gedé di-Kadjenar, orangkaja radja diradja besar¹²⁾ zadja Sara²³⁾, datoe zakaja¹³⁾ ki mas Ragil, ki loerah Tjilik, mas Hawi, kjai gedé di-Kakok, pangéran Raken²⁴⁾; jang telah toeroen kepada maulana Baghdad, dan daripada itoe poen sekalianja ia¹⁴⁾ keloearganja djoea semoea¹⁵⁾ djadi djoemlahnja sepoeloeh orang adanja, dan jang bernama ratoe Bagoes itoe, ia mendjadi menantoe²¹⁾ kepada sayyidina sjééh di-Goenoeng Djati. Jaïtoelah silsilah di-Pandjoenan, demikian adanja, wa 'llahoe a'lamoe bi 'ssawabi.

1) ia B 2) *Ontb. in B* 3) j, telah b. B 4) B, *niet in A* 5) i. i. B, *niet in A*
6) o. r. *ontb. in B* 7) kadannja B 8) dan *ontb. in deze opsomming steeds in B*
9) di-Lemah ing B 10) di-W., kjai gedé di-Tjoengapan kj. B 11) Tanoehara B
12) bas-r hss. 13) ?, zakia B, zakih A. *Bedoeld orangkaja?* 14) B, *niet in A*
15) semoeah B, istiméwa A 16) B, Kedènggalé A 17) *Ontb. in B* 18) beristeri B
19) kj.g. di Tj. *ontb. in B* 20) di-Aja B 21) mantoe B 22) di-Btang B 23) Sarh B
24) Rak-n hss.

61 Djati, praoenè datoek Hafidh anglanting¹⁾ ing Pangoerakan, | praoenè²⁾ Gedèng Galè arané; kang praoe Maulana Baghdad, ijaikoe Maulana 'Abdoerrahman³⁾ <3>rané, pragata⁴⁾ kasanglad⁵⁾ ing Bajalangoe maka arané praoenè njai rara Baghdad Panengah. Anging praoe titiga ikoe pada gedéné lan pada dawané, wowotané angrong⁶⁾ atoes sawidak nenem, poenika warnanipoen kang bala Maulana Baghdad saking tanah sabrang, kang sinerahaken ing sayyidina 'ssjééh⁷⁾ Noeroellah. Poenika malih kang wedet Maulana Baghdad kang aran⁸⁾ datoek Hafidh djine-nengaken kjai gedé⁹⁾ ing Goenoeng Djati, moelané winastanan kijai gedé ing Goenoeng Djati, déning¹⁰⁾ sjééh Goenoeng Djati akrama¹¹⁾ angsal kang poetra kjai gedé ing Goenoeng Djati¹¹⁾, kang katelah ratoe Ramping, kang martoewa èstri katelah ratoe Babadan. Wonten déning pangéran Pandjoenan, kamartoewa dateng ratoe Baghdad pon, kamartoewa oewa déning sjééh Goenoeng Djati, [dateng] kjai ing Doekoeh pon martoewa oewa, kang wonten ing Banten.

Poenika kang raka pangéran Pandjoenan, njai gedé ing Moendoe, kjai gedèng Garogol¹²⁾, njai gedé Lemahbang¹³⁾, njai gedé ing Tjindeng, kjai gedé ing Weroe, kjai gedé ing Soengapan, kjai ing Kali Woeloe, kjai ing Loewoeng¹⁴⁾ Salawé, kjai gedé ing Tjandi, kjai gedé ing Karawang, kjai gedé ing Batang, sjééh Djana¹⁵⁾ Hatib¹⁶⁾, kjai patih ing Demak, kjai gedé Loh, kjai kançoeroehan ing Ajah, ki dipati Pandjer, ki dipati Kali Njampan, ki dipati ing Pamantingan¹⁸⁾,
 62 ki dipati Pamalang, ki dipati Darmajoe, | kjai gedé ing Angké, ki gedèng Pontang, ki gedèng Tanahara¹⁹⁾, pangéran Pasalakan, pangéran Kasoenjatan²⁰⁾, kjai gedèng Kadjenar, orangkaja radja adiradya radja besar²¹⁾ radja Sara, datoek rakaja kjai mas Rikal, ki loerah Tjibil, mas oewa kjai gedèng²²⁾ Kakok, pangéran Reken; kang toemoeroen²³⁾ dateng Maulana Baghdad warga sadasa, <kang> awasta ratoe Bagoes, kamantoe déning sajid sjééh Oekir Djati. Poenika sadjarah Pandjoenan wa 'llahoe a'lamoe bi 'ssawabi, tammat²⁴⁾.

1) praoenè r.r.B.-anglanting *ontb. in B, i.p.v. anglanting stelt Pr. voor anganti* 2) praoe B 3) 'Abdoerrahim B 4) B, margata A 5) B, kasanggad A 6) ing rong B 7) B, s. sjééh A 8) k. a. *ontb. in B* 9) *Ontb. in B* 10) B, Dj. dèndjeneng-aken d. A 11) akrama-kang katelah *alleen in B* 12) Gorogol B 13) ing Lemahing B 14) Lewoeng B 15) Djinab B 16) chitab B 18) B, d. Panamtingan A 19) Tanara B 20) Kasoenjatan B 21) B, besjar A 22) m. loekia g. B 23) B, toemoetoer A 24) b. s. t. *ontb. in B*

HOOFDSTUK VI.

131

BI 'SMI 'LLAHI 'TRAHMANI 'TRAHIMI.

Adapoen daripada 'oemoernja soeltan Ahmad 'Abdoel' Arifin ¹⁾, rahmatoe 'llahi 'alaihi, 66 ²⁾. Dan daripada 'oemoernja pangéran Pandjoenan, rahmatoe 'llahi 'alaihi, 72. Dan said Moehammad Noeroellah ³⁾, rahmatoe 'llahi 'alaihi 41 ⁴⁾.

Het hierna volgende tot p. 134 komt overeen met hoofdstuk VII in de Jav. red. Men zie aldaar.

---

1) al 'Arifin hss. 2) 63 B 3) Noeroellahoeddin B 4) 40 B

HOOFDSTUK VI.

BI 'SMI 'LLAHI 'RAHMANI 'RAHIMI

Poenika anjatakaken ¹⁾ kang 'oemoer soeltan Ahmad 'Abdoel' Arifin, rahmatoe 'llahi 'alaihi, sawidak nenem, 66, taoen. Ingkang 'oemoer pangéran Pandjoenan, rahmatoe 'llahi 'alaihi, woeloeng atoes salikoer taoen ²⁾). Ingkang 'oemoer sajid Moehammad Noeroeddin ³⁾, rahmatoe 'llahi 'alaihi pitoeng ⁴⁾ atoes sawidji.

HOOFDSTUK VII. ⁵⁾

BI 'SMI 'LLAHI 'RAHMANI 'RAHIMI.

Alhamdoe li 'llahi rabbi 'Talamina wa 'ssalatoe wa 'ssalamoe 'ala sayyidina Moehammadin wa 'ala alihi wa ashabihi wa sallam(a). Amma ba'doe fa hadzihi riwayatoe 'nnoeboewati [Moehammadin] 'nnabi salla 'llahoe 'alaihi wa sallam. Poenika sadjarah ⁶⁾ rasoeloe 'llahi salla 'llahoe 'alaihi wa sallam(a), Moehammed ibn ⁷⁾ 'Abdoellah, M 132, 63 ibn | 'Abdoe 'lMoetallib, ibn Hasjim, ibn 'Abd Manaf | ibn Qoesay, ibn Kilap ibn Moerrah, ibn Ka'b, ibn Loe'ay, ibn Ghalib, ibn Fihir, ibn Malik, ibn Nadhr, ibn Kinanah, ibn Choezaimah, ibn Moedrikah, ibn Ilyas, ibn Moedhar, ibn Nizar, ibn Ma'ad, ibn 'Adnan, ibn Oedad, ibn Zaid, ibn Oed, ibn Yasa', ibn Hamisa', ibn Nabat, ibn Hamal ⁸⁾, ibn Qaydzar, ibn Isma'il, ibn Ibrahim, 'alaihi 'ssalam, ibn Azar, ibn Tarah, ibn Nahoer, ibn Saroeh, ibn Ar'oe, ibn Falidj, ibn 'Abir, ibn Matoesjalah, ibn Salih, ibn Arfachsjad, ibn Sjam, ibn Noeach, 'alaihi 'ssalam, ibn Lamik, ibn Oechnoech, ibn Oedad, M 133 ibn Ad, ibn Yarad, ibn Michla'il, ibn | Qaynan, ibn Anoesj, [ibn] Sjith, ibn Adam, 'alaihi 'ssalam wa Hawa, 'alaihi 'ssalam.

¹⁾ P. a. B., ontb. in A ²⁾ Ontb. in B ³⁾ B, Noeroellahiddin A ⁴⁾ patang B
⁵⁾ Hoofdstuk VII komt evenzoo voor in den Maleischen tekst. ⁶⁾ Bij de volgende opsomming zijn de afwijkingen, die vooral in de klinkers zeer talrijk zijn, niet aangegeekend. Maka inilah silsilah Mal.,

HOOFDSTUK VIII.

BI 'SMI 'LLAHI 'RAHMANI 'RAHIMI.

Amma ba'doe fa hadzihi riwayatoe, dan inilah ¹⁾ silsilah sjééh said ²⁾ Moehammad Noeroellah, ibn said soeltan Hoet, Hoet ³⁾ ibn soeltan Bani Israïl, Bani Israïl ibn said Djoemadilkabir, Djoemadilkabir ibn Djoemadilkabir ⁴⁾, ibn said Zainoelkabir, Zainoelkabir ibn Zainoel-'abidin, ibn said Hoesain, Hoesain ibn 'Ali, radhiya 'llahoe 'anhoe, wa ibn malikah Fatimah, binti nabi Moehammad, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama.

HOOFDSTUK IX

BI 'SMI 'LLAHI 'RAHMANI 'RAHIMI.

Alhamdoe li 'llahi rabbi 'l'alamina wa 'ssalatoe wa 'ssalamoe 'ala rasoelihi Moehammadin, wa 'ala alihi, wa sahbihi, wa 'ssalam. Amma ba'doe fa hadzihi riwayatoe silsilah, ja'ni ⁴⁾ inilah silsilah soeltan Ahmad 'Abdoel' Arifin, ibn maulana dipati Anom, ja'ni pangéran Palémbang Anom ⁵⁾, jaïtoe tiga bersaudara, jang toea pangéran Wirata, dan kedoea pangéran Palémbang, jaïtoe telah wapatlah semoeanja, dan ⁶⁾ maulana arja Trangganoe, ibn maulana Sjoemangsang, ja'ni namanja itoe Anom, dan adalah saudaranja jang satoe bapa, bernama Tjèk Babantjoen, jaïtoe wapat, dan ibn Tjè Kopo, ja'ni orang dari Tjina Moghol, dan dibawa ⁷⁾ oléhnja perahoe tiga boeah, dan jaïtoe
135 jang telah tersoerat didalam silsilah | Demak.

Maka soeltan Ahmad 'Abdoel' Arifin, ja'ni soeltan Demak, beranak pangéran Lèpèr, dan pangéran Ratoe, dan pangéran Djipang ⁸⁾ dan ratoe arja Djapara, dan ratoe Sédang Laoet.

¹⁾ d. sebagai inilah B ²⁾ sjaid hss. ³⁾ Hs. B plaatst het verdubbelingstecken abusievelijk niet bij den naam, maar bij het daaropvolgende ibn. ⁴⁾ Ontb. in B ⁵⁾ p. P. A. B. p. Anom Palémbang A ⁶⁾ j. sama ia wapat ibn m. B ⁷⁾ d. jang d. B ⁸⁾ Dj-pang hss.

HOOFDSTUK VIII.

BI 'SMI 'LLAHI 'rRAHMANI 'rRAHIMI.

Amma ba'doe fa hadzihi riwayatoe, poenika sadjarah sayyid Moehammad Noeroeddin, wa rahmatoe 'llahi 'alaihi, ibn sayyid soeltan Hoet, ibn soeltan Bani Israil, ibn Djoemadilkabir, ibn sayyid Djoemadilkoebra, ibn sayyid Zainoelkoebra, ibn sayyid Zainoel'abidin, ibn sayyid Hoesain, ibn sayyid Ali, radhiya 'llaha 'anhoe, ibn malikatoe Fatimatoe 'zзоehra¹⁾, binti²⁾ sayyidina wa habibina wa sjafi'ina³⁾ Moehammadin, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama.

HOOFDSTUK IX.

BI 'SMI 'LLAHI 'rRAHMANI 'rRAHIMI.

Alhamdoe li 'llahi rabbi 'Talamina wa 'ssallatoe wa 'ssalamoe 'ala rasoelihi sayyidina | Moehammadin wa 'ala alihi, wa sahbihi, wa 64 'ssalam. Amma ba'doe fa hadzihi riwayatoe silsilah, poenika sadjarah soeltan Ahmad 'Abdoel'Arifin, ibn maulana dipati Anom, ibn maulana arja⁴⁾ Teranggana⁷⁾, ibn maulana arja Soemangsang, ja'ni pangéran Palémbang Anom, jaikoe teteloe doeloeré, kang toewa pangéran Wirata, kaping do pangéran Palémbang Toewa, sami wapat, <maulana arja Soemangsang> ja'ni arané ikoe nomé, lan ana doeloeré sabapa ingaranan Tjèk Bantjoen, jaikoe wapat, ibn Tjèk Kopo, ja'ni wong saking Tjina Monggol, gagawané praoe teteloe edjong⁵⁾, lan jaikoe dawa tjaritané ana ing dalem sadjarah Demak.

Soeltan Ahmad 'Abdoel'Arifin, ja'ni soeltan Demak, maka apoe-poetra pangéran Lèngèr⁶⁾, kalajan pangéran Ratoe, kalajan pangéran Djipang, kalajan ratoe arja Djapara, kalajan ratoe Sédang Lahoet.

1) i. sayyidatoena Fatimah Jav. B 2) B, ibn A 3) w. h. w. sj. alleen A 4) B. ontb. in A 5) B. ontb. in A 6) Lèngar B 7) Taranggana B

Maka pangéran Lèpèr beranak pangéran Kadiri, dan pangéran Madépandan. Maka pangéran Kediri beranak pangéran Djoeroeh, ja'ni pangéran Mas, ja'ni soesoehoenan Pangkalan Tangka, dan ratoe Gagaloean. Maka soesoehoenan Pangkalan beranak pangéran Mas, dan ³⁾ pangéran Soerabaja. Maka pangéran Mas beranak ratoebagoes Wiraprabrah, dan daripada ratoe Gagaloean itoe, ia ⁴⁾ bersoeami kepada kjai dipati Hingawantih, beranak radèn Oerawan ⁵⁾, dan radèn
136 Djaladiri, | dan radèn Noedjoe.

Dan sebagai lagi maka inilah soeatoe silsilah daripada said Noeroeddin, radhiya 'llahoe 'anhoe, ja'itoe soesoehoenan Goenoeng Djati, dan ia beroléh nama dari ajahanda boenda, dan nama boendanja itoe Fatimah.

HOOFDSTUK X.

Voor het volgende tot p. 137 zie men de Sadj. B. r².

---

³⁾ p. M. d. alleen in B ⁴⁾ B, niet in A ⁵⁾ B, Aroen A

Pangéran Lèngèr apoepoetra pangéran Kadiri kalajan pangéran Madépandan, oetawi pangéran Madépandan apoepoetra pangéran Djoeroeh, inggih pangéran Mas¹⁾, ja'ni soesoehoenan Palanangka²⁾ kalajan ratoe Gagaloewan³⁾. Soesoehoenan Palanangka⁴⁾ apoepoetra⁵⁾ pangéran Mas⁶⁾ kalajan pangéran Soerabaja. Pangéran Mas apoepoetra ratoebagoes Peraba⁷⁾. Maka ratoe Gagaloewan⁸⁾ alaki maring kjai dipati ing Awanti⁹⁾, apoepoetra radèn Aroewan¹⁰⁾, kalajan radèn Djaladiri, kalajan radèn Noedjoe.

Poenika sadjarah sajid Moehammad Noeroeddin, radhiya 'llahoe
 65 'anhoe, tegesé ijaikoe | kang sadjarah soesoehoenan Goenoeng Djati, jai
 jai, kang djoedjoeloek saking kang iboe lan kang rama, arané iboené
 Fatimah¹¹⁾.

HOOFDSTUK X.

BI 'SMI 'LLAHI 'rRAHMANI 'rRAHIMI.

Alhamdoe li 'llahi alladzi chalaqa 'linsana 'ala soeratihi wa chassahoe
 bi sirri qarabatihi; wa dja'ala moedhahatahohoe wa moebahatahohoe
 moeqaddimataini li tashihi nasidjati ma'rifatihi, fa tauran yoedhahi bihi
 hadhrata dzatihi wa sifatihi, fa tauran yoedhahi bihi hadhrata mach-
 loeqatihi. — Wa 'ssalatoe wa 'ssalamoe 'ala 'nnabiyi aldjami'i lil
 M 137 mabadi alawwali wa 'Imaqabili¹²⁾, hadhrati 'lazali alnoeri | 'ssati'i
 alladzi laysa lahoe fai'oen, wa 'Imastoeri chalfa hidjabin, laysa kamith-
 lihi sjai'oen; dzalika haqiqatoe alhaqa'iqi wa 'Inasji'i alawwali wa
 'Imoebarrazi 'ala soerati 'lmachloeqati; wa 'lchaliqoe minhoe min babi
 alsjakli wa minhoe min babi alhaqiqati wa minhoe min babi alismi wa
 'lwasfi wa minhoe min babi 'lchala'iqi, Moehammadin salla 'llahoe
 'alaihi wa sallama wa 'ala alihi wa sjarrafahoe wa karramahoe.

1) Emas B 2) Panggalanangka B 3) B, Kagaloewan A 4) Pangkalanangka B,
 5) B, *ontb. in A* 6) Emas B 7) Rapraba B 8) B, Kagaloewan A 9) d.
 Angawanti B 10) Oerawan B 11) *Het hierna volgende Arab. stukje komt tevens
 in den Maleischen tekst voor.* 12) Onzeker.

Amma ba'doe, adapoen tertinggal kebelakang daripada itoe, maka ditjeriterakan tatkala maulana Baghddad ia menghadap ¹⁾ pada soesoehoenan Goenoeng Djati, kata orang Djawa, dan nama ²⁾ jang diberi oléh ajahanda ²⁾ boendanja itoe said Moehammad Noeroellah ³⁾, radhiya 'llahoe 'anhoe, | wa nafa'ana bihi. Setelah itoe maka kata maulana Baghddad: „Ja sayyidi, tjeriterakanlah pada hamba tatkala toean pergi dari tempat toean, dan apa barang jang toean telah bertemoe ⁴⁾ didjalan itoe, dan dari tadjali oléh Allahoe soebhanahoe wa ta'ala, dan berapa moehaqqiq [dan] jang soedah toean pertemoekan, maka hamba ini hendak menengar tjeritera toean.” Maka kata soesoehoenan Goenoeng Djati: „Ja maulana 'Abdoerrahman Baghddad, hamba tjeriterakan djoega pada toean ⁵⁾, tetapi djanganlah kiranja toean beri tahoe kepada orang lain daripada ⁶⁾ zoerriat toean dan zoerriat hamba sekalian.” Maka kata maulana Baghddad: „Ja toean, masakah hamba berani menjerang barang apa jang ⁷⁾ toean tegahkan ⁸⁾?” Maka kata soesoehoenan ⁹⁾: „Ja toean, adapoen asal ²⁾ hamba ini, hendak | disoeroehnja oléh sanak ²⁾ hamba menggantikan kepada ajah ¹⁰⁾ hamba, dari karena ajah ¹⁰⁾ hamba itoe ¹¹⁾ soedah wapat, dan tatkala itoe hamba baharoe 'oemoer lima belas tahoen empat boelan koerang doea hari, demikianlah 'oemoer hamba. Maka pada ketika itoe hati hambapoen terlaloe sakit ¹²⁾ sekali, soekar pada memikirkan ¹³⁾ hal jang demikian, dari sangat hamba tiada bermaksoed. Setelah sampai pada ketika malam maka hamba masoeklah beradoe ¹⁴⁾, seketika dalam hamba beradoe itoe maka hamba bermimpi bertemoe ¹⁵⁾ kepada nabi Moehammad, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama ¹⁶⁾, dan seketika ¹⁷⁾ itoe maka laloelah hamba ¹⁷⁾ dipanggilnja oléh ¹⁸⁾ nabi Moehammad, dan begitoe djoega ¹⁸⁾ hambapoen segeralah datang mendapatkan kepada nabi, serta hamba soedjoed ²²⁾ pada kakinja itoe, maka kata hamba: „Siapakah „toeanhamba ¹⁹⁾ ini?”. Maka ²⁰⁾ katanja: „Akoelah jang ²¹⁾ bernama „nabi Moehammad, dan adalah kamoe sekarang | ini daripada zoerriat akoe.” Dan begitoe djoega hamba soedjoed pada kaki nabi, serta

1) mengadap *hss.* 2) nama-boendanja *luitd in B*; daripada nama pemberi ia 3) Noeroellahoeddin *B* 4) pertemoekan *B* 5) tj. oléh t. *B* 6) l. tjeritera hamba ini lain d. *B* 7) m. pada apa barang j. *B* 8) tegah *B* 9) *B*, k. maulana s. *A* 10) ia *B* 11) ia *B* 12) *B*, *ontb. in A* 13) *B*, memikirkan *A* 14) berad-p² *B* 15) b. akan b. *B* 16) *B*, *in A is deze formule afgekort tot s-a-m* 17) seketika-dipanggilnja *alleen in B* 18) oléh-hambapoen *B*, hamba dan *A* 19) *B*, toean *A* 20) *B*, dan *A* 21) *B*, *niet in A* 22) bersoedjoed *B*

Amma ba'doe ¹⁾ anapon karingboeri saking ikoe, poenika tjinaritakaken tetkala maulana Baghdad, ja'ni pangéran Pandjoenan amadep dateng soesoehoenan ing goenoeng Djati, ijaikoe araning oedjaré wong Djawa, anapon kang djoedjoeloek saking kang iboe lan kang rama sajid Moehammad Noeroeddin, radhiya 'llahoe 'anhoema
 66 wa nafa'ana bihi, maka matoer maulana Baghdad | : „Ja sayyidi toewan, tjaritani hamba tetkala toewan késah saking dalem toewan, lan barang kang toewan panggih saking tadjalining Allahoe ta'ala, lan pinten moehaqqiq lan saléh kang toewan panggih hamba adjeng amiharsa.” Maka angandika soesoehoenan Goenoeng Djati: „Ja maulana 'Abdoerrahman Baghdadi, inggih hamba tjaritakaken, tatapi adja toewan wartakaken maring kang lijan saking toewan, anging toewan wartakaken ing saka'ahé dzoerrijat toewan lan dzoerrijat hamba.” Maka matoer maulana Baghdadi: „Boten ³⁾ hamba wani barang kang toewan tjegah.” Maka angandika soesoehoenan: „Ja toewan maulana, asal ²⁾ hamba arep kinon déning sanak ²⁾ hamba anggenti rama, karana rama wapat, hamba lagi 'oemoer lima welas taoen lan patang woelan, lagi kari ing dalem rong dina. Maka hamba soesah ing dalem hal ikoe saking tan ajoen hamba. Maka ing wengi ⁵⁾ atoeroe hamba, angimpi hamba aningali nabi Moehammad, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, maka hamba ⁶⁾ ingoewoeh kalawan aran ⁷⁾ hamba, maka teka hamba, maka angandika nabi: „Isoen Moehammad, nabi „saking loeloehoer ira, lan ana sira saking dzoerrijat isoen”. Maka hamba asoeng salam sarta hamba angoendoengi ingkang dalamakan sampéjané, sarta

¹⁾ Tot hier tevens in den Maleischen tekst. ³⁾ ora B ⁵⁾ i. dalem w. B ⁶⁾ m. analah h. B ⁷⁾ B, onfb. in A

- hamba menangis. Soedah itoe maka kata nabi pada hamba: „Dan dji-
 „kalau doenia itoe dipermoeliakan oléh Allah, nistjaja setimbang de-
 „ngan zarrah maka tiadalah dikaroeniakan kepada si kapir, melainkan
 „sebagainja sekarang kamoe pergilah tawaf dibaitoe 'llahi ¹⁾ dan di-
 „'Arafat, dan di-Medinah hadji kepadakoe, dan lagi perhambakanlah
 „diri kamoe kepada segala orang moehaqqiq dan saléh ²⁾.” Setelah
 soedah berkata-kata itoe ³⁾ maka nabi itoe poen gaiblah, dan hamba-
 poen bangoen, dan hamba pergi ⁴⁾ menghadap ⁵⁾ pada boenda hamba,
 serta hamba katakan sebagaimana hamba poenja mimpi kepada boenda
 hamba ⁶⁾, maka boenda hambapoen mengoetjap: „Sjoekoer alhamdoe li
 141 „'llahi rabbi 'Talamina.” Serta hamba dipeloek | dan ditjioemnja oléh
 boenda hamba, dan hambapoen mentjioem pada kaki boenda hamba,
 serta hamba bermohon pada boenda hamba, dan boenda hambapoen
 berpesan kepada hamba ⁷⁾, katanja: „Ja anakkoer toean, adapoen pesan
 „akoe pada anakkoer, perinja engkau hendak meninggal akan negeri,
 „hendak mentjari kebadjikan, dan lagi djika anakkoer sampai pada
 „negeri orang, maka ⁸⁾ hendaklah anakkoer akan memelihara serta
 „mendjagakan pada barang soeatoe hal jang kiranja sampai kepada
 „anakkoer; jaitoelah hendak dengan tafsir ¹³⁾ anakkoer djoer, jang
 „sekiranja boléh menjempoernakan atas séhat dan kesentosaan dalam
 „diri kita adanja. Pertama-tama hendaklah anakkoer mendjaoehi akan
 142 „perboeatan orang pada ajat, dan sebab diperdoestakan | dia; kedoea
 „hendaklah anakkoer peladjarkan pada 'ilmoe jang sekiranja boléh me-
 „njoekoepi atasnja pada barang jang bermaksoed padanja; dan ketiga
 „hendaklah anakkoer berdiam diri didalam tempat jang soenji; dan
 „keempat maka djanganlah anakkoer meloepakan menjeboet ⁹⁾ kali-
 „mat ¹⁰⁾ la ilaha illa 'llahoe pada tiap² masa; dan ¹¹⁾ kelima hendaklah
 „anakkoer mengetahoei pada sebenar-benarnja Toehan, jang mendja-
 „dikan 'alam semesta sekalian ini adanja, dalam anakkoer berdoedoek
 „dan berdjalan dan barang sebagainja; dan keenam maka hendaklah
 „anakkoer melakoekan dan bertanjakan ¹²⁾ pada goeroe, atau kepada
 „orang² jang toea² jang patoet pada mengadjarkan; ketoedjoeh maka
 „hendaklah anakkoer bermoeafakat pada barang soeatoe perboeatan

1) dika'baitoe 'llahi B 2) d. kepada orang jang s. B 3) pada hamba B 4) d. h. p. B, laloe A 5) mengadap hss. 6) k. h. B, padanja A 7) k. h. B, padanja A 8) o. maka negeri orang m. B 9) m. daripada m. B 10) B, k-lim A 11) m. d. *alleen* in B 12) B, bernjatakan A 13) taqsir hss.

hamba anangis, maka angandika nabi, sälla 'llahoe 'alaihi wa sallama: „Lamoen tah doenija ikoe dènmoelyakaken déning Allahoe „ta'ala, jakti satimbang saking dzarrat²⁾ pon ora lah winènèh- „aken³⁾ ing si kapid. Loengaa sira lan angoendjoengana sira „ing ka'batoe 'llahi lan ing 'Arpat⁴⁾, kalawan hadji [lan] ing 67 „Madinatoe 'lmoenawarat⁵⁾ ing isoen, | lan ngawoelaa sira „ing sakèhé wong kang moehaqqiq, lan ing wong saléh.” Maka ghaib ija, noenten hamba tangi, maka matoer hamba ing iboe, lan amit hamba, maka angandika iboe hamba: „Sjoekoer⁶⁾ alhamdoe li „'llahi rabbi 'Talamina.” Maka hamba ginanda déning iboe, lan hamba angganda kang sampéjan iboe, lan awewekas iboe dateng hamba: „Héh goesti, wewekas isoen maring pakanira⁷⁾, arep metoe saking „enggon kang roepék maring kang djembar, lamoen dènraksaa ija „sakèhé prakara ikoe kang kaseboet ing ija, lan arep amimiti kalawan „anesel panggawéné ing atasé kang dihin, ing dalem sakèhé doenijané „saking laliné lan tapsiré kang dèntalangsakaken⁸⁾; lan arep me- „tokaken saking sakèhé pangajaté⁹⁾; lan arep abibinaoe saking „ilmoe sakira-kira kang akarep maringi; lan anetepi meneng; lan „anetepi aneboet ing Allahoe ta'ala ing dalem sakèhé nalika; lan „arep angawikani sabenering Allahoe ta'ala ing dalem adegé lan „loenggoehé lan sakèhing tingkahé; lan arep ora anglampahi anging „kalawan atatarèn; lan arep¹²⁾ ing ja goeroe lan wong sanak kang „amitoetoeri; lan arep moepakat atiné¹³⁾

2) darrat A, dzarat B 3) wènèhaken B 4) 'Arpah B 5) l. maring Madinah i. B
6) B, h. lan ngoetjap sj. A 7) andika B 8) dènnal. A, dènpanal. B 9) pangajané
hss. 12) arepana B 13) hatiné hss.

- „atau pekerdjaan; dan kedelapan ¹⁾ hendaklah anakoe <tiada>
 143 „berberat kepada doenia, melainkan | melakoekan atas kebenarannya
 „adanya; sjahdan lagi maka hendaklah anakoe pertama-tama meme-
 „liharakan diri daripada pekerdjaan jang tiada patoet, dan kedoea
 „memeliharakan daripada lisan, daripada perkataan jang boekan patoet;
 „karena jang membinasakan moerid itoe bagai²⁾ pekertinja jang didja-
 „lankan atasnja dari hal melawaskan pada hawanafsoenja, dan ada
 „jang kasih pada hawanafsoenja, dan ada jang kasih kepada sjahwatnja,
 „dan ada jang tiada kasih pada barang soeatoe, maka bahwa sanja jang
 „melakoekan pada pekerti jang demikian itoe, dari karena lainnja ²⁾
 „djoea jang hampir kepadanya; dan apakala membanjakkakan akan
 „berkata-kata itoe, maka bahwa sanja tiada berlakoe pada kehendak ³⁾
 „Allah, karena ia melenjapkan pada kodrat iradat Allahoe ta'ala,
 144 „dan lagi ⁴⁾ | dari hal pekerdjaan ma'siat, karena bahwa sanja ma'siat
 „daripada lisan itoe terlebih banjak daripada segala ma'siat; dan lagi
 „maka hendaklah melakoekan pada boedi⁵⁾ bahasa jang baik; dan
 „djanganlah kiramoe berkata djika tiada dengan koeasannya; dan dja-
 „ngan kamoe bersantap nasi ⁶⁾ djika beloem merasakan lapar, dan
 „djangan beradoe ⁷⁾ djika beloem mengantoe, dan djangan bermi-
 „noem air ⁸⁾ djika tiada¹⁶⁾ dehaga; dan sebagai lagi djanganlah kiramoe
 „membesarkan pada bersenda-goerau ⁹⁾ dan berbanjak bitjara kepada
 „perempoean, karena bahwa sanja pekerti jang demikian itoe mem-
 „bangoenkan kepada sjahwat, maka hendaklah memedjamkan pada
 „pemandangan kamoe dari hal memandang jang demikian; dan dja-
 „ngan kamoe akan¹⁷⁾ menilik pada roemah orang Islam, maka¹⁰⁾
 145 „bahwa sanja | jaïtoelah sebenar-benar moenafik; dan djangan-
 „lah kamoe loepa dan lalai daripada abdas¹¹⁾ pada tiap²⁾
 „masa didalam bermakan¹²⁾ dan minoem, berdjalan, atau ber-
 „doedoek¹³⁾, atau tidoer, atau bangoen; dan lagi djangan kamoe
 „sama berdoedoek kepada orang jang meloepakan dirinja, tetapi
 „lain poela pada orang jang madharrat, artinja diatas orang
 „jang menangoeng 'azab; dan djanganlah kamoe hampir pada
 „hal membitjarakan¹⁴⁾ doenia, karena jang dikata doenia itoe bisa
 „daripada iman, bagai perkataan: „Djika akoe kerdjakan pada peker-
 „djaan jang demikian, nistjaja demikianlah kedjadiannya; dan apa-
 „kala tiada akoe perboeatkan pada pekerdjaan jang demikian, maka

1) kedoealapan B 2) Lees lalainja 3) dikehendaki B 4) sebagai B 5) A, corrupt
 B 6) B, niet in A 7) beradoean B 8) B, niet in A 9) bersenda-senda dan goerau²⁾
 B 10) menegah padamoe B 11) ab-d didalam B 12) d. b. B, dalam makan A
 13) B, doedoek A 14) h. orang jang m. B 16) beloem datang B 17) Niet in B

„lan oedjaré ija; lan ora angabotaken doenija ing atiné, lan arep dèn-
 „lampahi bener ing dalem sakèhé tingkahé ija; lan arep angraksa 1)
 „wetengé lan lisané; maka satoehoené 2) moerid ikoe tetkala ana ala
 „napsoené ija, maka ana lah ija asih ing sjahwaté, maka satoehoené
 „ija asih ing kang dènkarepaken. lan éling angélingaken ija
 „karepé 3), ikoe laliné sisjané 4); lan tetkala ana ija akèh 2) rarasana.
 68 „maka satoehoené ora loemakoe atiné ija ing dalem angliwati ing
 „Allahoe ta'ala, lan anginté ing Ija, maka satoehoené ma'siat ing lisan
 „ikoe lewih akèh saking sakèhé ma'siat; lan arep 5) dènlampahana
 „ija tatakrama, lan ora rarasana anging ora 6) kawasa ora saking ija;
 „lan <ora> amangan 7) sahingga lamoen 8) angelih, lan ora anginoem
 „sahingga lamoen 9) dahaga 10), lan ora toeroe sahingga lamoen 11)
 „kalah ing atasé déning toeroe 12); lan arep ora rarasana sarta wong
 „wadon, karana satoehoené ing djeroné ikoe enggoning sjahwat; lan
 „arep dèneremena paningalé, anging antarané ing arepé; lan ora ani-
 „ngali ing dalem omahing wong Islam, maka jaikoe moenapik; lan
 „adja 13) lali saking abdas ing dalem sakèhing nalika, lan ora lali
 „saking ija tetkala 14) amangan lan tetkala atoeroe; lan dohana 15)
 „dènira sapaloenggoehan ing sakèhing wong kang lali, anging saking
 „madharrat kang ora kawasa ora saking ija; lan dohana dènira anglam-
 „pahaken rarasana ing doenija, karana satoehoené rarasana doenija ikoe
 „oepas ing iman; lan arep ora angoetjap: „Lamoen soen gawé mangko-
 „ „no, jakti 16) ana mangkéné,” atawa angoetjap: Lamoen ora soen
 „ „gawé mangkono,

1) B, angraksja A 2) B, *niet in A* 3) kaharepé *hss.* 4) siasiané A, sjisané B
 5) B, *niet in A* 6) a. ingkang o. B 7) l. a. A, l. arep a. B 8) B, *niet in A*
 9) *Niet in B* 10) dahga *hss.* 11) B, *niet in A* 12) atoeroe B 13) arep ora B
 14) B, l. ing sakèhé t. A 15) *Steds* dohana B 16) jakin B

- „tiadalah djadi jang demikian itoe adanja.” Maka jaïtoe perkataan orang jang moenafik; dan sebaik-baiknya kamoë menetapkan pada
- 146 „pekerdjaan | dan perkataan hanja Allah, soebhanahoe wa ta'ala, „djoea semata² jang mempoenjaï kehendak pada melakoekan atas „hambanja sekalian, tempat kenimatan dan tempat kesoeakaran tiada „pada tempat jang lain lagi jang akan menjerahkan diri; dan djangan- „lah kiranja engkau hendak menperoet pada orang jang qodriyah ¹) „atau orang rafidhi, demikian pada ²) orang ³) jang bid'at; dan lagi „djanganlah kiranja engkau ⁴) gemar pada perboeatan menginaï „kepada agama seorang, karena pekerti jang demikian ia boekan ⁴) „perboeatan moerid jang berkehendak pada kelakoean hal soeloek „itoe; dan hendaklah kamoë djangan menerima pada barang soeatoe „jang akan memberi waswas, baik jang datang daripada lainnja ¹⁷), „jang beloem diketahoeinja orang jang lain; dan djanganlah kamoë ber- „hampir ⁵) kepada perkerdjaan kibir ⁶), karena bahwa sanja peker- „djaan kibir itoe tiada dipertemoekan pada seorang, tetapi hanja
- 147 „dengan | kerelaan djoea pada ⁷) sekalian itoe; demikian pada peker- „djaan 'oedjoeb, dan arti 'oedjoeb itoe, hendak bersoekatjita pada „dirinja sendiri djoea, dan pada kehendaknja itoe tiada menerima pada „pengadjaran ⁸) seorang; dan djanganlah kiramoe hendak berdengki „pada seorang jang telah dikaroeniaï noegerah atasnja oléh Allah; „sahdan daripada itoe maka hendaklah kamoë sjoehoedkanlah hatimoe „kepada Toehan jang mendjadikan; dan tetapkanlah hatimoe atas „jang kebenaran, soepaja diberinja kesentosaan daripada penjakit.
- „Dan sebagai maka adalah jang bernama moerid itoe hendak ⁹) „menetapkan pada jang empat perkara; pertama maka hendaklah moerid „itoe ⁹) ada mempoenjaï kandaraan ¹⁰) jang tangkas, kedoea hendak „ada mempoenjaï peroemahan ¹¹) jang loeas, dan ketiga maka hendak- „lah ada mempoenjaï pada ¹²) pakaian jang baik, dan keempat maka
- 148 „hendaklah ada mempoenjaï ¹²) soeatoe kandil jang terang. | Ada- „poen arti kandaraan ¹⁶) jang tangkas itoe, boedi bitjara jang sempoe- „na; dan pakaian jang baik, jaïtoelah sopan dan maloe; adapoen jang „dikata peroemahan jang loeas itoe, jaïtoe pikiran jang ¹³) pandjang, „dan daripada ¹⁴) jang dikata kandil jang terang, jaïtoelah 'ilmoe „jang sah ¹⁵).

1) B, p-d-r-i-h A 2) B, d. jang p. A 3) B, ontbr. in A 4) engkau-perboeatan moerid *alleen in B* 5) dj. oléhmoë hampir k. B 6) takbir B 7) padanja B 8) pengadjar B 9) hendak-ada *alleen in B* 10) kantaran B, gantaran A 11) B, m. gantaran dan p. A 12) pada-soeatoe *alleen in B* 13) B, *niet in A* 14) B, *niet in A* 15) sahi B 16) kantaran B, gantaran A 17) *Lacune*

„,ora ¹⁾ ana ²⁾ mangkéné.” Maka satoehoené mangkono ikoe rarasan
 „wong ³⁾ moenapik. Tetepana ⁴⁾ lah angoetjap barang kang dèn-
 „karsakaken déning Allah, ana ija, lan sing sapa ora dènkarepaken
 „ora ana ija, lan kang woes dèntakdiraken lagi ana; lan amoehoeng
 69 „isoen kabèh ing Allah kang esa ija; lan | ni'mat enggoning asrah
 „diri; lan arep ora anoet ija wong qodriyyah lan ora wong rafidhi ⁵⁾,
 „lan ora wong ahloe 'lbida'at; lan dohana dènira anginté agama sarta
 „wong sawidji, maka satoehoené ikoe doedoe saking panggawéning
 „wong moerid kang anadya dadalan soeloek; lan arep ora narima ing
 „awaké sawidji pon saking waswasé, satoehoené betjik saking lijané
 „mangkono ikoe, lan satoehoené weroeh kang doeroeng dènkaweroehi
 „déning lijané; lan dohana dènira kibir, lan 'alamating kibir ikoe,
 „satoehoené orana dèntemoe ing wong sawidji pon, anging dèn-
 „danganaken saking wong ikoe kabèh; lan dohana dènira 'oedjoeb,
 „oetawi ⁶⁾ 'alamating 'oedjoeb ikoe arep soeka ija kalawan dèwèké
 „lan boediné, lan ora narima pitoetoeré ⁸⁾ ija; lan dohana dènira
 „dengki, lan 'alamating dengki ikoe satoehoené dengki ing manoesa ⁹⁾
 „kabèh atas kang dèntekakaken ing wong ikoe kabèh, déning Alla-
 „hoe ta'ala saking noergahané; lan arep katoengkoel atiné saking
 „Pangéran, maka aloenggoeha ija saking kangèlan; lan arep aloeng-
 „goeh ing dalem paloenggoehan kang bener ing sanding ratoe kang
 „kawasa, sahingga dèndanganaken ing atasé sakèhé larané.

„Lan akarep sakèhé moerid ikoe maring patang prakara; sawidji
 „arep adoewé tetoenggangan kang kesit, lan dodot kang betjik, lan
 „omah kang djembar, lan damar kang padang; maka anapon toetoeng-
 70 „gangan kang kesit jaikoe 'akal, | lan anapon omah kang djembar ikoe
 „maka jaikoe hati, lan anapon dodot kang betjik maka jaikoe ¹⁰⁾
 „wirang, lan anapon damar kang padang jaikoe 'ilmoe.

1) s. gawéa mangkénéa o. B 2) na B 3) s. rarasaning w. B 4) tetepa B 5) w.
 kang rafidhit A, w. rafidhit B 6) lan B 8) pitoetoer saking wong sawidji pon
 tetkala dènpitoetoeri B 9) manoesija B 10) m. j. B, ikoe A

„Dan inilah ¹⁾ pesankoe pada kamoe, hai anakkoe baik²⁾lah kamoe „memegang pada djandji, dan tegoehtanlah oléhmoe baik²⁾; dan „djanganlah kiramoe melaloei kepada sjara', maka bahwa sanja tiada „boléh sekali²⁾, djika engkau hendak meninggalkan ¹⁴⁾, djikalau beloem „engkau mendapat dari permoelaan adanja.”

Arakian ²⁾ setelah habislah boenda hamba berpesan kepada hamba, maka laloe hamba diberinja dirham seriboe dinar akan bekal hamba berdjalan, serta hamba ditjioemnja oléh boenda fiamba.

- 149 Dan seketika itoe djoea maka laloe hamba berdjalan dengan seorang diri hamba, pergi di-Mekah ³⁾. Maka antara berapa hari ⁴⁾ lamanja hamba didjalan maka laloe hamba bertemoe pada sepeloeh orang pembégal ⁵⁾ bangsa Jahoedi, dan seketika itoe maka iapoen bertanja kepada hamba, demikianlah katanja: „Hai orang moeda, darimanakah „kamoe ini, dan hendak kemana engkau, dan apa jang ⁶⁾ engkau ba- „wa?” Maka djawab hamba: „Adapoen hamba ini, hendak pergi di- „Mekah, dan tiada apa hamba ⁷⁾ bawa melainkan bekal hamba djoea „jang ada seriboe ⁸⁾ dinar.” Maka kata Jahoedi kepada hamba: „Hai „orang moeda, djika demikian katamoe, marilah hartamoe berikan „kepada akoe.” Dan begitoe djoea maka laloelah hamba serahkan se-
 150 kalian bekal hamba | kepada Jahoedi itoe, maka kata Jahoedi kepada hamba: „Hai orang moeda, apakah karenanja maka hartamoe seka- „liannja kamoe serahkan kepada akoe?” Maka kata hamba: „Karena „tiada 'adat orang Islam itoe berdoesta atau berbachil, hanja melainkan „dengan berdjoem'at djoea dari hal segala ni'matoe 'llahi, dan djikalau „orang Islam itoe melakoekan ⁹⁾ pada kelakoean doesta atau bachil, „maka betapakah perinja kepada Allah, dan kepada malaikat, de- „mikian kepada segala pesoeroehnja?” Maka kata Jahoedi itoe ¹⁰⁾: „Djika demikian kata toanhamba kepada hamba, hamba toeroetlah „kepada agama toean.” Dan ketika itoe maka hamba soeroeh mengoe-
 151 tjab doea kalimat sjahadat, jang tiada lain Toehan hanja Allah djoea, dan ¹¹⁾ nabi Moehammad | itoe pesoeroehnja; serta hamba bagi ¹³⁾ harta hamba jang lima ratoes dinar, tinggal jang lima ratoes djoea kepada hamba. Soedah itoe maka laloe hamba berdjalan serta dengan Jahoedi jang sepeloeh orang itoe, ia ¹²⁾ bersama-sama pada hamba pergi di-Mekah itoe. Setelah sampai hamba di-Mekah maka laloe

1) D. i. A. jaïtoelah B 2) Sebermoela B 3) Damakah B 4) *Ontb. in* B 5) pemi-koel B 6) B, *niet in* A 7) a. jang h. B 8) B, a. dinar s. A 9) B, i. ia m. A 10) B, J. itoe itoe A 11) dj. d. B, adan A 12) B, *niet in* A 13) bahagi B 14) *Klinkers niet aangegeven, vgl. echter p. 123 en p. 54 en 58 S. B. r.*²

„Lan wewekas isoen, njawa, kalawan angraksa djangdji, lan angasihi djangdji kalawan ija; lan aloenggoeha sarta kang bener maring kang sabeneré. Hèh anak isoen, adja sira angliwati sjara', maka satoehoené ora pisan² sira olih pang, salagi doeroeng angambil wit.”

Maka iboe hamba ikoe awèh sangoe ing manira kalawan sèwoe dinar, lan tasbèh sawidji, sarta hamba ginanda, sarwi iboe angandika: „Anak, poma dèn éling rasoeloe 'llahi, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, ikoe sidik, lan amanat, lan tabligh poma njawa.”

Maka hamba amit, sarta hamba angatoeri salam, maka loemakoe hamba, lan orana sarta hamba rowang wong sawidji pon²), lan ana sangoe hamba, hamba dèkèn ing dalem koelambi hamba saking dinar sèwoe. Maka pirang² dina hamba loemakoe maring Mekah⁴), maka ana ing dadalan saking kapid kang ambégal ing hamba, ingkang katingalan déning manira, ana wong sapoeloh saking wong Jahoedi, maka atakon ing hamba, oedjaré: „Endi sangoe nira, soen embil, lamoen sira ora awèh, soen patèni sira!” Maka saer hamba: „Iki hamba toedoeh-aken ing kèlèk hamba.” Maka dènkepoeng hamba, maka hamba wetokaken saking koelambi hamba⁵), maka hamba asrahaken ing ija, 71 maka rarasan ija ing hamba⁶): „Apa | karanané⁷) sira angakoe lan sira awèhaken ing isoen?” Djawab hamba: „Ora ana ing wong Islam ikoe linjok, lan ora ana koemed, anging kalawan bardjama'ah oega saking ni'mating Allahoe ta'ala, jèn isoen linjok, kaja apa Allahoe ta'ala lan mala'ikaté lan oetoesané?” Maka angoetjap ing hamba: „Ja toewan, hamba meleboe ing agama Islam.” Maka angoetjap wong sapoeloh ikoe kalimatoe 'ssjahadati lan ijaikoe, asjhadoe anna la ilaha illa 'llahoe wa asjhadoe anna Moehammadan rasoeloe 'llahi salla 'llahoe 'alaihi wa sallama; maka hamba wèhi wong sapoeloh ikoe limang atoes saking sangoe hamba, maka ana ing hamba kalawan sangoe limang atoes malih. Maka loenga hamba, lan wong ikoe pon miloe ing hamba kalawan nijat⁸) hadji. Maka hamba teka ing Mekah⁹), maka

2) B, *niet in A* 4) B, Makah A 5) B, *niet in A* 6) i, h. B, *ontb. in A* 7) keranané hss. 8) anijat B 9) Makah B

hamba sembahjang dimesdjidoe 'lharam, dan serta hamba mentjioem ka'batoe 'llahi dan tawaf serta mentjioem pada hadjaroe 'laswad, karena pada waktoe itoe hamba akan menanti waktoenja hadji, maka laloe hamba bergoeroe kepada hadrat...

Zie voor het volgende tot p. 154 den Jav. tekst, regel 4.

salat hamba ing masjdioe ¹⁾ 'lharam, lan angamboeng hamba ka'batoe 'llahi, lan tawaf hamba lan angamboeng ²⁾ hadjaroe 'lsawad, maka hamba anganti waktoening hadji, maka hamba agoeroe dateng hadhrat ³⁾ alimam Nadjmoeddin alkabiri, radhiya 'llahoe 'anhoe.

Maka ana lah silsilahé ⁴⁾ ikoe sakiing ⁵⁾ sjééh Isma'il alQoesjairi, radhiya 'llahoe 'anhoe ⁶⁾; wa ila hadhrat sjééh Moehammad ibn Malik alMataliki ⁷⁾, radhiya 'llahoe 'anhoe, wa ila hadhrat sjééh Aboel

M. 152 'Abbas | ibn Idris, radhiya 'llahoe 'anhoe, wa ila hadhrat sjééh Aboel-
72 kasim ibn Ramadhan, radhiya 'llahoe 'anhoe, wa ila hadhrat | sjééh Aboe 'Abdallah ibn Oethman, qaddasa 'llahoe sirrahoe ⁸⁾, wa ila hadhrat sjééh Aboelya'qoeb anNahari Hoeboedi ⁹⁾, radhiya 'llahoe 'anhoe, wa ila hadhrat sjééh Aboe Ya'qoeb alSoesi, qaddasa 'llahoe sirrahoe, wa ila hadhrat 'Abdoelwahid ibn Zaid, qaddasa 'llahoe sirrahoe ¹⁰⁾, wa ila hadhrat Kamil ibn Zaid, radhiya 'llahoe 'anhoe, wa ila hadhrat amir almoe'minina sayyidina ¹¹⁾ 'Ali alMoertadha <salla> 'llahoe ta'ala <alaih>, wa ila hadhrat sayyidina wa habibina wa ¹²⁾ nabiiyyina Moehammad, salla 'llahoe ta'ala 'alaih wa sallama, la ilaha illa 'llahoe, wa sayyidoena ¹³⁾ Moehammadoen rasoeloe 'llahi, salla 'llahoe 'alaih wa sallama. Lan ¹⁴⁾ réntjang hamba sapagoeron ¹⁴⁾

M 153 Djamaloeddin Moehammad alChalwati, lan chawadjah 'Azazani ¹⁵⁾ 'Ali Ramqatani, lan sjééh 'Abdoellah, lan sjééh Nazamoeddin alChawari, lan sjééh Moedjdiddin ¹⁶⁾ alBaghdadi, lan sjééh Ahmad alDjasa-panini ¹⁷⁾ alRawabari, lan sjééh Mahmoed ibn Joesoef alRasjid Oedahli, lan sjééh ¹⁸⁾ Hamidoeddin Mahmoed alSamarqandi ¹⁹⁾, lan sjééh Moebarak, lan sjééh ²⁰⁾ Aboeddin adDimisjqi, lan sjééh Ala'iddaulati Ismitabi, lan Mir Sjahoe Radjoe, lan sajid Sadaroe 'ddin Moehammad ibn Ahmad alBoechari, lan Mahmoed alMazdaqani ²¹⁾, lan sjééh Sjaranoek, lan sajid ²²⁾ sjééh ²³⁾ Mahmoed ibn Djaloeddin alBoechari, lan qadhi Zakarriya alAntari ²⁴⁾; lan Aboe Ishak alChatani, lan sjééh 'Abdoelwahab | asjSja'rawi ²⁵⁾, lan sjah 'Ali alchatib, lan Badroeddin Sa'idi, qadhi Boerhan, lan sjah 'Ali alBidawadoe, lan sjééh Abdoelkarim ibn Sja'ban ²⁶⁾, lan Fadhloellah ibn ²⁷⁾ Moehammad Sadar ²⁸⁾,

1) masjdidi 2) angamboeng ing B ³⁾ Van hier af tevens in den Maleischen tekst.

4) salsilané A, salsilahé B ⁵⁾ Na 'anhoe luidt Mal. maka adalah silsilanja dari sj. etc. ⁶⁾ r. l. 'a. alleen in den Mal. tekst ⁷⁾ Matakidi Mal. ⁸⁾ serta Mal. B ⁹⁾ Djoedi Mal. ¹⁰⁾ serta Mal. B ¹¹⁾ Ontbr. Mal. ¹²⁾ s. w. h. w. ontb. in Mal. ¹³⁾ Ontb. in Mal. ¹⁴⁾ Lan-Djamaloeddin luidt in Mal. Adapoen kaoem hamba sepegoeroean itoe ja'toe sjééh ¹⁵⁾ 'Anzari Mal. B ¹⁶⁾ Mahmoeddin Mal. A ¹⁷⁾ Djasadpani Mal.; in het Mal. steeds dan i. p. v. Jav. lan. ¹⁸⁾ said Mal. ¹⁹⁾ Hss. voegen in: lan sjah ²⁰⁾ sjah hss. ²¹⁾ Mazdapani Jav. hss. ²²⁾ Ontb. in Mal. ²³⁾ Ontb. in Jav. ²⁴⁾ Pasari Jav. hss. ²⁵⁾ Na'rawi Mal. ²⁶⁾ Mal., Sjihabani Jav. A, Sjahab Jav. B ²⁷⁾ Ontb. in Mal. ²⁸⁾ Sadir Jav. A

Dan jaïtoelah jang serta pada hamba, dan hamba dinamakannya oléh goeroe hamba sjéç alMadzkoeroellah, dan beserta dengan chirqah, dan sebagai lagi hamba disoeroehnja bergoeroe dan pergi hadj dan hamba disoeroehnja ziarah di-Medinah. Dan hamba disoeroeh perhambakan diri kepada sjéç doea ¹⁾ poeloeh tahoen poenja lama, dan hamba berkeliling dengan sjéç hamba, maka adalah hamba diadjarkannya pada djalan Nasqsjibandiyah ²⁾, dan jaïtoe maka ada ¹⁵⁵ kalanja | masoek sahabat, atau dengan dikir, atau dengan moeraqabah. Maka hamba disoeroehnja mendjadi chadim ³⁾ kepada sjéç alimam ibn 'Ata'oellah asj Sjadzili tariqatoe 'lIskandari nasabatan rahimahoe 'llahoe ta'ala, dan kemoedian daripada itoe maka adalah kiranja hamba berchadam pada sjéç dalam doea poeloeh doea tahoen poenja lama, maka hamba diadjarkan ⁴⁾ dikir istila 'isjqiyyah Sjattariyyah, dan dikir istila Naqsjibandiyah ²⁾, dan dikir minsar, dan dikir hayirah ⁵⁾, dan lagi ⁶⁾ ia berkata sjéç itoe kepada hamba: „Adapoen jang ditjeriterakan chabar dari Aboe Bakr alSiddiq, radhiya 'llahoe 'anhoe:

Zie voor het volgende tot p. 156 den Jav. tekst.

1) sj. akan d. B 2) Naqsibandiyah hss. 3) ch-d-m A, ch-d-a-m B 4) diadjarknja B
5) *Zie aant. hir-h A* 6) sebagai maka B

73 lan sjééh Ahmad alSjabnawi Inqinasi, lan maulana 'Abdoellatif al-Djami 1).

Poenika kasarengan hamba, lan hamba ingaranan déning goeroe hamba sajid sjééh Madzkoeroellah, lan kalawan chirqah 18), lan kinon hamba agoeroe malih déning goeroe hamba, lan hamba hadji 2), lan angoendjoengi hamba ing Madinah sarta kalawan salamet. Maka ana lah hamba ngawoela ing sjééh lawasé rong poeloeh taoen, sarta kalawan mider² kalawan sjééh, lan ana hamba tinoedohaken dadalan Naqsjibandiyah 3), lan jaikoe ana kalané amoehoeng mandjing sahabat, atawa kalawan dzikir, atawa kalawan moeraqabah. Maka hamba kinon amanakawan maring sjééh alimam ibn 'Ata'oellah asSjadzili tariqatoe 'Ilskandari nasabatan rahimahoe 4) 'llahoe ta'ala, maka ana hamba angawoela ing dalem ikoe roro likoer taoen, maka winoeroek hamba dzikir istila 'isjqiyyah Sjattariyyah lan dzikir istila Naqsjibandiyah 5), lan kalawan dzikir minsjar 6), lan kalawan 7) dzikir hayirah 8), lan ngandika sjééh dateng hamba, kang angandikaken kang 9) pangandika sayyidoena 10) Aboe Bakr alSiddiq, radhiya 'llahoe 'anhoe: „Qalboe 11) 'Tarifi la yatawadjdjahoe ila 'smihi wa 'ila sifatih wa 'af'alihi, bal yatawadjdjahoe | ila woedjoe-
M. 156 „dih wa 'itlaqih.“ Maka angandika 12) sjééh Ata'oellah 13): „Qala „'llahoe ta'ala: „La 'inni ana raghiboen wa 'anta 'lmarghoeboe“; fa „djawab 14) al'abdi: „Li la 'anta raghbati 15).“ „Qala 'llahoe ta'ala: „„La 'inna anta wa 'ana la“; fa djawab al'abdi li: „Anta wa la „„ghairoeka“. Qala 'llahoe ta'ala: „Asabta anta minni bima ana
74 „„minka“; fa djawab al'abdi li: „Anta | 'asjartani bi qoedratika wa bi „„qoewwatika“. Qala 'llahoe ta'ala: „Abdi 'an ta 'addoebi alhadhriyya „„wa la tatloeboe alminan minni mimma hoewa min chasa'isi 'lidhrabi „„bainaka wa bainahoe bi hidjabi 'Ighairi wa la yanaloehoe 'abdi an „„yas'alani fima hoewa li. 'Anka 16) sa'ilan wa mas'oelan, 'abdi an „„ta'tadiya hadhratan 17).“

1) *Tot hier tevens in den Maleischen tekst.* 2) B, haddji A 3) Naqasbandiyah A. Naqsjabandih B 4) *Alleen in Mal. hss.* 5) *Hss. als boven* 6) minsar hss. 7) B. niet in A 8) *Zie de aant.* 9) B, k. denandikakaken k. A 10) sayyidina A. ontb. in B 11) *Van hier tevens in den Mal. tekst.* 12) kata Mal. 13) Ata'llahi B 14) *De hss. steeds fa 'ldjawab* 15) alraghbati hss. 16) „Dit 'anka is blijkbaar bij de Javaansche schrijvers van zijn plaats geraakt“ — Prof. Juynboll. 17) „Moet wellicht hadhrati zijn“ — Prof. Juynboll. *Tot hier tevens in den Mal. tekst.* 18) B, chirkat A

157 Dan jang lain daripada itoe | ditjeriterakan ¹⁾ oléh sjééh Ata'oellah dan dengan beberapa banjak jang diadjarkan pada hamba, serta hamba diberinja chirqah dan nama said sjééh Noeroellah.

Maka pada soeatoe malam hambapoen bermimpi bertemoe kepada rasoeloe 'llahi, serta dipegangnja kepala hamba, maka ²⁾ hambapoen bertanja kepadanya: „Siapakah toean ini?“ Maka ³⁾ kata nabi: „Ja „toean, akoe ini ³⁾ nabi Moehammad, rasoeloe 'llahi, [karena] engkau „ini anak tjoetjoekoe djoea, dan pergilah engkau dinegeri Pasé, karena „disanalah ada seorang oematkoe bernama datoe' Bahroel, dan ber- „goeroelah engkau kepadanya, soepaja bertambah-tambah kiranja „'ilmoe kamoe; dan dari Pasé engkau melintas pergi ketanah Djawa, dan ⁴⁾ disanalah ada lagi seorang oematkoe jang akan mendjadi
158 „kawanmoe menjalin | pada agama orang di-Djawa ⁴⁾ itoe kepada „agama Islam, disanalah engkau moekimkan.“ Maka setelah habislah ia berkata-kata laloe ia gaib ⁵⁾, maka hambapoen bangoenlah ¹³⁾, laloe hamba sembahjang, dan beserta hamba membawa ratib, dan membatja do'a, dan membatja ⁶⁾ wirid, dan dikir, serta dengan sjoeghoel ⁷⁾, dan barang jang diwasiatkan oléh goeroe hamba ⁸⁾ sekaliannjapoen dengan masjgoel ⁹⁾, sehingga datang waktoe soeboeh, maka adalah berhadir sjééh ibnoe 'Ata'oellah, maka berkata sjééh kepada hamba ¹⁰⁾: „Ja „sayyidi sjééh Noeroellah, apakah ada jang datang kepada toean itoe „maka toean djalankanlah, karena tiada berlakoe 'ilmoe itoe djika „tiada dengan didjalaninja, sebab barang jang terpandang oléh toean
159 „itoe ketika malam maka toean djalanilah, karena baik djoega | toean „pergi berwasiat kepada anak tjoetjoe toean, karena rasoeloe 'llahi „itoe sidik, dan amanat, dan tabligh.“ Dan seketika itoe djoea maka sjééh itoe membatja do'a, dan setelah habis ia membatja do'a, maka laloe hamba bermohon akan ¹²⁾ berdjalan.

Maka didalam hamba berdjalan maka hamba bertemoe dengan seorang pandita ditengah djalan, dan ia memberi salam pada hamba, serta bertanja kepada hamba, katanja: „Hendak kemana toean?“ Maka kata hamba: „Hendak melakoekan perintah toean.“ Maka kata pandita itoe: „Hamba sertalah dengan toean.“ Maka kata hamba: „Sjoekoer „alhamdoe li 'llahi, haya bi 'smi 'llahi.“ Laloe hamba berdjalan ber-sama-sama dengan pandita itoe; setelah sampailah hamba dipinggir

1) jang diadjar B 2) h. oléh rasoeloe 'llahi m. B 3) maka-nabi B, dan katanja akoelah A 4) dan-itoe ontbr. in B 5) *Hier voegt B het ontbrekende stukje in (zie noot 4), en herhaalt daarna het gedeelte van* kepada t.e.m. gaib. 6) B, *niet in* A 7) B, masjgoel A 8) g. kepada h. B 9) soegoel B 10) sj. kepadanya j. B 12) B, *niet in* A 13) bangoen B

Lan kang lijan saking poenika kang pitoedoeh sjééh Ata'oellah pinten², maka hamba sinoengan chirqah, sarta hamba sinoengan wasta sajid sjééh Noeroellah.

Maka ing dalem sawidji wengi hamba ngimpi apanggih kalawan rasoeloe 'llahi, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, maka tjinandak sirah hamba, maka ketjap hamba: „Sapa ¹) toewan?” Angandika rasoeloe 'llahi ²): „Isoen nabi Moehammad lan sira anak poetoe nisoen, loengaa „sira ³) ing désa Pasé, ana ingkana sawidji saking oemat isoen, arané „datoek Bahroel, lan angambil sira saking 'ilmoené, darapon ⁴) woe- „woeh ing sira; lan saking Pasé sira maringa Djawa, ingkana ana „oemat isoen ⁵), minangka rowang ing sira anjalini agama kalawan ⁶) „agama Islam, ingkana sira moekima ⁷).” Maka tetkala woes angandika maka moesna ⁸) ija, lan hamba tangi, sahingga asalat, lan amatja ratib lan ando'a ²²), lan amatja wirid lan dzikir lan soeghoel, barang kang dênwasijataken ing hamba déning goeroe hamba kabèh, kalawan masgoel ⁹) hamba sahingga soeboeh, maka ana hadhir sjééh ibnoe 'Ata'oellah, maka angandika ²³) datang hamba: „Ja sayyidi sjééh Noeroellah, apa kang teka ing toewan, toewan ¹⁰) lampahana ¹¹) ora 75 akawasa ora saking loemakoea, karana ¹²) barang kang toewan | tingali ing dalem wengi ikoe ¹³) bener; noeli loengaa toewan, lan ing ¹⁴) anak poetoe toewan ora akawasa ora saking toewan awasijata, karana ¹⁵) rasoeloe 'llahi, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, sidik, amanat, tabligh.” Maka sjééh ¹⁶) amatja do'a, samponing paragat ¹⁷) anoeli hamba amit, lan sarta salam hamba.

Maka hamba késah ¹⁸), maka noeli hamba amanggih pandita ing satengahing dadalan. Maka awèh salam pandita, sarta atatakèn ¹⁹) datang hamba, oedjaré: „Maring poendi toewan?” Djawab hamba: „Istirahat!” Maka angoetjap ²⁰) ija: „Hamba toemoet!” Hamba angoetjap ²¹): „Sjoekoer alhamdoe li 'llahi rabbi 'l'alamina, bi 'smi 'llahi 'rRahmani 'rRahimi.” Maka késah hamba datang pasisir,

1) B, pasinten A 2) *Ontb. in B* 3) B, *niet in A* 4) derepon B 5) oem. saking i. A 6) a. k. B, *ontb. in A* 7) B, amoekim A 8) ilang B 9) masghoel *hss.* 10) B, *ontb. in A* 11) lampahana B 12) kerena B 13) iki B 14) B, *ontbr. in A* 15) kerena B 16) B, *ontb. in A* 17) paraghat *hss.* 18) B, h. noeli k. A 19) B, s. awèh a. A 20) B, djawab A 21) H. a. A, djawab hamba B 22) B, do'a A 23) B, *ontb. in A*

- 160 pantai maka hamba melihat | seboeah poelau, dan begitoe djoega laloe hamba pergi pada poelau itoe. Dan setelah sampai hamba dipoelau itoe, maka hambapoen bertemoe seorang pandita pani²⁾ maka hambapoen memberi salam kepadanya, maka pandita itoe-poen bertanja³⁾ kepada hamba: „Toean ini hendak kemana⁴⁾?” Maka kata hamba: „Hamba hendak menjampaiakan maksoed hamba.” Maka kata pandita pani itoe: „Hambapoen sertalah dengan toean.” Maka kata hamba: „Alhamdoe li 'llahi, haya bi 'smi 'llahi.” Maka laloe hamba berdjalan dengan tiga orang dengan hamba, dan seketika itoe maka hambapoen sampailah diboekit Sélan; setelah⁵⁾ sampailah hamba diboekit Sélan itoe maka pandita pani itoe-poen segeralah melihat serta bertanja pada hamba, katanja: „Toean, apakah jang 161 menjala pada tempat itoe?” | Maka kata pangéran: „Ja toean, itoelah tjemeti nabiyoe 'llahi Solaiman, djangan ganggoe.” Tatkala hendak diambilnja⁶⁾ oléh pandita pani¹⁾ tjemeti itoe maka datanglah angin riboet tofan, laloe hamba ketiganja diterbangkan oléh angin; maka hambapoen djatoeh diatas boekit, dan pandita itoe djatoeh ditengah laoet, dan jang seorang itoe djatoeh dibatoe, dan hambapoen dikembalikannja oléh angin pada tempat hamba diboekit Sélan itoe. Didalam itoe maka adalah soeara mengingatkan pada hamba, katanja: „Hai, djika engkau hendak bertanja kepada rasoeloe 'llahi, maka⁷⁾ hendak djanganlah beradoe¹¹⁾ djikalau beloem mengantoe, dan djanganlah bermakan djika beloem merasa lapar, dan djangan minoem 162 djika beloem dahaga. Sebermoela djika berkata-kata | hendak dengan bermanis moeka, dan djika memandang hendak dengan pandangan jang djernih, dan djanganlah kiramoe memberi sjak pada seorang.”
- Setelah habis ia berkata-kata, maka tiada lagi ia kedengaran pada hamba, dan seketika itoe maka hambapoen laloe pergi pada tempat datoek Bahroel, dan setelah sampailah hamba maka laloe hamba soedjoed pada kaki datoek. Maka datoek Bahroelpoen berkata pada hamba⁸⁾: „Apa pekerdjaan toean datang pada hamba ini?” Maka kata hamba: „Adapoen kehendak hamba datang pada toean, kasad „hamba bergoeroe pada toean, demikianlah maksoed hamba pada „toean.” Maka kata datoek Bahroel: „Alhamdoe li 'llahi, hambalah „mengadjar pada toean, karena soedah ditentoean⁹⁾ oléh Allah 163 „pada memboekakan foe'ad toean.” | Dan seketika itoe-poen maka laloelah hamba diadjarkannja 'ilmoe jang benar¹⁰⁾, dan bay'at, dan

1) pati B 2) patni B 3) bertanjakan B 4) B, *ontb. in A* 5) B, apabila A 6) B, dia ambilnja A 7) B, *niet in A* 8) p. h. B, *niet in A* 9) dipertentoean B 10) hak B 11) beradoean B

maka hamba aningali ¹⁾ poelo, maka hamba parani. Maka kang ana ing poelo pandita pani, maka hamba awèh salam ing ija, maka ²⁾ angoetjap pandita pani: „Ing poendi toewanhamba istirahat?“ Ngoetjap ³⁾ pandita pani: „Sawawi ³⁾ hamba toemoet datang toewan.“ Hamba djawab ⁴⁾: „Sjoekoer alhamdoe li 'llahi, bi 'smi 'llahi 'rRahmani 'rRahimi.“ Noenten késah hamba tijang titiga datang ing goenoeng Sarandil, hamba ngoetjap ⁵⁾ ing pandita pani ⁶⁾: „Poenapa poenikoe „kang ⁷⁾ moeroeb?“ Oedjaré hamba ⁸⁾: „Tjametiné nabiyyoe 'llahi „Solaiman 'alaihi 'ssalamoe. Adja toewan salah gawé.“ Maka ajoen dènembil déning pandita ⁹⁾ pani ¹⁰⁾, maka datang angin lésoes; maka hamba tiba ing goenoeng, pandita pani tiba ing sagara, kang sawidji tiba ing watoe, maka hamba winangsoelaken malih ing goenoeng Soerandil ¹¹⁾. Maka ana soewara aketjap ¹²⁾: „Lamoen sira arep njata ing „nabi Moehammad, adja toeroe lamoen ora arip, adja mangan lamoen
76 „ora angelih, lan | angoetjap ¹³⁾ kang aris, lan aningalana kang „alindri ¹⁴⁾, lan angénakana ¹⁵⁾ ing atining wong“.

Maka soewara itjal, hamba késah datang datoek Bahroel, anoeli hamba asoeng salam sarta ngoendjoengi. Datoek Bahroel angling ¹⁶⁾: „Poenapa sadya toewan maring hamba?“ Atoer hamba: „Ajoen ¹⁷⁾ „agoeroe datang toewan.“ Angandika datoek Bahroel: „Sampoem „pinasti ¹⁸⁾ déning Allahoe ta'ala, hamba kang amboekakaken ing „daða toewan.“ Maka ¹⁹⁾ winedjang 'ilmoe hak kang sabeneré, lan hamba bay'at, lan

1) B, atingali A 2) B, *niet in A* 3) ngoetjap-hamba *alleen in A* 4) h. dj. *ontb. in B* 5) *Lees tinakèn?, zie aant.* 6) B, nini A 7) p. k. *ontb. in B* 8) B, pandita pani A 9) *Ontb. in B* 10) B, pini A 11) Sarandil B 12) *Aldus?, M. anahawatip hss.* 13) B, l. adja a. A 14) alindri *hss.* 15) angénakana B 16) *Ontb. in B* 17) *Ontb. in B* 18) pasti B 19) B, *niet in A*

talkin, dan dikir, dan tarékat Chalwati, dan wirid, dan wasiat, dan chirgah ¹⁾ dan serta soeghoel, dan silsilah, dan setelah habislah diadjar-kannya ²⁾, maka laloe hamba disoeroehnja pergi di-Goenoeng Djati Tjerbon.

Maka seketika itoe poen laloe hamba bermohon padanja, laloe hamba berdjalan. Hatta tiada berapa lamanja didjalan maka hamba bertemoe pada seorang pandita, nama datoek Pajoenan, maka laloe sama ³⁾ berdjabat ⁴⁾ tangan. Dalam itoe maka hamba bertanja kepadanja: „Toean ini hendak kemana?” Dan ⁵⁾ katanja: „Hamba ini hendak „bergoeroe pada toean.” Kemoedian kata hamba padanja: „Hamba 164 „ini tiada koeasa mengadjar, djika toean hendak | bergoeroe maka ⁶⁾ „toean pergi disanalah ⁷⁾ disebelah ilir, disanalah ⁸⁾ ada seorang „bertapa ⁹⁾, bernama datoek Bahroel, jaïtoe goeroe hamba djoea ¹⁰⁾.” Maka laloelah ia pergi, dan hambapoen laloelah berdjalan, dan hamba djatoeh kenegeri Keling seketikapoen maka hamba bertemoe, pada si taroeh ¹¹⁾ radja Keling ¹²⁾, dan jang bertoenggoe pada si taroeh ¹²⁾ radja itoe seorang daripada ¹³⁾ mangkoeboemi Keling, ia milir moedik; setelah itoe maka bertemoe pada hamba, maka kata hamba kepadanja ²⁰⁾ „Hai Keling ¹⁴⁾, baik djoega ¹⁵⁾ engkau toeroet padakoe masoek kepada „agama Islam.” Maka disahoetinja: „Baik toean!” Dan seketika itoe laloe hamba adjarkan mengoetjap ¹⁶⁾ doea kalimat sjahadat, dan setelah soedahlah Islam laloe hamba berdjalan, dan ¹⁷⁾ iapoen toeroet berdjalan ¹⁷⁾ bersama-sama pada hamba, dan dari negeri Keling 165 laloe hamba berdjalan menoedjoe negeri Tjerbon | digoenoeng Djati, dan disinilah hamba bertemoe pada toeanhamba.”

Maka kata pangéran Pandjoenan: „Alhamdoe li 'llahi rabbi 'l-'alamina, dan sebagai lagi hamba pinta pada toeanhamba, toeanlah akan menjempoernakan pada hamba.” Maka kata sjééh Noeroellah: „In sja'a 'llahoe ta'ala karena ²¹⁾ pramana ¹⁸⁾ Allahoe ta'ala; [*voor het volgende Arabische gedeelte tot p. 166 zie men den Javaanschen tekst, regel 20*].

1) h-r-k-t A, h-r-k-h-B 2) hamba diadjar B 3) bersama-sama B 4) B, berdjabat-h A
5) *Niet in* B 6) B, *ontb. in* A 7) B, *niet in* A 8) *Niet in* B 9) B, *tapa* A
10) djoega B 11) s-i-t-r-h² A, s-t-r-h² B 12) s-t-r-h² hss. 13) B, *ditripada* A
14) Kiling B 15) djoega B 16) a. pada m. B 17) dan—bersama-sama *alleen in* B
18) *Zie aant. t. kata p. B* 19) Kiling B 20) B, padanja A 21) kata B

talkin dzikir, lan tarékat¹⁾ chalwatiyyah, lan wirid, lan wasijat, lan chirkah, lan soeghoel, lan silsilah²⁾, anoeli hamba kinèn ing goenoeng Djati Tjerbon.

Maka hamba pamit, adjawa tangan, maka késah hamba. Kapetoek kalajan datoek Pajoenan, noenten adjawa tangan, maka hamba angoetjap: „Soemadya datang poendi toewan?” Maka angoetjap: „Hamba „soemadya agoeroe datang toewan.” Maka angoetjap hamba: „Boja „kawasa hamba amedjang³⁾ maring toewan, poenika wonten pandita „atapa saoeðiking Pasé mangalèr bener, awasta datoek Bahroel, inggih „poenika goeroe hamba.” Maka késah datoek Pajoenan oengkoer-oengkoeran, anoenten hamba⁴⁾ datang Keling, maka amanggih laroeng, laroengé katong⁵⁾ Keling, patih Keling kang atoenggoe moedik milih, maka hamba oedjar: „Eh Keling, anggoer sira Islam⁶⁾.” Oedjaré patih Keling: „Inggih!” Anoeli hamba sjahadataken, asjhadoe an la ilaha illa 'llahoe wa 'asjhadoe anna Moehammadan rasoeloe 'llahi; salla 'llahoe 'alaihi wa sallama. Poenika amanakawan datang hamba, inggih datang ing oekir Djati, poenika apanggih kalajan andika.”

- 77 Maka matoer pangéran Pandjoenan | : „Alhamdoe li 'llahi rabbi 'Talamina, kawoela jaji neða andika sampoernakaken.” „In sja'a 'llahoe ta'ala pramana⁷⁾ Allahoe ta'ala raka, toe'arrifni⁸⁾ hidjaba asma'i, hidjaba sifati, hidjaba haqiqati. Anta hidjabi wa'ana hidjaboeka wa 'anta almaqsoed.” Matoer⁹⁾ maulana Pandjoenan: „Sadaqta ya sjéch!” Angandika¹⁰⁾ sjéch: „Qauloehoe ta'ala aidhan: „Wa lana „minka ma laka minna; lana fika¹¹⁾.” „Sadaqta ya sjéch!” „Qala 'llahoe ta'ala: „Oed'oeni astadjib lakoem!” „Sadaqta ya sjéch!”
- M. 166 „Qauloehoe ta'ala: „Wa hoewa ma'akoem | ainama koentoem”, ay adjabtoe li 'a'rafa, li 'anna alHaqq, soebhanahoe wa ta'ala, tsabitoen li woedjoedina li 'anni haqiqatoeka wa 'anta haqiqati hiya tsabitatoe 'ldzati wa haqiqatoeka faniyatoe 'lhoekmiyyati.” „Sadaqta ya sjéch.” „Fayaqoeloe: „„Ai'dhan ma 'alimta annaka mir'ati wa 'ana mir'atoeka „„fa 'lmawdjoed fi sifatika wa 'lwoedjoed fika fi sifati wa sifatoeka „„hiya sifatoen kamilatoen wa sifati hiya almafqedatoe alzalaitoe¹²⁾.” „Fa djawab al'abdi li: „Li koelli batini dzalika wa sifatoeka wa 'af'aloeka „„wa 'isma'oeka wa kamaloeka soeratoen maghnawiyattoen fi nafsini „„hadhoeha moedrakatoen mawsoelatoen[?] li 'anna¹³⁾ hayataka¹⁴⁾ „„ilmoen¹⁵⁾ wa sama'oen¹⁶⁾ fi batinika.” „Sadaqta ya sjéch¹⁷⁾.”

1) B, tarik A 2) silsila A, salsila B 3) amedjanga B 4) B, ontb. in A 5) atoeng A, datong B 6) Islama B 7) Zie aant. bij p. 165 8) Van hieraf tevens in den Mal. tekst. 9) Maka telah berkata Mal. 10) Maka kata Mal. 11) Er schijnt hier een woord te ontbreken. 12) Andere lezing: zalat 13) Wat nu volgt is hoogst onzeker. 14) h-i-b-a-l-k hss. 15) Of 'alamoen 16) Er staat samad 17) Tot hier tevens in den Mal. tekst.

- 167 „Ja maulana Pandjoenan, adapoen 'ilmoe ma'ripat itoe, ja'itoe pengetahoean jang njata, ja'ni¹⁾ | jang soedah memboeangkan dinding kami²⁾, sjirk djadi njata adanja." „Sadaqta ya sjéçh." Berkat said sjéçh Noeroellah: „Ja saudarakoe, sja'nan fi'lan halan 'ilman maqalan 'an moeqayyad bi masjhoedin." „Sadaqta ya sjéçh." Wa qala 'lsjéçh: „Al wahid moefrad innahoe ana wahdatoena." Dan djawab hamba: „Karena hamba toean jang menoenggalkan itoe djadinja adanja „Toehan³⁾ itoe kepada hamba." Dan adapoen jang bangsa kepada Toehan itoe ada empat perkara, pertama dzatoe 'llahi ta'ala, artinja haqiqatoe 'llahi; kedoea sifatoe 'llahi, artinja hakékat qodratoe 'llahi; ketiga asmaoe 'llahi, artinja hakékat nama Allah; keempat akamaloe 'llahi, artinja hakékat kelengkapan Allah dan kesempoernaan.
- 168 Ahad, Sjoehoed, Noer, Woedjoed, 'Ilmoe. Tatkala bernama Ahad itoe beloem ada mendjadikan pada soeatoe, melainkan Ahad itoe Esa djoea Sendirinja pada hamba; Sjoehoed itoe artinja penglihat pada Sendiri djoea pada hamba; Woedjoed itoe artinja adanja itoe Sendiri¹²⁾ pada hamba; 'Ilmoe 'Oeloehiyyat¹⁴⁾ 'ilmoe Sendirinja pada hamba. Dan adapoen daripada jang demikian itoe, djadinja sekarang ini tiadanja jang dahoeleoe itoe, bagai tiadanja¹³⁾ jang kemoedian, sebab ia terlindoeng woedjoed dan baka' adanja. Hai saudarakoe maulana Pandjoenan, telah lenjaplah⁴⁾ daripada menjembah nama, dan menjembah Allah atau tjahaja, menjembah iman, tawhid, ma'ripat, karena pada 'ilmoe itoe ia menjembah pada Sendirinja djoea adanja, dan
- 169 sebagai | lagi jang ber'itikad jang demikian itoe, maka sanja ia salah sekali²⁾." Maka kata maulana Pandjoenan: „Ja toeankoe, hamba bay'atlah pada toean." Maka pada ketika itoe poen disempoernakan maulana itoe, kemoedian maka kata said sjéçh: „Ja maulana, darimana toean mendapat tarékat⁶⁾?" Kata maulana: „Hamba beroléh daripada sjéçh Djoenaid Baghdadi, radhiya 'llahoe 'anhoe." Maka kata sjéçh: „Ja maulana Baghdad⁷⁾, hambapoen berbay'atlah⁸⁾ pada toean." Dan seketika itoe⁹⁾ maka laloe dibay'atkanlah [oléh] said sjéçh Noeroellah, maka pada ketika itoe poen sempoernalah pada pekerdjaannja itoe adanja. Sebermoela¹⁰⁾ tatkala ia bersama-sama masoek bergoeroe itoe said sjéçh Noeroellah dan said sjéçh 'Abdoer-rahman Baghdadi ketika malam Djoem'at, | sehari dari boelan
- 170 Rabi'oe'l-awal demikianlah adanja¹¹⁾).

1) artinja B 2) kamoe B 3) toean B 4) lenjaplah *hss.* 6) tarik B 7) B, *ontb.* in A 8) hambapoen bi-ng-tlah B, hamba beroléh dan berbay'atlah A 9) B, *ontb.* in A 10) adapoen B 11) d. a. A. pada tahoen B 12) a. Sendirinja p. B 13) B, t. dan j. A 14) alih-t *hss.*

„Ja maulana Pandjoenan, adapoen 'ilmoe ma'ripat itoe penglihatan¹⁾, artinja jang soedah terboeang dingding²⁾ kami, sjirk³⁾ djadi njata." „Sadaqta ya sjééh!" Berkat said sjééh Noeroellah: „Ja saudarakoe, sja'nan fi'lan halan 'ilman maqalan 'an moeqayyad bi masjhoe-din⁴⁾." | „Sadaqta ya sjééh." Wa qala 'lsjééh: „„Alwahid moefrad „innahoe ana wahdatoena." Djawab hamba: „Toehan jang mening- „galkan djati semata Toehan kepada hamba." Adapoen bangsa Goesti itoe empat perkara, pertama dzatoe 'llahi ta'ala, artinja haqiqatoe 'llahi; kedoea sifatoe 'llahi, artinja hakékat qodratoe 'llahi; ketiga asma'oe 'llahi, artinja hakékat nama Allah; keempat akamalo⁵⁾ 'llahi, artinja hakékat kelengkapan Allah dan kesempoernaannya.

Ahadoen, Sjoehoedoen, Noeroen, Woedjoedoen, 'Alamoen⁶⁾. Tatkala⁷⁾ bernama Ahad beloem⁸⁾ ada⁹⁾ mendjadikan¹⁰⁾ Ahadiyyah Esa Sendiri dengan hamba; maka Sjoehoediyyah penglihat Sendirinja dengan hamba; Noerriyyatoen tjahaja Sendirinja dengan hamba; Woe-djoediyyatoen adanja Sendirinja dengan hamba; 'Ilmoe¹¹⁾ Oeloehiyya-toen¹²⁾ 'ilmoe Sendirinja dengan hamba. Adapoen adanja sekarang ini seperti tiadanja jang dahoeloe, tiadanja dahoeloe seperti tiadanja jang kemoedian, sebab apa sebab kelindoengan woedjoed¹³⁾ baka'? Ja saudarakoe maulana Pandjoenan, poetoes sekali menjembah Allah, menjembah nama, menjembah tjahaja, menjembah iman, tawhid, ma'ripat, menjembah 'ilmoenja Sendiri; semoeanja itoe salah." Maka matoer¹⁴⁾ maulana Pandjoenan: „Ja toewankoe, hamba bay'at datang toewan." Sinampoernakaken¹⁵⁾ maulana, maka ngandika sajid sjééh: „Ja toewan, ja maulana, saking poendi tarékat toewan?" „Ja toewankoe, hamba saking sjééh Djoenaid alBaghdadi, radhiya | 'llahoe 'anhoe." Maka angandika sajid sjééh: „Ja maulana Baghdad hamba pon aneða barkat toewan, toewan¹⁶⁾ bay'at lah hamba." Maka bay'at lah sajid sjééh Noeroellah; poenika lah sampoen, anapon waktoening sami goeron¹⁷⁾-ginoeron poenika sajid sjééh Noeroellah¹⁸⁾ kalajan sajid sjééh 'Abdoerrahman Baghdadi ing malem¹⁹⁾ Djoem'at ing sasih Moeloed ing tanggal pisan ing taoen Alip.

¹⁾ In het volgende Mal. stukje is de pepet in de hss. stelselmatig door a aangeduid; penglihat B ²⁾ dengandia A, dingdingé B ³⁾ s-r-w A, (lees s-r-q), sj-b-r-q B (lees sj-i-r-q) ⁴⁾ Dit woord is in de hss. nog eens herhaald. ⁵⁾ akmaloe hss. ⁶⁾ Laatste 5 woorden volgens B, in A zonder uitgang -oen; voor 'Alamoen lees 'Ilmoen; hss. hebben oedjoed(oen). ⁷⁾ tetkala hss. ⁸⁾ belon A, balon B ⁹⁾ enja B ¹⁰⁾ andjadiken A, mandjadiken B ¹¹⁾ A heeft vóór 'ilmoe de woorden adapoen adanja sekarang, die later met roode inkt doorgestreept zijn. ¹²⁾ ilhiyyatoen hss. ¹³⁾ Hier en verder steeds gespeld woedjoed. ¹⁴⁾ Ontb. in B ¹⁵⁾ t. maka sampoernakaken m. B ¹⁶⁾ B, ontb. in A ¹⁷⁾ agoeroe lan B ¹⁸⁾ B, ontb. in A ¹⁹⁾ B, malam A

Sjahdan lagi maka barangsiapa membatja, atau mempoenjaï, dan menoeroenkan, atau menjimpan dia, demikian lagi menengar dari hal tjeritera ini, djika tiadalah idjin daripada anak tjoetjoenja jang empoenja toeroenan ini, maka sanja ia tiadalah beroléh selamat adanja; adapoen jang menjoerat pada silsilah ini, maulana said sjéç 'Abdoer-rahman alBaghdadi; maka sehingga boléh ia menoeroenkan djika ada idjin daripada jang mempoenjaï atau anak tjoetjoenja; amin ya rabba 'lalamina wa 'llahoe a'lamoe bi 'ssawab.

Sebermoela maka kata maulana Pandjoenan: „Ja sayyidi, chabar-
 171 kanlah hamba dari asal permoelaan orang toea² toean|hamba.” Maka kata sjarif ¹⁾ sjéç Noeroellah: „Ja maulana, adapoen asal daripada nénék mojang hamba ini bermoela daripada ²⁾ nabiyoe 'llahi Moehammad, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama ³⁾, maka ia beranak Fatimah, radhiya 'llahoe 'anha, dan Fatimah beranak sayyidina Hoesein, radhiya 'llahoe 'anhoe, dan sayyidina Hoesein beranak sayyidina Zainoel'abidin, radhiya 'llahoe 'anhoe, dan sayyidina Zainoel'abidin beranak sayyidina Zainoelkabir ⁴⁾, radhiya 'llahoe 'anhoe, dan sayyidina Zainoelkabir beranak sayyidina Djoemadilkabir, radhiya 'llahoe 'anhoe, dan sayyidina Djoemadilkabir beranak sayyidina soeltan Bani Israïl, radhiya 'llahoe 'anhoe, dan sayyidina soeltan Bani Israïl beranak sayyidina soeltan Hoet, radhiya 'llahoe 'anhoe, dan sayyidina soeltan
 172 Hoet | beranak akan hamba, demikianlah hal hamba adanja. Dan dari hal boenda hamba itoe ia daripada malikah Fatimah, dan ajahanda hamba itoe djadi mimisanan kepada boenda hamba adanja, tammat alkalam, bi 'lchair wa 'ssalam ⁵⁾.

[Voor het volgende Arab. stukje zie men den Jav. tekst.]

¹⁾ B, sjaid A ²⁾ b. d. A, dari B ³⁾ Arab. in de hss. afgekort tot s-a-m. ⁴⁾ Of °koebra ⁵⁾ a. b. 'l. w. 's. ontb. in B

Sing sapa agaḍoeha, lan amatja, atawa aneḍaka ¹⁾, atawa asimpēna ²⁾, atawa amiharsa, lamoen orana ³⁾ wewenangé kang anak poetoe karoné ikoe, ora winenang; ana bala' kang pinanggih, ora salamet, karana kang anoelis awal ing sadjarah iki maulana sajid sjééh 'Abdoer-rahman alBaghdadi ⁵⁾; sahingga wenang jèn ⁶⁾ woes ana idziné anak poetoe karoné; amin ya rabba 'l'alamina ⁷⁾, tammat wa 'llahoe a'lamoeb i 'ssawab.

Maka matoer maulana Pandjoenan: „Ja sayyidi, wartanana hamba saking loeloehoer toewan!” Maka angandika sjarif sjééh Noeroellah: „Ja maulana, loeloehoer hamba ikoe, jaikoe nabi Moehammad, salla 'llahoe 'alaihi wa sallama, apoepoetra Fatimah azZoehri ⁸⁾, radhiya 'llahoe 'anha ⁹⁾. Kang iboe malikah Fatimah poenika malikah Chadijatoelkoebra ¹⁰⁾, apoepoetra ¹¹⁾ malikah Fatimah, radhiya 'llahoe 'anha ¹¹⁾, apoepoetra sayyidina Hoesain, radhiya 'llahoe 'anhoe, apoepoetra sayyidina Zainoel'abidin, radhiya 'llahoe 'anhoe, apoepoetra sayyidina Zainoelkabir, radhiya 'llahoe 'anhoe, apoepoetra sayyidina Djoemadilkabir, radhiya 'llahoe 'anhoe, apoepoetra sayyidina
80 Djoemadilkoebra, radhiya 'llahoe | 'anhoe, apoepoetra sayyidina soeltan Bani ¹²⁾ Israil ¹³⁾, radhiya 'llahoe 'anhoe, maka apoepoetra sayyidina soeltan Hoet, radhiya 'llahoe 'anhoe, maka apoepoetra hamba. Wonten déning iboe hamba, poenika saking malikah Fatimah, rama hamba poenika panggih misan kalajan iboe; tammat.

Allahoema ¹⁴⁾ wama qadarta 'alaina min qadha'in wa qadarin fasallim fihi 'laqla wa 'ddina wa 'dj'alhoe chalisan moechlisan li wadjhika alkarimi. Wa 'afdhaloe 'ssalati wa 'azka 'ltaslimi 'ala sahibi 'ssjafa'ati wa 'lchalqi al'azimi sayyidina wa maulana Moehammadin chatimi 'nnabiyina wa 'lmoersalina wa 'ala alihi wa sahbini adjma'ina
M. 173 soebhana rabbika rabbi al'izzati 'amma | yasifoena wa salam 'ala 'lmoersalina wa 'lhamdoe li 'llahi rabbi 'l'alamina wa salla 'llahoe 'ala sayyidina wa maulana Moehammadin wa 'ala alihi wa sahibi wa sallama amin ¹⁵⁾.

1) B, anedak A 2) B, asimpēn A 3) B, ora A 5) B, 'A. Baghdadi A 6) lamoen B 7) Arab. woorden ontbr. in B 8) Fatimat B 9) 'anhoe hss. 10) Chadijati B 11) apoepoetra alleen in A 12) Bini B 13) B, Asrail A 14) Van hier af tevens in den Mal. tekst. 15) Tot hier tevens in den Mal. tekst.

Adapoen daripada jang mempoenjaï tjeritera ¹⁾ ini, maulana Hasanoeddin, dan dari maulana Hasanoeddin djatoeh kepada maulana Joesoep, dan dari maulana Joesoep djatoeh kepada pangéran arja Rana Manggala dan dari pangéran arja Rana Manggala djatoeh kepada soeltan Aboelmoefachir, dari soeltan Aboelmoefachir djatoeh kepada pangéran arja Mandoera Radia, dan dari pangéran arja Mandoera Radia djatoeh kepada ratoe bagoes arja Wira Madia, dan djatoeh kepada pangéran arja Wira Samara, dan dari pangéran arja Wira
 174 Samara djatoeh kepada pangéran Arja, | dari pangéran Arja djatoeh kepada ratoe bagoes Moehammad Saléh, dan telah moega²⁾lah kiranja diberi rahmat atasnja daripada Allah soebhanahoe wa ta'ala, amin ya rabba 'lalamina.

Dan sebagai lagi maka ratoe Marta itoe ia bersoeami kepada anaknja ratoe bagoes Pandita, jaïtoe jang bernama ratoe bagoes Moehammad.

Maka soeltan Aboelfadhl Moehammad Haji beristeri kepada anaknja pangéran Dajoe Gaja, beranak ratoe Déwi, jaïtoe jang bernama ratoe Siti, dan ialah jang didjadikan ratoe soeltan adanja.

---

1) m. pada tj. B 2) b. dengan r. B

Poenika kang agadoeh maulana Hasanoeddin, katimbal datang maulana Joesoep, katimbal datang pangéran arja Rana Manggala, katimbal datang soeltan Aboelmoefachir, katimbal datang pangéran aria Mandoera Radya ¹⁾, katimbal datang ratoe bagoes arja Wiratma-
 81 dya ²⁾. | katimbal datang pangéran arja Wira Samara, katimbal datang pangéran Ardi ³⁾, katimbal datang ratoebagoes Moehammad Saké ⁴⁾, kang moega sami sinoengan rahmat déning Allahoe ta'ala, amin ya rabba 'alamina, tammam ⁵⁾.

Maka ratoe Marta akrama datang kang poetra ratoe bagoes Pandan ⁷⁾, adjoedjoeloek ratoebagoes Moehammad.

Soeltan Aboelfadhal Moehammad Haji akrama datang kang poetra pangéran Ingajoedaja, kang apatoetan kalajan ratoe Déwi, kang adjoedjoeloek ratoe Siti, kang djinenengaken ratoe soeltan, tammam ⁸⁾.

1) Daja B 2) Wiratmoedaja B 3) Arad B 4) Sakéh B 5) tamam B, *niet in A*
 7) Pandan Pr. 8) tamam *hss.*

[Behalve de door het Arabische schrift der Hss. noodzakelijke omzetting geven wij de woorden in dezel[de rangschikking weer.]

Handschrift A p. 175.

anaknja pangéran Pasaréjan	ratoe W-noewati pangéran anaknja ratoe Njawa isterinja pangéran Pasaréan ratoe Ajoe
njai gedé T-p-s soesoehoenan ratoe Bagoes boendanja njai gedé S-mpang pangéran Pekik	anaknja soesoehoenan anaknja soesoehoenan ratoe Agoeng radja Agoeng anaknja soeltan Demak pangéran Soerja

Gedeelte van handschrift B p. 69.

anaknja pangéran Pasaréjan	ratoe W-noewati pangéran anaknja ratoe Njawa isterinja pangéran Pasaréjan ratoe Ajoe
njai gedé T-f-s soesjoehoenan ratoe Bagoes boendanja njai gedé S-mpang	anaknja soesjoehoenan anaknja soesjoehoenan ratoe Agoeng radja Agoeng anaknja soeltan Demak pangéran Pekik (p. 70) pangéran Soerja

اورین شیخ دی	رتو نو واتپ	بیت شری	
	فقیران		
انفت سلطان انفت	انفت	بیت	پای کدی
	رتو پاواسترت		نفس
	فقیران فساریان	بیت	شهنون
	رتو ابو		رتو بالور
انفت شیخ انفت انفت		بیت	یونداث
			پای کدی
			سپاغ
	رتو آوغ		
	راج آوغ		
	فقیران فلیک	بیت	
	فقیران سوریا		

Pag. 70 van Mal. Hs. B.

B heeft nog op p. 71:

Bahwa soerat kitab ini namanja, silsilah ¹⁾ daripada rasoeloe 'llahi dan toeroen-toemoeroen dari bangsa Djawa jang besar²⁾. Maka jang menjoerat dia M-k-r-i ibn Oethman, jang ada dibawah perintah dari Toean Besar, maka terseboet pada kantor Seketri pada 26 boelan Mocharram tahoen 1234.

1) silsila hs.

INHOUDSOPGAVE. 1)

HOOFDSTUK I.

DE ISLAMISEERING VAN WEST-JAVA.

1 De Javaansche tekst vangt aan met een in 't Arabisch gestelde zegebede aan Allah, waarvan de vertaling luidt: In den naam van Allah den Barmhartige, den Goedertierene. De lof <zij> aan Allah, den Heer der schepselen; en de salat en salam <mogen zijn> over Zijn profeet, onzen heer en onzen geliefde en onze voorbede en de verkoeling onzer oogen, den profeet van Allah, Moehammad, den zoon van 'Abdoellah, God zegene hem en geve hem vrede, en over zijn familie en al zijn vrienden, amen! Wat betreft <hetgeen> hierna <volgt>, welnu dit <is> de overlevering over onzen heer, onzen patroon Hasanoeddin, den zoon van onzen patroon, onzen heer sjech Noeroellah, welgevallen moge Allah aan hen beiden hebben en moge hij ons nut schenken door <middel van> hen beiden.

De Maleische tekst komt hier ongeveer mee overeen, de zegebede 2 is er echter korter. Er wordt dan verhaald, dat onze heer maulana 3 Hasanoeddin met een prauw meevarende van Tjerbon naar Banten ging. Daar aangekomen, ging hij aan land en nam zijn verblijf in het bergdorp Banten Girang.

Op den berg Poelasari verbleven achthonderd adjar's (asceten), hun 4 hoofd heette Poetjoek Oemoen, wiens kluizenarij Loerah werd genoemd. Poetjoek Oemoen had in gedachtenconcentratie degeen gezien, die hem zou opvolgen.²⁾ Ten tijde <dat Praboe Séda> te Pakoewan als koning heerschte, hoorden de sangjang's van de algemeene onrust in het land (omdat?) panandahan Séda Sakti en zijn 5 zuster éndang Gagambang als bloedverwanten-kluizenaars leefden op den berg Ramboet, en gemeenschap met elkaar hadden. De adjar's, sangjang's en batara's beraadslaagden met praboe Séda, den vorst van Pakoewan, die sang Séda deed afdalen en hem ondervroeg. Deze ontkende en stelde voor dat hij een gelofte zou afleggen; indien men

1) Waar de inhoudsopgave onduidelijk is, vergelijkte men de aantekeningen.

2) 't Maleisch van p. 4 is grootendeels in de war, wij volgen de Jav. red.

het aandurfde hem deze gelofte te laten uitspreken, ¹⁾ zou hij samen-
 6 geknepen worden. De adjar's, sangjang's, batara's, de vrouwelijke
 kluizenaars, de oude kluizenaars en de moedik's schreven de belofte,
 batara Goeroe Djampang, sangjang Mandiri en panandahé Goenoeng
 Kantjana deden evenwel niet mee. ²⁾ De gelofte luidde: „Indien ik
 .....? met mijn zuster, moge ongeluk over mij komen en moge
 mijn godsdienst valsch en de uwe juist zijn en mogen mijn nakome-
 lingen uw dienaren worden.” Dit beaamden allen, waarop hevige
 natuurverschijnselen het land Pakoewan in opschudding brachten.
 7 Sang Séda Sakti werd tot olie en van olie tot vuur geknepen; daarna
 verdween hij zonder dat men wist waarheen hij ging.

Hierna volgt een geslachtslijst van praboe Séda, waarvoor we
 naar den tekst verwijzen.

8 Loerah Poetjoek Oemoen liet boeken achter in zijn huis (wangoen)
 en pataçahan, daarop verdween hij, want hij kende de voorspelling
 van sang Séda Sakti betreffende den ondergang der kapir's. ³⁾

Voorts wordt er verhaald van maulana Hasanoeddin, die rond-
 dwaalde op de Poelasari, zoekend naar een onderkomen. Hij vond
 9 een leegstaand hutje zonder dak, waar hij suiker bereidde. Na 10
 dagen kwam soenan Goenoeng Djati, de vader van Hasanoeddin,
 uit Tjerbon, die, na eens om het hutje geloopt te hebben, zeide:
 10 „Dit is de vroegere verblijfplaats van Barat Makadali ⁴⁾.” Vervolgens
 onderwees hij zijn zoon de kennis van den Islam, de Wet, de grond-
 leerstellingen, de flectie, de syntaxis, de logica, de uitlegging en de
 overlevering (hadis). De soesoehoenan beval twee van zijn dienaren,
 genaamd Santri ⁵⁾, zijn zoon te beschermen en diens bevelen uit te
 voeren en keerde terug naar Tjerbon. Deze twee Santri's waren
 11 geesten en onzichtbaar voor iedereen behalve voor Hasanoeddin.

Op de Poelasari waren de achthonderd adjar's somber gestemd
 wegens het verdwijnen van hun leider. Zij troffen Hasanoeddin aan,
 12 wiens gelaat straalde en hielden hem voor Poetjoek Oemoen; ze
 erkenden hem als hun hoofd. De gewaande Poetjoek Oemoen vond
 een kris uit Loerah, vervolgens ging hij als kluizenaar leven, afwis-
 selend op goenoeng Karang en goenoeng Poelasari. Eens stak hij over

¹⁾ Zoo?

²⁾ Degenen die niet meededen zijn alleen in de Jav. red. genoemd.

³⁾ In de Mal. red. is deze mededeeling over P. Oemoen onjuist en onvolledig.

⁴⁾ Wel een verbastering van *brahma Kadali*.

⁵⁾ Dat Santri de naam der dienaren is, blijkt uit Sadj. B. r.² pag. 4 en Hoesein
 Diss. p. 32.

- 13 naar Panahitan, dit eiland plunderend vond hij een gong, die hij meebracht naar goenoeng Poelasari; daarna ging hij nog eens naar de goen. Lor om ascese te doen. Zoo had hij 7 jaar rondgedwaald, toen zijn vader hem kwam opzoeken te Loerah op de Poelasari, om met
- 14 hem de hadj te gaan verrichten. Hij wikkelde zijn zoon in een kanten doek en nam hem zoo mee naar Mekka, waar Hasanoeddin bij de moskee uitgepakt werd; ze gingen om den tempel heen, waarbij Has. de handelingen bij den rondgang geleerd werden, kusten den zwarten steen en bezochten alle sjééh's, waarna Has. de regels van de hadj leerde. Daarna brachten ze nog een bezoek aan nabi Chidhir en aan Medina, waar Hasanoeddin de volmaakte wetenschap, het plechtig
- 15 verbond met den sjééh (bay'ah, zie de aantekening), de keten, de litanie, de methode der mystieke broederschap der Naqsjibandiyjah, het reciteeren, het onderricht aan de dooden, de dikir chirqah en de dikir sjoghoel istila ¹⁾ geleerd werd. Toen dit alles volbracht was, aanvaardde men de terugreis, waarbij men Minangkabau aandede; de vorst van dat land gaf aan den soesoehoenan de kris Moendarang.
- 16 Te Loerah aangekomen kreeg Hasanoeddin deze kris; de soesoehoenan zei tot hem: „Handel voortaan naar eigen inzicht, ²⁾ want ik ken de gebruiken der Javanen niet.” Den geesten werd door hem bevolen niet onachtzaam te zijn; de soesoehoenan keerde naar goenoeng Djati terug.

- Maulana Hasanoeddin ging naar Sérang, waar hij de adjar's bijeen-
- 17 riep en hen verzocht een geschikte plek te zoeken om hanengevechten te houden. Te Lantjar bij een waringin vonden ze een geschikte plek,
- 18 die ze schoon kaptten. Zulk een drukte en vroolijkheid heerschte er na eenigen tijd bij de hanengevechten en bij het dobbelen, dat de bewoners van de kuststreken kwamen om mee te spelen. Hasanoeddin was toen 20 jaar oud.

- Toen kwam ki Djongdjo, een rijksgröote uit Pakoewan, die een oudere broer had, die schoonvader was van praboe Séda, naar Lantjar om zijn hanen te laten vechten. Hij werd zeer bevriend met Hasan-
- 19 oeddin, trad bij hem in dienst, en omhelsde den Islam, waarbij hij de geloofsbelijdenis uitsprak: „Ik getuig, dat er geen God is dan Allah alleen, hij heeft geen deelgenoot, aan hem <behoort> 't koningschap en aan hem zij de lof. <Hij is> één, tot wien ieder zich wendt, hij heeft niet geteeld en hij is niet geteeld en niet één is voor hem een gelijke.

¹⁾ Zie voor de verklaring der gebruikte termen de aant.

²⁾ Zie aant.

En ik getuig, dat Mohammed is zijn dienaar en zijn gezant, de profeet, de ongeletterde; Allah doe de salat en salam over hem en over zijn familie en zijn vrienden."

De Jav. red. heeft dan een onduidelijken zin, ¹⁾ de Mal. herhaalt reeds bekende feiten. Langen tijd beraadslaagde Hasanoeddin met ²⁰ de adjar's en ki Djongdjo, daarop werd Banten Girang aangevallen, ingenomen en tot den Islam bekeerd.

Hasanoeddin ging naar Banten Girang, maar beval de adjar's op de goenoeng Poelasari te blijven, want indien deze niet door kluizenars bewoond werd, zou dit de ondergang van Hasanoeddin's ²¹ Bantensche onderhoorigen beteekenen. Tot hoofd der adjar's werd panandahan Mempek aangesteld. ²⁾ Hasanoeddin werd door zijn vader uitgenoodigd naar Tjerbon te komen; poen Djongdjo en de twee geesten genaamd poen Santri bleven achter om zijn huis te bewaken.

Er is nu sprake van soesoehoenan Goenoeng Djati, toen hij tezamen zat met pangéran Pandjoenan, pn. Kadjaradjat, pn. Djoedah, pn. Kali Djaga, panembahan ratoe Pakoengwati en maulana Hasanoeddin, die ²² toen 27 jaar was. Op voorstel van pn. Pandjoenan en met goedvinden van s. G. Djati zou pangéran Pandjoenan voor Hasanoeddin de noodige stappen doen, om hem in 't huwelijk te doen treden. Maulana Baghdad gaf het bevel hiertoe en schreef een brief, die door ki bapa oewa (= pn. Pandjoenan) naar den sultan van Demak gebracht werd.

²³ De sultan begreep den inhoud en beval zijn patih alles gereed te maken <voor het feest>; daarop stelde hij zijn dochter ³⁾ in kennis van het feit, dat zij met Hasanoeddin zou trouwen en dat hij zijn a.s. schoonzoon een bezoek zou gaan brengen. Toen hij te Tjerbon aankwam, zat daar weer hetzelfde gezelschap bijeen (behalve pn. ²⁴ Pandjoenan natuurlijk). De sultan kreeg van maulana Baghdad verlof zijn schoonzoon mee te nemen naar Demak; met hen gingen maulana Baghdad, maulana Kadjaradjat, m. Kali Djaga, de bloedverwant van Baghdad [en] ratoe Kakambang ⁴⁾; alleen panembahan Pakoengwati bleef achter bij den soesoehoenan. Bij de aankomst van den sultan ²⁵ te Demak kwam ook zijn bloedverwant maulana Bonang hem tege-

¹⁾ Zie de aant.

²⁾ Deze meded. in 't Mal. verknoeid.

³⁾ In de Mal. red. spreekt hij met zijn gemalin.

⁴⁾ Zie aant. bij p. 24.

moet. Allen werden zeer gastvrij onthaald en boden huwelijks giften aan; in Tjerbon had s. Goenoeng Djati Hasanoeddin reeds getrouwd. Men wachtte op een gunstigen dag en volle maan om de prinses met Hasanoeddin samen te brengen.

- Te dien tijde werd Demak aangevallen door den heidenschen koning
 26 (batara) van Madjapahit. De sultan trok met alle wali's en Hasanoeddin den vijand tegemoet en versloeg hem bij Oendoeng; de koning (batara Mal., ratoe Jav.) van Madjapahit stierf, evenals aan de Demaksche zijde maulana pangoeloe Rahmat. De overwonnenen werden tot den Islam bekeerd, het waren er een millioen, nog onge-rekend de jongelieden, de menschen die reeds gehuwd zijn geweest, de ongehuwden van beiderlei kunne en de zestigjarigen. Maulana
 27 Baghdad en pangéran Bonang boden daarop den krijgsbuit en al hun nakomelingen aan den sultan van Demak en Hasanoeddin aan, welk aanbod werd aangenomen. Hasanoeddin huwde daarop te Demak pangéran Ratoe, de dochter van den sultan; na 4 maanden keerden
 28 allen met den sultan van Demak en maulana Bonang naar Garagé (Tjerbon) terug, waar ze bij s. G. Djati hun opwachting gingen maken. De sultan sprak den soenan als zijn Heer aan en verklaarde dat ieder zijner onderdanen, die zijn schoonzoon volgde, aan dezen zou toe-
 29 behooren en dat hij hem tot koning van geheel Java wilde verheffen; hij wilde zelf als fakir gaan leven. Maulana Baghdad, wiens oordeel ge-vraagd werd, zei, dat men liever tegen de sterke heidenen van West-Java moest optrekken. ¹⁾ Hasanoeddin werd toen door den sultan van Demak de naam panembahan ratoe Soerasowan (panembahan Wanasaba Mal. red.) verleend. Daarop liet de sultan van Demak op
 30 verzoek van den soesoehoenan door de Madjapahitters onder leiding van radèn Senget een astana (waarschijnlijk begraafplaats) bouwen. Pn. Pandjoenan stierf en werd in zijn kluizenarij begraven.

- De sultan ging naar Demak terug en panembahan ratoe Soerasowan kreeg het bevel naar Banten Girang terug te keeren; daar kreeg hij een dochter: ratoe Pambajoen. Hij trok steeds het heidensche Pakoe-
 31 wan door en vestigde zich ten slotte aan de kust op de plek waar batara Goeroe Djampang vroeger ascese had bedreven, waarbij hij zoo stil had gezeten, dat rijstvogeltjes in zijn priester muts hun nest hadden gebouwd. ²⁾ Hij was door maulana Bonang tot den Islam bekeerd. Deze steen (bedoeld is de steen Gigilang van b. G. Djampang) was

¹⁾ Jav. red.; de Mal. red. wijkt in volgorde van het verhaalde en in opvatting af.

²⁾ Mal. verward.

nog nooit verplaatst geworden. Des panembahans tweede kind was pangéran Joesoep bijgenaamd pn. Panenggak ¹⁾ (Tengah Mal. red.); de panembahan bevorderde het dobbelspel, waaraan ook de Lampongers deelnamen; daarop kreeg hij als derden zoon pn. Arja,
 32 die door den sultan van Demak aan zijn tante, de ratoe Djapara, werd gegeven. Hij was voorbestemd koning van Djapara te worden. Ratoe Pambajoen werd uitgehuwelijkt aan een neef van maulana Baghdad, ratoe Bagoes (Angké Jav. red.) geheeten. Het jonge paar vestigde zich te Angké, de haven van Pakoewan, welke steeds meer in glans toenam.

De panembahan ondernam een tocht naar Lampoeng met radja Balo als bondgenoot. De eene helft <der bevolking> werd met de kracht der wapenen, de andere uit vrijen wil tot den Islam bekeerd,
 33 radja Balo uit vrijen wil. Van het noorden uit ging men zuidwaarts naar Indrapoera. (Er volgt een corrupte mededeeling over de prinses van Indrapoera.) De panembahan keerde terug naar Soerasowan ²⁾, waar hij bij de prinses van Indrapoera een zoon kreeg, genaamd pn. Wétan; bij pang. Ratoe verkreeg hij nog pn. Soennja Raras, pn. Padjadjaran, pn. Pringga Laja, ratoe ajoe Arsanengah ³⁾ en ratoe ajoe Koemoeda Ragi; bij bijvrouwen verkreeg hij pn. Wado, pn. Lor,
 34 ratoe Rara ⁴⁾, ratoe Keben, ratoe Teripatra, ratoe Wétan en ratoe Biroe.

Eens kwam poen Soesoek zijn opwachting maken bij den panembahan; deze, zijn bedoeling radende, ging hem tegemoet en bekeerde hem tot den Islam.

S. G. Djati kwam met maulana Djoedah naar Soerasowan en liep
 35 om de plek waar de stad Soerasowan zou gebouwd worden; daarbij wees hij zijn zoon de plek voor den steenen ringmuur (koeta), de markt, de aloen² en het paleis; de steen mocht niet verschoven worden, daar dit het aanzien der vorsten zou doen verdwijnen. Hij wekte zijn zoon op, de heidenen <te bestrijden>, daar het nu de juiste tijd was
 36 en door God gewild; maulana Djoedah moest ook te Banten blijven. Maulana Djoedah stemde toe en wees een berg die apart stond als plaats aan, waar de panembahan een kluizenarij moest bouwen; daarop nam de soesoehoenan afscheid. De panembahan verzamelde

¹⁾ De Jav. hss. hebben Pananggep.

²⁾ In de Mal. red. Wanasaba geheeten.

³⁾ Jav. hs. A Nengah, B Sanaghah.

⁴⁾ Ontb. in de Mal. red.

- zijn leger en de adjar's van de Poelasari. Aanvoerders waren mahapati Oetama Diradia, sénapati Demak Bolong, dipati Goenoeng Batoe, kandoeroewan Pasé, laksamana Goesti Kilèn, chatib Pandjang, radja Balo, ki Djongdjo, ki Danoerdara en ngabèhi mantri sahbandar
- 37 Keling, de Lampongers vormden de voorhoede, maulana Joesoep en zijn jongere broeders volgden. Slechts pn. Djapara, die zich te Djapara bevond en ratoe Bagoes van Angké gingen niet mee. Maulana Djoedah zei: „Geen kracht en geen macht dan in Allah, den Verhevene, den Groote, dit is een heilige oorlog,” en bad, dat het
- 38 gewenschte doel bereikt mocht worden. De helft der adjar's was toen Mohammedaan. De panembahan vertrok Zondag 1 Moeharram van het jaar Alip, onderweg loofde m. Djoedah steeds God's grootheid. Het leger bestond uit 5000 man, waarvan 800 uitgelezen manschappen, uit Angké waren 200 man, uit Garagé het leger van maulana Baghdad, bestaande uit 800 man, uit Demak 50.000 man.¹⁾ Te Paroeng Kasihadji bivakkeerde men en besloot de panembahan te beraadslagen met zijn zonen, rijks grooten en schoonzonen. Ki
- 39 Djongdjo stelde toen voor, dat hij met 500 man te middernacht de stad zou binnendringen en in brand steken, terwijl de panembahan de stad omsingeld hield. Op een vraag van maulana Joesoep antwoordde hij, dat hij door de Zuiderpoort, waar zijn broer de wacht hield, zou binnenrukken. Zijn broer pleegde dit verraad, omdat hij niet evenals de andere schoonvaders van praboe Séda door dezen met den titel Sangjang begiftigd was en zich daardoor gegriefd
- 40 voelde.²⁾ Ki Djongdjo vroeg het vrijburgerschap voor zijn bloedverwanten indien de panembahan zou overwinnen; dit stond maulana Joesoep toe. Inderdaad werd Pakoewan ingenomen, de helft der inwoners stierf als heiden, de andere helft omhelsde den Islam. Praboe Séda, Poetjoek Oemoen, praboe Alèng²⁾ en praboe Jangkang Kaling verdwenen. De overige bloedverwanten (lèlèripoen) van praboe Séda werden weggevoerd en men liet hen de geloofsbelijdenis opzeggen. Toen dit afgeloopen was, ging de panembahan naar Garagé om zijn
- 41 opwachting te maken bij den soesoehoenan, die sprak: „Het is goed den krijgsbuit te verdeelen en wel zoo: ieder die valt binnen de grenzen van ki mas toewa, is eigendom van ki mas toewa en degeen die valt binnen de grenzen van ki mas anom, is eigendom van ki mas anom. Tot mijn levenseinde loopt de grens over Karawang; Allah

¹⁾ Mal. red. bij deze opsomming geheel in de war.

²⁾ Mal. red. onvolledig.

is het best bekend met hetgeen het juiste is, de lof zij aan Allah, den Heer der schepselen."

HOOFDSTUK II.

DE BANTENSCHÉ VORSTEN NA HASANOEDDIN TOT EN MET SULTAN ABOELMOEFACHIR.

42 Een nieuw verhaal begint met een zegebede aan Allah, ongeveer overeenkomend met die op pag. 1 van de Jav. redactie. Dan wordt gezegd, dat het volgende de ketting is van said Moehammad Noeroeddin, ook genaamd soesoehoenan G. Djati of sjéch Madzkoeroellah of sjéch Noeroellah. Hij was uit Mekka afkomstig,¹⁾ zijn vader stamde uit Jaman en zijn moeder „uit" Bani Israïl. Van Mandarsa of Saparwadi kwam hij naar Java. Zijn zoon was Hasanoeddin, van wien, behalve het ons reeds bekende, gezegd wordt, dat hij kundig was in de Arabische en Javaansche wetenschap en in wijsheid. Bij pangéran Ratoe, de dochter van sultan Ahmad 'Abdoel'Arifin van 44 Demak, kreeg hij de kinderen, wier namen, behoudens afwijkingen, waarvoor men de tabel raadplege, reeds op p. 30 en 31 opgesomd 45 zijn. Hasanoeddin was honderd jaar oud <en werd opgevolgd door> maulana Joesoep, die zoo sterk was als 60 mannen en een godsdienstig man was. Hij legde sawah's, tuinen en irrigatiewerken aan omdat dit nuttig was en maakte een muur van steen en koraalrif met grachten 46 en bolwerken, vergrootte het leger en verzamelde wijze en vrome lieden om zich. Maulana Joesoep kreeg bij zijn vrouw Hadidjah, de dochter van ratoe Winahon, een zoon, genaamd Moehammad Nasroeddin, deze was de jongste. (Voor de kinderen bij bijvrouwen 47 zie men de tabel.) Maulana Joesoep werd 80 (S.B. r.² 70) jaar oud; hij werd opgevolgd door maulana Moehammad, een vroom vorst, die korans en heilige boeken verzamelde en tot wakap maakte, hij had kjai di-Doekoeh tot leermeester. Hij stierf op 25-jarigen leeftijd in den 48 krijg tegen de ongeloofigen en liet één zoon na, genaamd maulana soeltan Aboelmoefachir Mahmoed 'Abdoelkadir. Deze bevorderde den Islam en het welzijn zijner belijders, terwijl hij ook de voorouders 49 vereerde. Hij prentte zijn kinderen en onderhoorigen de godsdienstregels in; het land was welvarend. De sultan stierf op 58-jarigen (S.B. r.² 57 j.) leeftijd.

¹⁾ Deze meded. alleen in de Mal. red.

Hasanoeddin's verblijf in Banten viel in 't Moh. jaar 887 (S.B. r.² 778).

Een afschrift van de sadjarah kregen . . . . .¹⁾

S. G. Djati had 3 vrouwen; de eerste heette njai Gedé, een dochter
50 van ki gedé Babadan (Babandan Mal.), en kreeg een zoon pn. Sêda
ing Lahoetan, die door Badjoe's werd gedood.²⁾ De tweede vrouw
heette njai gedé Madjapahit, voor haar kinderen en verdere afstam-
51 melingen zie men de betreffende tabel. De derde vrouw heette njai
gedé Kawoenganten, wier kinderen en afstammelingen eveneens in
de tabel genoemd zijn.

HOOFDSTUK III.

PN. AMPÈL DENTA (AFKOMST, AFSTAMMELINGEN EN ANDERE BLOEDVERWANTEN;
REIS NAAR- EN VERBLIJF OP JAVA).

Een nieuw verhaal vangt aan met de in deze hss. gebruikelijke
52 lofspreuk aan Allah, waarna gezegd wordt, dat het volgende zal
handelen over de afstammelingen van pangéran Ampèl Denta, ook
genaamd pn. Rahmat; hij stamde af van iemand uit Tjempa, zijn
vader stamde af van een vermaard heilige uit Toelèn, genaamd sjéeh
Parnèn⁵⁾. Er wordt nu verhaald, dat de vorst van Tjempa 2 dochters
en een zoon had. De zoon was het jongste en heette ratoe Djaka
(Djaga Mal.). De beide dochters waren zeer schoon, de oudste kon
53 driemaal- en de jongste zelfs vijfmaal daags van uiterlijk verwisselen.
Toen de vorst van Madjapahit van de oudste prinses van Tjempa
hoorde, zond hij een bode naar den vorst van Tjempa om de hand
van diens dochter te vragen; de vorst van Tjempa stemde toe en zei
54 bij het vertrek van de bedroefde prinses tot haar: „Wanneer je op
Java bent en heimwee hebt, huil dan niet uit verlangen naar mij,
want dan zal,³⁾ indien ik nog in leven ben, in den verkeerden tijd
regen vallen; indien ik dood ben, zal, in dat geval, geen regen vallen.
En dan nog, wanneer het halssnoer dat ik draag van mijn⁴⁾ hals
is gescheiden, is dat een teeken, dat ik overleden ben.” De vorst van
55 Madjapahit had de prinses zeer lief en verhief haar tot zijn eerste
gemalin met den naam H.H. (djah) Darawati.

¹⁾ Deze zin alleen duidelijk in de Jav. red.

²⁾ De Jav. red. mist het volgende tot aan Hfdst. III.

³⁾ De toespraak is in de Mal. red. verder in de war.

⁴⁾ Zie de aant.

⁵⁾ In de Jav. red. heet hij vrijwel steeds Karnèn.

56 Intusschen was uit Toelèn een vermaard heilige in Tjempa aangekomen, genaamd Ibrahim en afstammend van den grooten kluizenaar sjéch Parnèn. Hij wilde den vorst van Tjempa tot den Islam bekeeren, maar deze voelde daar niets voor en wilde Ibrahim zelfs dooden. De heilige wist echter, dat 's konings dood nabij was en week niet uit het land.

Inderdaad stierf de koning kort daarop; hij werd opgevolgd door 57 zijn zoon, die zich wel tot den Islam liet bekeeren, welk voorbeeld door zijn gansche volk gevolgd werd. Zij leerden bidden tot den Allerhoogste, het land werd welvarend. De vorst van Tjempa gaf 58 aan den heilige zijn jongste zuster tot vrouw. Zij kregen twee zoons, de oudste heette radja Pandita en de jongste pangéran Ampèl Denta.

In Madjapahit vertelde de prinses van Tjempa aan haar echt- 59 genoot, dat zij een jongere zuster had van onvergelykelijke schoonheid. Toen de koning dat hoorde, zond hij onmiddellijk een bode naar Tjempa om de hand der prinses te vragen. De prinses was echter reeds gehuwd met den kluizenaar en de koning van Tjempa was reeds overleden, zoodat zijn opvolger aan den bode den armband, het halssnoer en de kroon van den overleden koning meegaf. Nadat hij was teruggekomen in Madjapahit, reikte de bode de versierselen aan den koning en de koningin over. De prinses bezwijmde bij het zien van 60 het halssnoer, want zij herinnerde zich de woorden van haar vader. De koning ontstak in hevige woede en beval den bode te dooden, want deze had, naar hij dacht, verteld dat de koning van Tjempa was overleden; daarop ¹⁾ werd de lucht vervuld van het schreien der menschen.

Nadat de koningin weer bijgekomen was, vroeg de koning haar 61 naar de reden van haar bezwijming. Zij vertelde hem alles; de bode 62 werd vrijgelaten.

Er wordt nu verhaald van radja Pandita en pn. Ampèl D., die inmiddels den volwassen leeftijd hadden bereikt en geleerd hadden uit de heilige boeken te reciteeren. Zij beoefenden evenals hun vader de ascese en verkregen diens zegen. ²⁾ De prinses van Tjempa be- 63 tuigde onophoudelijk hulde aan Allah en beval haar zoons, aan hun oom te Madjapahit een bezoek te gaan brengen. Zij gingen op weg, tezamen met Aboe Hoerérah, een schriftgeleerde, die als bloedverwant was opgenomen en door radja Pandita met „kakang” werd aange-

¹⁾ Daarop etc. alleen in de Mal. red.

²⁾ Zie de aant.

spoken. Toen zij voor Sambodja ¹⁾ waren aangekomen, strandden zij en leden schipbreuk. De vorst van Sambodja nam hen gevangen, maar radja Pandita stuurde bericht naar den koning van 64 Madjapahit. ²⁾ Deze zond een bode naar den vorst van Sambodja om hem te verzoeken, zijn neven vrij te laten en naar Java te doen begeleiden. ³⁾ De vorst gehoorzaamde en bood opvarenden en lading van het schip aan den koning van Madjapahit aan. Onderweg vroegen 65 de pandita's zich af, hoe ze den heidenschen koning zouden begroeten. Pn. Ampèl Denta wist, dat ze hun rechterwijsvinger bij de begroeting 66 moesten inbuigen. De koning en koningin van Madjapahit waren zeer verheugd hun neven en Aboe Hoerérah te zien. Op den duur beviel den vromen jongelieden het verblijf in het heidensche land niet, maar de koning stond hun niet toe naar Tjempa terug te keeren, omdat dit land inmiddels door radja Kotji was veroverd. De pandita's schikten zich en besloten te trouwen. Radja Pandita huwde de dochter van arja Ringin (Aripin Mal.), een Madoerees; pn. Ampèl D. kreeg 67 njai Manila (Nila Mal.), een nicht van arja Tédja, dipati van Toeban. Ook Mahlim Aboe Hoerérah werd uitgehuwelijkt.

Radja Pandita werd als imam te Tandes geplaatst, waar hij in de middelste moskee woonde en ieders liefde en achting verwierf; zijn bevelen betreffende den godsdienst werden alle opgevolgd. Pn. Ampèl D. en Aboe Hoerérah werden te Soerabaja geplaatst. Arja Séna, 68 de overgrootvader van den petjat tanča ⁴⁾ van Teroeng, stelde pn. Ampèl D. tot imam aan. De Soerabajanen schatten hem zeer hoog en voerden zijn godsdienstaanwijzingen uit.

69 Dan wordt verhaald van de kinderen, die de pandita's kregen en de huwelijken van deze; men raadplege daarvoor de betreffende tabel op p. 247 v. Van pn. Bonang wordt nog gezegd, dat hij zijn vader (pn. 70 Ampèl D.) in diens functie opvolgde. Alle kinderen ⁵⁾ van pn. Ampèl D. bleven tezamen in Soerabaja, waar zij in Ampèl Denta woonden en leerden de heilige boeken te reciteeren en hun godsdienstplichten te vervullen, zoodat zij aanzien verwierven door hun vrome levenswijze (lampah kepakiran). Pn. Bonang kreeg de zegen van zijn vader, die zelve pn. Giri Kadaton als leermeester erkende.

Er wordt nu verhaald van een wali, hadji Sarap (Sarapoeddin Jav.

1) De Mal. red. heeft steeds Kambodja.

2) De Mal. red. wijkt hier af.

3) Aldus?

4) Zie Hoesein, Diss. p. 24 n. 1.

5) 't Maleisch wijkt iets af.

71 red.) geheeten, die op een Donderdagavond in een droom pn. Ampèl Denta ontmoette en hem vroeg, wie hij was. Nadat pn. Ampèl D. hem geantwoord had, ontwaakte hadji Sarap met een onbevredigd gevoel, want pn. Ampèl Denta zweefde hem nog voor den geest.

72 Pn. A. D. ontmoette nu op een Donderdagavond in zijn droom ¹⁾ hadji S. en vroeg hem, wie hij was, waarop hadji S. antwoordde dat hij afkomstig was uit Toelèn en hem wilde raadplegen. Ook pn. A. D. ontwaakte onbevredigd met een herinnering aan zijn droom. Hadji Sarap ontmoette nu opnieuw in een droom pn. A. D., die hem beval hem naar Java te volgen. ¹⁾

Maulana Sarap voer nu met een schipper naar het Oosten, en door

73 God's wil ontmoetten zij op zee ²⁾ een jonk uit Gresik, waarvan de schipper hem mee wilde nemen als hij 't gewone scheepswerk mee wilde doen. Na een week varens werden zij door een storm over-

74 vallen, de maulana klom op 't windscherm en bad tot Allah, daarop ging de wind liggen; een week later dreef een hevige storm hen van het land weer naar volle zee, waar zij na een windstilte gebrek aan drinkwater kregen. De opvarenden dreigden elkaar te lijf te

75 gaan, de maulana sprak tot hen: „Doe dat niet, dat is een zonde jegens God, die over jullie dood beslist, ³⁾ (indien iemand van dorst sterft, is dat een natuurlijke dood ⁴⁾) zeilt liever naar de kust.” Daarop daalde hij af in de sloep, schepte zeewater, wiesch er zijn gezicht mee en dronk het op, door God's raadsbesluit was het water zoet. Toen de maulana dit tot de bemanning zei, geloofde deze hem niet,

76 tot één van hen het probeerde; inderdaad was het water zoet.

Van dit oogenblik af werd hadji Sarap beschouwd als iemand met bijzondere gaven en werd hem veel eer betoond. Hij vroeg aan den schipper hem bij aankomst voor Java telkens aan het strand te willen

77 afzetten, daar hij een geloovige zocht. Aldus geschiedde, de maulana bezocht alle dorpen, maar had den man, dien hij zocht nog niet gevonden, toen hij op zeker den dag voor Soerabaja kwam en zich

78 in de rivier baadde en het water rook. Toen zei hij tot zijn metgezellen: „Hier woont een wali, jullie kunt wel gaan.” Hij ging aan land en kwam bij de moskee van Ampèl Denta, waar hij het middaggebed verrichtte en waar hij verder bleef wonen. Den volgenden Vrijdag kwamen de aanzienlijken naar de moskee, maar pangéran Ampèl

¹⁾ Deze droomen vermeldt de Mal. red. in iets andere volgorde.

²⁾ In de Mal. red. vaart hij direct al met een schipper uit Gresik mee.

³⁾ Deze reden in de Jav. red.

⁴⁾ Deze reden in de Mal. red.

79 Denta was er niet bij, omdat hij zich ziek gevoelde. Na den dienst
ging een gedeelte der bezoekers in 't voorportaal zitten om over de
inhoud der heilige boeken van gedachten te wisselen. Maulana Sarap,
bij de deur gezeten, luisterde toe en verbeterde van de moskee uit
80 de fouten der sprekers, of bevestigde hun opvattingen. Pangéran
Bonang vroeg aan den moskeebeambte, wie die man was, en hoorde
dat 't iemand was uit Toelèn; daarop noodigde pangéran Karang
Kamoening den maulana uit in 't voorportaal te komen zitten en
81 na een poosje stelde pangéran Bonang hem voor, zijn opwachting
te gaan maken bij pn. Ampèl D. Deze hield ¹⁾ juist audiëntie en werd
82 door hadji S. direct herkend als de man uit zijn droomen; ook pn.
A. D. herkende den maulana en omhelsde hem.

Langen tijd bleef de maulana in Ampèl Denta, terwijl de pangéran
hem veel eer bewees; steeds strenger leefde pn. A. D. de godsdienst-
regels na en steeds meer leefde hij als een fakir, terwijl hij met zijn
83 nakomelingen onderricht ontving van hadji Sarap.

Eens was de maulana van de voorgalerij afgedaald om een rond-
gang te maken, toen pn. Bonang zich achter hem bukde en hem een
bamboekoker met water aanbood, welke door den maulana aange-
nomen werd; ²⁾ daarop zei de maulana tot hem: „Na den dood van
je vader zal jij de wetenschap van het Geheimenis kennen en er zal
84 iemand uit Arabië komen, die op de G. Djati ascese zal beoefenen.
Jij moet hem gaan opzoeken, want hij is een afstammeling van
Hoesein, hij heet said sjéch Noeroellah, maar hij wil zijn afstamming
niet weten”; terwijl hij sprak, streek (veegde) hij over het gezicht
van machdoem Bonang. Eenigen tijd later reisde de maulana naar
het Westen, hij stierf te Pamalang ³⁾ en werd begraven in Ngareng-
areng ⁴⁾).

85 Toen pn. Ampèl D. voelde, dat zijn stervensuur nabij was, sprak
hij tot zijn verzamelde kinderen ⁵⁾: „Jullie moeten geen groot gedenk-
teeken boven mijn graf oprichten en het met een kleed overspannen,
plaats er slechts één van drie steenen.” Hij herhaalde nog wat m.
86 Sarap gezegd had over sjéch Noeroellah en voegde er bij, dat die
hen allen ⁶⁾ zal vervolmaken. Zijn kinderen beloofden zijn opdracht

¹⁾ Ondanks zijn ziekte blijkbaar.

²⁾ Deze anecdote ontbreekt in de Mal. red.

³⁾ Jav. heeft den Krama-vorm Pamambang.

⁴⁾ Mal.: di-Areng².

⁵⁾ Mal.: tot pn. Kar. Kamoening.

⁶⁾ Geheel Java volgens de Mal. red.

te zullen nakomen; spoedig daarop stierf hij en werd ten Westen van de moskee van Ampèl D. begraven. Voor de namen der 4 kinderen van pn. A. D. bij bijvrouwen, die hierna opgesomd worden, zie men de tabel pn. A. D.

- 87 Njai gedèng Pantjoeran's kinderen maakten pn. A. D. nog mee, voor hun namen, huwelijken en kinderen zie men de tabel pn. A. D.
- 88 Njai gedé Malaka kreeg 4 kinderen, die huwden en kinderen kregen, 89 de namen vindt men in de tabel pn. A. D. Pangéran Bonang kreeg geen kinderen, pangéran Kadaradjat huwde njai Mantén en verkreeg bij haar 4 kinderen, men zie voor de namen tabel pn. A. D. Na pn. A. D.'s dood werden zijn kinderen pandita. ¹⁾ Njai gedé Pantjoeran 90 verhuisde met haar man (d.i. pn. Karang Kamoening) naar Djapara, waar arja Timoer, die in Karang Kamoening woonde, heerschte. Njai gedèng Panggoeloe ging naar Toeban; njai g. Malaka ging naar Maloko, waar zij stierf; na haar dood ging haar echtgenoot (d.i. ch. Hoesman) naar Toeban, waar hij vroom leefde; hij stierf te Kadjoengan en werd dicht bij de zee begraven. Pn. Bonang keerde terug ²⁾ naar Soerabaja, waar hij als imam opvolgde, maar vertrok spoedig naar Djapara, waar hij zich bij njai g. Pantjoeran voegde.
- 91 Pn. Kadaradjat ging naar Tjerbon, hij werd te Kadaradjat begraven; de dipati van Demak ging bij hem in de leer, terwijl zijn broer kjai gedèng Palémbang bij said sjéç Noeroellah les nam.

Er wordt nu verhaald van pn. Karang Kamoening, die zeer streng ascèse beoefende, 7 dagen en nachten ging hij niet van zijn plaats, omdat hij zijn aandacht uitsluitend gevestigd hield op het dikir tot Allah. De menschen uit Djapara bewezen hem eer en raakten in 92 geestdrift. K. K. kwam echter pas naar buiten, toen pn. Bonang hem dit voorstelde. Na eenigen tijd zei pn. K. K., dat hij een voorzegging van God had gekregen, en hij vertrok naar Soerabaja, waar hij weldra stierf en begraven werd naast pn. Ampèl D. Bij een jongere 93 vrouw had hij een zoon en een dochter, die huwden en ³⁾ 2 dochters en 2 zoons hadden, wier namen men in de tabel van pn. Ampèl D. aantreft. Zij werden door pn. K. K. en zijn vrouw als kleinkind aangenomen, maar behooren niet (zoo de Jav. tekst) tot de familie van pn. A. Denta.

¹⁾ Deze meded. alleen in de Jav. red.

²⁾ Zie de aant.

³⁾ De tekst in de hss. is wellicht corrupt; zie aant.

94 Na den dood van haar echtgenoot verhuisde njai g. Pantjoeran met al haar kinderen en kleinkinderen naar pn. Bonang in Toeban: zij woonden in Panjoeran¹⁾ en njai Pantj. vervulde zeer nauwkeurig haar godsdienstplichten, zoodat voorname lieden uit Gresik en Toeban en de adipati van Toeban naar Karang Kamoening kwamen om haar eer te bewijzen. Eens, op een Donderdagnacht om 12 uur, trad njai g. Pantj. na het nachtelijk gebed op de voorgalerij en zag de boomen
 95 omvallen; ze wist <nu?> dat het de nacht was waarin het goddelijk raadsbesluit neerdaalt (lailatoe 'lkadar) en bad tot God, dat zij en haar nakomelingen steeds Islamiet mochten blijven; de boomen rechtten zich weer. Na het soeboeh-gebed in den vroegen Vrijdagochtend ging zij op het voorportaal zitten, met haar volgeling njai Roebijah Moeloek²⁾, die tot haar zei, dat een schip was vastgeraakt
 96 op de kaap Palakpak²⁾ en verzocht te mogen gaan helpen. Njai Pantj. zei na eenige oogenblikken: „Ga niet, indien God wil, is de jonk reeds buiten gevaar.” De jonk, die met katoen geladen was, raakte los en zeilde naar Toeban,³⁾ de bemanning bezocht den
 volgende dag njai g. Pantj.⁴⁾, om te vertellen, dat hun schip op 't punt stond bij Palakngak te stranden en in Djadjati aankwam; na eenigen tijd beoefenden zij ijverig de ascese.⁵⁾ Hierna vertrok njai
 97 Pantj. met al haar nakomelingen naar Soerabaja, waar zij stierf en bij haar vader begraven werd, maar pn. Bonang bleef in Toeban, waar hij tot imam benoemd was.

Er wordt nu verhaald van machdoem Sampang⁶⁾ en de moeder van kjai pangoeloe Oendoeng⁷⁾, wiens vader reeds was overleden; zij⁸⁾ bleven niet in Oendoeng, maar gingen naar Soerabaja, waar m. Sampang⁹⁾ tot imam benoemd werd; daarna verhuisden zij naar Toeban, waar hij na eenigen tijd door pangéran ratoe Demak tot imam benoemd werd. M. Bénang was intusschen tot imam van Demak benoemd door denzelfden vorst en vertrok na eenigen tijd weer naar Djapara, waar hij te Karang Kamoening woonde. Zijn

1) Deze meded. alleen in de Jav. red.

2) Deze naam alleen in Jav. hs. A, Palakngak Jav. hs. B.

3) Deze zin tot hier alleen in 't Jav.

4) Tekst corrupt.

5) Zie de aant.

6) Zie tabel pn. Ampèl Denta no. 35.

7) Zie tabel pn. A. D. no. 32.

8) Ook kjai Pangoeloe zelf wordt blijkbaar hiermee bedoeld.

9) Zie aant.

huis met al zijn boeken raakte in brand, maar hij verbood kjai gedè
 98 Kali Djaga, lebai Joesoep, lebai Hamzah en zijn andere leerlingen
 hem te helpen. Na eenigen tijd vertrok hij naar Bonang, ¹⁾ waar hij
 zich zeer toelegde op het vervullen van zijn godsdienstplichten en
 het beoefenen der ascese. Said sjééh Noeroellah gaf hem den naam
 masja'ich Jang Sempoerna. Kort daarop vertrok hij naar Toeban, waar
 hij den laatsten adem uitblies en ten Westen van de moskee be-
 graven werd.

99 Machdoem Sampang had het niet naar zijn zin in Toeban, omdat
 de adipati van Toeban aan de heidenen onderworpen was; hij werd
 door pn. ratoe Demak, den vader van pn. dipati D. naar Demak over-
 geplaatst, waar hij pn. Bonang als imam opvolgde; kjai Pangoeloe
 en njai gedèng Pambarep, diens moeder, gingen mee. De pangéran
 van Demak bewees veel eer aan m. Sampang en volgde zijn bevelen
 op godsdienstig gebied op. Geruimen tijd later stierf m. Sampang
 en werd ten W. van de moskee begraven.

100 Zijn zoon kjai gedèng Pambajoen ing Langgar volgde hem op,
 maar vertrok korten tijd later met zijn moeder als imam naar Japara,
 waar hij stierf en in Danoeredja begraven werd, evenals zijn moeder
 en andere bloedverwanten.

In Demak werd hij als imam opgevolgd door penghoeloe Rahmat-
 oellah, die in den geloofskrijg vocht te Oendoeng en benoemd werd
 door kjai adipati Sabrang Lor, den ouderen broer van pn. ratoe van
 Demak. Na eenigen tijd overleed hij en begroef men hem naast zijn
 oom kjai gedèng Sampang. Zijn opvolger was zijn zoon pn. Koedoes,
 101 die benoemd werd door sjééh Noeroellah en pandita Rabani ²⁾ werd
 genoemd.

Hierna volgt een opsomming van pn. Ampèl Denta's 4 kinderen
 (njai Wilis wordt er niet bijgerekend) bij njai Nila en zijn 4 kinderen
 uit bijvrouwen; van kjai gedèng Kali Djaga wordt gezegd, dat hij
 de kleinzoon is van Arja Damar Madjapahit.

HOOFDSTUK IV.

S. GOENOENG DJATI IS LEERAAR TE TJERBON.

102 Er wordt nu verhaald, dat sjééh Noeroellah uit „Arab Madarsah”
 naar Java ging, waar hij zich op aanwijzing van zijn leermeester te

¹⁾ Ontbreekt in de Jav. red.

²⁾ Rabbani Jav. red.

103 Tjerbon op den berg Djati vestigde en een streng godsdienstig leven leidde. Hij huwde daar achtereenvolgers drie vrouwen; voor hun namen en de namen der bij haar verwekte kinderen raadplege men de tabel. Op dit tijdstip was hij in geheel Java vermaard.

Zoo hoorde ook pn. Bonang van hem, en hij herinnerde zich de
104 opdracht van zijn vader en van maul. Sarapoeddin, zoodat hij pn. adipati Demak kennis gaf van zijn voornemen sjééh Noeroellah te gaan bezoeken. De pn. adip. Demak wilde meegaan en gevolgd door alle bloedverwanten ging men op weg.

Inmiddels had machd. Djati bezoek gekregen van pn. Palalangan ¹⁾,
105 die uit Bagdad via Pasei naar Java was gekomen om dit land te islamiseeren. Machd. Djati loofde God, dat iemand van gelijke gezindheid tot hem was gekomen.

Pn. adip. Demak en pn. Bonang kwamen nu ook op de Djati aan
en werden door pn. Palalangan ondervraagd over het doel van hun
107 komst. Terwijl de vorst de vragen beantwoordde, keek pn. Bonang aandachtig naar machd. Djati en zag, dat hij degeen was van wien zijn vader had gesproken. Allen die uit Demak waren gekomen gingen nu in de leer bij sjééh Noeroellah, die pn. Bonang, ratoe adip.
108 Demak, pn. Kali Djaga en pn. Kadaradjat ²⁾ inaugureerde (bay'at) en hen het reciet en de „ketting” (silasila) leerde.

Daarna sprak pn. Palalangan tot machd. Djati: „Nu moest U Uw levensboodschap meedeelen, want U bent een afstammeling van den laatsten profeet, opdat pn. ratoe Demak die hoore en toepasse.” S. G. Djati verhief toen pn. adip. Demak tot koning en gaf hem den naam soeltan Ahmad 'Abdoel'Arifin, als sultan Demak was zijn naam in heel Java en aan den overwal bekend. Op verzoek van sultan
109 Demak werden nu de kinderen van machd. Djati geroepen. Den oudsten zoon, Moehammad 'Arif, benoemde sultan Demak tot bestuurder van Tjerbon met den naam panembahan ratoe Pakoengwati en den jongsten, Hasanoeddin geheeten, vroeg hij tot echtgenoot voor zijn oudste dochter; toegestaan.

110 Maulana Ibrahim vertelde hierop, dat hij een veelkleurig jasje had verkregen; hij plaatste het op 't bovenste deel van de moskee te Demak; diegene der afstammelingen van s. G. Djati die de wereld

¹⁾ Palangan in de Mal. red., welke hier ook iets anders loopt dan de Jav. red.

²⁾ Djaradjat Jav. red.

verzaakte, zou het als erfenis verkrijgen. ¹⁾ De sultan gaf s. G. Djati nog 2 krissen, ki Boetok ²⁾ en ki Koentji ³⁾, ten geschenke en ging toen met pn. Bonang en zijn volgelingen uit Pakoengwati weg. Pn. 111 Kadaradjat en kjai Gadoeng ⁴⁾, een leerling van pn. Bonang, traden evenwel in dienst van s. G. Djati.

Kjai Gadoeng beoefende de ascese in 't midden der rivier, zittend op een bamboeriet; wanneer hij, door slaap overmand, knikkebolde, viel hij in 't water en dan klom hij weer op de bamboe. Toen hij na eenigen tijd weer in de stad terugkeerde kreeg hij van zijn leeraar den naam pn. Kali Djaga. ⁵⁾

Pn. Pandjoenan bood zijn nakomelingen aan machd. Djati aan, zeggende: „U mag ze laten werken als grassnijders en ze zeven maal daags verkoopen en ze als bedienden (panakawan) houden. ⁶⁾ Jullie en jullie nakomelingen moeten machd. Djati en diens nakomelingen in 112 alles gehoorzamen; indien één van hen verkocht wordt, omdat de losprijs niet betaald wordt, of indien één van hen mishandeld wordt, moet jullie tusschenbeide komen, anders mogen jullie de vergiffenis van Moehammad en God's barmhartigheid op den oordeelsdag niet deelachtig worden, en getroffen worden door rampen en ongeloovig 113 sterven. Fokt geen honden, en vermaakt je niet met tamboerijnmuziek en moge de overtreder van mijn geboden verdoemd zijn op aarde en in 't hiernamaals.” Hierna was het de beurt van m. Djati: „Luistert hiernaar en brengt deze verboden over op jullie nakomelingen.” Hij herhaalde nu pn. Pandjoenan's bedreigingen ⁷⁾ en voegde 114 er aan toe: „Ook de vorsten mogen hier niet van afwijken, zij moeten standvastig zijn, eerbied bewijzen aan de voorouders en oude menschen, het krenken der geloovigen tegengaan, hun hartstochten bedwingen, hun karakter verbeteren, hun mede-Moslims liefhebben, hun godsdienstplichten vervullen, ⁸⁾ zichzelf gering achten, geprezen werken verrichten, hun woede-aanvallen terugdringen, geen ruzie zoeken, niet argwanend zijn, de waarheid verkondigen, hun belofte houden, God vreezen, positief en niet negatief zijn (of: actief zijn en geen nuttelooze dingen doen), zichzelf kennen <en daarnaar handelen>.”

¹⁾ In de Mal. red. verkrijgt s. G. Djati het jasje, omdat hij aan de in den tekst genoemde voorwaarde voldeed.

²⁾ Kebo Tewek Jav. B, K-b-w-t-w-k Jav. A.

³⁾ Kintjin Mal. A.

⁴⁾ Waarschijnlijk zijn neef Gadoeng Kadjinggal, no. 45 tabel pn. A.D.

⁵⁾ Deze alinea alleen in Jav. hs. A.

⁶⁾ Deze toespraak tot hier alleen in de Jav. red.

⁷⁾ Tekst niet geheel zuiver. ⁸⁾ Van hier af tot p. 115 alleen in de Jav. red.

115 zelfvertrouwen hebben met een zuiver hart, ¹⁾ alle erfstukken ver-
 eeren, de wenschen der menschen inwilligen, hun gasten eer bewijzen,
 een vriendelijk gezicht zetten, niet begeerig zijn, iemand niet in het
 116 gezicht slaan, want Moehammad zei: „God schiep Adam naar Zijn
 beeld,” ²⁾ pas eten wanneer zij honger hebben en wat zij zelf verdiend
 hebben, want Ibn ‘Abbas zei reeds: „Men buige zich voor God tot
 „zijn rug gebogen is als een boog tusschen zijn uiteinden en men vaste
 „tot de spanning van zijn buik is als de boogpees ³⁾ <op dat oogen-
 „blik>, want geoorloofd voedsel heeft slechts nut en is slechts door
 „God toegestaan.” Zij moeten niet ongepast lachen en niet veel
 117 huilen. Deze raadgevingen gaf mijn moeder mij mee.” Pn. Pandjoenan
 zeide: „Ja, door U krijg ik deze raadgevingen van Fatimah.” <Machd.
 Djati hernam>: „Ga niet naar bed vóór je slaperig bent; wanneer
 één mijner vorstelijke nakomelingen deze geboden overtreedt, bid ik
 God, dat zijn leven korter moge zijn; en houdt U er aan, ook als ik
 dood mocht zijn.” ⁴⁾ Pn. Pandjoenan, pn. Kali Djaga, pn. Kadaradjat
 118 en maul. Djoedah baden God de opdracht van s. G. Djati aan zijn
 nakomelingen goed te keuren.

Tot panemb. Pakoengwati en Hasanoeddin sprak pn. Pandjoenan:
 „Brenkt deze woorden van Uw vader over op Uw nakomelingen
 en komt ze zelf standvastig na.” Machd. Djati verzocht daarop aan
 pn. Pandjoenan, diens nakomelingen in te deelen bij zijn oudsten of
 119 jongsten zoon; deze deelde toen de adipati's, toemenggoeng's, arja's
 en patih's in en schreef de indeeling op. Dit gebeurde op Maandag
 de 21ste Ramadhan van het jaar Alip; Hasanoeddin en ratoe Pakoeng-
 wati kregen ieder een afschrift. Machd. Djati beval ratoe Pakoeng-
 120 wati bij het inrichten van zijn landsbestuur de toestemming van zijn
 vader te vragen en de voorbede der moehaqqiq's (mystici, die be-
 paalde trap bereikt hebben); aan Hasanoeddin beval hij Westwaarts
 te gaan om ascese te gaan verrichten, terwijl hij hem de kris Naga
 gaf, die hij van zijn jeugd af voor hem bewaard had. Pn. Palalangan
 beval zijn nakomelingen aan, ki mas ratoe <Pakoengwati> stipt te
 gehoorzamen.

121 Pang. Kali Djaga gaf nu aan pan. Pakoengwati als feestgeschenk
 een mandje met rijst die nooit opraakte. Machdoem Djati keurde,
 toen hij ervan hoorde, het gebruikmaken van eens anders wonder-

¹⁾ Dit gebod alleen in Mal.

²⁾ De Mal. tekst verward.

³⁾ Zóó in 't Mal.; Jav. heeft: tot zijn buik zoo slap is als de boogpees (nl. wanneer de boog sterk gekromd wordt).

⁴⁾ Hierop volgt een onbeduidend en in 't Mal. corrupt gedeelte.

macht af en smeed het mandje ter aarde, zeggende: „Wie de wereld zoekt, dien ontloopt de wereld en wie de wereld niet acht, dien zoekt de wereld.”

- ¹²² Has. ging nu met een Séranger naar Banten. Moehammad Sjah werd op zee door Badjo's gedood, zijn lijk werd vóór s. G. Djati gebracht en door dezen ondervraagd. Tot groote verbazing der aanwezigen gaf het lijk antwoord, maar pn. Palalangon maakte bezwaar tegen dit kunststukje van machd. Djati, daar dit een overtreden van de Goddelijke wet was, die zegt dat ieder op zijn bepaalden tijd sterft. Daarop liet machd. Djati zijn zoon weer sterven en verzocht aan pn. Pandjoenan: „Reinigt U hem met al uw kennis.” Moch. Sjah ¹⁾ heette na zijn dood pn. Sédang Laoetan.

- ¹²⁴ Patimah, ook ratoe Gagabang geheeten, huwde ratoe Bagoes, afkomstig uit Pasé en behoorend tot de Darahpoetih's. ²⁾

De eigenaar van deze geslachtslijst was panemb. Pakoengwati die hem aan kjai bapa oewa ³⁾ gaf op Zondag, den eersten dag van Rabi-oel-achir in het jaar Djim. De achterkleinkinderen van pn. Pandjoenan bezitten het nu; zij die geen afstammelingen van hem of van s. G. Djati zijn mogen dit geschrift, dat over de voorouders handelt, niet bezitten.

HOOFDSTUK V.

PANDJOENAN'S KOMST OP JAVA.

- ¹²⁵ Er volgt nu het verhaal over pn. Pandjoenan, die uit Bagdad verbannen werd wegens het houden van honden. Hij ging met twee mannelijke en één vrouwelijke bloedverwant naar Pasé en vandaar naar Java.

- De afstammelingen van maul. Bagdad waren patih Warak (Waraga of Wargah Mal.), patih Datar (Dartar Mal.), patih Waringin ⁴⁾, ¹²⁶ patih Loemoet, patih Galagah, patih Soenaragah (Soenarka Jav.), patih Kadoet, patih Sambong, patih Serangan, patih Kantjil Abelig (Ketjil Belik Mal.). Patih Serangan bezat het dorp Bajalangoe (Bajalangoen Mal.), toemenggoeng Batoe Lajang en toem. Mandoera Radya bezaten de dorpen rondom de Djati, patih Ramat (Roemat

¹⁾ Sah Jav. A.

²⁾ Er staat: die wit bloed had.

³⁾ Pn. Pandjoenan.

⁴⁾ Alleen in de Jav. red.

- Mal.) en arja Soeni bezaten Dampoel, toem. Tjampaloek bezat Tjampaloek, dat was een „désa atoewa”, alle dorpen aan de rivier stamden af van Tjampaloek. In Singaradja zaten de broers van toem.
- 127 Tjamp., evenals in Batoe Lajang. Er waren vijf ¹⁾ „désa atoewa”: Djati, Kali Tengah, Watoe ²⁾ Belah, Djapoera, Tjampaloek. Tjantang heette zoo naar haar meerpaal (tjangtjangan) en Pangkalan naar het overzetveer (pangkalan) dat maul. Baghddad gebruikte bij 't aan land gaan. Hij kwam met 3 schepen, op het ééne bevond zich njai rara (of: ratoe) Baghddad, op het andere maulana (of: datoek) Hafidh. Het schip van rara Baghddad legde bij Djati aan; het schip van datoek
- 128 Hafidh, ki Gedèng Galé geheeten, landde bij Pangoerakan. Het schip van maulana Baghddad, of 'Abdoerrahim, strandde in Bajalangoe ³⁾; het schip van njai rara Baghddad heette Panengah ⁴⁾. De schepen waren van dezelfde grootte en vervoerden ieder 266 manschappen, die tezamen het leger vormden dat aan sjéch Noeroellah werd geschonken. Datoek Hapit werd door s. G. Djati tot kjai gedé van Goenoeng Djati verheven, omdat deze (s. G. Dj.) zijn dochter ratoe Ramping huwde ⁵⁾. S. G. Djati's schoonmoeder heette ratoe Babadan. Pn.
- 129 Pandjoenan werd martoewa (schoonvader) ⁶⁾ van ratoe Baghddad en martoewa oewa (broer van den schoonvader) van sjéch Goenoeng Djati, van wien ook kjai Doekoeh in Banten martoewa oewa was.
- Nu volgt een opsomming van namen van edellieden, bloedver-
- 130 wanten van maul. Baghddad, waarvoor men den tekst raadplege. Na een onduidelijke uitdrukking wordt dan nog vermeld dat ratoe Bagoes, een bloedverwant van maul. Baghddad, door sj. G. Djati als schoonzoon aanvaard werd.

HOOFDSTUK VI.

- 131 Een nieuwe pericope verhaalt, dat slt. Ahmad 'Abdoel'Arifin 66 ⁷⁾ jaar oud werd, pn. Pandjoenan 72 jaar ⁸⁾ en sjéch Goenoeng Djati 41 jaar ⁹⁾.

¹⁾ Mal. red. zes, zie aant.

²⁾ Batoe Mal.

³⁾ Bilangoen Mal.

⁴⁾ Deze naam alleen in de Jav. red.

⁵⁾ Mal. tekst corrupt.

⁶⁾ Dit moet een fout zijn voor: oom, zie de aant.

⁷⁾ 63 j. Mal. B.

⁸⁾ 821 j. volgens de Jav. red., bedoeld 82 j.? = 72 j., zie Inh. opgave p. 47.

⁹⁾ 701 j. Jav. A, 401 j. Jav. B, resp. bedoeld 71 en 41?; 40 j. Mal. B.

HOOFDSTUK VII.

- 132 Na een zegebede tot Allah volgt de geslachtslijst van Moehammad, waarvoor de lezer naar den tekst verwezen wordt.

HOOFDSTUK VIII.

- 133 De in dit hoofdstuk vermelde stamboom van s. G. Djati is in een tabel opgenomen, zie pag. 253.

HOOFDSTUK IX.

AFSTAMMING EN AFSTAMMELINGEN VAN SULTAN AHMAD 'ABDOEL'ARIFIN
VAN DEMAK.

- 134 Na een lofspraak op Allah in 't Arabisch wordt de ketting van sultan Ahmad 'Abdoel'Arifin medegedeeld, die volgens de Mal. red. ¹⁾ de zoon is van maulana dipati Anom, d. i. pn. Palémbang Anom. De Jav. red. noemt hem: „zoon van maulana dipati Anom, zoon van arja Teranggana, zoon van maul. arja Soemangsang, d. i. pn. Palémbang Anom.” Deze laatste had drie broers, pn. Wirata, de oudste, en pn. Palémbang Toewa, die beiden overleden waren en een broer van eenzelfden vader, Tjèk Bantjoen ²⁾ geheeten; <zij waren> zoons van Tjèk Kopo, een Mongool, die met 3 schepen was aangekomen; dit verhaal wordt verteld in de Sadjarah Demak.
- 135 Hierna worden de afstammelingen van sultan 'Abdoel'Arifin van Demak opgesomd, de belangstellende vindt ze in de tabel van sultan
- 136 'Abdoel'Arifin. Soes. G. Djati's moeder heette Fatimah.

HOOFDSTUK X.

S. G. DJATI VERHAALT VAN ZIJN REIS NAAR JAVA EN VAN DE
LEERVERMANINGEN EN HET ONDERWIJS DIE HIJ ONTVING.

- De hss. bevatten nu een Arabisch stukje, waarvan de vertaling
- 137 in de aantekeningen is geplaatst, waarna men leest, dat maul. Baghdad zijn opwachting maakte bij s. G. Djati en hem vroeg naar
- 138 de openbaringen God's en de moehaqqiq's, die hij op de reis van zijn huis naar Java had ontmoet. S. G. Djati wilde hiervan wel vertellen, mits de maulana het alleen aan hun beider nakomelingen zou

¹⁾ Zie voor mijn interpretatie de aant. bij p. 134.

²⁾ Tjèk Babantjoen *Mal. red.*

overbrengen. De maulana zeide dat hij geen gebod van s. G. Djati zou durven overtreden en toen stak de soesoeh. van wal: „In mijn
 139 jeugd wilden mijn bloedverwanten dat ik mijn overleden vader zou opvolgen; ik was toen, op twee dagen na, vijftien jaar en vier maanden oud. Het was mij treurig te moede, want ik had er geen lust in. In een droom ontmoette ik toen den profeet, die mij riep, zich aan mij
 140 bekend maakte, en zei dat ik een afstammeling van hem was. Ik wierp mij aan zijn voeten en weende, waarop de profeet sprak: „Al mag de wereld dan door God met luister zijn vervuld, niets ervan wordt gegeven aan den ongeloovige. Bezoek de ka'bat, bestijg de 'Arafat, maak een pelgrimstocht naar Medina en ga in dienst bij moehaqqiq's en vromen." Na mijn ontwaken vertelde ik mijn droom aan mijn moeder, die mij toestemming gaf te vertrekken en mij om-
 141 helsde. Ze gaf mij de volgende raadgevingen mee: „Je zult van de „nauwe plaats naar de ruime gaan, wanneer je alle door hem ¹⁾ „genoemde zaken in acht neemt. Begin met berouw te hebben over „het vroeger door onachtzaamheid en <verkeerde> uitlegging ver- „richte, en maak je vrij van alle <kwade> neigingen. (In de Mal. red. „luiden deze raadgevingen: Sla nauwkeurig acht op wat je in vreemde „landen ontmoet; de Koran-uitlegging zal je gezondheid en zielernst „vervolmaken; houd je ver van de uitleggers van Koranverzen, ²⁾
 142 „omdat ze er leugens van maken.) Verzamel kennis van wie ze maar „geven wil; ³⁾ wees zwijgzaam en vermeld voortdurend God's naam; „herken in al je handelingen en belevingen God's aanwezigheid; „handel slechts na raadpleging van anderen, en wel van je leer- „meester en raadgevende verwanten; hecht geen waarde aan de
 143 „wereld, handel goed; sla acht op je buik ⁴⁾ en je tong, wanneer ⁵⁾ „een leerling slechte hartstochten heeft, houdt hij van den bijslaap „en is hij slechts indachtig aan 't zich te binnen brengen van zijn „begeerten, dat is de onachtzaamheid van den leerling; wanneer hij „veel spreekt dan <moet> in waarheid zijn hart niet aan God voorbij-
 144 „gaan, en <moet> Hem bespieden, ⁶⁾ de ongehoorzaamheid met de

1) Moehammad?

2) Niet geheel zeker, zie aant.

3) Mal. red. iets anders.

4) Deze raad alleen in de Jav. red.

5) De volgende passage luidt in het Maleisch: het uitleven van zijn zinnelijke begeerten richt den leerling ten gronde; er zijn er die van wellust of bijslaap houden of die niets lief hebben, zoo'n handelwijze wordt veroorzaakt door hun onachtzaamheid.

6) Mal. red. wijkt iets af.

- „tong komt 't meeste voor; toon goede manieren; houdt beslist geen „lange gesprekken; eet, drink en slaap pas' wanneer je honger, dorst „of slaap hebt; voer geen gesprekken met vrouwen, want dat wekt „de wellust op (Jav. meer plastisch), vind je genoeg in haar be- „schouwing, maar slechts zoolang je voor haar zit. [D.w.z. ga niet „verder dan een oppervlakkige, tijdelijke waardeering; Mal. heeft „i.p.v. „vind je genoeg" etc.: sluit je oogen bij een dergelijk kijken, „(nl. dat de wellust opwekt)]. Kijk niet in de huizen der Moham-
 145 „medanen, dat is huichelachtig; wees niet nalatig in 't verrichten van „de wassching voor 't gebed (abdaz) en voor 't eten en slapen gaan; „houd je ver van nalatige lieden, het berokkent zonder eenigen „twijfel ¹⁾ schade; spreek niet over wereldsche zaken, want dat ver- „giftigt het geloof; zeg niet: „Als ik 't zoo gedaan had, zou 't zus „„geworden zijn," dat doen huichelaars; spreek slechts bestendig over
 146 „door God gewenschte dingen, want alles geschiedt slechts wanneer „en zooals Hij 't wenscht; zich te onderwerpen is een genot; volg niet „de leden der qadariyyah-secte ²⁾ en de Sjiïten (wong rafidhi) en de „kettters; bespied ³⁾ niet een andere godsdienst, dat past geen leerling „die zich de mystiek moet eigen maken; laat de verzoeking niet toe,
 147 „weet wat nog geen ander weet; heb geen te groot zelfvertrouwen, „want dezulken worden gemeden; heb geen zelf-bewondering, d.i. „behagen scheppen in zichzelf en geen raad willen aannemen; wees „niet wangunstig, want alles wat de mensch bezit is een geschenk „van God; ⁴⁾ wees toegewijd aan den Heer, al veroorzaakt dat moei- „lijkheden; ⁵⁾ neem de juiste plaats in naast den machtigen Vorst, ⁶⁾ „zoodat alle ziekte verre van je blijft.

„De leerlingen moeten vier dingen wenschen te bezitten, nl. een „snel paard, een ruim huis, een mooie staatsierok en een helder licht,
 148 „dat is respect, een scherp verstand („het hart" Jav.), en juiste kennis.

„Houd je belofte; overtreed de godsdienstwetten niet; je zult „zeker de tak niet krijgen als je de stam nog niet hebt." Mijn moeder gaf mij duizend dirhams als reispenning en een bidsnoer, ⁷⁾ terwijl

¹⁾ Zie aant.

²⁾ Islamitische secte die de „vrije wil" aanhangt.

³⁾ Minacht Mal.

⁴⁾ Want etc. alleen Jav.; vert. onzeker.

⁵⁾ Al etc. alleen in de Jav. red.

⁶⁾ Dit gebod alleen in 't Jav.

⁷⁾ Dit bidsnoer en de woorden van de moeder alleen in 't Jav.

zij er mij op wees, dat de profeet waarachtig en betrouwbaar was en de bevelen Gods ter oore bracht.

149 Ik nam afscheid en ging op weg naar Mekka, maar werd na eenigen tijd aangehouden door tien Joodsche struikrovers, die mij vroegen waar ik mijn reispenning had verborgen en mij bevalen deze aan hen over te geven. Ik zeide het geld onder mijn oksel te dragen
150 en gaf hun de duizend dinar. Zij zeiden: „Waarom spreekt gij waarheid en geeft ge uw bezit aan ons?” Mijn antwoord was: „De „Mohammedaan liegt niet, is niet gierig en houdt de Vrijdag-salat; „wat zouden God, de engelen en Zijn Gezant zeggen indien ik „loog?” Toen zeiden de Joden: „Wij worden ook Mohammedaan!”
151 De geloofsbelijdenis werd opgezegd en ik verdeelde vijfhonderd dinar onder hen, zoodat er mij nog vijfhonderd restten. Door hen begeleid, vervolgde ik mijn reis naar Mekka, waar ik de moskee bezocht en den zwarten steen kuste. In afwachting van het tijdstip voor de hadj nam ik les bij den imam Nadjmoeddin alkabiri.

152 (Hierna volgt de „ketting” van zijn sjéç en worden de namen
153, 154 zijner medeleerlingen opgesomd, men zie daarvoor den tekst.)

Mijn leeraar gaf mij den naam Madzkoeroellah en <het recht> een chirqah ¹⁾ <te dragen>. Ik deed een pelgrimstocht naar Medinah en bleef nog twintig jaar leerling bij den sjéç, waarna deze mij leerde op de wijze der Naqsjibandiyjah, den Weg die tot Allah
155 voert, te begaan. ²⁾ Zoo werd ik sahabat en leerde ik het reciet en de zelfbeschouwing. Mijn leeraar stuurde mij daarop naar den imam ibn 'Ata'oellah, die behoorde tot de broederschap der Sjadzilieten en uit Alexandrië afkomstig was. Gedurende de twintig jaar die ik bij hem doorbracht, leerde ik het reciet istila 'isjqiyyah Sjattariyyah en het reciet istila Naqsjibandiyjah, het zaagreciet en het hayirah ³⁾
156 reciet. Mijn sjéç citeerde woorden van Aboe Bakr alSiddiq en voegde hier nog uitspraken aan toe; ⁴⁾ hij gaf mij, behalve een
157 chirqah, den naam sajid sjéç Noeroellah.

Op zekeren nacht droomde ik van Moehammad, die mij zeide dat ik een afstammeling van hem was, en mij beval naar Pasé te gaan, waar een aanhanger van hem woonde, datoek Bahroel genaamd, die mij verder zou onderwijzen. Van Pasé moest ik naar Java gaan,

¹⁾ Het armoedig gewaad der Soefi's.

²⁾ M.a.w. mij inwijdde in de mystieke leer der N.

³⁾ = ?, zie aant.

⁴⁾ Waarvan de vertaling in de aant. opgenomen is.

158 waar een andere aanhanger mij zou helpen de Javanen tot den Islam te bekeeren en waar ik mij moest vestigen. Na mijn ontwaken ver-richtte ik de verschillende gebeden die ik geleerd had met diepen ernst en ging ik naar sjéch ibn 'Ata'oellah; deze zeide: „Wat je ook „overkomt, beproef je krachten er op, want je kennis ('ilmoe) heeft „pas waarde voor je, wanneer je haar gebruikt. Wat je gisternacht
159 „zag was waar, vertel het aan je nakomelingen, want de profeet is „betrouwbaar.”

Halverwege Pasé sloot zich een pandita bij mij aan; aan de zee-
160 kust gekomen zag ik een eiland, dat ik besloot te bezoeken. Op het eiland trof ik een pandita pani (een pandita die de staat der „vernietiging” bereikt heeft) aan, die met mij mee wilde gaan.¹⁾ Gedrieën reisden wij verder en kwamen bij den berg van Ceylon²⁾, waar de pandita pani mij vroeg: „Wat vlamt daar zoo?” „Dat is het zweepje
161 „van den profeet Salomo, kom er niet aan!” zei ik.³⁾ Toen de pandita pani er toch naar greep, ontstond er een wervelwind, die ons de lucht in voerde; ik viel neer op een berg, de pandita pani in zee en de andere pandita op een steen; de wind voerde mij weer naar den berg van Ceylon terug, terwijl een stem mij waarschuwde: „Indien je iets „wilt vragen aan den profeet, dan moet je niet gaan slapen vóór je „knikkebolt en niet eten vóór je honger hebt en niet drinken vóór je
162 „dorst hebt. Je moet op innemende wijze spreken, vriendelijk kijken „en de menschen prettig stemmen.”

Ik vervolgde mijn reis naar Datoek Bahroel, dien ik na mijn aankomst eerbiedig groette en die op mijn verzoek op zich nam mij te
163 onderwijzen, daar het door God vastgesteld was, dat hij mij het hart zou openen. Hij leerde mij de ware kennis, het persoonlijk verkeer met God, het onderricht aan de dooden, het reciet, de tarékát Chalwatiyyah, de litanieën, de overlevering van leervermaningen, de chirqah, de extase en de ketting. Toen ik dit alles kende, beval hij mij naar de goenoeng Djati bij Tjerbon te gaan.

Onderweg ontmoette ik een pandita, genaamd datoek Pajoenan, die bij mij les wilde nemen. Ik zeide echter daartoe niet in staat te
164 zijn en verwees hem naar datoek Bahroel „die ascese verrichtte hooger op aan de Pasé, juist Noordwaarts”.⁴⁾ Verder gaande kwam

¹⁾ Tekst onvolledig.

²⁾ Boekit Selan Mal., goenoeng Sarandil Jav.

³⁾ Tekst corrupt.

⁴⁾ Deze plaatsbepaling, naar de Jav. red., is onvolledig (zie aant.), de Mal. red. is nog meer bedorven.

ik in Keling, waar ik het lijk van den vorst van Keling aantrof, dat bewaakt door den patih van Keling op de rivier heen en weer dreef. Ik sprak tot den patih: „Je moest liever Islamiet worden.” Dat vond hij ook, hij leerde de geloofsbelijdenis, en trad bij mij in dienst. Wij
 165 gingen tezamen naar Tjerbon, waar ik U ontmoette.” Pangéran Pandjoenan vroeg aan s. G. Djati hem in te wijden in de volmaakte
 166 kennis. Voor het in het Arab. gestelde antwoord van den heilige zien men de aant. Hij vervolgde: „De ‘ilmoe ma’ripat is de ware wetenschap¹⁾, d.w.z. die het scherm wegrukt, voor afgoderij komt waarheid in de plaats.” „Gij spreekt waarheid, o sjéch!” „O mijn broeder, <wat betreft> staat, handelwijze, toestand, kennis, woord, weg van iets wat geketend is aan iets dat waargenomen is.” „Gij spreekt waarheid, o sjéch!” En hij zeide, de sjéch: ²⁾ „„De eenige is in eenheid „afgezonderd, zie Ik ben onze eenigheid.” Ik ³⁾ antwoordde: „U „vereenigde Uw Wezen met het mijne.” ⁴⁾ Tot den Heer behooren vier dingen, ten eerste het Wezen Gods, d.w.z. de Werkelijkheid Gods, ten tweede de Werkelijkheid der Eigenschappen Gods, d.w.z. de Werkelijkheid van de Almacht Gods, ten derde de naam Gods, ten vierde de Volmaaktheid Gods.

168 Ahad (Eenheid), Sjoehoed (het Zien van Allah), Noer (Licht), Woedjoed (Zijn), 'Ilmoe (Wetenschap). Toen ⁵⁾ <Je schepping> nog Ahad heette, was er nog niets geschapen, er was slechts het Zijn uit Zichzelf <vermengd met?> mij; ⁶⁾ Sjoehoed is het Schouwen van Hem in mij; Noer is Zijn Licht in mij; ⁷⁾ Woedjoed is Zijn Zijn in mij; 'Ilmoe 'Oeloehiyat ⁸⁾ is de kennis van Hem in mij. Het Zijn van heden is niet dat van vroeger en niet dat van de toekomst, want het eeuwige Zijn is verborgen. Wel mijn broeder maulana Pandjoenan, houd op met het aanbidden van Allah, Naam, Licht, Geloof, Eenheid, want dat is slechts het aanbidden van zichzelf en wie dat gelooft
 169 is er totaal naast.” M. Pandjoenan zei: „Neemt U mij op in uw broederschap.” Toen verkreeg hij volmaaktheid en zijn sjéch (d.i. s. G. Djati) vroeg hem, bij wien hij zijn tarékat had verkregen. M. Pandjoenan antwoordde: „Van sjéch Djoenaid (al) Bagdadi.”

1) „Inzicht” Jav. hss.

2) Wij veronderstellen dat de sjéch hier een uitspraak van Allah aanhaalt.

3) D.i. dengene tot wien Allah zijn uitspraak richtte.

4) Jav.: De Heer deed mij zijn geheele Waarheid kennen.

5) Deze vertaling is zeer onzeker, zie de Aant.

6) Of: de dienaar, d.i. de mysticus.

7) Alleen in de Jav. red.

8) Goddelijkheid.

Š. G. Djati werd toen op zijn verzoek door m. Pandjoenan in diens orde opgenomen; dit gebeurde op Donderdagavond, den eersten der
170 maand Rabi'oe'l-awal van het jaar Alip.

Ieder die dit leest, bezit, copieert of bewaart of hoort lezen zonder toestemming van de afstammelingen van den schrijver van dit afschrift, zal door ongeluk getroffen worden. De schrijver van (het begin van, Jav.) deze geslachtslijst is sjééh 'Abdoerrahman Baghdadi.
171 Hierop volgt een geslachtslijst van s. G. Djati, men raadplege daar-
172 voor de tabel. De vertaling van het daarop volgende Arab. stukje vindt men in de aant. bij p. 172.

173 De eigenaars van dit verhaal waren maulana Hasanoeddin, daarop maul. Joesoep, daarop pn. arja Rana Manggala, daarop sultan Aboelmoefachir, daarop pn. arja Mandoera Radya, daarop ratoe bagoes arja Wiratmadya ¹⁾, daarop pn. arja Wira Samara, daarop pn.
174 Árja ²⁾, daarop ratoe bagoes Moehammad Saléh ³⁾.

Ratoe Marta huwde een dochter van ratoe bagoes Pandan, ⁴⁾ die ratoe bagoes Moehammad heette.

Sultan Aboelfadhl Mohammad Haji huwde een dochter van pn. Datoe Gaja ⁵⁾ en kreeg bij haar ratoe Déwi, bijgenaamd ratoe Siti; deze werd verheven tot ratoe soeltan. Einde.

175 Deze pagina ⁶⁾ bevat een aantal genealogische mededeelingen, welke op p. 176 eenigszins aangevuld door den schrijver in een figuur gebracht zijn. De figuur welke in Mal. hs. B op p. 71 voorkomt, en zich beter dan die op p. 176 van Mal. hs. A voor reproductie leent, is op p. 153 in facsimile afgebeeld. Men zie den tekst en de aantekeningen bij p. 175 en p. 176. Hs. B vermeldt op p. 71 nog den titel van dit geschrift, den naam van den afschrijver en 't tijdstip van vervaardiging, waarover we in de Inleiding p. 16 al gesproken hebben.

1) Wiramadia *Mal.*

2) Ardi *Jav.*

3) Saké *Jav. A.*, Sakéh *Jav. B.*

4) Pandita *Mal.*

5) Ingajoedaja *Jav.*

6) D.w.z. alleen in de *Mal. red.*

AANTEEKENINGEN.

p. 1¹⁾

Jav. red.: *maulana Hasanoeddin ibn maulana sayyidina alsjééh Noeroellah*. Mal. red. vertaalt wellicht overeenkomstige woorden ten onrechte als: *toean kami Hasanoeddin namanja mendjadi sjééh Noeroellah*.

Voor de afstamming van soesoeh. G. Djati en maulana Hasanoeddin raadplege men de desbetreffende tabellen (resp. p. 253 en p. 255 v.). Historische en legendaire bijzonderheden omtrent s. G. Djati vermeldt Hoesein in zijn dissertatie o.a. in Hoofdstuk II (p. 82—112, overzicht op p. 193), en pp. 269, 270; over Hasanoeddin handelt de geleerde schrijver te zelfder plaatse o.a. in Hoofdstuk II (pp. 80—99, 108—145, overzicht op p. 193).

p. 2

Hoewel de aanhef met een zegebede aan Allah doet denken, dat hier een op zichzelf staand verhaal begint, blijkt echter uit het niet vermelden van nadere bijzonderheden omtrent Hasanoeddin, dat we hier met een min of meer opzichzelfstaande episode uit een uitgebreider verhalenstof te doen hebben.

p. 3

De woorden *pegoenoengan désa Girang* zijn een onjuiste vertaling van het Jav. *amagoenoengan, arèrèn ing désa Banten Girang* (p. 1 en 2). Evenzoo is de beschrijving van de Poelasari als *tempat adjar orang doesoen jang datang berladjar* ontstaan uit het Jav.: *adjar domas* en uit de opvatting van *adjar* als leerling i.p.v. asceet.

De naam van de woonplaats van ki Poetjoek Oemoen *L-l-baq* kan een ongeoorloofde vertaling zijn van het Jav. *Loerah*², misschien dacht de vertaler aan *loerah* = *lebai*, waarbij *lebai* verknoeid is tot *lebak*; vergel. ook p. 5 waar *l-b-h²* = *lebai*². Zoo *Loerah*² wellicht een verjavaansching van Lebak moge zijn, dan toch niet van de tegenwoordige bekende plaats van dien naam, daar die niet op de Poelasari ligt. Het Mal. *segala kepala*² is een verkeerde vertaling, ontstaan door slordig lezen van de Jav. woorden (pag. 2): *loerah*², welke reeds eerder

1) Deze cijfers geven de bladzijde van het Mal. hs. A aan waar de aantekeningen bij behooren.

foutief vertaald waren door *l-l-baq* en gelezen moeten worden *loerah*, *loerah*.

Het valt op, dat Has. zich niet op de G. Karang, maar op de G. Poelasari vestigt als hij van Banten-Girang Z.-waarts trekt. Voor de ligging van Banten Girang zie men Hoesein, Diss. p. 113.

p. 4

't Mal. *soerat* is een verkeerde vertaling van het Jav. *pelengé sebab saking* 'ilmoené.

Ramboet is de naam van 1e een rivier in Tegal, ontspringend op de G. Gedé, 2e een dorp in de residentie Batavia aan de Oostzijde der Tji Liwoeng.

Het equivalent van het onduidelijke woord *m-[ar-q* in den Mal. tekst is in den Jav. tekst *kerid* (misschien heeft de Mal. vertaler in zijn voorbeeld *kerid* gelezen als *kerit* van *ngerid* = snijden; Arab. *faraka* = scheiden). Dit is vermoedelijk niet een onjuiste schrijfwijze voor *kirid*, daar men pas later (p. 3 S. B. r.²) de beide adjar's laat afdalen, maar een verbastering van *kirda* = (van een vrouw gezegd) gemeenschap hebben met een man.

p. 5

De Mal. vertaler heeft verschillende dingen in den Jav. tekst niet begrepen, *soerat pertandahan* is een dwaze vertaling van den titel *panandahan* ¹). In den Mal. tekst dalen allen af, het woord *sekalian* is hier onjuist; het Mal. gebruikt daarbij den verkeerden vorm *-kan*; in het Jav. is de vorm met *-aken* juist.

p. 6

De Mal. red. noemt onder degenen, die de djandji aannemen ook de *éndang*² en de *batara's*, de Jav. red. noemt de eerste niet en van de tweede vermeldt zij er met name drie, die niet aannemen. Het mij onbekende woord *moedik* of *moedig-l* is vrij zeker de benaming van een soort kluizenaar.

In de S. B. r.² spreekt sang Séda Sakti de gelofte uit; de Mal. redactie, in de war gebracht door de onduidelijke Jav. redactie, neemt blijkbaar aan dat de adjar's de belofte opstellen; B weifelt op 1 plek: *saudara kamoe*. Zoowel het verband met het verhaal, als de Jav. redactie waar *maka soemaoer kabèh* volgt op het uitspreken van de gelofte, als de lezing bij Hoesein Diss. pag. 17, wijzen uit dat de Jav. redactie de juiste is. Het Mal. *maka disahoetinja* is ontstaan uit een verkeerde opvatting van *maka soemaoer kabèh* = allen betuigden hun instemming.

1) Waarschijnlijk is *soerat* een afschrijversfout voor *soeatoe*.

De inhoud van de djandji volgens de Jav. redactie vermeldt een belangrijk punt, dat in de Mal. redactie en ook in de S. B. ontbreekt, nl. het in geding brengen van de juistheid van den godsdienst. Het verhaal van de 2 adjar's staat eenigszins buiten het verband van het verhaal over Hasanoeddin; het is niet zeker of het wel hier thuis hoort en of het niet een stukje is van een andere legende over den godsdienstovergang op Java, waarbij halstarrige aanhangers van den ouden godsdienst het leven verliezen en in rook opgaan. Zie C. M. Pleyte, „Het jaartal op den Batoe-Toelis nabij Buitenzorg" T. B. G. 53 (1911) p. 194 nt. 1. We kunnen over den vermoedelijken gang van zaken een denkbeeld krijgen wanneer we bij Hoesein, diss. p. 17 lezen ¹⁾: „Op een dag kwam bij den vorst een mangoejoe (gezel van een asceet) met het bericht dat een adjar (asceet) in bloedschande leefde met zijne zuster. De beschuldigten heetten Séda Sekti en Endang Gagambang en hadden hun verblijf op den berg Ramboet. De adjar ontkende voor Praboe Séda, den vorst, het hem ten laste gelegde. Hij riep onheilen over zichzelf aan zoo de beschuldiging waar was en voorspelde, dat hij door den zoon van den vorst gewroken zou worden, en dat een wali (heilige), afkomstig uit Arabië en komende van Garagé, den godsdienst van den vorst zou verdringen door zijn religie. Geweldige natuurverschijnselen bekrachtigden de voorspelling . . . , de adjar verdween", en op pag. 31: „(Poetjoek Oemoen) wist dat hij zijn zetel aan een ander moest inruimen." (Vgl. Jav. red. p. 2). Deze geschiedenis zag Poetjoek Oemoen dus in zijn gedachtenconcentratie en ze wordt, zij het ook lacuneus, hier verhaald om aan te toonen dat de komst en heerschappij van Hasanoeddin een onafwendbare noodzakelijkheid was. In de Sadj. Banten zijn dus vermengd de elementen: 1e sterven voor het nieuwe geloof en 2e sterven wegens het begaan van een zonde, en in de Sadj. B. ranté²⁾ de elementen: 1e sterven wegens het begaan van een zonde, 2e wegens het hebben van het oude geloof. Het sterven als martelaar voor zijn geloof heeft de traditie blijkbaar niet goed begrepen en zij heeft er later een straf in gezien. Het is evenwel goed hier met Dr. H. Djajadiningrat te bedenken dat we „de middelen (missen) om de feiten en ficties van elkander te scheiden" (diss. p. 112). De Mal. red. spreekt van woorden die sang Séda Sakti ontkent geuit te hebben; hoewel de Jav. red. hiervan niets vermeldt kan dit toch wel juist zijn, de Mal. red. heeft dan een op deze plaats beter handschr. dan onze Jav. red. gehad.

¹⁾ Overgebracht in de in dit werk gebruikte spelling van Jav. woorden.

p. 7

De geslachtslijst van praboe Sédá is in de Mal. en de Jav. redactie gelijk aan die in de Sadj. Banten, op eenige onbeteekenende afwijkingen na, die aan afschrijversfouten hun ontstaan te danken hebben.

p. 8

In de Mal. red. laat Poetjoek Oemoen een broer of zuster achter „op die plaats”, een verkeerde vertaling van *poestaka*. Wellicht verwarde de Mal. vertaler hier sang S. Sakti met P. Oemoen: er zijn verschillende punten van overeenkomst tusschen deze 2 figuren (spoorlooze verdwijning, bovennatuurlijke kennis van elkaar's lot, de naam s. Sédá Sakti lijkt op die van Poetjoek Oemoen's vader praboe Sédá). De voorspelling van s. Sédá Sakti dat de kapir's ten onder zullen gaan, had de Jav. tekst reeds eerder behooren te vermelden, nl. bij het uitspreken der belofte (p. 3); de Jav. tekst heeft dus lacunes.

p. 9

In de Mal. red. bereidt Has. eerst suiker *pada tempat itoe* en komt daarna pas bij het leege hutje, dit is mede in verband met het raadselachtige *pada tempat itoe* als een fout van den Mal. vertaler aan te merken (indien hij tenminste niet een van den onzen zeer afwijkenden Jav. tekst had); we kunnen vermoeden dat Has. suiker bereidde uit het sap der het hutje omringende boomen (dit kunnen arènpalmen zijn); zooiets doet bijv. de heilige Tjakradjaja (soenan Geseng), naar Dr. D. A. Rinkes verhaalt in T. B. G. 53 (1911) p. 270.

p. 10

Het woord *bilajani* in de Jav. red. biedt moeilijkheden, men kan hier denken aan een afleiding van het Skr. *wilaya* (verwoesting, vernietiging), beter voldoet hier de conjectuur *njoelajani* van Dr. Pryohoetomo.

p. 12

De leugen: ik ben Poetjoek Oemoen, wordt alleen in de Mal. red. duidelijk uitgesproken.

Een onduidelijkheid in het verhaal is, dat nergens gezegd wordt of de adjar's nu meteen den Islam omhelzen; Padjadjaran belijdt nog de Hindoe-godsdienst en maulana Hasanoeddin zal dus zijn godsdienstige overtuiging verborgen hebben moeten houden; hoe zijn houding tegenover de adjar's is geweest tot hij Banten Girang wilde veroveren, wordt niet medegedeeld; blijkbaar trachtte hij eerst door hanengevechten te organiseeren (pag. 16), de volksgunst te winnen.

p. 13

Jav. *oekir Lër*, Mal. *goenoeng Loer-h*, is hoogstwaarschijnlijk een plaatselijke aanduiding van een berg in Banten.

p. 14

Voor *ka'batoe 'llahi* heeft de Mal. red. *kebaitoe 'llahi*.

Met de *'ilmoe kang sampoerna* wordt bedoeld het geheel van esoterische leeringen (P. J. Zoetmulder, *Pantheïsme en Monïsme in de Javaansche Soeloek-litteratuur*, proefschrift Leiden 1935 p. 339).

p. 15

Voor de beteekenis van *bay'ah* zie men Zoetmulder, *Diss.* p. 378, hij vermeldt o.a. dat het beteekent „de opname van een leerling als lid van een mystieke broederschap. Uit „persoonlijke hulde, persoonlijke afhankelijkheidsverklaring” „, zegt Zoetmulder, „heeft zich hier de beteekenis „persoonlijk verkeer van den mysticus met God” ontwikkeld.” Deze opmerking geldt ook voor onzen tekst.

Omtrent *wirid* teekent Zoetmulder, *Diss.* p. 375, aan: „Arab. wird, fragmenten uit den Koran of andere boeken, dikwijls korte spreuken, die, in een bepaalde volgorde vereenigd, als litanieën worden gereciteerd. De verschillende tarika's (mystieke broederschappen) hebben ieder hun specifieke wirids, door den stichter vastgesteld. Zie C. Snouck Hurgronje, *Verspreide Geschriften IV (II)* pg. 187; Cf. Pijper, *Fragmenta Islamica* pg. 101.”

De *Naqsjibandiyyah* is „een in Turkestan ontstane orde, die zich ook in Perzië, Indië en Indonesië heeft verbreid”, Zoetmulder, o. c. p. 375.

Chirqah, waarmee waarschijnlijk een bepaald reciet wordt bedoeld, wordt in Jav. B steeds zoo gespeld, Jav. A spelt het met *kaf besar*; de Mal. hss. hebben hier *h-i-r-k-h*, maar meestal *h-r-k-t*, wat soms²⁾ de mogelijkheid openlaat, er een verbastering van Arab. *harakah* (beweging) in te zien. Dit zou dan overeen kunnen komen met het onder *a* genoemde gedeelte van het dzikr *sjoghoel istila* reciet (zie beneden), vooral omdat het hier en op p. 163 in één adem met *sjoghoel* genoemd wordt.

Rinkes, *Diss.* p. 79 vermeldt een *dzikr istila 'isjqiyyah*³⁾ (ook van de *Sjattariyyah*), hetwelk wordt uitgevoerd door *a.* den adem „ te houden, *b.* de tong met het achterste gehemelte in contact te brengen en zoo *c.* het „woord” *la ilaha* enz. met de pen van het Den en neer te

²⁾ Bijv. p. 163, en hier indien de *i* ten onrechte ingevoegd is. ³⁾ Terwille van de eenheid hebben wij ons veroorloofd de spelling in deze citaten eenigszins te wijzigen.

schrijven. Dit reciet heet, naar Dr. Rinkes op p. 80 van zijn diss. vermeldt, ook wel *dzikr sjoghoel istila* en wordt verdeeld in a. *'isjqiyjah*, waarbij men het lichaam in beweging moet brengen, b. *naqasjbandiyah*, geheel stil zijn en alleen in het hart overdenken. Rinkes, o.c. p. 75 nt. 3, vermeldt van de *dzikr minsjari* dat deze „zaag-dzikr” ook in andere orden gebruikelijk is; hij verwijst naar Snouck Hurgronje „The Achehnese” II p. 220.

Soeghoel is naar Zoetmulder, Diss. p. 377, meedeelt: „Arab. sjugl: „zich ingespannen met iets bezig houden,” hier speciaal „met het zoeken van de vereeniging met God”: extase.”

p. 16

De woorden die s. G. Djati tot Has. spreekt zijn niet volkomen duidelijk, ook is 't nogal wonderlijk, dat s. G. Djati zegt de 'adat der Javanen niet te kennen want: 1e zijn daar geen Javanen, 2e verblijft hij zelf te Tjerbon. Wellicht bedoelt hij met *wong Djawa* de Banteners.

p. 17

De passage in Jav. A met *salagi réka* luidt bij Pijper p. 85: *angoe-latana parenah kang ahoeb, ingkang resik, kita pada amemengan angadoe ajam salagi patoet kalawan karep ira.*

De Mal. red. leest ten onrechte als naam van de plaats Lantjar: Waringin Lantjar. Hoesein, Diss. p. 32, spreekt van „een plek op den berg Lantjar”. Mij is slechts bekend een rivier Lontjar, welke van de G. Karang stroomt, het plaatsje heeft wellicht in haar stroomgebied gelegen.

p. 18

Hasanoeddin was 20 jaar, hij had toen al 7 jaar ascese beoefend op de Poelasari en in de omgeving (bldz. 13), en een hadj naar Mekka gedaan; hij zou dus nog geen 13 jaar oud zijn geweest, toen hij alleen van Tjerbon naar Banten ging; dat is wel onwaarschijnlijk.

Ki Djongdjo is de naam van één persoon nl. van den jongsten van 2 broeders, niet van twee personen, zooals men misschien uit de Jav. red. zou kunnen lezen (vgl. Hoesein p. 32). De latere traditie maakt er, blijkens Hoesein t. a. p. noot 1, van: ki Djong en ki Djo. Dit heeft ook het Jav. hs. A, dat dus hier een redactie bevat van jongeren datum dan de andere hss., of waarin de afschrijver zijn eigen meening heeft weergegeven; op bldz. 21 heeft ook Jav. hs. A: ki Djongdjo. De verwarring is ontstaan doordat de naam van ki Djongdjo's oudere broeder, de schoonvader van praboe Séda, niet genoemd wordt, hoewel zijn bestaan vermeld wordt tegelijk met het eerste optreden van ki Djongdjo. Dat hier niet bedoeld wordt dat ook de oudste broeder naar m. Has. gaat, volgt uit het verhaalde op p. 39, waar blijkt dat deze broer zich te Pakoewan bevindt bij zijn schoonzoon praboe Séda, we mogen niet aan-

nemen, dat hij in 't geheim Mohammedaan zou zijn geworden, en dus bedoeld kan zijn met de ki Djongdjo die op p. 19 den Islam omhelst.
p. 19

De in 't Arabisch gestelde geloofsbelijdenis is vrijwel correct weergegeven, de meeste fouten heeft Jav. hs. A. De zin in de Jav. red. na de geloofsbelijdenis, is niet duidelijk: wellicht is *imam* op te vatten als volgen, dienen, getrouw zijn aan; indien men voor *sadèrè* leest *sadèrèk*, kan men gissen, dat de Jav. schrijver wilde zeggen, dat de broer van ki Djongdjo nog niet tot den Islam bekeerd was.

p. 20

Het beleg en het innemen van Banten Girang wordt wel zeer kort verhaald, vooral als men deze passage vergelijkt met de uitweidingen die bijv. gemaakt worden bij het verhalen van de hanengevechten en 't dubbelen daarbij, en de beraadslaging der wali's te Tjerbon (pp. 21, 22).

De Mal. red. vertaalt wat slordig, indien ze een hier gelijkkluidenden tekst als de onze voor zich had, waar ze Has. laat zeggen, dat ook „alle kluzenaars zullen omkomen indien” etc. Het mij duistere *berlengk-kap kamoe pada segala pertandahan itoe* is waarschijnlijk ontstaan door het verkeerd begrijpen van *panandahan Mempek*; daardoor is dan wel voor het hoofd der adjars een onjuiste naam (ki Djongdjo) opgegeven.

p. 21

Op te merken valt, dat in de passage van Mal. hs. B, die ten onrechte in Mal. hs. A ontbreekt, gesproken wordt van *jang kalih ki Djongdjo*; de passage is ook lacuneus.

Panembahan ratoe Pakoengwati is de vorst van Tjerbon, pangéran Pandjoenan is eigenlijk een andere naam voor maulana Baghdad, (vgl. aant. bij p. 129) maar hier worden ze blijkbaar als twee verschillende personen opgevat.

Het vermelden van de komst van Hasanoeddin alsmede: *serta ia soedjoed pada kaki ajahnja* behoort tot de „Dichtung”, waarmee de Mal. vertaler de waarheid beter tracht te benaderen; terecht vermeldt hij nu niet Hasanoeddin onder degenen die reeds aanwezig waren (even terecht vermeldt de Jav. tekst dezen naam wel).

De uitdrukking *dihadap*, die voor s. G. Djati wordt gebruikt, is, op de gangbare wijze vertaald, waarschijnlijk wat te sterk. Al wordt s. G. Djati aangesproken als Jang Dipertoean, maulana Baghdad is de oudste (immers zijn schoonvader, zie p. 129). De wali's komen niet als onderdanen bij s. G. Djati, deze is niet gebiedster, hoogstens gastheer.

p. 22

Men merke op, dat het punt waar het eigenlijk om gaat, het huwelijk van Has., in den Jav. tekst niet wordt uitgesproken, terwijl het in den Mal. tekst wel degelijk voorkomt. Het is moeilijk te zeggen, of de Mal. vertaler dit op eigen gezag heeft ingevoegd, of dat zijn Jav. tekst beter was. De Jav. tekst is in elk geval onduidelijk en wellicht corrupt.

De vorst van Demak kan den sultanstitel niet gehad hebben, daar de eerste soeltan op Java, Aboelmafachir van Banten, dezen titel in 1638 kreeg (Hoesein p. 126).

Indien men uit den Jav. tekst mag lezen, dat maulana Baghdad aan *ki bapa oewa* beval de brief weg te brengen, dan is dit in tegenstrijd met het feit dat pn. Pandjoenan = maulana Baghdad (zie aant. bij p. 129). Met *ki bapa oewah* is bedoeld pn. Pandjoenan, want deze was *martoewa oewa* van s. G. Djati, zie aant. bij p. 129; hiermee komt Hoesein, Diss. p. 33, overeen, waar gezegd wordt, dat pn. Pandjoenan de brief wegbrengt. Eigenaardig is wel, dat noch de S. B., noch de S. B. r.² er zich hier van bewust zijn dat m. Baghdad = pn. Pandjoenan. M. Machdoem is een andere naam voor s. G. Djati.

p. 23

In de S. B. r.² zegt de sultan tot zijn dochter, dat hij haar wil uithuwen, in de Mal. red. zegt hij tot zijn vrouw, dat hij zijn dochter wil uithuwen; de Mal. tekst heeft *ratoe* opgevat als titel van de koningin en niet als naam van de prinses. (De Mal. en Jav. tekst melden niet, dat de prinses *pangéran Ratoe* heet; vgl. Hoesein p. 34.)

p. 24

Uit den in den Mal. tekst staanden zin *djikalau* etc. (p. 44, r. 5) en uit de aanspraak met *anak soeltan* blijkt wel, dat de sultan van Demak van lager rang geacht werd dan maulana Baghdad, die, vreemd genoeg, i.p.v. s. G. Djati de toestemming geeft tot het huwelijk.

De Mal. tekst vat *bi 'smi 'llahi* anders op dan de Jav., beide opvattingen zijn te verdedigen.

Met *wedet Baghdad* [*kalajan*] *ratoe Kakambang* in de Jav. red. wordt waarschijnlijk bedoeld *ratoe Bagoes*, den bloedverwant van maulana Baghdad (vgl. p. 123, 130), die met *ratoe Pambajoen* huwt en zich te Angké vestigt (zie p. 32, vooral de Jav. red.).

p. 25

De Mal. zin waarin *ra'jat* voorkomt, die niet erg goed loopt, moet wel een slechte vertaling zijn van een Jav. tekst, die ongeveer luidt als de onze, waarin *wedet* niet *leger*, maar *bloedverwant* beduidt.

De S. B. r.² vermeldt niet, dat men naar de *peséban agoeng* ging, deze Jav. woorden die den Mal. vertaler wel als gangbaar Maleisch zullen hebben geklonken, behoeven niet op een andere Jav. red. te wijzen.

p. 26

Maulana penghoeloe Rahmat komt niet voor onder de wali's, die van Tjerbon naar Demak gingen, de schrijver bedoelt hier waarschijnlijk den soenan Ngoedoeng, vader van sn. Koedoes, die volgens een Babad Tanah Djawi redactie in den strijd tegen Madjapahit sneuvelt ¹⁾ (Hoesein p. 242); dit gebeurde echter vóór den val van Madjapahit en wel in den strijd van radèn Patah (d.i. volgens de Jav. traditie de latere slt. Demak I) tegen zijn vader, den laatsten vorst van Madjapahit; dit zou dus omstreeks 1518 zijn, toen Madj. viel (Rouffaer in B. K. I. VI, 6, p. 144, geeft dit jaartal, Krom: Hindoe-Jav. Gesch. p. 460, 461, acht dit onbewezen en zegt: tusschen 1513 en 1528). De naam sn. Ngoedoeng voor de plaats waar de slag geleverd werd zou dan een verbasterde afleiding kunnen zijn van Oendoeng.

De Mal. red. wijkt in bijzonderheden af van de Jav. De Babad Tjerbon zegt hierover (V.B.G. Deel LIX, II, I) in Zang XIV (zie inh. opg. p. 14): „S. Ampèl denta's dochter, Nji gedé Pantjoeran huwt met Soenan Ngoedoeng; hun zoon was Soenan Koedoes.” (Ik heb dit citaat evenals het volgende overgebracht in de in deze uitgave gebruikte spelling). Opgemerkt moet worden, dat in den tekst staat (p. 73) *soenan 'Oedøeng*, met een noot, dat in een ander hs. de naam luidt: *Oendoeng*. Op bladz. 19 lezen we: „Soesoenan Oendoeng wordt sénapati [d.w.z. van het leger van radèn Patah, die Madjapahit wil vernietigen]. De dipati Teteroeng trekt tegen hem op. Oendoeng sneuvelt door Teroeng (Patah's broeder).” In onze hss. staat op p. 100, dat kjai P. te Danoeradja stierf en begraven werd. Hieruit blijkt, dat de mededeeling van de S. B. r.², die hier en elders, evenals de Mal. red. bijv. p. 100, Oendoeng als de plaats opgeeft, waar een wali zou zijn gesneuvelde, niet voetstoots mag worden aanvaard.

p. 27

In 't verband onduidelijk is in de Jav. red. p. 11, 12, de vraag van pn. Baghdad betreffende de *sawedet*(?) van pn. Ibrahim. Waarschijnlijk heeft dit gesprek onder afschrijvershanden geleden, daar *sampoén sami* etc. ook niet erg klopt als antwoord. De Mal. red. heeft 't zelfde

¹⁾ Op p. 87 staat, dat hij een zoon is van njai Panjoeran, (dochter van pn. Ampèl Denta) en vader is van pangéran Koedoes.

bezwaar. Maulana Baghdad biedt den sultan van Demak de heerschappij over zijn nakomelingschap aan. Zou de Jav. schrijver hier gedacht hebben aan de opperheerschappij der sultans van Demak over de wali's en hun nakomelingen? Over de verhouding der wereldlijke vorsten van Mataram tot de priestervorsten van Giri-Grissee en Tjerbon, zie men Hoesein p. 97—103, waar aangetoond wordt, dat de wereldlijke vorst van Mataram inderdaad op den duur (1615—1650) opperheerschappij verkreeg over Tjerbon. De priestervorsten van Giri-Grissee hadden een soort geestelijk oppergezag (Hoes. p. 100), maar geen wereldlijk, in 1625 werd Soerabaja veroverd (Hoes. p. 206). Het huwelijk van Hasanoeddin met de dochter van den sultan van Demak (d.i. Ahmad Abdoel' Arifin = pn. Trenggana, vgl. Hoesein, Diss. p. 81, 85—87, 244, 245, zie aant. bij p. 134;) kan niet plaats gehad hebben direct na den val van Madjapahit ($\pm$ 1518?), daar het optreden van Hasanoeddin veel later gesteld moet worden (Hoesein p. 93, 94). De traditie neemt, om redenen uiteengezet door Hoesein op p. 87, 88, ten onrechte aan, dat Hasanoeddin Banten Girang veroverde en Banten islamiseerde. Dit deed s. G. Djati $\pm$ 1525 (Hoesein p. 115), Hasanoeddin trad pas na 1546 als vorst van Banten op, en was wellicht een zoon van s. G. Djati bij de prinses van Demak (Hoesein p. 115). Onze hss. spreken ook niet uitdrukkelijk van den val van Madjapahit, slechts van een aanval van Madjapahit op Demak, de slag vindt plaats bij Oendoeng; hier kan dus bedoeld zijn een aanval van kapir's, die na den val van Madjapahit naar het Oosten vluchtten, onder Rangga Permana het rijk Soepit Oerang stichtten en strooptochten ondernamen op het gebied der Demaksche vorsten (zie Veth, Java², I, p. 257). Soepit Oerang viel vermoedelijk onder het bewind van pn. Trenggana (Veth, Java², I, p. 297). Een bezwaar tegen deze veronderstelling is evenwel, dat in de traditie de slag bij Oendoeng plaats heeft vóór den val van Madjapahit en we hier dus een tweeden slag bij Oendoeng of een afwijking van de traditie moeten aannemen.

p. 28

Er wordt wel gezegd dat maul. Bonang naar Tjerbon gaat, maar verder vermelden de hss. niets van hem. Dit is wellicht te verklaren uit het feit, dat maul. Bonang $\pm$ 1525 stierf, dus omstreeks den tijd waarin het verhaal speelt, zie aant. bij p. 31.

De woorden van den sultan zijn niet geheel verstaanbaar, *mainlah* ¹⁾

¹⁾ Op p. 49 is *mainkan* = *melainkan*. A heeft *majan*.

is blijkbaar ontstaan uit een verkeerde lezing van *miliké* en *p-mas-q* uit *ki mas mantoe*.

Bevreemdend is de onderdanige, smeekende houding die de sultan aanneemt tegenover den soesoehoenan, daar hij zelf toch groote macht bezit en maul. Has. tot koning van Java kan verheffen; misschien ligt de verklaring in het feit, dat hij uit zuiver persoonlijke motieven handelde, nl. afstand van de regeering wilde doen en als fakir en bediende van s. G. Djati wilde gaan leven.

p. 29

De uitdrukking *rat Djawa sadaja* moet niet letterlijk genomen worden, onder Java wordt Midden- en Oost-Java verstaan en hiervan is Oost-Java zeker niet geheel onder het bewind van Demak geweest.

Ook hier, evenals op pag. 9 Jav. red. (de Mal. red. is op p. 22 corrupt), vraagt s. G. Djati eerst de meening van maul. Baghdad; deze wordt dus zeer geëerd te Tjerbon.

De Mal. red. wijkt af waar zij maul. Baghdad het voorstel van den sultan geheel laat goedkeuren. De opmerking van maul. Baghdad over de *kapirs* wordt in de Mal. red. eenige regels verder in den vorm van een vraag aangetroffen.

Zeer merkwaardig is het feit, dat de Mal. red. Hasanoeddin verder *Wanasaba* noemt i.p.v. *Soerasowan*. Blijkbaar is wana = wani = soera en saba = séba of séwa = sowan, de als de 14de letter van het Arab. alfabet geschreven s is dan blijkbaar een afschrijversfout. Soerasadji of Soerasowan = Banten (Hoesein, diss. p. 196), Wanasaba heet een plaatsje N-lijk van den berg Pinang en W-lijk van Banten gelegen (E. N. I.², deel I, p. 48).

Jang diperoléh (Mal. red.) is wel ontstaan uit *waliyyoe 'llahi* (Jav. red.).

p. 30

Voor het Jav. *Senget* heeft de Mal. red. S-ng-b-t, de Sadj. B. heeft Sepat of Sapet (Hoesein p. 33) en de Babad Tjerbon (Zang XXVI strophe 9, p. 112) Sepet.

De Sadj. B. (Hoesein p. 33) zegt, dat pn. Pandjoenan in de nieuwe astana van s. G. Djati begraven werd; wellicht is hier maul. Baghdad = pn. Pandjoenan verward met s. G. Djati, die in feite in Tjerbon in een astana begraven ligt (Hoesein, diss. p. 111; Veth, Java², I, p. 245, 246).

De bedoeling van Has.'s doorkruisen van Pakoewan, die niet wordt vermeld, zal wel zijn den Islam te propageeren.

p. 31

Het niet direct duidelijke *kang rěh kang rama* heeft aanleiding gegeven tot de onjuiste Mal. vertaling *pada ajahnja*.

Mal-h-hik-t-nja = *malah iketnja?*, of minder waarschijnlijk, = *ma-laékat* = wijlen of (tot) engel, ziel (geworden)? is m.i. ontstaan door verkeerd lezen van het Jav. *maka ketoené*.

De steen is de watoe Gigilang, deze mededeeling is in den tekst uitgevallen; Hasanoeddin maakt blijkbaar gebruik van oude volks-overleveringen (de steen van Batara Goeroe Djampang) en volks-ondeugden (dobbelen), om zich en zijn geloof populair te maken.

Dat batara G. Djampang door Maul. Bonang tot den Islam bekeerd werd, klinkt niet erg waarschijnlijk, zeker is de wensch vader van de gedachte geweest. Mij is geen ander bericht bekend van m. Bonang's verblijf op W-Java, ook Schrieke, Diss., rept daar niet over, zegt wel (p. 54), dat, indien de overlevering juist is, wij zijn sterfjaar op ± 1525 mogen stellen.

p. 32

De Mal. red. leest i.p.v. *tjahajané: djadjahan*.

Met *Angké, bandar Pakoewan* moet Soenda Kalapa bedoeld zijn; hieruit volgt, dat het hier verhaalde door den schrijver wordt geplaatst na de verovering van Soenda Kalapa (dit gebeurde in 1527), en in den tijd van Soenda Kalapa's bloei¹⁾ vóór de opkomst van de stad Banten, d.w.z. vóór 1545, toen Banten reeds een bloeiende handelsplaats was (vgl. Hoesein p. 114, 116). Dit is dus in overeenstemming met het plaatsen van Hasanoeddin's huwelijk onmiddellijk na den val van Madjapahit.

Eenigszins in 't onzekere blijven we omtrent radja Balo, die ons in de Jav. red. voorgesteld wordt als bondgenoot van den panembahan (de Mal. red. doet dit niet) en van wien in één adem met de vermelding van de bekeeringen der Lampoengers gezegd wordt, dat hij uit vrijen wil Mohammedaan is geworden; hij zou dan als heiden zich bij een Mohammedaansch vorst hebben aangesloten om heidenen te gaan bestrijden en bekeeren. De Jav. red. (en in navolging en vergering de Mal.) moet hier al te beknopt, ja feitelijk corrupt genoemd worden²⁾. Er wordt bijv. niet voldoende de nadruk gelegd op het feit dat de panemb. Lampoeng gaat *aanvallen*, noch wordt iets verteld

¹⁾ Of zou met *sineser* niet *toegenomen*, maar *teruggedrongen* bedoeld zijn?

²⁾ Over radja Balo en de tocht naar Lampong etc. handelt Hoesein, Diss. pp. 118—130.

van den tocht naar Lampoeng, van de krijgsgebeurtenissen, van het gaan naar het Noorden, van de onderwerping van den vorst van Indrapoera en van het huwelijk van den panemb. met de dochter van den vorst van Indrapoera. Het is dus mogelijk, dat de mededeeling uitgevallen is, dat radja Balo eerst geen bondgenoot was en dat een latere traditie, alleen de beknopte overlevering kennende, radja Balo meteen als bondgenoot heeft voorgesteld. De D. S. Tjerb. p. 61 geeft het volgende relaas van den tocht: „Sjahdan maka adalah panembahan Soerasohan pegih kenegeri Lampoeng Indra'poeralah ia; adapoen sempadan negeri Indra'poera itoe hingga negeri Bangka Oeloe. Adapoen ia kehendaknja mengislamkan ra'jat radja Balo, selaloe pegih ia. Setelahnja selesai daripada mengislamkan, baliklah panembahan itoe, poelang ke-Banten, serta diiring oléh orang seberang, dan dapat poetera dari radja Indra'poera.” Vgl. ook nog Sadj. Banten bij Hoesein, Diss. p. 34, 118—130.

p. 33

De Mal. red. heeft een corrupten Jav. tekst verkeerd begrepen, daar met *ratoe Indrapoera* hier niet de koning maar diens dochter bedoeld wordt. Hieruit volgt nog niet, dat de Vorlage van Jav. hs. B (Jav. hs. A komt niet in aanmerking) dezelfde is als die van den Mal. vertaler, omdat de naam *ratoe ajoe Arsanengah* in den Mal. tekst juist en in de Jav. red. onjuist is gespeld (op p. 114 S. B. r.² komt de naam goed voor).

p. 34

Zoowel de Jav. als de Mal. red. verwarren hier *ki Soesoek ing Lontar* (Hoes. p. 34) met *ki Djongdjo*, de schrijvers herinnerden zich hier vermoedelijk de bekeering van *ki Djongdjo* (p. 19) die in *Lantjar* geschiedde. Men lette ook op den verschillende vorm van den naam in de hss.

p. 35

Na *poenika gosong* is in 't Jav. hs. een lacune (de Mal. red. laat de heele passage weg), bedoeld is dat s. G. Djati door bidden de plek gelijk maakt. Zie Serat Banten, uitgeg. door Pleyte, T. B. G. LIII (1911) p. 213.

Met *iki watoe* is bedoeld de *watoe Gigilang*.

Karena boléh anakkoe perboeat tanda besar komt in den Jav. tekst niet voor, vermoedelijk beteekent het: je kunt er gebruik van maken als overtuigingsstuk van je grootte of als machtig bewijsstuk.

Atau orang lain mendjadi radjapoen demikian djoega zou een m.i. te vrije vertaling zijn van *enggèné ilang lah hormating manoesija*. Ook

de verzekering, dat alles zoo door Allah is vastgesteld, staat niet in de Jav. red. Daar is de zin *sedeng kapir* etc. corrupt, uitgevallen is een woord als *angloeroeg* na *sedeng*; de bedoeling is, dat de pan. de kapir's zal aanvallen en *dit* de goedkeuring van Allah heeft. De Mal. red. spreekt niet van de kapirs en laat s. G. Dj. de woorden zeggen, die m. Djoedah in de Jav. red. zegt. Door het uitvallen van *kepada* is de Mal. tekst in de hss. onbegrijpelijk geworden, ook de Jav. tekst is echter bedorven en zou ongeveer moeten luiden: „*sedeng angloeroega kapir, ing goenoeng ikoe kantoena*”, vgl. Pleyte, o.c. p. 213, 214: „*ki mas sedeng noelja loengah(a), angloeroega ikoe malih. Ing pagoenengan jwa kantoen, oewoes idzine Jang Widi, iki masaning akalah, apasang kopar poeniki.*”

Met *goenoeng kang misah* of zooals de Mal. red. schrijft *n-q-i-s-h* is wellicht bedoeld goenoeng Pinang (vgl. Hoesein p. 34).

p. 36

De zin *karena ia hendak mengalahkan pada segala kapir jang beloem Islam* komt niet in de Jav. red. voor; ook wordt in geen van beide redacties gezegd, dat de hulpstroepen aangevraagd worden; verder is ook niet direct duidelijk wie met *para menantoe* bedoeld worden; we kennen als schoonzoon alleen ratoe Bagoes van Angké en deze gaat, naar op p. 37 blijkt, niet eens mee. We moeten echter bedenken, dat de tocht naar Pakoewan pas $\pm$ 1579 onder leiding van m. Joesoep plaats had (zie Hoesein p. 193 en de uitvoerige motiveering op p. 131—139 en p. 147); het is zeer waarschijnlijk dat pan. r. Soerasowan toen meerdere schoonzons had, zoodat *para menantoe* den toestand wel juist weergeeft, daar op p. 117, 118 S. B. r². de huwelijken van ratoe ajoe Arsanengah met ki mas arja Hamid, van ratoe Kamoeda Ragi met ki mas demang Karawang, van ratoe Toemenggoeng met pn. toemengg. Wilatikta, van ratoe Keben met pn. Winahon, van ratoe Terpater¹⁾, en van ratoe Wétan met ki mas patih mangkoeboemi, benevens de namen hunner kinderen worden opgenoemd, waarna pas aan het slot van p. 118 en begin p. 119 het huwelijk van pn. Joesoep met ratoe Hatidjah, dochter van ratoe Winahon, vermeld wordt; maar dan vestigen onze hss. toch ten onrechte den indruk, dat de inneming van Pakoewan onmiddellijk of niet langen tijd na de stichting van Banten plaats greep.

Bij onze opgave der namen van aanvoerders in de Inhoudsopgave

¹⁾ Aldus gespeld.

hebben we rekening gehouden met de gegevens uit de S. B. (Hoesein p. 34, 35), die als aanvoerders noemt: „Oetama Diradja, ki Mahapatih, Sênapati Demak ¹⁾, Boeloe Kandoeroehan Pasé, Dipati Tegoeh Sêla, Ki Laksamana, Ki Ketib Pandjang Radja, Radja Balo, Ki Danoeredja, Sahbandar Keling”. Wij willen niet beweren, dat onze tekst, zooals wij die opvatten, in alle onderdeelen der opsomming de waarheid dichter zou benaderen, daar bijv. Danoerdara wel een verbastering zal zijn van Danoeredja en Goenoeng Batoe een overzetting van Tegoeh Sêla moet zijn, maar meenen toch Mahapatih en Sênapati eerder te moeten beschouwen als titels dan als eigennamen, allereerst op grond van het eenvoudighheidsbeginsel en tweedens omdat we bij Pleyte, o. c. p. 214, lezen: „Kawarnaha kang ponggawa, djenengan ingkang pini-lih, ika oetamaning radja, kalajan Ki Maha patih etc.” Deze plaats zou ik willen lezen als . . . . . „de voortreffelijksten der vorsten en de ki mahapatih”, vooral omdat als ki Djongdjo tot aanvoerder wordt benoemd, dit als volgt wordt uitgedrukt op p. 215: „Miwah Ki Djongdjo poenikoe djoemeneng Ki Maha patih.” Pleyte geeft 2 van Hoesein afwijkende namen op nl.: 1e Sênapati Demak ikoe, d.i. dus de aanvoerder der Demaksche hulpstroepen en 2e Ki hetib Padjang, welke naam stellig beter is dan ki Ketib Pandjang Radja (de beschrijving h voor ch in „hetib” is in pégon schering en inslag). Tenslotte wijzen we er op, dat het hs. van de Sadj. Banten van Pleyte uitvoeriger is dan de S. B. r.², maar dat de Arab. woorden die m. Djoedah uitspreekt (p. 37), erin ontbreken.

p. 37

Demikianlah poetera maulana Joesoep etc. is ten aanzien van den Jav. tekst onnauwkeurig.

De Mal. vertaler heeft de Jav. zinsdeelen *ratoe Bagoes ing Angké. Sampoen sami sajagi* ten onrechte als één geheel gelezen, dit heeft de fout tengevolge dat hij *ratoe Bagoes* ook mee laat optrekken naar *Pakoewan*.

p. 38

Hier blijkt opeens, dat slechts de helft der adjar's bekeerd is. Raadselachtig is dan toch de verhouding van Hasanoeddin tot de andere adjar's; de troepen waarmee hij Banten Girang heeft ingenomen kunnen dus slechts voor een klein deel uit adjar's hebben bestaan (er staat dat zich *reeds* de helft bekeerd hebben). Op p. 20

¹⁾ Hier is aan het slot van p. 34 een komma vergeten.

wordt echter met de adjar's beraadslaagd alvorens Banten Girang wordt aangevallen. Hoewel het er niet uitdrukkelijk staat, zou toch uit 't verband moeten volgen, dat met de adjar's de stad wordt ingenomen, maar zouden deze dan als heidenen onder een moslimsch vorst een heidenstad hebben aangevallen en geïslamiseerd? ¹⁾ De verhouding van Hasanoeddin tot de adjar's is ondoorzichtig, we kunnen ons jammer genoeg uit de weinig gedetailleerde mededeelingen van deze hss. geen beeld vormen van de ware toedracht der islamiseering van West-Java. Waar in onzen tekst niet uitdrukkelijk staat, dat de adjar's tot den Islam bekeerd werden, moeten we ernstig rekening houden met de mogelijkheid, dat de schrijver slechts tot meerdere glorie van maulana Hasanoeddin de episode verzonnen heeft waarin de (toen nog „heidensche") adjar's hem als hun heer erkennen (pp. 11, 12). Het vervolg op de S. B. r². p. 164—169 noemt uitdrukkelijk de [of: diegenen der?] 800 adjar's die zich niet aan Hasanoeddin onderwierpen: S. B. r² A. p. 164: „Maka ing andap poeniki para adjar domas kang boten ta'lok ing kangdjeng maulana Hasanoeddin, ingkang sami maladjeng, boten tandang iman, dados iblis. Praboe Poetjoek Oemoen maladjeng ing Panaitan, ngeratoni Djoengkoe; lan peraboe Angga Larang maladjeng, doedoek ing Tandjoeng Toewa" etc. Wel is duidelijk, dat de aanval op Pakoewan met een groot aantal hulptroepen moet zijn geschied. Panembahan r. Soerasowan wordt op p. 36 en 37 niet onder de aanvoerders genoemd, wel de historisch juiste naam van maul. Joesoep, echter is op p. 17 S. B. r². met pan. rat. Soer. wel Hasanoeddin bedoeld, want de traditie neemt aan dat *hij* Pakoewan nam. Een herinnering aan de ware toedracht blijkt uit het feit, dat niet pan. rat. Soer., maar maul. Joesoep het gesprek voert op p. 39. De vertrekdatum is maakwerk, vgl. Hoesein p. 138.

De Mal. tekst heeft *domas* overgeslagen en zegt nu, dat het leger van den panembahan bestaat uit 500 man uitgelezen krijgers.

De naam Pakambangan, die in den Jav. tekst niet voorkomt, vermeldt de Mal. tekst ook op p. 4, waar hij spreekt van éndang P. (Jav. éndang Gagambang). Nu is er in Banten een wijk met den naam *Pagebangan* (Hoesein, p. 37, 43, 162), afgeleid van den naam Gebang (= het land Gabang in het Tjarebonsche, vgl. Hoesein, p. 162) en het lijkt mij waarschijnlijk, dat hiervan Pakambangan, evenals Gagambang, een verbastering is. Rouffaer bij Brandes-Krom, Pararaton, 2e druk, p. 113 nt.

¹⁾ Prof. Gonda merkt hierbij op: Zooals vaker, kan ook hier een doelbewuste leider en minderheid veel.

2, spreekt van *de* Pagebangan, de dalem van Pangéran Gebang in Oud-Banten. De Mal. tekst „Angké Pakambangan” is dus vreemd en kan hier ontstaan zijn door slordig lezen van de Jav. woorden *Angké gagaman* (echter wordt op p. 24 (Jav. red.) ratoe Bagoes van Angké waarschijnlijk met den naam *ratoe Kakambang* aangeduid). De Mal. red. wijkt hier ook verder af.

p. 39

Ki Soesoek ing Djongdjo = ki Djongdjo, vgl. p. 34.

Mal. *biarlah padoeka dari loear* is onvolledig t.a.v. Jav. *andika kepoeng saking djawi*.

De zin *sebagai lagi saudara patik* etc. is een verkeerde en onvolledige weergave van het Jav. *poenika kamaratoewa* etc., de Mal. red. is onduidelijk.

p. 40

Daar met *wedet* in dit hs. meestal ¹⁾ bloedverwant bedoeld is, is het wel zeker, dat de Mal. opvatting *ra'jat* verkeerd is en dat ki Djongdjo hier met dat woord zijn bloedverwanten en nakomelingen bedoelt (vgl. Hoesein p. 35), daar we zoo alleen zijn wensch kunnen begrijpen.

Uit het wederom verdwijnen van ki Poetjoek Oemoen, thans onder andere omstandigheden dan op bldz. 8, blijkt, dat de legenden elkaar tegenspreken, zoodat we niet al te veel waarde er aan kunnen hechten. De vertellers brengen wel eens een détail te pas, dat hun bekend is van denzelfden of een anderen persoon, op een plaats waar dit niet thuis hoort.

De Mal. red. vergeet sangjang Kakalèng te noemen.

Berangkat poelang, men keert echter niet naar Banten terug, maar gaat naar Tjerbon.

p. 41

De tekst is niet erg duidelijk; met *soen watesi Karawang* wordt bedoeld, dat West-Java in tweeën wordt verdeeld door een lijn, N.-Z. loopend over Karawang. Het gebied van Tjeribon strekt zich O.-lijk uit tot Tegal, zooals op p. 109 staat. Blijkbaar wordt als bekend verondersteld, dat met *ki mas toea* wordt bedoeld pn. ratoe Soerasowan, die het W.-deel kreeg, en met *ki mas anom*, die het O.-deel kreeg tot Midden-Java, panembahan Pakoengwati (zie Hoesein, Diss. p. 35, 89, 90). Dit eerste verhaal uit den bundel behoort dan ook eigenlijk pas veel later te

¹⁾ Een uitzondering vindt men op p. 38 (p. 17 van den Jav. tekst).

volgen, bijv. na Hfdst. IV, wanneer we uit de nu volgende verhalen reeds meer van de hier bedoelde personen weten.

In den Mal. tekst is *tawan-tawanan dan djarahan* geen volkomen tegenhanger van *lèlèripoen*; in den Jav. tekst is alleen bedoeld: *bloed-erwant* van den vorst. Van de anderen was reeds verteld dat zij geïslamiseerd waren.

p. 42

Het hier volgende gedeelte had aan het eerste stukje vooraf behooren te gaan, daar we hier pas iets vernemen van de afstamming en afkomst van s. G. Djati. Aan den anderen kant veronderstelt dit gedeelte weer eenige kennis van het reeds in 't eerste stukje verhaalde, daar men hier op p. 42 v. er een kort résumé van aantreft.

De mededeeling, dat s. G. Djati uit Mekah afkomstig was, is moeilijk als juist te aanvaarden; s. G. Djati was een Paseier van geboorte en leefde van ± 1500 — ± 1570 ; voor nadere historische bijzonderheden zie men Hoesein, Diss. p. 82—110, vooral de samenvatting op p. 110, 111 en 193. Een andere legende omtrent zijn afkomst vindt men bij Hoesein op p. 27, 28 met een toelichting op p. 269, 270.

Saparwadi is een gehucht in de afd. Soekapoera der Preanger Regentsch.; Mandarsah¹⁾ is geen plaatsnaam, maar moet luiden *madarsah* (als in Jav. hs. B). De hier wat verknoeide tekst zal dus bedoelen, dat s. G. Djati van de godsdienstschool te Saparwadi (een bedevaartplaats waar Abdoelmoehji's graf in groote eere wordt gehouden, Rinkes in zijn diss. p. 95 en in T. B. G. LII (1910), De Heiligen van Java I: De maqam van sjèch 'Abdoel Moehji, p. 556—589) uit, naar het eigenlijke Java ging. Pag. 102 zegt dat hij uit *tanah 'Arab Mandarsah* kwam (S. B. r.² p. 47—48 *saking 'Arab Madarsah*).

p. 43

Hier hooren we voor 't eerst, dat pangéran Ratoe's vader soeltan Ahmad 'Abdoel'Arifin heet. Deze naam komt alleen in de S. B. r.² en de Sadj.-Banten voor. Hoesein, Diss. p. 80—85, houdt deze opgave voor onwaarschijnlijk en komt op grond van andere berichten tot de conclusie, dat pn. Ratoe de dochter was van pn. Trenggana, den derden sultan van Demak; zie ook aant. bij p. 134.

Met *'ilmoe Djawa* en *'ilmoe 'Arabi* zullen Arabische en inheemsche taalkunde zijn bedoeld.

¹⁾ Vgl. Hoesein p. 31 boven.

p. 45

De mededeeling dat Hasanoeddin op 100-j. leeftijd stierf (zoo is de bedoeling, daar we hier immers met een uitgebreide geslachtsketen te doen hebben) is niet juist, hij leefde volgens Hoesein, Diss. p. 115, 193 van $\pm$ 1525?—1570.

Met Maul. Joesoep herneemt het verhaal weer zijn gang die het op p. 41 onderbroken had. Wellicht heeft de oorspronkelijke samensteller van de S. B. r.² uit verschillende hss. (of hem bekende tradities) telkens een stukje genomen, zonder op de chronologische volgorde te letten. (Vgl. Hoes. p. 196, 197 en onze hss. p. 49, waar telkens aan een nieuw stukje begonnen wordt). Hij kan dan bij het verhalen van p. 42—45 den tekst sterk bekort hebben, omdat het daar verhaalde reeds uit de voorgaande bladzijden bekend is.

Zijn de woorden: *lan ija ing pandjenengé sinoeng koewat* een verknoeiing uit een tekst als de Sadj. Banten, die hier volgens Hoesein p. 145 heeft: Molana Joesoep toewan, pan djenengé kangdjeng goesti, sinoeng koewat déning Allahoe ta'ala etc.? Hist. bijz. omtrent Joesoep vindt men bij Hoesein p. 135—138, p. 145—148, samengevat op p. 193.

p. 46

Zooals Hoes. p. 36, 146, 147 aangeeft, is Ratoe Winahon niet de moeder van Hatidjah, zooals de Jav. tekst zegt en de Mal. tekst blijkbaar bedoelt, maar de dochter van Hatidjah. Moehammad N. is niet het jongste kind van Joesoep bij Hatidjah. De schrijver heeft een tekst als in de Sadj. B. blijkbaar verkeerd opgevat. Hist. bijz. omtrent Maul. Moeh. Nasroeddin vindt men bij Hoesein p. 146, 153, samengevat op p. 194.

p. 47

Dan dipeliharakan kiranja didalam 'oemoernja (alleen Mal.), hangt wellicht samen met het ontbreken van *'oemoernja* in den onmiddellijk volgende zin.

Het Jav. hs. leest constant een 7 i.p.v. een 8, en andersom (hier 70 i.p.v. 80, op p. 49 57 i.p.v. 58, en op p. 50 778 i.p.v. 887). Intusschen is nòch 70 nòch 80 juist, daar m. Joesoep vermoedelijk na 1522 werd geboren en in 1580 stierf. (Hoes. p. 115, 147).

p. 48

Soeltan Aboelmoefachir heette oorspronkelijk pn. Abdoellah Kadir (Hoesein p. 41) en had toen den titel pangéran ratoe (Hoesein p. 46, 177, 188). Zijn Arab. naam en titel kreeg hij in 1638 van den grootserief Zeid te Mekka (Hoes. p. 51, 126). Hij wordt ook wel Agoeng

genoemd; deze naam wordt later echter uitsluitend aan zijn kleinzoon Aboelfath Aboelfattah gegeven (Hoesein p. 180). Ook wordt hij wel slt. Wétan genoemd (Hoesein p. 189).

Wapatnja dengan sjahid slaat op het feit, dat maul. Moehammad in den oorlog tegen Palembang, dien hij als heilige krijg opvatte, stierf.

p. 49

Soeltan Aboelmoefachir werd niet 58 maar 55 jaar oud (Hoesein, Diss. p. 185).

Het jaartal 887, in onze jaartelling $\pm$ 1482, voor Hasanoeddin's verblijf te Banten is te laag.

p. 50

Een opgave van s. G. Djati's vrouwen, die in de namen der drie vrouwen van s. G. Dj. overeen komt met de opgave der Mal. hss. op deze pag., maar verder belangrijk afwijkt, bevindt zich in de Jav. hss. op p. 90.

Het Mal. Kéd-ng Lahoetan = Sédèng Lahoetan, de begin -s kan gemakkelijk met een k verward worden; *kebadjikannja* is wel een fout voor *kebadjag* = door zeeroover gedood. In de Babad Tjerbon, Zang XXVII, wordt inderdaad een zoon van s. G. Djati, genaamd pn. Agoeng Anom, door zeeroovers gedood. Omtrent ki gedé Babadan verhaalt de Bab. Tjerbon, Zang XVIII, bijzonderheden; zijn dochter wordt (pp. 18, 19 en Zang XXII, strophe 6) moeder van Sédèng Lahoetan, maar onder den naam *garwa Djati*.

De afstammelingen van njai gedé Madjapahit vormen het Tjerbon-sche vorstengeslacht, de afstammelingen van njai Kawoenganten (= ratoe ajoe Padjadjaran (p. 102)) de Bantensche vorstelijke familie, en met een enkele afwijking klopt deze lijst dan ook met die van de afstammelingen van Hasanoeddin bij pn. Ratoe van Demak (zie tabel p. 257 v.).

p. 52

De naam van pn. Rahmat's vader wordt op deze plaats niet genoemd, evenmin als in 2 redacties van de Sadj. Banten (Hoesein p. 22). In de andere redactie heet Rahmat's vader Aripin en niet Ibrahim zooals in onze hss. (p. 56). Onze hss. noemen m. Rahmat's grootvader Parnèn of Karnèn, een naam, die een verbastering kan zijn van Aripin; dit wordt des te waarschijnlijker, wanneer we opmerken, dat op p. 59 in onze hss. Parnèn in plaats van Ibrahim staat. Vermoedelijk is dus Parnèn = Aripin = Ibrahim, daar òf Ibrahim òf Aripin in het verhaal

geen rol speelt. In de B. T. Dj. heet deze persoon Makdoem Brahim Asmara (Hoesein p. 252).

De Mal. red. leest ten onrechte Djaga Atannjata als naam van den jongen vorst; uit de Jav. red. blijkt dat Atannjata tot den volgenden zin behoort.

De woorden *anging kinelem, baja kongsi Djawi* in de Jav. red. zijn wellicht later ingevoegd, hier zijn ze alleen begrijpelijk voor degenen, die het verhaal reeds kent.

Wij hebben ¹⁾ *kasoetra* gelezen omdat de Mal. red. *termasjhoer* heeft.

p. 53

De vorst van Madjapahit kan Bhré Toemapel (1447—1451) zijn, indien nl. het graf met het jaartal 1448 werkelijk van zijn gemalin, de prinses van Tjempa, is. Vgl. Krom, Hindoe-Jav. Gesch., 2e druk p. 447, 452, tabel p. 471. Volgens een Serat Kanda huwde Darawati den laatsten vorst van Madjapahit, Angkawidjaja genaamd (Brandes, Pararaton, 2e druk p. 223, vgl. p. 215, 216, 231).

p. 54

Van het gedeelte van de toespraak van den vorst tot zijn dochter dat aanvangt met *adja sira anangis*, heeft de Mal. vertaler de portée niet begrepen, de Jav. tekst van ons handschrift is hier ook wat verward.

De Jav. red. moet de juiste zijn, waar hij zegt dat de *vorst* het hals-snoer draagt, daar later verhaald wordt, dat de prinses het halssnoer toegezonden krijgt. Indien de Mal. vertaler eenzelfde Jav. tekst had, heeft hij ten onrechte *pisaha* opgevat als *breken*.

p. 55

De Mal. zin *seketika itoe laloe disamboet* etc. is niet juist, beter zou zijn: *s.i. laloe disamboetkan toean poeteri oléh sang nata M.*

Dinegerinja di-Darawati Tjempa doet denken aan een plaatsnaam Darawati, men vergelijk ook pg. 59 *setelah sampailah soeroehan itoe di-Andrawati*, pag. 28 van de Jav. red. waar 2 maal sprake is van *Darawati boemi Tjempa* en p. 29 *nagara ing dyah Darawati Tjempa*; ook komt in het Mahabharata een stad Dwarawati voor. De naam Darawati wordt in deze hss. echter alleen gebruikt in gedeelten, waar ook sprake is van een prinses van dien naam, ook de oudste prinses heet blijkens p. 27 S. B. r.² *praméswari ing Darawati*, elders wordt alleen van Tjempa gesproken. Waar de Jav. en de Mal. red. hier een wat slordigen tekst hebben met overbodige en soms foutieve herhalin-

¹⁾ Op aanraden van Dr. Pryohoetomo.

gen, is het zeer wel mogelijk, dat de naam van de prinses met dien van het land verward wordt, daar immers zoo dikwijls iemand genoemd wordt naar zijn geboorte- of begraafplaats.

p. 56

De naam van den pandita uit Toelèn luidt in de Babad Tjerbon p. 13, en p. 69, Zang 14, strophe 1 en 2, sèh molana Samsoe Tamrès, zoon van Djoemadilkoebra, die ook een der voorvaderen van s. G. Djati is.

p. 57

De inheemsche verhaler brengt wellicht eenig verband tusschen het welvaren („selamat" Mal. red.) van den pandita en dat van het land.

p. 58

Het pleit niet voor het psychologisch inzicht van den schrijver, dat hij de vorstin van Madjapahit haar gemaal op haar schoonere en jongere zuster opmerkzaam laat maken.

p. 59

Men merke op, dat de beide kenteekenen, die de vorst van Tjempa aan zijn dochter opgeeft, geen practisch nut hebben (behalve voor den bode, maar dat is iets bijkomstigs), daar de prinses niet huilt en ook het halssnoer pas toegezonden krijgt, wanneer men langs normalen weg al kan weten (door den bode) dat de vorst overleden is. Het is den auteur blijkbaar meer om een wonderlijk verhaal dan om boekstaving van historische feiten te doen.

De *gegelang*, *kakaloeng* of *padaka* en de *makoeta* zijn blijkbaar geen rijkssieraden; met *ratoe ing Tjempa* wordt zoowel de oude als de jonge vorst aangeduid, ook de titulatuur der prinsessen wisselt af.

p. 60

Dan seketika itoe goemoeroehlah soeara orang menangis is in 't verband van 't verhaal niet geheel duidelijk en komt in de Jav. red. niet voor; deze zin kan ontstaan zijn: 1e uit een herinnering aan de woorden van den vorst van Tjempa betreffende het vallen van ontijdige regen, indien de prinses zou weenen, 2e het geloof, dat belangrijke gebeurtenissen en ook onrecht dat iemand wordt aangedaan, gepaard gaan met onweer of hevige natuurverschijnselen.

Het verhaal is zeer onlogisch waar gemotiveerd wordt waarom de koning van Madj. beval den bode te dooden, de koning wist zelf immers nog niet dat de vorst van Tjempa overleden was; wellicht zijn de hss. hier lacuneus, daar ook van het huwelijksaanzoek verder niet gerept wordt.

p. 62

De Jav. red. loopt hier o.i. op 't verhaal vooruit, door iets van de

afstammelingen van sang radja Pandita en pn. Ampèl D. te zeggen, dit verschijnsel komt ook voor op p. 25. De Mal. red. of haar Jav. tekst heeft *sadaja poetra nira* of iets dergelijks opgevat als slaande op de beide pandita's.

p. 63

De Mal. red. heeft, evenals de Sadj. Banten, *Kambodja*, de S. B. r.² heeft *Sambodja*; dit laatste is juist volgens Hoesein p. 254, omdat Sambodja = Palëmbang onder Madjapahit stond. Geografisch is m.i. Kambodja hier ook mogelijk, terwijl volgens een ¹⁾ Serat Kanda in de Pararaton, uitgave van Brandes, 2e druk, nauwe betrekkingen bestonden tusschen Kambodja en Madj.; op p. 221 bijv. huwt patih Oedara uit Madj. op een zwerftocht de dochter van den vorst van Kambodja; p. 223: Tjempa staat onder Kambodja waar Kelana Maësa regeert, de vorst van Madjapahit is Bra Widjaja. De vorst van Tjempa (hiermee is de ratoe Djaka van onze hss. bedoeld) durft de hand van zijn zuster niet aan den vorst van Madj. weigeren, omdat Kambodja zich in dat geval tegen hem zal wenden. Bij het huwelijk van zijn zuster (Andrawati) met den koning van Madj. is de vorst van Kambodja aanwezig. In pégon kan gemakkelijk een aanvangs-k met een dito s verwisseld worden.

De Mal. red. laat den vorst van Kambodja geen vijandige daad begaan jegens de schipbreukelingen; het is dan niet duidelijk, waarom hij een bode naar Madj. stuurt. Het komt ons waarschijnlijk voor, dat hij, belust op buit, de pandita's gevangen nam (wellicht duidt „ketawan karang" en het later aanbieden van *saisining djoeng* aan den koning van Madjapahit op een zeker recht van de kustbewoners op gestrande schepen en hun opvarenden) en hen pas na aanmaning van den koning van Madj. vrij liet. Indien de Mal. auteur zich niet vergist heeft, had hij de neiging van vele latere bewerkers om de verhaalstof aangenaam voor te stellen en onaangename, den toehoorder wellicht verontrustende trekken, weg te laten. Zoo wordt hier een vazal voorgesteld als een trouwe gehoorzame dienaar, die tracht zijn vorst aangenaam te zijn (door hem bericht aangaande zijn neven te sturen).

p. 66

Uit den Mal. tekst krijgt men ten onrechte den indruk, dat de beide

¹⁾ Deze Serat Kanda is, naar Dr. Rinkes meedeelt in T. B. G. deel LIII (1911), p. 46 nt. 4, te vinden in Jav. Hds. Bat. Gen. no. 7, en naar mij bleek onder den naam Babad Tanah Djawi in den catalogus van Dr. Poerbatjaraka van de Jav. Hss. v. h. Bat. Gen. in Jaarboek 1933, p. 293 vermeld.

pandita's zich wel thuis voelden op Java en zich zelfs amuseerden na de verovering van hun vaderland door ratoe Kotji.

De naam sang Aripin is wellicht ontstaan door herinnering aan den naam van den (groot)vader van radja Pandita. In de Sadj. Banten bij Hoesein p. 23 luidt deze naam Arja Baribin.

p. 67

Men merke op, dat hier uitdrukkelijk staat, dat radja Pandita's bevelen betreffende den *godsdiens*t nauwlettend werden opgevolgd, van wereldlijke heerschappij is geen sprake; op p. 68 wordt hetzelfde van pn. Ampèl D. gezegd.

Indien met sang arja Séna, Arja Damar van Palèmbang bedoeld wordt, die volgens de S. B., bij Hoesein p. 24, met een Chineesche prinses trouwde, dan is *boejoet* een fout voor vader, daar Arja Damar bij de Chin. prinses een zoon Asan kreeg, die tandra werd van Teroeng. Volgens de B. T. Dj. echter, die een van de S. B. afwijkende traditie heeft, heet de latere dipati van Teroeng Hoesèn, (dit is dus de Asan van de S. B.), degeen dien de S. B. Hoesèn noemt, heet in de B. T. Dj.: Patah en deze Patah huwt een kleindochter van zijn leermeester pn. Ampèl Denta (Hoesein p. 240, 241). Met arja Séna zou dus in de S. B. r.² bedoeld kunnen zijn de in de S. B. r.² niet genoemde vader ¹⁾ van njai Manila (pn. A. D.'s vader kunnen we hier wel buiten beschouwing laten); dit zou met de ons bekende feiten kloppen, indien niet de vader maar de oom van njai Manila bedoeld is, nl. sang Arja Tédja, dipati van Toeban. Het zou kunnen zijn (en het abrupte van de mededeeling pleit hier voor), dat het hs. hier bedorven is en dat Séna een verschrijving is voor Tédja, zooals in de Jav. red. met *kjai Patja, tandra* bedoeld is *kjai petjat tandra*.

p. 70

De bedoeling van *angangen goeroe* en *mendjadi goeroe* moet wel zijn, dat pn. Giri bij pn. Ampèl D. in de leer ging (vgl. Hoesein p. 24, 256). De hss. zijn hier blijkbaar lacuneus, daar het verhaal dat ons omtrent pn. Giri zou moeten inlichten en dat in de S. B., bij Hoesein p. 23, 24, na het verhaal van pn. Ampèl D. voorkomt, hier ontbreekt. In één der B. T. Dj.-redacties wordt sn. Giri's vader verwisseld met hadji Sarapoeddin (Hoesein p. 257); de naam hadji S. komt niet in de S. B. voor, maar wel in een B. T. Dj.-redactie der 2e groep, welke redactie geheel met de S. B. r.² overeenkomt en dus de posthume naam Kramat Gegeseng mist (Hoesein p. 258).

¹⁾ In de S. B. p. 23 is „njai Nilan“ de dochter van toemenggoeng Wilatikta.

Droomen met een belangrijken, voorspellenden inhoud vinden veelal op malam djoem'at plaats.

p. 71

Hetgeen van de droomen der twee heiligen verteld wordt klinkt onwaarschijnlijk. Hoewel het bestaan van profetische slaapgezichten niet langer meer geloofend kan worden en het thans niet meer ontkend kan worden, dat de uitkomsten der onderzoekingen der parapsychologen o.m. eenige convergente argumenten hebben opgeleverd ten gunste van het geloof in het z.g. astraallichaam, dat buiten het lichaam kan treden en aldus waarnemingen kan doen, is het, gezien het buitengewoon toevallige van twee of drie van zulke opeenvolgende droomen, en het eigenaardig causaal verband ertusschen, geboden, hier te denken aan een verhaal, dat door den samensteller van dezen verhalencyclus bedacht is om de noodwendigheid van de ontmoeting der twee heiligen duidelijk te maken. Dr. W. H. C. Tenhaeff, privaatchoort in de parapsychologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, die mij met buitengewone welwillendheid zijn meening over dit geval meedeelde en mij op eenige van de hieronder te noemen werken opmerkzaam maakte, was het met mij eens, dat de schrijver kennis gehad moet hebben van het telepathisch contact, dat bepaalde personen bij de „primitievere” volken met elkaar kunnen hebben en waarbij zij elkaar berichten kunnen overbrengen of lasten opdragen. Dit komt ook heden ten dag nog voor, bijv. in Afrika, zie Trilles, bij O. Leroy: *La Raison primitive*, Hfdst. VIII, § V; in Amerika, zie „Zwartvoet” door opperhoofd Buffalo Child Long Lance, A'dam 1928, p. 68; in Tibet, zie A. David-Neel, *With mystics and magicians in Tibet*, London 1931, p. 54, 60, 230—240; vroeger in IJsland, zie P. C. M. Sluyter, *IJslands Volksgeloof*, proefschrift Utrecht 1936, Hfdst. II: De droom. Over het frequenter voorkomen der paranormale begaafdheid bij „primitievere” volken handelt Dr. Tenhaeff in zijn artikel: *Is het mediumschap een verschijnsel van regressie dan wel van evolutie?*, in „*Parapsychologische Studiën*”, door P. A. Dietz en W. H. C. Tenhaeff, Amsterdam, 1936, p. 280 v. V n de ethnologen vestigde reeds Andrew Lang de aandacht op dit verschijnsel, zie zijn: *The making of religion*, London 1898.

Mal. *terkedjoet* is geen equivalent van Jav. *abarawasa* = *abawaras*; wellicht heeft de Mal. vertaler dit woord niet herkend en daarom heeft voor de hand liggende *terkedjoet* gebruikt, op p. 72 heeft de Mal. red. *berbitjara* en *terkedjoet*.

p. 72

Ook pandita Aripin kwam uit Toelèn (p. 52). Dit land is mij niet bekend, wellicht mogen we gissen dat het in Siam ligt; immers de Sedjarah Melajoe verhaalt van een koning van Glang Kioe, genaamd Radja Tjoelin, die Siameesch spreekt (vgl. C. Alting Mees, De Kroeniek van Koetai, proefschrift Leiden, 1935; p. 29).

p. 73

Kenmerkend voor deze verhalen is het feit, dat de Jav. red. van het eerste schip van hadji Sarap geen melding meer maakt nadat men het schip uit Gresik ontmoet heeft, het verhaal is geheel op den hoofdpersoon van het oogenblik geconcentreerd en van alles daarbuiten wordt slechts gerept voor zoover 't in onmiddellijk verband met zijn lotgevallen staat.

p. 76

Hoewel men bij Jav. *winadanakaken* sterk denkt aan een verschrijving van *winadahaken*, is deze conjectuur wegens den Mal. tekst (berbasoeh moeka) achterwege gelaten.

p. 79

Het gedrag van hadji Sarap, die van een hoekje uit stilletjes toeluisert en dan zijn terechtwijzingen uitdeelt, is voor den Javaan wellicht sympathieker dan voor ons, daar hij wel deze manier om te „belehren” voor bescheiden houdt.

p. 81

Jav. hs. B *adjawa tangan dateng pn. Ampèl D.* en Mal. *kepada pn. Karang Tandjoeng* moeten een vergissing, resp. andere naam, zijn voor pn. Bonang of pn. Karang Kamoening.

Mal. *ajahanda baginda* doet ten onrechte veronderstellen, dat pn. Ampèl D. een wereldlijk vorst is.

Jav. A *anggentes manahé* is een vergissing van den afschrijver, die hier misschien (gezien de afwijking in woordkeuze van B) van zijn voorbeeld is afgeweken; bedoeld is natuurlijk dat m. Sarap verheugd was.

p. 83

Het is mij niet duidelijk of de auteur met de scène tusschen pn. Bonang en m. Sarap, welke alleen in de Jav. red. voorkomt, nog iets anders bedoelt dan een anecdote; is het wellicht een woorspeling met poengkoer?

'*Ilmoe rahsja*, wetenschap van het geheimste wezen, is een in de mystiek gebruikelijke term, vgl. Zoetmulder p. 93, 94 en verder op

de plaatsen in den index genoemd onder *rasa*; Schrieke, Diss. p. 61 n. 4, 74, 75; Rinkes, Diss. p. 98 nt. 1.

p. 84

De voorspelling van s. G. Djati's komst bewijst, dat dit derde verhaal als eerste in den bundel behoorde te staan, ook de chronologische volgorde der verhalen is dan beter, daar pn. Ampèl Denta vóór s. G. Djati leefde. Zijn dood wordt volgens Veth, Java² I p. 233, in 1467 gesteld hij haalt daartoe aan: Van Hoëvell, Reis, I 170, 208. Volgens Krom o. c. p. 452, staat deze datum niet vast.

Het *amendem bangsa* van s. G. Djati komt overeen met wat van s. Kali Djaga verteld wordt: deze verrichtte schijnbaar zondige daden, die tot verberging dienden der goede. Zie Hoesein p. 259 noot; Rinkes, Heiligen V, T. B. G. LIV p. 150, 151. Deze gekunstelde houding wijst er op, dat zijn bescheidenheid valsch en geforceerd is, hij verraadt er mee, dat hij eigenlijk het feit toch wel van belang vindt en er innerlijk prat op gaat. Het willen verbergen van een goede eigenschap wil zeggen: het willen verbergen, dat men zelf trotsch is op die eigenschap en het zich willen vrijwaren van eventueele aanvallen en kritiek op die eigenschap en de trots er op; het verbergen toont geen bescheidenheid maar accentueert de innerlijke onbescheidenheid. Men vergelijke ook wat Abdoerraoef van Singkel zegt te zijn één der eigenschappen van degeen, die geheel verzonken is in de formule: Noch op het goede van hemzelf, noch op het kwaad van anderen slaat hij acht. (Rinkes, Diss. p. 86, onder *g*).

*Areng*² (Mal.) of *Ngarengareng* (Jav.), de plaats waar m. Sarap begraven werd, is, indien dat hier niet verstaan moet worden als den naam van een plant, wellicht een verbastering van *Rengarengan*, den naam van een rivier in Djapara (vgl. een Serat Kanda bij Brandes, Pararaton, 2e druk p. 224). Deze rivier heb ik niet op de kaart aangetroffen; een plaats Areng-areng ligt Z. W.-lijk van Pasoeroewan.

p. 86

Men merke op, dat de naam van den oudsten zoon, Mahmoed of Mamoet, van pn. A. D. bij een bijvrouw, eender luidt als de bijnaam van pn. Kadaradjat en dat een dochter njai Mandoera heet, terwijl de naam van een dochter van radja Pandita, die met een Madoereesche is getrouwd (p. 66), niet genoemd is.

p. 87

Mal. *kakinja njai Haloen* is op zichzelf onmogelijk, het Jav. voorbeeld had waarschijnlijk als onze Jav. tekst: *éjangé*, dat is K. I. zoowel van *nini* als van *kaki*; hier is *nini* bedoeld.

Mal. *pemberi* is waarschijnlijk letterlijke vertaling van Jav. *lèlèr*, hetgeen in dezen tekst niet *geschenk* maar *bloedverwant* beduidt. Lemboe Peteng is vermoedelijk de mantri waarvan de Sadj. B., bij Hoesein p 25, spreekt, voor zijn afstammelingen zie men aldaar.

p. 88

Bij de opsomming van de huwelijken van de kinderen van pn. A. D. wordt hier njai Wilis overgeslagen (ze komt in de Sadj. Banten zelfs in 't geheel niet voor); men kent haar bestaan echter wel, zooals blijkt uit *misanannja dengan anak njai Panengah*; op p. 68 werd ze aangeduid met *jang panengah bernama njai Wilis*.

Karang Tandjoeng ligt wellicht bij Soerabaja, waar immers de afstammelingen van pn. A. D. verbleven (p. 70). Op p. 81 komt pn. Karang Tandjoeng voor, waarmee pn. Bonang of pn. Karang Kamoening bedoeld is. Een plaats van dezen naam ligt in Banjoemas, en in distr. Pedjagowan, afd. Keboemen, res. Kedoe.

p. 89

Mal. *sama dengan* is wel een vertaling van het Jav. *pada* (= *paða*), daar de naam luidt *Woerjapada* en niet *Woerja*, zooals 't Mal. wil, gevolgd door *paða*.

Mal. *behagian* heeft hier de beteekenis van het Jav. *lèlèr*.

p. 90

Het in den Jav. tekst meegedeelde over njai Malaka kan zonder de door mij aangebrachte interpunctie verwarring stichten, waarvan de Mal. vertaler blijkbaar het slachtoffer is geworden; het Maleisch is immers indien men geen correcties aanbrengt, niet te begrijpen; de bedoeling moet zijn, dat njai Malaka te Maloko stierf, naar die plaats wordt ze, al of niet terecht, genoemd; bevreemdend is alleen, dat de schrijvers haar ook op deze plek nog Malaka blijven noemen; de naam Maloko wordt door Schrieke, o.c. p. 27, zonder meer als de juiste aangenomen, zoo is ook haar naam in de Sadj. B. bij Hoesein p. 23 en in de B. T. Dj. volgens Hoesein p. 241.

Er staat, dat pn. Bonang naar Soerabaja terugkeerde; voor zoover wij uit onzen tekst weten was hij daar echter steeds geweest; wellicht heeft in den oorspr. tekst een mededeeling gestaan, dat pn. Bonang ergens anders is heengegaan. Pn. Bonang gaat naar njai gedèng Panjoeran, van haar man wordt niet gerept, terwijl op p. 91, 92 uitvoerig van hem verhaald wordt. De schrijver heeft nl. een tweeledig doel, hij wil den stamboom van pn. A. D. mededeelen en toelichten, omdat dit een heilige was, en hij wil van de hem bekende heiligenlevens 't belangrijkste vertellen. Nu eens is 't zijn doel de plaats van den ge-

noemden persoon in de familie aan te wijzen, dan weer om zijn voortreffelijke levenswandel te doen uitkomen. Zoo wordt op p. 97 najai Pambarep niet met haar naam, maar als moeder van den heilige kjai penghoeloe Rahmat aangeduid, zij is alleen maar een onmisbare schakel om den heilige binnen 't verband der vrome familie van pn. Ampèl Denta te brengen. Zoo verhoogt de luister der familie die der afzonderlijke leden en zoo worden bekende heiligen als behoorende tot die familie voorgesteld om haar luister te verhoogen.

Uit den tekst volgt, dat met Karang Kamoening een plaatsje bij of een wijk van Djapara bedoeld is (was), wij vonden slechts een plaats van dien naam in de afd. Mataram, res. Djokjakarta. Kadjoengan zou volgens den tekst bij Toeban moeten liggen, wij vonden dit niet op de kaart; wel bevindt zich in de res. Banjoemas een plaatsje van dezen naam.

p. 91

Met ki gedé Palémbang wordt waarschijnlijk degeen bedoeld van wien de S. B., bij Hoesein p. 25, zegt, dat hij met zijn vader praboe Anom (d.i. Arja Soemangsang, vroeger genaamd Tjoetjoe, zoon van den patih van China en gehuwd met een prinses van Madjapahit, Hoesein p. 21 en 22) naar Demak ging. „Hij kreeg den titel pangéran Palémbang en werd daar vorst, Soeltan van Demak.” Vergelijken we hiermee het vermelde op p. 245: „Naar de identificatie van Rouffaer was . . . de eerste vorst van Demak, Dipati Oenoës, niet Radèn Patah doch diens zoon Pn. Sabrang Lor, van wien Pn. Trenggana een broer was. In de Bantensche benamingen overgebracht wordt het dan: Pn. Trenggana was een broer van K. G. Palémbang, den eersten vorst van Demak en een zoon van Arja Soemangsang.”, dan volgt hieruit, dat met dipatih van Demak bedoeld is pn. Trenggana; hierdoor krijgen de op 't eerste gezicht wat onsamenhangende mededeelingen van onzen tekst, zin. Dat soeltan Demak I s. G. Djati tot leeraar had, vindt men ook in de Babad Tjerbon (Zang 26, vers 7). Men vergelijke echter wat Prof. Krom over de inlandsche tradities betreffende den godsdienstovergang zegt in zijn Hindoe-Javaansche Geschiedenis, 2e druk p. 465, 466: „Is dus in deze hoofdlijnen de inhoud der Javaansche traditie, zooal onbewezen, dan toch niet onmogelijk, voor de bijzonderheden past de uiterste voorzichtigheid, en wij zouden dan ook niet gaarne Rouffaer volgen in zijn poging om Pangeran Sabrang Lor, den tweeden sultan van Demak, gelijk te stellen met pati Unus en zóó een band te leggen tusschen de gegevens der historie en der traditie . . . .”

p. 92

Pang. Karang Kam. wordt niet, zooals men zou verwachten, te Karang Kamoening, maar te Soerabaja begraven. Hij is dus niet naar zijn begraafplaats, maar naar de plaats waar hij het ijverigst de ascese beoefende en waar hem de meeste *hormat* betoond werd, genoemd. Hetzelfde kan men bijv. constateeren bij njai Pan(t)joeran die niet te Pan(t)joeran, maar te Ampèl Denta (p. 97) en bij machdoem Sampang die te Demak begraven wordt (p. 99).

p. 93

Onze teksten vermelden het ongeloofwaardige feit, dat de kinderen (een jongen en een meisje) van pn. Kar. Kam. met elkaar huwen. Er is echter eenigen twijfel mogelijk of het werkelijk de bedoeling van den oorspronkelijken auteur is geweest zoo'n huwelijk te vermelden en of onze huidige teksten geen lacunes, of veranderingen om die lacunes te verbergen, bevatten en wel om de volgende redenen:

1e Jav. *aomah sakoerenan* dat op zichzelf geen twijfel mogelijk laat, staat niet precies zoo in de hss.;

2e Mal. hs. B vermeldt alleen dat broer en zuster de daarna opgesomde kinderen kregen, zegt niet uitdrukkelijk, dat deze kinderen uit een huwelijk *tusschen hen beiden* zijn voortgekomen;

3e Mal. hs. A zegt wel dat broer en zuster huwen (men behoeft hierin nog niet te lezen dat ze *met elkaar* huwen), maar mist daarna eenige woorden die (zie noot 10) luiden *kedoea anak itoe beranak poela masing² doea laki²* etc., waaruit ook niet blijkt dat ze met elkaar gehuwd zijn;

4e *masing²* dat „ieder afzonderlijk“ beduidt, kan m.i. in dit geval de beteekenis hebben van „tezamen“, daar ik zou willen vertalen: „Zij hadden kinderen, *dat waren* ieder afzonderlijk twee jongens etc.“ Andere plaatsen, waar *masing²* = ieder afzonderlijk = tezamen, bijv. p. 118 *kakanda soeratkan kepada behagiannja masing²* en p. 119 *tatkala menerima peratoeran itoe kepada masing² itoe*.

Er is dus m.i. een mogelijkheid, dat een afschrijver bij vergissing de namen der echtgenooten van broer en zuster heeft weggelaten (of, indien ze in den oorspronkelijken tekst slechts aangeduid en niet met name genoemd waren, deze aanduidingen heeft weggelaten), waarna hij of een volgende afschrijver den tekst een weinig gewijzigd heeft, zoodat hij voor 't oog goed loopt. Wij wijden zooveel aandacht aan deze kwestie, omdat prof. dr. H. Th. Fischer ons mededeelde, dat er geen enkele aanwijzing is dat een dergelijk huwelijk nog in de 15e eeuw als geoorloofd zou zijn beschouwd. De verhalen over de Kalangs, bij wie incestueuze huwelijken nog wel zouden voor-

komen of hebben voorgekomen (zie Wilken, Verspr. Geschr. deel II p. 495, Ketjen T. B. G. XXIV p. 427¹⁾), beschouwt Z. H. Gel. juist als een bewijs van het tegendeel, daar het den Javanen slechts om kwaadspreken te doen was.

De ethnografen schijnen over 't algemeen het verbod van een broer-zuster huwelijk zoo vanzelfsprekend te vinden, dat ze het niet meer vermelden. Zoo vindt men in de Pandecten van het Adatrecht, deel II in § 17, 18 en 19, die de verzamelde gegevens over Java bevatten, dit verbod slechts éénmaal vermeld (§ 17, Middel- en Oost-Java, no. 770, genomen uit C. Poensen, iets over het Javaansche gezin, Med. Ned. Zend. Gen. 31 [1887]), en vangt Mr. C. Tj. Bertling zijn opstel „Verwantschapsposities in Middel Java (Ind. Tijdschr. van het R., 143 [1936] p. 119—135) aan met: „Afgezien van bloedverwantschap in rechte linie en in de 2e graads zijddinie (broer-zuster) is in Java's kerngebied elk huwelijk adatrechtelijk toegelaten." Wilken vermeldt nog in V. S. deel II op p. 334 dat men op Bali in de hoogere kasten tweelingen van verschillend geslacht, zoodra zij de jaren der puberteit hadden bereikt, deed trouwen. Hoewel dat in prof. W.'s tijd niet meer voorkwam, pleegde men toen nog altijd dergelijke tweelingen met den naam *kembar-boentjing* d.i. *verloofde tweelingen* te bestempelen.

Mal. *koernia* is een letterlijke vertaling van Jav. *lèlèr*, dat in dezen tekst *bloedverwant* beduidt.

p. 94

Hier blijkt pn. Bonang opeens in Toeban te zijn, hoewel hij op p. 92, waar wij 't laatst iets over hem lezen, zich in Djapara bevond.

Uit p. 90, waar arja Timoer, hoofd van Japara, te Karang Kamoe-ning woont, en uit p. 97, waar machd. Bonang naar Japara verhuist en in K. K. gaat wonen, zou men opmaken, dat K. K. bij J. ligt (lag), en uit S. B r.², p. 43 waar njai Panjoeran naar Toeban verhuist en in Panjoeran gaat wonen, dat P. bij T. ligt. Hiermee is in strijd de mededeeling, dat men naar K. K. gaat om njai P. eer te bewijzen; verwarde de schrijver misschien njai P. met haar man pn. K. K.?

Pantjoeran of Panjoeran vond ik niet bij Toeban op de kaart, wel worden plaatsn. Pantjoeran genaamd, vermeld in de res. Soerakarta (afd. Padjang), Semarang (afd. Salatiga), Banjoemas en Batavia.

p. 95

Wellicht voelt de Javaan en de Maleier eenig verband tusschen het

¹⁾ Deze lit. opgaven en de volgende dank ik Prof. Fischer.

ter aarde buigen der boomen en het neerdalen der goddelijke openbaring.

p. 96

Het is m.i. waarschijnlijker dat het ijverig beoefenen der ascese op njai Panjoeran slaat dan op de bemanning van het schip; daar de Mal. red. evenwel de laatste opvatting weergeeft en deze niet door den Jav. tekst weersproken wordt, is deze in de Inhoudsopgave meegedeeld.

p. 97

M. Bénang wordt in den Jav. tekst ten onrechte onder de *anak poetoe njai Panjoeran* gerekend.

Wasta kjai gedêng Pambajoen in Jav. hs. A moet een afschrijversfout zijn, daar pn. Bonang dezen naam niet heeft gedragen, misschien dacht de afschrijver hier aan kjai Pambajoen ing Langgar, den oudsten zoon van m. Sampang, die later imam in Demak wordt.

Met *kjai ing Soera Pringga* wordt in de Jav. red. wel machdoem Sampang bedoeld, daar hier uitsluitend van hem sprake is en daar kjai penghoeloe Rahmatoellah nog wel te jong geweest zal zijn. Volgens p. 96 ging njai Panjoeran met al haar kinderen en kleinkinderen naar Soerabaja; hiertoe moeten ook haar oudste dochter en machdoem Sampang gerekend worden, het is dus een teruggrijpen op iets, dat eigenlijk al gezegd is, dat hier staat, dat deze naar Soer. ging.

Wie hier met pn. ratoe ing Demak bedoeld wordt, is niet duidelijk, wellicht sultan Demak I, daar deze volgens Hoes. p. 86 in 1521 was overleden (Prof. Krom l.l. p. 460 acht dit niet bewezen) en we hier in den tijd vóór 1525 zijn, daar pn. Bonang nog leeft (vgl. Schrieke, Diss. p. 54). Echter leeft Bonang volgens onzen tekst p. 25, 27, 103—111, ook nog ten tijde van soeltan Ahmad 'Abdoel' Arifin van Demak, d.i. waarschijnlijk pn. Trenggana; zie aant. bij p. 134. Op p. 100 wordt met pn. ratoe Demak bedoeld: pn. Trenggana (zie aant. aldaar). Dit klopt echter weer niet met p. 99 waar pn. ratoe Demak de vader is van pn. adipati Demak en met pn. ratoe Demak dus sultan Demak I bedoeld zal zijn en met pn. adipati D. één van diens zoons. Met pn. ratoe Demak wordt dus waarschijnlijk niet steeds dezelfde persoon aangeduid; men vergelijk de aant. bij p. 103.

Omtrent de plaats Bonang deelt Schrieke, Diss. pp. 40, 41, eenige bijzonderheden mede.

p. 98

Daar s. G. Djati zeer veel jonger was en vermoedelijk later leefde

dan pn. Bonang, is het niet waarschijnlijk, dat hij aan pn. Bonang den naam Jang Sempoerna gaf.

Het valt op, dat pn. Bonang zeer veel heen en weer trekt; hij voldoet hiermee aan één van de kenmerken, waaraan personen die den Weg volgen volgens Abderraof van Singkel te onderkennen zijn, nl. het niet hechten aan een bepaalde plaats en het voortdurend rondtrekken door stad en land (Rinkes, diss. p. 91 en 92).

p. 99

Zowel de Mal. als de Jav. red. zeggen hier, dat de imam van Demak de bevelen op godsdienstig gebied van den pangéran van D. volgde, dit moet een vergissing zijn, die in de Jav. red. door verandering van *angidép* in *ingidép* misschien te herstellen ware.

Uit de mededeeling dat de adipati van Toeban nog aan de heidenen onderworpen was, blijkt, dat volgens onze hss., tijdens het bewind der eerste sultans van Demak de Islam op Oost-Java nog niet geheel had gezegevierd.

p. 100

Een plaatsje bij of wijk van Djapara, genaamd Danoeredja, is door mij niet gevonden; wel liggen aldus genoemde plaatsjes o.a. in res. Cheribon, afd. Indramajoe en regentschap Galoe, res. Tegal, afd. Brebes.

Met Jav. *kang iboe* en Mal. *dengan iboenja* is, indien de vorige opgaven juist zijn, de 2e dochter van njai Panjoeran bedoeld, die niet met name is genoemd en van wie niets is meegedeeld.

De regeerende vorst, die kjai pengh. Rahm. tot imam benoemt, is hier pn. Sabrang Lor, de oudere broer (onder *kakinja* in den Mal. tekst moeten we *kakaknja* verstaan) van pn. ratoe Demak, dat is dus pn. Trenggana of soeltan Demak III; pn. Sabrang Lor is dan hier slt. Demak II.

Hier staat niet, dat kjai p. Rahmat te Oendoeng overleed, er staat dat hij bij machd. Sampang, d.i. dus te Demak, werd begraven. We kennen nu als imam van Demak: 1e pn. Bonang, 2e machd. Sampang, oomzegger van 1, 3e kjai Pambajoen ing Langgar, zoon van 2, 4e kjai Pangoeloe Rahm., neef van 3, 5e pn. Koedoes, zoon van 4. Hieruit volgt, dat pn. Bonang reeds lang dood was, toen kjai Pang. imam werd en dat hij dus, indien deze opgaven juist zijn, niet in Demak vertoefd kan hebben toen kjai Pangoeloe, ongeveer ten tijde van het huwelijk van Hasanoeddin met de dochter van sultan A. Abdoel'Arifin (= pn. Trenggana), stierf (p. 26). Aan den anderen kant is niet duidelijk

bij welke gelegenheid kjai Pangoeloe in den geloofskrijg gestreden kan hebben als het niet was vóór den val van Madjapahit, terwijl het huw. van Has. $\pm$ 1546 valt. Ten onrechte laten onze hss., zooals we gezien hebben in de aant. bij p. 27, deze gebeurtenissen samenvallen. Het is niet onmogelijk, dat s. G. Djati pn. Koedoes tot imam aanstelde, dit feit moet dan $\pm$ 1524— $\pm$ 1570 plaats gehad hebben. Het lijkt me niet mogelijk uit de verzamelde gegevens tot eenige andere vaststaande conclusie's te komen, dan dat de mededeelingen der hss. vaag zijn en elkaar gedeeltelijk tegenspreken.

p. 101

Bij de opsomming der kinderen van pn. Ampèl D. is door den schrijver blijkbaar een andere overlevering gevolgd dan op p. 68, daar hier njai Wilis overgeslagen is en de Jav. tekst spreekt van 4 kinderen. Ook de opgave der kinderen uit bijvrouwen wijkt af van die op p. 86. Men herinnert zich, dat op p. 88 over njai Wilis' huwelijk en nakomelingen ook niet gesproken werd.

Mal. *s-mping* heb ik opgevat als *simping*, omdat dit Jav. woord *bijvrouw* kan beteekenen en dus hier past.

De mededeeling betreffende kjai Kali Djaga hoort hier niet; aarzelde de samensteller na de opsomming der kinderen bij de keus van het nieuw aan te snijden onderwerp? Zij is ook in strijd met de mededeeling op p. 111 dat kjai Gadoeng (= kjai Gadoeng Kadjinggal, zoon van njai Maloko en hadji Oethman) door pn. Bonang met den naam pn. Kali Djaga begiftigd wordt. Over Arja Damar: Hoesein, Diss. p. 239—246 en sub voce in het register; Krom. H.-J. Gesch.² p. 462.

Parnèn (Jav. *Karnèn*) is de naam van den vader van Ibrahim, die de prinses <van Tjempa> huwde, die vijfmaal daags van aanschijn wisselde, hier moet met *Parnèn* dus Ibrahim bedoeld zijn. Vgl. de aant. bij p. 52.

p. 102

Met het verhaal over Noeroellah zijn we ineens in een veel later tijdperk, nl. dat van het bewind van de sultans van Demak na den val van Madjapahit. De kinderen van pn. Ampèl Denta en waarschijnlijk vele zijner nakomelingen waarover p. 86—102 handelen, leefden dus volgens dezen schrijver in het tijdvak van eenigen tijd vóór en na den dood van pn. Ampèl D. (in $\pm$ 1475?), tot in 'het tijdvak der sultans van Demak. De zoons die toen nog leefden (zie p. 107), moeten dan zeer oud geweest zijn, indien zij bij het sterven van

hun vader reeds volwassen waren (vgl. Schrieke, Diss. p. 37). Vgl. Schrieke, Diss. p. 36—39; p. 37 nt. 2 luidt daar: „Met de verschillende bepaling van het jaartal van den val van Madjapahit (vgl. B. K. I. VIe volgr. VI p. 117) verandert ook dat van Soenan Ngampel's dood (zie bijv. T. B. G. K. W. 23: p. 467, 470 volgens Babad Gresik, 1481) vgl. Veth, Java² I p. 223 (1467) 242 sq.; volgens den panghoeloe der moskee te Soerabaja, dien de heer Rouffaer 10 Aug. 1909 bezocht, zou Soenan Ngampel 875 H. = 1472 A. D. gestorven zijn.”

Voor de beteekenis van Mandarsah zie men de aant. bij p. 42. Met den goeroe van s. G. Djati is waarschijnlijk datoek Bahroel te Pasé bedoeld; zie p. 157, 163.

De opgave van s. G. Djati's huwelijken wijkt sterk af van die op p. 42; de schrijver heeft blijkbaar hier een andere traditie geraadpleegd.

p. 103

De titulatuur van den vorst van Demak is onvast; hier en op p. 104, 106, 107 (p. 48, 49 S. B. r.²) heet hij *pangéran (a)dipati*, op p. 107 (niet in S. B. r.²) *ratoe adipati* en op p. 108 (p. 49 en 50 S. B. r.²) *pangéran ratoe*. Vgl. aant. bij p. 97 en p. 100. Op p. 108 wordt deze vorst tot sultan verheven met den naam sultan Ahmad 'Abdoel'Arifin (vgl. aant. bij p. 43).

p. 104

Het gebruik van den naam Palalangan in de Inhoudsopgave wil niet zeggen, dat de naam Palalangan onjuist zou zijn, de Babad Tjeron p. 94 heeft pn. Palalangan, een ander hs. (zie aldaar nt. 8) echter Pelangan, wat echter de versregel, indien deze overigens geheel luidt als de in den tekst afgedrukte, één lettergreep te kort zou maken. Hij komt daar als bloedverwant van maulana Baghdad naar Java (zie ook aant. bij p. 129).

p. 107

Daar, zooals reeds eerder opgemerkt is, pn. Bonang vóór s. G. Djati geleefd moet hebben, berust het hier over hem verhaalde vrijwel zeker op verdichting. Het is in overeenstemming met p. 26, waar pn. Bonang zich bij slt. Demak bevindt, maar in strijd met p. 100, waar s. G. Djati pn. Koedoes (d.i. de 4e imam na pn. Bon.'s dood) als imam van Demak installeert; dit is slechts met elkaar in overeenstemming te brengen indien men behalve voor s. G. Djati, van wien dit vaststaat (volgens De Haan, Priangan dl. III p. 31, 32), ook voor pn. Bonang een zeer hoogen leeftijd aanneemt, waarop hij dan nog als leerling door s. G. Djati geinaugureerd zou zijn geworden (vgl. Schrieke, Diss. p. 49).

p. 108

De vraag, die pn. Palalangan aan slt. Demak stelt, heeft de schrijver bedacht om het verhaal weer op gang te krijgen.

p. 109

Hier wordt Moehammad 'Arif, zoon van s. G. Djati's 2e vrouw, de oudste zoon van s. G. Djati genoemd, hoewel op p. 50 en p. 102 vóór hem reeds een zoon van s. G. Djati's eerste vrouw vermeld wordt, zoodat men hieruit zou opmaken, dat deze, pn. Sédèng Lahoetan (p. 50) of Moehammad Sah geheeten (p. 102), de oudste was. Deze laatste is echter later geboren dan Moehammad 'Arif (op p. 50 pn. Pasaréan geheeten), zooals blijkt uit de Babad Tjerbon, Zang XXII, p. 98, 99, str. 4 en 5 en uit de benaming *jang boengsoe sekali en kang woeragil pisan* voor Hasanoeddin.

Hier stelt de sultan den vorst van Pakoengwati aan en valt het accent op de heerschappij over Tjerbon, in tegenstelling met p. 28, waar de sultan Hasanoeddin tot vorst van geheel Java aanstelt en op Banten de belangstelling gericht is; toch blijkt hier, in afwijking van p. 41, waar s. G. Djati, na de verovering van Pakoewan, W.-Java onder zijns zoons verdeelt, niets van de wereldlijke macht van s. G. Djati.

Hier wordt Tegal als grens bepaald tusschen Demak en Tjerbon; W.-Java is nog niet veroverd; de grens Krawang tusschen Tjerbon en Banten kan hier dus nog niet als op p. 41 aangegeven worden.

Het hier verhaalde over het tot stand komen van het huwelijk van Has. wijkt in bijzonderheden af van het relaas dat op p. 21—24 is gegeven (o.a. gaat daar het initiatief uit van pn. Pandjoenan en s. G. Djati), wat doet denken aan een andere redactie die daar door den oorspr. samensteller van de S. B. r.² zou kunnen zijn geraadpleegd.

Hasan. trouwt met de oudste dochter van slt. Ahm. 'Abdoel'Arifin (= pn. Trenggana? zie aant. bij p. 134); volgens de hypothese van Hoesein, Diss. p. 85, trouwt pn. Pasaréan, zijn oudere broer, ook met een dochter van denzelfden sultan, die dus jonger geweest moet zijn; dit lijkt niet erg waarschijnlijk. Men merke tevens op, dat onzen auteur van een huwelijk van s. G. Djati met een dochter van sultan Demak I niets bekend is, daar hiervan ook zijdelings uit aanspraakwijze of zinspeling niet blijkt.

p. 110

Uit het plotseling optreden van pn. Pandjoenan zou volgen, dat de tekst hier en daar lacunes moet bevatten of een stuk uit een grooter

geheel is, daar we van zijn aanwezigheid niet op de hoogte gesteld waren, tenzij we aannemen dat pn. Pandjoenan = pn. Palalangan (zie aant. bij p. 129).

Mal. *jaïtoe anak soeltan* is, indien de Mal. vertaler hier eenzelfde Jav. tekst had als wij, ontstaan door verkeerde interpretatie van Jav. „*Inggih anak soeltan.*”

Een eigenaardige fout maakt de Jav. schrijver waar hij pn. Bonang zelf laat vertellen wat de Javanen *volgens de traditie* zeggen. Het is in den Jav. tekst niet duidelijk of hij sprak tot de aanwezigen of slechts zijn woorden van vroeger herhaalde. Jav. *pataka* (Skr. *patākā* = vlag) is, naar Dr. Pryohoetomo zag, een afschrijversfout voor *mastaka*, bovenste deel van 'n gebouw, het gebruikelijke woord. Vgl. Mal. *poentjak*.

Het verhaalde op p. 103 laatste alinea tot p. 111 komt in groote trekken overeen met p. 39—44 van de Daftar Sedj. Tjerbon, echter heet Pandjoenan daar Pangajoenan en heet p.r. Demak Jamtoean Moeda; de passage betreffende de *badjoe antakesoema* luidt daar p. 42: „Ja sayyidi, ja toean koe, hamba adalah dikaroeniaï Allah, jaïtoe warna badjoe, dan djoea itoe digelar oléh orang Djawa Anta Koe-moesa, tetapi sekarang ini hamba simpan diatas poentjai(?) mesdjid Demak, dan barang siapa sekalian zoerriat toean², bahwa sesoeng-goehnja maoelah memeliharakan dan memoeliakan akandia.”

Ook de namen der krissen komen in de Daftar S. Tj. voor op p. 35 als *Kebo* (of *Kebawa*) *Toewek* en *ki K-ntji*, hs. Pijper heeft *Kebo Tewek kalajan poen Koentji*.

De Babad Tanah Djawi in de uitgave van Meinsma verhaalt twee afwijkende legenden omtrent de *badjoe anantakesoema*: op p. 40 is het een buisje van déwi Nawangwoelan, dat misbruikt wordt als bedeksel voor rijst, nadat het eerst door den vorst was gedragen; op p. 48 en 49 naait Kali Djaga van een uit den hemel gevallen geitevel dit buisje, dat de oorlogsdracht der vorsten van Mataram is; het heet daar ook *kjai Goendil*. Zie ook Dr. J. Brandes: Register op de proza-omzetting van de Babad Tanah Djawi, p. 1, in V. B. G., deel LI, 4e stuk, 1900.

p. 113

Na *kemoedian kata machdoem pangéran Pandj.* (Jav. *maka angandika machdoem Djati*) is de tekst onduidelijk. Het is den schrijver blijkbaar te doen zijn hoorders eenige zedelessen mede te deelen, waarbij de inkleeding daarvan niet zoo zijn aandacht had. Zoo wordt *raka* aan het eind van p. 53 S. B. r.² in anderen zin gebruikt dan in *wasijata*

raka ing kang dadi ratoe p. 54 S. B. r.². Zonder vergelijking met het Jav. is het Mal. hier onverstaanbaar.

p. 114

De tekst van Gunning (zie Kraemer, Diss. p. 137) geeft van *anglarani* de verklaring: geweld aandoen, uitschelden, belasteren, schelden.

p. 115

De vertaling der Arab. woorden in den Jav. tekst luidt letterlijk: „Zie één uwer, wanneer hij slaat zijn slaaf, laat hij dan oppassen voor het gelaat <van den slaaf>, immers Allah, hij is verheven, schiep Adam naar zijn evenbeeld.”

De verklaring van het verbod een ondergeschikte in 't gezicht te slaan, bevredigt noch in den Jav., noch in den Mal. tekst; we kunnen met eenigen goeden wil echter wel begrijpen, dat de schrijvers bedoelen te zeggen, dat men een medemensch, van Adam afstammend, niet mag vernederen. Prof. J. C. van Eerde zoekt in zijn „Koloniale Volkenkunde van Ned.-Indië” p. 40, 41 de verklaring van het als een kwetsende bejegening voelen van een slag tegen het hoofd, in het feit dat het hoofd als de zetel van de ziel wordt beschouwd.

p. 116

De bedoeling van Jav. *dipoen katah tangisé* is waarschijnlijk, zooals ook uit den Mal. tekst te lezen is, veel huilen te *verbieden*, daar dit gebod anders naar onze begrippen in strijd zou zijn met die op p. 114 onder *keenam* en *kedelapan*; daar tegenover staat het verbod tot opvroolijking door tamboerijnmuziek (p. 113), dat wel op een eenigszins mistroostige instelling van den leeraar wijst; op p. 158 verricht s. G. Djati de dzikr *serta dengan masjoel*.

Omtrent Ibn 'Abbās deelde Prof. Juynboll mij mede, dat deze als jongen bij den profeet in dienst was en uit diens mond volgens de overlevering allerlei uitspraken opgevangen zou hebben. „De zgn. tradities, vooral van Ibn 'Abbās, maar ook van andere dgl. overleveraars, zijn voor ons niets anders dan de na Mohammeds dood ontstane opvattingen, die gaandeweg eenig gezag in bepaalde kringen kregen en dan als „leer van den Islam” aangenomen werden. . . . Zulke o.a. via Ibn 'Abbās aan den profeet toegeschreven vrome uitlatingen vindt men in alle Arabische geschriften. In de eerste eeuw na Mohammed's dood was bij sommige zijner discipelen een zekere soort van ascese overheerschend. In dien kring ontstonden dergelijke „Profetengezeden” ter aanprijzing van vasten en prosterneeren.”

p. 117

De tekst is in de Mal. red. op dezelfde wijze lacuneus als de Jav., na *Patimah* is zooals uit de context genoegzaam blijkt, de mededeeling weggevallen dat s. G. Djati gaat spreken.

Men merke op, dat hier hetzelfde gezelschap bijeen is als op p. 21, 22 en 28—30, waar ook sultan Demak aanwezig was, de zedelessen en het hierna volgende tot p. 123 behoorden eigenlijk daar geplaatst te worden.

Jav. *tedakaken* heeft de Mal. vertaler, indien hij hier een Jav. tekst had als de onze, ten onrechte opgevat als *bidden voor*, zooals blijkt uit *mintado'a*.

p. 118

Mal. heeft hier *behagiannja*, waar Jav. heeft *anak*²; er zijn 2 mogelijkheden: 1e. de Jav. Vorlage van den Mal. vertaler had een woord als *lèlèr*, 2e de Mal. vertaler geeft, wellicht in navolging van het Jav., aan *behagiannja* de beteekenis *familie*.

p. 119

Niet duidelijk is mij, waarom s. G. Djati zijn zoons met *raka* resp. *kakanda* aanspreekt.

p. 120

Uit onzen tekst blijkt niet wie pn. Palalangon met zijn *zoerriat* kan bedoelen; daar hij geen geboden uitgesproken heeft, moet het verbod in de Mal. red. om ze te veronachtzamen op een vergissing berusten, tenzij men aanneemt dat pn. Pandjoenan = pn. Palalangon, zie aant. bij p. 129.

De verplichting van pan. Pakoengwati bij het opbouwen van zijn land de toestemming van zijn vader of oom te vragen, kan wel een herinnering zijn aan het feit dat hij in werkelijkheid nooit heeft geregeerd, zie De Haan, Priangan Dl. III p. 32.

De passage betreffende de kris Naga, die in 't Javaansch wat gewrongen aandoet, luidt in de Daft. Sedj. Tjerbon p. 43: „Adapoen anakdakoe nama panembahan Soerasohan Banten, baiklah engkau berdjalanlah kebarat, ziarathlah kamoe sementara engkau ada lagi moeda, lebih baiklah engkau boeang²kan diri dahoeloe, dan ini sebilah keris nama ki Naga.”

p. 121

Jav. *koekoek* is een afschrijversfout voor *koekoesan*, de slot-*k* kan in pègon verward worden met *-san*; ook hs. Pijper heeft *koekoek*,

Men merke op, dat het voordeel trekken uit de wondermacht van een ander hier veroordeeld wordt. Naast de behoefte aan wonderen bestaat bij (een deel der?) Javanen en Maleiers dus ook het besef, dat het leiden van een gemakkelijk leventje door één of ander wondermiddel af te keuren is.

p. 122

De mededeelingen over Has. die de schrijver hier plotseling afbreekt, zullen wel dezelfde zijn als die hij reeds op p. 1 vv. heeft vermeld.

Ook in de Babad Tjerbon (Zang XXVI, strophe 13 en 14) wordt pn. Sédeng Lahoetan weer levend gemaakt, echter met het doel zijn vrouw te troosten; ook wordt daar door den schrijver meer den nadruk op de wondermacht van s. G. Djati gelegd.

De Mal. vertaler schijnt *kabadjo* niet begrepen te hebben, daar hij 't met 't overigens wel passende *tebatjok* vertaalde [op p. 50 vertaalde hij: *kebadjikannja*]; indien hij eenzelfde Jav. tekst had als de onze, bezat hij in *kasamboet déning Badjo* een vingerwijzing.

p. 123

Hier staat dat ratoe Patimah, dat is volgens p. 103 een dochter van s. G. Djati bij ratoe ajoe Padjadjaran, en dus een zuster van Has., met ratoe Bagoes trouwt. Zoo staat ook op p. 130, terwijl speciaal in de Jav. red. duidelijk staat dat hij een bloedverwant van maul. Baghdad is. Dit is in strijd met p. 32, waar de vrouw van ratoe Bagoes ratoe Pambajoen heet en de oudste dochter van Hasanoeddin bij pn. Ratoe van Demak is; daar wordt van ratoe Bagoes verteld dat hij een neef is van maul. Baghdad. De tradities waaruit onze schrijver geput heeft, zijn in de war, daar op p. 51 (alleen Mal.) van Pambajoen gezegd wordt dat zij de moeder van pn. Joesoep is, i.p.v. de zuster. Op p. 4 komt de naam *éndang P-k-mbangan* voor (Jav. *Gagambang*) en p. 38 spreekt van *Angké P-k-mbangan*, wat een verschrijving kan zijn, zie aant. bij p. 38.

p. 124

Darah Poetih of Darah Peṭak is in de overlevering de naam van een stamvader der Lampongers; zie Hoesein, Diss. p. 129 en de in nt. 7 aangehaalde lit., Krom, Hindoe-Jav. Gesch., 2e druk, p. 364, Schrieke in Oudheidk. Versl. 1922, p. 105 (aangehaald bij Krom). Ook is Dara Peṭak de naam van een prinses uit den Sumatraanschen staat Malajoe, die door koning Widjaja, met den naam Krtarājasa Jayawarddhana tot vrouw (binihadji = selir) werd genomen (Krom t.a.p. en Pararaton, herz. uitg. p. 122 en p. 130). Het huwelijk kwam

in 1294 tot stand en de troonsopvolger, Kala Gemet, ontsproot er uit. Van een afkomst uit Pasei bleek uit bovenstaande litt. niets. Van séh Darapoetih is nog sprake bij Dr. Rinkes: Heiligen van Java II. T. B. G. 53 (1911) p. 28 en *ibid.*, aangehaald in noot 5 (vgl. p. 296); Poensen in Med. Ned. Zend. Gen. dl. XIII p. 326.

p. 125

De opsomming der functies van afstammelingen van maulana Baghdad stoort den gang van het verhaal en had beter er achter op p. 129 geplaatst kunnen worden, óf tezamen met p. 129—131 achter p. 119, waar reeds van deze functieaanwijzing gewag werd gemaakt. De in verband met het op p. 118, 119 verhaalde te maken onderstelling, dat de op p. 125—127 vermelde personen en dorpen aan pan. Pakoengwati en de op p. 129, 130 vermelde personen en dorpen aan maul. Hasan-oeddin werden toegewezen, is onjuist, zooals uit de ligging der plaatsen blijkt.

Warak heet een rivier in Keboemen, res. Kedoe; *Datar* heeten plaatsen in distr. Adjibarang, afd. Poerwakerta en distr. Dajeuhloehoer, afd. Tjilatjap, in res. Banjoemas; *Loemoet* heet een rivier in Wonosobo, res. Kedoe; *Glagah* is naam van vele plaatsen op Java.

p. 126

Kadoet, naam van graf eens heiligen, aan de Tji Oedjoeng, in distr. Lebak, res. Bantam; *Sambong*, naam van aantal plaatsen op Java; *Bajalangoe* heet een onderdistrict in het distr. Toeloengagoeng, res. Kediri; *Djati* heeten o.a. enkele dorpen in het regentschap Cheribon; *Singaradja* is de naam van een onderdistr. in distr. Bodja, afd. Kendal, res. Semarang, van een rivier in distr. en res. Cheribon, en van een rivier in afd. Indramajoe, res. Cheribon; *Tjampaloek* en *Dampoel* werden niet in de nabijheid der 2 vorige dorpen of nabij de G. Djati gevonden; *Batoe Lajang* heet een plaats 11 K.M. van Poerwakerta in Krawang, res. Batavia.

p. 127

Mal. *keenam désa Tjalantjang* is een fout van den vertaler, er zijn maar 5 désa-toewa.

De verklaring der namen Tjalantjang en Pangkalan in de Jav. red. moeten als vele van deze verklaringen met reserve ontvangen worden, die in de Mal. red. is alleen te begrijpen met het Javaansch ernaast.

De 5 désa *atoewa*, die wellicht bij elkaar liggen, werden door mij nòch in Poerworedjo (res. Kedoe), nòch in Tjerbon aangetroffen. *Djati* heeten o.a. 2 dorpen in Cheribon, één in res. Pasoeroewan en

één in Poerworedjo, *Kali Tengah* heeten dorpen in Loewar Kota (res. Cheribon) en in res. Soerabaja en Kedoe; *Watoe Belah*, plaats in distr. Loano, afd. Poerwardjo, res. Kedoe en in afd. Bandjar Negara, res. Banjoemas; *Djapoera*, rivier, ontspringend op de Tjerimai, in Cheribon. *Tjalatjang*, naam van plaats in distr. Kawali, afd. Galoeh, res. Cheribon (en in res. Batavia en Preanger Regentsch.; naar den tekst te oordeelen moet de plaats, evenals Pangkalan, in Cheribon liggen); *Pangkalan*, o.a. plaats in distr. Tjawi Gedang, afd. Koeningan, res. Cheribon.

p. 128

Mal. *istiméwa ra'jat maulana datoek Hafidh*, is in verband met wat er op volgt en na vergelijking met den Jav. tekst als een fout aan te merken. Indien de Mal. vertaler in zijn Jav. tekst ook *wedet* had, heeft hij dit woord, dat in deze hss. *bloedverwant* beteekent, ten onrechte door *ra'jat* vertaald. In verband met de in de aant. bij p. 129 uiteen te zetten hypothese kan ook van het hierna volgende Mal. gedeelte gezegd worden, dat het een verkeerde interpretatie is van een vermoedelijk al even onduidelijken Jav. tekst als de onze; verkeerd althans volgens het door ons geraadpleegde gedeelte der overleveringschat. Het is wel mogelijk dat, zooals de Mal. tekst heeft, s. G. Djati reeds gehuwd was met njai Babadan en daarbij een dochter Ramping had, die hij nu aan datoek Hafidh gaf, maar dat klopt niet met de mededeelingen op p. 50, 102 en met de overlevering, die bijv. s. G. Djati pn. Pandjoenan met *ki bapa oewa* doet aanspreken, met de Daft. Sedj. Tjerbon p. 18 waar s. G. Djati met een dochter van ki g. Babadan huwt, evenals in de Babad Tjerbon, Zang XVIII, en met de mededeeling bij Corn. de Bruin p. 382 (het gaat over s. G. Djati) „...daer hij troude met de dochter van Kiay Geudheng Babadan. Uit dit huwelijk teelde hij geene kinders...” Hoe voorzichtig we echter moeten zijn bij de waardeering dezer berichten, blijkt uit deze laatste mededeeling, die overeenkomt met p. 90 S. B. r.²; volgens het door ons uitgegeven gedeelte der hss. kreeg hij bij haar wel een zoon (zie tabel s. G. Djati).

Pangoeragan, naam van een dorp in distr. Gegisik, reg. en res. Cheribon.

p. 129

Alvorens we hier de hypothese zullen toelichten waarnaar reeds eenige malen verwezen werd, nl. dat maulana Baghdad = m. 'Abdoerahman = pn. Pandjoenan = pn. Palalangan (of Palangan) = pn.

Pangajoenan = pn. Dipangajoen, moeten we er op wijzen, dat de door ons geraadpleegde teksten allen in meerdere of mindere mate fouten bevatten, zoodat onderlinge tegenstrijdigheid der feiten verklaard mag worden uit de onvolledigheid der mededeelingen in de hss. en de vervorming ervan door afschrijvers. Ons beperkende tot de door ons uitgegeven hss., merken we op, dat het verhaal van pn. Pandjoenan's komst onderbroken wordt door een hoogstwaarschijnlijk later ingevoegd brok van een opsomming (zie aant. bij p. 125) van namen van dorpen, waaraan dan het verhaal van des maulana's komst vastgeknoopt wordt¹⁾. Dit doet ons er op verdacht zijn, ook in details afwijkingen aan te treffen en inderdaad meenen wij als verdachte plaatsen te kunnen aanwijzen:

1e de naam van het schip van maul. Baghdad wordt niet genoemd; en de naam van het schip van njai Baghdad pas nadat er reeds eenige malen sprake van is geweest. In verband met 2e en met de beteekenis van Panengah kunnen we gissen dat in den oorspr. tekst de schepen geen namen droegen;

2e Gedèng Galé is niet de naam van een schip (zie beneden de Daft. Sedj. Tjerb.);

3e 'Abdoerrahim in Jav. hs. B. is in de D. Sedj. Tjerb. de naam van een broer van 'Abdoerrahman;

4e de passage betreffende het huwelijk van datoek Hafidh is onduidelijk;

5e er wordt niet verklaard wie kjai Doekoeh is (zie beneden D. S. Tjerb.);

6e begin en slot van de op p. 129 weer hervatte opsomming zijn corrupt;

7e pag. 125 vermeldt dat maul. Baghdad met 3 bloedverwanten naar Java gaat, de derde, 'Abdoerrahim, wordt alleen op foutieve wijze (nl. Mal. hss. p. 128, Jav. hs. B p. 61) genoemd.

Zoo zullen ook in de andere redacties onnauwkeurigheden zijn geslopen en zoo moet dan verklaard worden, dat daar nergens uitdrukkelijk gezegd wordt dat pn. Pandjoenan = maulana Baghdad en dat verschillende uit onze hypothese getrokken conclusies soms door in de hss. vermelde feiten weersproken worden.

Als aanwijzingen voor de juistheid van onze identificatie worde nu aangevoerd:

¹⁾ Enkele dorpen zouden hun naam gekregen hebben in verband met gebeurtenissen, die bij die komst plaats hadden, het verhaal zou dan dienen om die gebeurtenissen te verhalen en toe te lichten. Dit is onwaarschijnlijk, daar we eerder den indruk krijgen, dat 't verhaal om zich zelf's wille verteld wordt en de tekst verder geen naamsverklaring geeft.

1e a. De S. B. r.² p. 65 zegt: „maulana Baghdad, ja'ni pn. Pandjoenan.” b. De beteekenis der namen Palalangon, Pandjoenan, Pangajoenan, Dipangajoen, Pajoenan is vrijwel gelijk; de heilige is wellicht genoemd naar zijn begraafplaats; volgens de D. Sedj. Tjerb. p. 60 is dit Palalangon Girang. c. Op p. 169 van onzen tekst wordt van pn. Pandjoenan gesproken, die even verder met sajid sjêch 'Abdoerrahman Baghdadi aangeduid wordt;

2e Op p. 105 verhaalt pn. Palalangon dat hij uit Bagdad (via Pasé) naar Java is gekomen.

3e Op p. 110 treedt plotseling pn. Pandjoenan op, die tot p. 120 in het verhaal een rol blijft vervullen, terwijl tot dien alleen van pn. Palalangon sprake is geweest, waarna dan tot p. 120 over hem gezwegen wordt. Zie aant. bij p. 110.

4e Op p. 120 spreekt pn. Palalangon over iets, dat alleen op pn. Pandjoenan (of s. G. Djati) kan slaan. Zie aant. aldaar.

5e Uit vergel. van pp. 21, 22 met de Sadj. Banten (Hoesein p. 33) wordt waarschijnlijk, dat ki bapa Oewa = pn. Pandjoenan. Nog duidelijker blijkt dit uit p. 124 van onze hss., waar eerst van kjai bapa oewa gesproken wordt, terwijl deze even verder met pn. Pandj. aangeduid wordt.

6e In de D. S. Tjerb. heet onze pn. Pandjoenan, Pangajoenan, zie aant. bij p. 110.

7e De komst van den maulana wordt in de Babad Tjerbon verhaald in Zang XXI, p. 94 v. Daar komt maul. 'Abdoerrahman Baghdad „poetra molana Hoed ratoe¹) pan sadèrèk misanan maring molana Djati poerba” (strophe 1), die uit Bagdad verbannen was, omdat hij van honden hield (str. 1), met zijn zuster siti Baghdad, pn. Pa[la]langoen (str. 2) en datoe Kahfi op Java aan, waar hij bekend is onder den naam Dipangajoen (str. 3). Hij wordt ingehaald door o.a. s. G. Djati, waarna in dezelfde strophe sprake is van *bala Pandjoenan* (dit is dus een naam die te voren nog niet genoemd is), terwijl in str. 4 pn. Pandjoenan vraagt, waarom hij ingehaald wordt. Van Dipangajoen en 'Abdoerrahman wordt verder niet gesproken, wel voortdurend van Pandjoenan. Het vermelden van pn. Pa[la]langoen naast 'Abdoerrahman = Dipangajoen, en het vermelden van siti

¹) Ook s. G. Djati is volgens p. 133 en volgens de traditie (zie Hoesein, diss. p. 106, 107) een zoon van soeltan Hoed; sadèrèk misanan = bloedverwant in de 6e graad, in enkele streken van M.-Java 4e graad; Bertling o. c. p. 123.

Baghdad als zuster van den maulana ¹⁾ moeten we als vergissingen kwalificeeren (zie 1e t.m. 4e).

8e Op p. 44 van de Daftar Sadjarah Tjerbon zegt pn. Pangajoenan tot s. G. Djati dat hij uit Bagdad verjaagd is, omdat hij zoo van honden fokken hield; p. 44 en 45 verhaalt de toedracht omstandig, waarna er staat, (p. 45), „Adapoen kawan kami melainkan tiga orang laki dan seorang perempoemoean (*sic*), tiap² seorang seboeah perahoe, djadi empat boeah perahoe. Adapoen teman² hamba, dalam seboeah perahoe doea ratoes enam poeloeh enam orang, demikianlah lain (p. 46) daripada hamba. Adapoen nama hamba 'Abdoerrahman, saeodara hamba jang seorang 'Abdoerrahim jang sekarang ini digelar ki gedèng Doekoeh jang telah terseboet dahoeloe, jang mengikoet pangéran Hasanoeddin ke-Banten, dan jang seorang nama datoe Kahfi, jang tergelar nama ki gedèng Babadan, jang telah terseboet dahoeloe, dan seorang perempoean jang sekarang terkelar (*sic*) njai Kedèng Moearah. Adapoen ketika hamba naik dari perahoe ada didésa Pangkalan; adapoen ketika datoek Kahfi naik dari perahoe ada didésa Pangoeragan; adapoen ketika njai gedé Moearah naik dari perahoe ada didésa Djati.” Zonder nu aan deze alweer afwijkende redactie te veel waarde te willen toekennen, al komen verschillende gegevens overeen met de ons reeds bekende, stippen we er uit aan, dat a. pn. Pangajoenan = 'Abdoerrahman = de persoon die uit Bagdad verjaagd wordt wegens het fokken van honden; b. 'Abdoerrahim, broer van 'Abdoerrahman (zie S. B. r.² B p. 61) = ki gedèng Doekoeh [dit klopt met p. 61 S. B. r.² (indien we deze juist geïnterpreteerd hebben), waar hij evenals pn. Pandjoenan martoewa oewa wordt van s. G. Djati] die Has. naar Banten volgde (p. 47 vermeldt een kjai ki Doekoeh als leeraar van maul. Moehammad; dit laatste ook in de Sadj. Banten (Hoesein, Diss. p. 37); c. datoek Kahfi, een broer van 'Abdoerrahman = ki gedèng Babadan; dit is in de traditie de naam van een schoonvader van s. G. Djati, Kahfi is wel een verbastering van Hafidh of Hafiz, zoodat dit een aanwijzing is voor de juistheid van onze opvatting van de S. B. r.²; d. de vrouwelijke medepassagier, vermoedelijk ook hier als zuster van 'Abdoerrahman beschouwd, hier njai gedé Moearah heet; met haar is wel dezelfde vrouw bedoeld, die in de Babad Tjerbon de zuster van maul. Baghdad, op p. 127 njai rara Baghdad en op p. 129 ratoe Ramping genoemd wordt. Dan

¹⁾ Dit is verband met onze gissing dat zij de dochter van 'datoek Kahfi is.

wordt dus duidelijk, waarom pn. Pandjoenan, evenals zijn broer kjai Doekoeh, als broer van kjai gedèng Babadan = datoek Kahfi of Hapit = kjai gedèng Djati¹⁾, *mertoewa oewa* genoemd kan worden van s. G. Djati. Behalve het feit dat pn. Pandjoenan *mertoewa* (wellicht is dit te lezen als [mert]oewa, van njai Ramping genoemd wordt, wat we voor een vergissing van den schrijver houden, is de passage in de S. B. r.² dan bevredigend verklaard.

9e p. 125—128 verhaalt van een maulana Baghdad; op pag. 129 wordt deze niet meer genoemd, maar spreekt het over hetzelfde onderwerp doorgaande verhaal van pn. Pandjoenan.

Gedèng Galé als naam van een schip is wel ontstaan door verkeerd opvatten van *njai gedé Moearah* door den samensteller van onzen Jav. tekst.

Onze conclusie uit het bovenstaande, waarbij het er slechts om ging vast te stellen wat door de traditie over 't algemeen als juist aanvaard werd, is dus, dat de schrijvers uit onzekerheid over de door hen behandelde tradities verzuimd hebben duidelijk aan te geven, dat pn. Pandjoenan = Maul. Baghdad etc., en dat later o.a. Sadj. Banten (Hoesein p. 33) en onze hss. p. 21 v. de verwarring vergroot hebben door verschillende personen als dragers van deze namen voor te stellen.

Moendoe, baai en dorp aan N.-kust van Java, O.-lijk van Cheribon, ook naam van een dorp in de afd. Indramajoe, res. Cheribon; *Lemahbang* naam van verschillende dorpen op Java; *Weroe* naam van verschillende dorpen op Java; *Soengapan*, dorp in distr. en reg. Pamalang, res. Tegal; *Kali Oeloeh*, naam van dorp in distr. Oenganan, afd. Salatiga, res. Semarang; ook één in Meester Cornelis; *Loewoeng* of *Lowong* heeten verschillende dorpen op Java; *Tjandi* heeten vele dorpen op Java evenals *Batang*; *Kandoeroean* heet een rivier in reg. en res. Cheribon; *Ajah*, pl. en distr. Banjoemoedal, afd. Keboemen, res. Kedoe.

p. 130

Jav. *kang toemoeroen . . . . warga sadasa* en Mal. *sekaliannja keloerarganja djoea semoea djadi djoemlahnja sepoeloeh orang* is corrupt. Vgl. D. S. Tjerbon p. 46, 47: „Adapoen sekalian teman² pangéran Pangajoenan jang dari Baghdad, ada jang telah diserahkan kepada sahoenan (*sic*) Goenoeng Djati (47), maka jaitoe soehoenan Goenoeng kehendaklah akan ditaroehnja dalam tiap² seboeah kampoeng, per-

¹⁾ De Babad Tjerbon, Zang XXII, str. 5, p. 99, spreekt ook van zijn dochter als *garwa Djati*; dit is daar niet, zooals Brandes, Rinkes en in navolging daarvan Hoesein, Diss. p. 83, nt. 2 aannemen, een andere vrouw dan njai Babadan.

tama-tama jang ada di-Moendoe digelarnjapoen njai gedèng Moendoe etc."

Pantjoer, naam van verschillende dorpen op Java; *Kali Njamat* heet een onderneming in Koedoes, res. Semarang; *Mantingan*, ligt in distr. Japara, afd. Djapara, res. Semarang; *Angké* pl. in district en afd. Tangerang, res. Batavia, ook wijk in W.-Batavia; *Tanara*, distr. Pontang, ligt 24 palen van Sérang en 39 palen van Batavia; *Pesalakan*, in distr. Karang Anjar, res. Kedoe; *Kasoenjatan* ligt N.-lijk van Sérang, bijna aan de kust.

p. 131

De opgegeven leeftijden van pn. Pandjoenan en s. G. Djati zijn in de Jav. redactie natuurlijk onjuist; ook indien men de in de Inh. opgave vermelde verbeteringen niet accepteert en veronderstelt dat met 821 [H.] en 701 [H.] de sterfdatum bedoeld kan zijn ¹⁾, moet opgemerkt worden, dat deze reeds onderling te veel verschillen om beide juist te kunnen zijn. Op p. 30 werd reeds het overlijden van pn. Pandjoenan meegedeeld, het heeft daar plaats na den bouw van een astana van s. G. Djati in Tjerbon en na het huwelijk van Hasanoeddin.

p. 132

Salih is niet de figuur uit de oud-heidensche Arabische traditie, die niet zou passen in dezen aan het Oude Testament ontleenden stamboom (zie P. J. van Leeuwen, *De Maleische Alexanderroman*, proefschrift Utrecht 1937, p. 285), maar een verschrijving voor *Selah* (ibid. p. 288, vgl. Genesis 10 : 24), welke verschrijving ook in den Maleischen Alexanderroman voorkomt (ibid. p. 163).

p. 133

Van Adam af tot Abraham berust de stamboom in hoofdzaak op bijbelsche traditie; daarna volgt hij, zooals Prof. Juynboll mij meedeelde, de in Arabische werken algemeen bekende, waarnaast soms (zie bijv. Tabari) ook nog andere opgaven vermeld worden. De lijst in onze hss. is vrij goed, maar toch met fouten, omissies en herhalingen.

Uit den stamboom van s. G. Djati blijkt, dat zijn vader slt. Hoet en zijn grootvader slt. Bani Israïl heette; p. 42 vermeldde, dat zijn moeder uit Bani Israïl en zijn vader uit Jamani afkomstig was. Voor den stamboom van s. G. Djati in andere inlandsche kronieken zie men Hoesein p. 106, 107; zij komen ongeveer overeen met de onze; zooals door hem aangetoond wordt, zijn ze alle verzonnen.

¹⁾ In onze jaartelling dus respect. 1418 en 1301/02, Wüstenfeld, o.c. p. 34 en p. 30.

p. 134

De Mal red. verdient bij de opgave van de afstamming van sultan Ahm. 'Abdoel'Ar. de voorkeur boven de Jav., omdat het waarschijnlijker is dat 'A.'A. een zoon, dan een achterkleinzoon is van pn. Palémbang Anom (vgl. Hoesein p. 81). In de Bantensche traditie toch, is ki gedé Palémbang de eerste vorst van Demak en een zoon van arja Soemangsang, die met den titel praboe Anom begiftigd werd en wiens vader een patih van China was, terwijl ook de tweede (en laatste, volgens de traditie en voor zoover wij thans weten) vorst van Demak een zoon was van arja Soemangsang (Zie de uiteenzetting van Hoesein p. 243—245.). Wanneer, zooals beneden waarschijnlijk gemaakt wordt, slt. 'A.'A. = slt. Trenggana, dan klopt onze opvatting dus met de andere gegevens. Ik gis nu dat i.p.v. Jav. *ibn maulana arja Trenggana* gelezen moet worden *jaikoe* (of iets dergelijks) *m. a. Tr.*, waarbij *jaikoe* slaat op soelt. 'A.'A., omdat dit een bevredigende oplossing geeft, die in overeenstemming is met de Mal. red. De Jav. red. zou dan tweemaal hetzelfde vertellen, de tweede maal echter andere namen gebruiken. Tusschen de opsomming in de Jav. red. van de broers van pn. Palémbang Anom wordt deze zelf dan nog eens genoemd als derde, dat is dan de beteekenis van *ja'ni arané ikoe nomé*; hetzelfde ziet men in de opsomming in de Mal red., daar echter wordt hij genoemd *maulana Sjoemangsang*; de woorden hiervóór, *maulana arja Trangganoe ibn*, zijn dan ingevoegd, omdat dit de hoofdpersoon is, van wien de schrijver de afstamming wil mededeelen. Hij wordt dan ook noch in 't Jav., noch in 't Mal. met „broer” aangeduid, maar alleen „duidelijkheidshalve” nog eens genoemd, om zijn plaats in 't familieverband aan te geven. Uit deze plaats in 't Mal. en uit 't Jav. iets hooger als onze verbetering van *ibn* in *jaikoe* geaccepteerd kan worden, blijkt dan tevens dat in onze hss. 'A.'A. = arja Trenggana. Dit is in overeenstemming met de opgave van de Bruin's zegsman (p. 383), die van den vader van pn. Ratoe, de vrouw van Hasanoeddin, zegt: „welker vader genaemt was Aria Trangganoe, de vader van dezen heette Aria Soemangsang en Soemangsangs vader was Copo tot Moechoel.”

p. 135

Hier is, in tegenstelling met p. 109, niet pangéran Ratoe het oudste kind van den sultan van Demak; ook de namen ratoe arja Djapara en ratoe Sédang Laoet doen denken aan een foutieve opgave, daar we

als dragers van deze namen reeds kennen resp. een zoon van Hasanoeddin en een zoon van s. G. Djati (Sédèng Lahoetan). Sé(n)dang Laoet is echter ook de naam van een district in Cheribon.

p. 136

De mededeeling „dit is de silsilah van s. G. Djati” moet op een vergissing berusten, zij zou goed passen achter de silsilah op p. 133.

Het in 't Arabisch gestelde mystieke stukje hoort hier eveneens niet thuis. De tekst daarvan werd door prof. Juynboll bij gissing voor mij vastgesteld uit de onderling in menig opzicht verschillende lezingen der 4 hss. en beteekent, voor zoover de duistere mystieke zin een verklaring toelaat, in hoofdzaak ongeveer het volgende: De lof zij aan Allah, die den mensch geschapen heeft volgens Zijn evenbeeld en die hem speciaal uitverkoren (of: begunstigd) heeft voor (of: met) het geheim van met Hem verwant te zijn; en <die> gesteld heeft het gelijkenis vertoonen met Hem, en het nabij komen in schoonheid met Hem, tot twee dingen voorafgaande aan (of tot twee inleidingen tot) het juistmaken van het weefsel van de kennis betreffende Hem, enz.... En de salat zij over den profeet, die in zich vereenigt.... de manifestatie van het eeuwige, het uitstralende licht, enz.... [nl.] Moehammad, Allah moge zegen en vrede schenken aan hem en aan zijn familie enz.... Wat nu daarna <volgt>....”

p. 138

De schrijver laat s. G. Djati verzoeken zijn geschiedenis niet verder te vertellen, om zijn bescheidenheid te doen uitkomen (zie aant. p. 84) en opdat de leeringen niet tot onbevoegden zullen komen.

p. 139

Men merke op, dat niet gezegd wordt in welk land s. G. Djati koning zou worden, het hier verhaalde is blijkbaar een brokstuk uit een grooter verhaal, zooals dat in de Babad Tjerbon en in de Daft. Sadj. Tjerbon voorkomt, waar s. G. Djati pas na lang zoeken en veel omzwervingen en avonturen Moehammad ontmoet. Het land heet in de Bab. Tjerb. Zang IV: Bani'sra'il, in Zang XII *Mesir* Bani'sra'il (p. 64 str. 4)

---

¹⁾ Onzeker.

en in de D. S. Tjerb. p. 4 *Mesir*. Volgens onzen tekst p. 133 is hij een zoon van slt. Hoet en kleinzoon van slt. Bani Israil (p. 42: zijn vader afkomstig uit Jamani, zijn moeder uit Bani Israil) evenzoo de Sadj. Banten, Hoesein p. 31, terwijl op pp. 84, 85, 105 in onzen tekst vermeld wordt dat hij uit Arabië afkomstig is.

p. 141

De Jav. red. maakt bij het begin van de raadgevingen van de moeder den indruk aan te sluiten bij iets dat voorafgaat; wij hebben in de inhoudsopgave aangenomen dat dit „iets” de woorden van Moehammad zijn, de mogelijkheid bestaat echter ook, dat dit stuk aansluit bij p. 117 waar s. G. Djati een aantal raadgevingen besluit met de woorden: „Deze boodschap gaf mijn moeder mij mee.”

Jav. *metoe saking enggon kang roepek maring kang djembar* wordt verklaard op p. 148 in den Mal. tekst.

Mal. *ajat* zou een vermaleisching kunnen zijn van Jav. *pangajaté*, dit blijkt echter niet uit den tekst. Hds. Pijper p. 61 heeft: „ajoen ametokaken saking sakèhing panganijaja.”

p. 142

Hier komen, in tegenstelling met p. 141, de raadgevingen in den Mal. en Jav. tekst weer met elkaar overeen, zoodat we kunnen vermoeden, dat de Mal. schrijver een ongeveer gelijkkluidenden tekst als de onze heeft vertaald. Hij doet dat echter wel iets te vrij.

p. 143

Waar sprake is van de plichten van den *moerid* heeft de schrijver blijkbaar het raam waarin hij zijn beschouwingen geplaatst heeft, uit het oog verloren.

p. 144

Behalve de eerbetuigingen jegens Allah zijn ook eenige andere raadgevingen reeds door s. G. Djati opgesomd op p. 116 v.

De Mal. vertaler heeft Jav. *ora kawasa ora* blijkens zijn vertaling *tiada dengan koeasanja* niet als verjavaansching van *tadapat tiada* herkend.

p. 145

Mal. *tetapi lain poela pada orang jang madharrat* etc. moet krachtens de beteekenis wel onjuist zijn; de Jav. tekst is hier onduidelijk en een derg. tekst heeft de Mal. schrijver blijkbaar tot deze vertaling gebracht.

p. 146

Jav. *isoen kabèh* is een vergissing van den schrijver, ook als bedoeld is *anak isoen kabèh*, daar de moeder nog steeds aan het woord is.

De term *bespieden* wordt ook gebruikt in de beschrijving van de „dzikr sjoghoel istila” in Rinkes, Diss. p. 80 nt. 3. Er staat daar: *angindjen* (correctie van Dr. Rinkes voor *ingidjen*²) *ing dzating Allah*, d.i.: *bespieding van Allah's wezen*.

p. 148

Wellicht zit in Jav. *dodot* (kleed voor 't onderlijf) dat *wirang* symboliseert, een toespeling die in de Mal. red. verloren is gegaan.

De raadgevingen van de moeder van s. G. Djati komen, afgezien natuurlijk van die welke onmiddellijk uit het belijden van den Islam voortvloeien, in veel opzichten overeen met onze ethische opvattingen. Ze zijn door hun algemeenheid in de practijk van weinig waarde, maar het voornaamste bezwaar is, en dat heeft ook deze schrijver blijkbaar niet ingezien, dat ze weinig indruk maken op 't menschelijk gemoed. Het levende voorbeeld heeft daar oneindig veel meer invloed op dan op schrift gestelde vermaningen, waarvan de schrijver in 't verborgen blijft. Ook voorlezing ervan door iemand die krachtens positie en aanleg weinig in de gelegenheid is ze toe te passen, zal de werking niet verhoogen. Wij vestigen de aandacht op de volgende punten waarin o.i. verschillen met de gangbare Westersche opvattingen tot uiting komen:

- 1e. Koranuitlegging is bevorderlijk voor de gezondheid en zielerust;
- 2e. studie van de 'ilmoe;
- 3e. het inzien van Allah in al zijn doen en laten;
- 4e. zich richten naar den goeroe;
- 5e. goede manieren toonen (als zedelijke eisch);
- 6e. geen gewicht hechten aan de wereld;
- 7e. niet praten en schertsen met vrouwen, grootere belangstelling voor de *sjahwat*;
- 8e. het door vergelijkingen met concrete voorwerpen voorstellen van begeerenswaardige zaken (bijv. vernuft door een snel paard).

p. 150

In het verhaal van de ontmoeting met de roovers treft ons de snelheid waarmee zij zich bekeeren; ook valt ons op dat de schrijver zoo weinig van het eigenlijk gebeuren der bekeering vertelt. Het heele verhaal maakt den indruk, niet verteld te worden als een voorbeeld van de wijze waarop bekeeringen tot stand komen, maar juist in elkaar gezet te zijn om van een bekeering melding te kunnen maken, en zoodoende de toehoorders van de voortreffelijkheid van den Islam en van s. G. Djati te overtuigen. Deze tendens blijkt echter te duidelijk, de bekeerlingen zijn geen levende menschen, maar schematische figuren, die handelen zonder dat wij hun motieven kunnen begrijpen. Een verklaring van hun houding te geven acht de schrijver blijkbaar van geen belang, het feit van hun bekeering is het belangwekkende en overtuigende element. Andere bekeeringen worden op p. 19, 32, 40, 57, 164 vermeld.

Het is niet duidelijk of s. G. Djati de 500 dinar aan de roovers geeft als belooning voor hun bekeering of als „premie voor den aanvaller”, dan wel of de schrijver in verteederling over het succes van zijn held, geschenken uitdeelt.

p. 151

De silsilah (d.i. hier de ketting der leermeesters) van s. G. Djati's leeraar wordt vermeld, omdat ze dient als bewijs dat de leeraar zijn leer (methode) van den stichter der orde, hier Moehammad, of een door dezen gemachtigden leerling heeft verkregen, zoodat de leeraar gerechtigd is de leeringen der orde te verkondigen, en de methode zelf juist moet zijn. Zie Rinkes, Diss. p. 45—47.

Met Nadjmoeddin al-kabiri wordt wel bedoeld Nadjim-al-Din Kubra, van wien de *Enz. des Isl.* deel III, pp. 888, 889, o.a. zegt dat hij was: „der Begründer des Ordens der Kubrawiya oder der Dhahabiya, . . . eine der markantesten Persönlichkeiten unter den epischen Sufis des XII—XIII Jahrhunderts n. Chr.; . . . fruchtbarer Schriftsteller; . . . hinterliesz eine Reihe wertvoller Abhandlungen über verschiedene Fragen des Sufismus.” Hij leefde dus ongeveer 3 eeuwen vóór s. G. Djati.

p. 155

Na zijn leertijd bij ibn 'Ata'oellah is s. G. Djati dus volgens dezen tekst $15 + 20 + 22 = 57$ jaar oud.

Sjattariyyah is een bekende orde, zie Rinkes, Diss. p. 57, 96.

In het „Boek van Bonang” wordt *moeraqabah* verklaard met: het gelaat van Allah te zien, wetend dat men geweten wordt (Schrieke, Diss. p. 75 nt. 1).

De beteekenis van den kunstterm *dzikr hayirah* (of hoe men dit laatste woord anders zal moeten lezen) is mij niet bekend.

Het Arab. gedeelte op p. 155 en p. 156 beteekent ongeveer: „Het hart van den „wetende” richt <wendt> zich niet naar Zijn naam, Zijn eigenschappen en Zijn daden, maar naar Zijn voorhanden zijn <bestaan> en Zijn overal aanwezig zijn.” Sjéch 'Ata'oellah sprak: Allah, de Verhevene, zegt: „Zie, Ik ben de begeerende en gij zijt de begeerde.” En het antwoord van den dienaar tot Mij is: „Waarlijk Gij zijt mijn begeerte.” Allah, de Verhevene, zegt: „Gij, en niet Ik.” En het antwoord van den dienaar tot Mij is: „Waarlijk, Gij en niet iemand anders dan Gij.” Dan zegt God de Verhevene: „Gij gevoelt dezelfde liefde voor Mij, als Ik voor u voel.” En het antwoord van den dienaar tot Mij is, enz. Daarna volgen nog andere, in mystieken zin bedoelde Arabische woorden, die in den tekst blijkbaar niet geheel juist en volledig overgeleverd zijn.

p. 157

Ook op p. 139, 140 had s. G. Djati een ontmoeting met den profeet, waarbij hem werd medegedeeld dat hij een afstammeling van hem was. Van s. G. Djati's komst op Java, die reeds op p. 42 en p. 102 is vermeld, rept Mohammad op p. 141 [nog?] niet. Op p. 105 is reeds sprake van een metgezel die zal helpen Java voor den Islam te winnen, nl. pn. Palalangon.

p. 160

De pandita pani komt onder den naam 'Apani in de Daft. Sedj. Tjerbon p. 5—10 voor in een verhaal, dat ook handelt over de slang Yamlika en het lijk van Salomo. In de Babad Tjerbon, Zang VII en VIII, komt hij voor onder den naam Ngapani in een soortgelijk verhaal.

p. 161

Beide red. zijn bij het verhalen van het zien van de vlam corrupt. Op p. 86 S. B. r.² waar deze passage ook, en beter, voorkomt, staat: Maka ngoetjap pandita pani: „Toewan, poenapa kang moeroeb saking

iringaning (aring-aring B) baginda Solaiman?" Kang angandika soe-soehoenan: „Poenika tjemeti nabiyyoe 'llah Solaiman." Ngandika soesoehoenan dateng pandita pani: „Lamoen doeroeng toewan sampoen alap (B, *ontb.* A) angembil karana tatandoeraning Allahoe ta'ala." Pinaksa ingembil déning pandita pani, maka noeli dateng bebendoening Allahoe ta'ala, medal pantjawora (pantjawara B) angin lésjoes. Etc.

In de Daft. Sedj. Tjerbon neemt het verhaal, dat overigens ook zeer afwijkt, na de poging tot diefstal een andere wending; de gevolgen van den diefstal komen ook in de Bab. Tjerbon t.a.p., zij het eenigszins gewijzigd, voor. Onze tekst is veel beknopter dan de beide andere, soms te beknopt, zooals blijkt bij *winangsoelaken* (*dikembalikannya* Mal.), dat in onzen tekst geen zin heeft omdat Noeroellah reeds op den berg was. In de Babad Tjerbon, Zang VIII, wordt hij echter eerst een poos in de lucht gehouden en pas na schuldbekentenis weer *teruggebracht*.

Het wordt hier duidelijk dat dit verhaal van s. G. Djati volkomen legendarisch is en tot een legendencyclus om den bekenden heilige behoort, die ook in andere geschriften voorkomt. De samensteller heeft dit verhaal, dat op p. 138 aanvangt en op p. 173 eindigt, echter niet zonder meer uit dien cyclus overgenomen of uit zijn geheugen opgeteekend, maar er behalve de meer of minder belangrijke wijzigingen die elke Jav. of Mal. [af]schrijver van derg. verhalen gewoon is aan te brengen, ook gedeelten uit Arabische en in het Maleisch¹⁾ vertaalde Arabische mystieke verhandelingen in aangebracht.

De raadgevingen aan het slot dezer pag. zijn ook al eens door s. G. Djati p. 116, en zijn moeder p. 144, ten beste gegeven.

Jav. *njata ing nabi*, Mal. *bertanja*. *Njata* heeft hier ongeveer de beteekenis *sedyā*; p. 142 heeft A *bernjatakan pada goeroe*. B heeft daar het juiste *bertanjakan*. Overigens komt deze raadgeving hier wel wat laat, daar s. G. Djati immers reeds p. 139 v. en p. 157 v. met Mohammad sprak. In de Babad Tjerbon en de Daftar Sedj. Tjerbon gaat s. G. Djati na het afscheid van zijn moeder op zoek naar Moehammad; wellicht is dit stukje genomen uit een derg. verhalencyclus waarin hem deze aanwijzing (en daar dan op de juiste plaats) wordt gegeven.

p. 162

In de Daft. Sadj. Tjerbon p. 13, 14, ontvangt s. G. Djati van zijn leeraar Nadjoeddin (= Tadjumu'ddin alkubri molana akbar in de

¹⁾ Zie p. 167.

Bab. Tjerb. Zang XIII) den raad datoek Bahroel te gaan opzoeken. Volgens de Bab. Tjerb. l.c. woont Bahroel in Koedoes en is Soerandil de plaats waar s. G. Djati van een leeraar onderricht geniet. In de drie hier genoemde redacties komen enkele zelfde namen en motieven voor, maar die zijn in elk der redacties op geheel eigen wijze met elkaar verbonden.

S. G. Djati's hart moet geopend worden opdat Licht en Heil er kunnen binnendringen. Dit wordt o.a. bereikt door de juiste wijze van reciteeren van het ontkenings-bevestigingsreciet. Rinkes, Diss. p. 72. Vgl. ook Hoesein, Diss. p. 298, 299.

p. 163

Omtrent *wirid* zie men aant. bij p. 15. *Wasiat* hebben wij opgevat als „overlevering” (hadits) en dan meer in den zin van vermaning, omdat dit hier goed past.

Het is natuurlijk een fout in de constructie van het verhaal, dat hier Noeroellah aan maul. Pandjoenan vertelt van het gesprek dat hij had met datoek Pajoenan. Blijkbaar heeft de samensteller van de Sadj. B. r.² niet vermoed dat dit dezelfde personen zijn, maar dan volgt hieruit dat hij niet alleen links en rechts verhalen ontleend heeft, maar ook deze verhalen bewerkt heeft en verschillende brokstukken aaneengevoegd.

Hier is datoek Pajoenan dus reeds op Java, als s. G. Djati aankomt en wil bij hem in de leer gaan. Op p. 21—24 wordt dan blijkbaar verhaald van een later stadium, waarin pn. Pandjoenan (aldaar genoemd maulana Baghdad) als gelijke en zelfs (waarschijnlijk omdat hij s. G. Djati's schoonvader is) eenigszins als meerdere behandeld wordt. Hij is dan blijkbaar al door s. G. Djati in zijn orde opgenomen (vgl. p. 169). Ook p. 103 v., waar pn. Palalargon een bezoek brengt aan s. G. Djati zonder dat duidelijk blijkt of hij pas uit Bagdad op Java was aangekomen, is niet in strijd met het hier meegedeelde. Wel is dat het geval met het verhaalde op p. 125 v., waar m. Baghdad naar Java komt als s. G. Djati daar reeds is en volgens de Bab. Tjerb. Zang XXI zelfs door s. G. Djati ingehaald wordt. Tegenspraak ligt er ook in het feit dat s. G. Djati zegt niet in staat te zijn aan datoek Pajoenan onderricht te geven en het vermeldde op p. 107, waar hij wel als goeroe optreedt en leerlingen inhuldigt, en p. 169 waar hij maul. Pandjoenan wel onderricht en in zijn orde opneemt. In elk geval blijkt uit deze plaatsen, dat vóór de komst van s. G. Djati volgens dezen

schrijver Java als nog niet geïslamiseerd wordt beschouwd en dat hij dit tezamen met een collega heeft beproefd; blijkbaar met resultaat, daar elders in dit werk de sultan van Demak reeds Mohammedaan is en hem een bezoek brengt in Tjerbon (p. 23, 106, 107). Uit p. 89—101 moet men evenwel opmaken, zooals trouwens ook historisch vast staat, dat hij toch voorgangers gehad heeft, men zie bijv. p. 99, 100, waar de sultans van Demak imams van Demak benoemen.

p. 164

Mal. *disebelah ilir* is onjuist, daar datoek Bahroel in Pasé vertoeft. Op p. 88 S. B. r.² luidt deze passage vollediger, in een overigens verward gedeelte: „tapa ing saeloening Pasé . . . ., marginipoen ing Koedoes Soetji, mangalèr bener;” nog beter is de passage aan het slot van deze pagina: „tapa ing saoeðiking Pasé, marginipoen saking Koedoes Soetji mangalèr bener.”

De plaats Koedoes Soetji heb ik niet kunnen vinden, op te merken valt dat de Pasé-rivier N.-waarts stroomt. Wellicht moet, indien de tekst corrupt is, de plaats Soetji in Koedoes op Java gezocht worden; verschillende plaatsen op Java (bijv. in distr. Petambahan, afd. Grissee, res. Soerabaja en in reg. Pamalang, res. Tegal) dragen den naam Soetji.

Met Keling wordt hier niet bedoeld het gebied aan de kust van Koromandel, maar het Keling dat „is te localiseeren bij de rivier van dien naam in Noord-West Kediri.” (Verbeek in Not. Bat. Gen. 1889 p. 10 sq., aangehaald in Krom, Hindoe Jav. Gesch.², p. 448).

Atoeng Jav. A, *datong* Jav. B, is wellicht een verschrijving voor *katong*, welk woord ook gebruikt wordt op p. 94 (p. 44 van den Jav. tekst). Het hs. van Dr. Pijper, dat dikwijls een gangbaar Nieuw-Jav. woord heeft voor een Middel-Jav. of „kawi”-woord in onze Jav. hss., heeft hier *laroeng-laroengé ratoe ing Keling*. D. S. Tjerbon p. 14: *majit radja Keling*.

Ook in de D. S. Tjerb. bekeert de patih van Keling zich zonder dat ons zijn motieven meegedeeld worden. De Babad Tjerbon echter vermeldt in Zang XVI p. 79, str. 16 en 17 de reden: s. G. Djati belooft een eventueele achtervolger van Keling tegen te houden („nanggohi”).

p. 165

Bij *menjempoernaken* Mal., *sampoernakaken* Jav., moeten we niet denken aan een verinlandsching van Arab. *Insan Kamil*, de volmaakte mensch, zie Kraemer, Diss. p. 52, 91 v. en Zoetmulder, Diss. p. 48,

maar aan het laatste en hoogste van de vier stadia die de leerling moet doorloopen om zijn einddoel, algeheele absorptie in de Godheid, te bereiken. Hij heet dan *kamil moekammal*, volkomen volmaakt. (Zie Rinkes, Diss. p. 105—109). Opmerking verdient, dat de leerling dit zelf moet bereiken; de sjéçh is wel onontbeerlijk om de voorschriften te geven en moet stipt gehoorzaamd worden, maar kan den leerling niet in dat stadium brengen, zooals men uit onzen tekst zou opmaken. Zie Rinkes, Diss. p. 88—91 over de opname in de orde.

Pramana is niet een verschrijving voor Arabisch firman = edict, welk woord we hier eerder zouden verwachten en dat hier goed zou passen; de Arab. woorden in de zuiver Arab. gedeelten van onzen tekst zijn wel dikwijls zeer verknoeid, maar hier is Skr. *pramāna* bedoeld in de beteekenis *autoriteit*, omdat dit in de primbons (immers een voortzetting van de toetoers, zie Schrieke Diss. p. 69—73; Kraemer Diss. p. 66—68) en soeloek's¹⁾ een vaak gebruikt woord is. Arab. gedeelte p. 165 en p. 166 beteekent ongeveer: „Doe mij kennen den sluier mijner namen, mijner eigenschappen en mijner werkelijkheid. Gij zijt mijn sluier en ik ben Uw sluier en Gij zijt degene die begeerd wordt.” Maul. Pandj. sprak: „Gij spreekt waarheid, o sjéçh.” De sjéçh sprak: „En dan het woord van God den Verhevene: „En aan Ons <komt toe> van U, al wat aan U <toekomt> van Ons; ook wij hebben ten uwen opzichte . . .” [hier schijnt een woord te ontbreken, misschien: „een recht.”]. „Gij spreekt etc.” Allah zegt [nl. in Kor. 40 : 62]: „Roep Mij „aan, dan zal Ik U antwoorden.”” „Gij etc.” En het woord van Hem die verheven is [Koran 57 vs. 4] „En Hij is met Ulieden waar „gij ook zijt,” d.w.z. ik antwoord <U> enz. Daarop volgen nog andere phrasen in duistere, mystieke taal, die, althans gedeeltelijk, blijkbaar verbetering in den tekst behoeven.

p. 166

De Jav. redactie heeft hier en op de volgende pagina's Maleisch; de samensteller heeft dus een geschrift geraadpleegd dat naast Arabische tekstgedeelten, in het Maleisch vertaalde mystieke beschouwingen bevatte. Daar de Islam van het Maleische schiereiland en Noord-Sumatra uit Java binnenstroomde en de eerste goeroe's hetzij van Maleische origine waren, of Javanen, die daar onderricht waren (Kraemer, Diss. p. 4), dus voor zoover ze zich niet in 't Arabisch uitdrukten een soort Maleisch spraken om zich aan hun leerlingen verstaanbaar te

¹⁾ Zie over de onderscheiding tusschen primbon en soeloek: Zoetmulder p. 163 nt. 21.

maken, is het niet zoo verwonderlijk dat de samensteller een Arabisch-Maleischen tekst volgde. De tekst van Gunning en het boek van Bonang bevatten vele Maleische woorden en uitdrukkingen (Kraemer t.a.p.). Abderraoef van Singkel, geboren $\pm$ 1615, schreef voor zijn landslieden zijn werken in een met Arabische woorden en uitdrukkingen vermengd Maleisch, dat onder Arab. invloed veel on-Maleische constructies bevat, zie Rinkes, Diss. Hfdst. II. Evenzoo deden Hamza Pansoeri (1e helft 17e eeuw) en „Raniri” ($\pm$ 1588— $\pm$ 1641?). De latere afschrijvers, die ons onze Jav. hss. overgeleverd hebben, verstonden, zooals blijkt uit den slechten toestand van het Maleisch, maar weinig van deze taal, en waren dus zeker Javanen. De in het gedeelte van p. 138 af, dat tot het slot een min of meer samenhangend geheel vormt, voorkomende Mal. woorden (b.v. ia) of verjavaanschte Mal. uitdrukkingen (ora kawasa ora = ta dapat tiada) bewijzen nog niet, dat we met vertaling uit het Maleisch te doen hebben. We kunnen alleen zeggen, dat de taal van den schrijver van dat gedeelte onder Mal. invloed stond en dat de samensteller der S. B. r.² in dit gedeelte stukken ingevoegd heeft, die hij aan een ander in 't Arabisch en Maleisch geschreven hs. ontleend heeft.

Voor het juiste begrip van het op p. 166—168 verkondigde is eenig inzicht in de Mohammedaansche mystieke opvattingen, zooals die op Java verkondigd worden, vereischt. Voor een overzicht daarvan moeten we hier verwijzen naar het werk van Dr. B. M. Schuurman „Mystik und Glaube”, Den Haag, 1933. Meer gedetailleerd zijn de dissertaties van Rinkes, Schrieke, Kraemer, Drewes, Zoetmulder. Wij zullen ons beperken tot enkele aantekeningen.

Met het Mal. gedeelte aanvangende met: „*Ja maulana P.*”, heeft de auteur blijkbaar bedoeld het onderricht van s. G. Djati aan m. Pandjoenan weer te geven. Het is dus een voortzetting van het Arab. gedeelte; s. G. Djati haalt eerst uitspraken van Allah aan; de auteur heeft deze uitspraken wellicht gevonden in een tekst die een gesprek tusschen Allah en een mysticus weergaf, en nu brokstukken van dien tekst hier s. G. Djati in den mond gelegd, waardoor groote verwarring ontstaat, daar men tenslotte niet meer weet wie aan het woord is. Door het aanbrengen van aanhalingsteekens hebben wij getracht dit euvel te verhelpen.

Hier zij reeds opgemerkt, dat na *Dan adapoen jang bangsa* etc. op 167, de tekst regelmatig doorloopt.

p. 167

Wij lezen *menoenggalkan* in den Mal. tekst omdat dit een betere oplossing geeft van dezen corrupten zin, er wordt dan nl. gesproken over de éénheid van Heer en Dienaar. Dit zou dan kunnen aansluiten bij de opsomming van de eigenschappen ¹⁾ van Allah die er op volgt, deze vloeien volgens de Tjentini (zie Zoetmulder, o.c. p. 149, 151) samen met de eigenschappen van den Dienaar bij de vermenging van Heer en Dienaar. Van den kant van den Heer zijn het wezen, eigenschappen, namen en werken; van den kant van den dienaar zijn het bestaan, kennis, licht en schouwen. Behalve „werken” waarvoor „volmaaktheid” staat en „Ahad” in onzen tekst, dat dan overbodig zou zijn, klopt dit dus. De vier begrippen wezen, eigenschappen, namen en werken, die in de Moh. theologie uitvoerig behandeld worden, staan hier dus in God (Zie Zoetmulder, o.c. p. 155.). *Kamal* vindt men veelal in 't viertal *djalal*, *djamal*, *kahar*, *kamal*, resp. Majesteit, Schoonheid, Macht en Volmaaktheid. (Zie Zoetmulder, o. c. p. 157—162).

p. 168

Behalve de in de aant. bij p. 167 vermelde beteekenis hebben de hier gebruikte termen *Ahad*, *Sjoehoed*, *Noer*, *Woedjoed*, 'Ilmoe ook nog beteekenis als aanduiders van bepaalde emanatiegraden. *Ahadiyyah* is volgens Rinkes, Diss. p. 99, de eerste der 7 *martabat kang pipitoe*, men zie voor nadere toelichting aldaar en op p. 100; Schrieke, Diss. p. 145; Zoetmulder p. 120, 121, 156, lit. opgave op p. 108. De *Noer Moehammad* is volgens Rinkes o. c. p. 119, in vele voorstellingen het uitgangspunt van de Schepping. *Woedjoed*, volgens Rinkes o. c. p. 101 de 4e der *martabat kang pipitoe*. Khaja Khan, *The philosophy of Islam* pg. 7, aangehaald in Zoetmulder, Diss. p. 154, 155, zegt, dat met de laatste 4 termen bedoeld worden de attributen die in het wahda-stadium te onderscheiden zijn: „In the second stage (wahdat) four relations are found, wujud (essence), Ilm (knowledge of self), nur (light, i.e. dawning of the essence in the knowledge—the Ego) and Shuhud (observation of self).” Op deze wijze zou men de uitlegging der termen in onzen tekst ook kunnen vertalen, indien men *Sendirinja* zonder hoofdletter schrijft. Het meest lijkt onze opsomming echter op een opvatting

¹⁾ *Bangsa*, Kraemer, Diss. p. 54, verklaart dit woord (in een bepaalde primbon) met: *inwendig orgaan*.

van Hamzah Pansoeri, zooals die weergegeven is door Kraemer, Diss. p. 38. Hij beschrijft den voortgang van het intelligibele tot het fenomenale in den gang der martabat's. In het tweede stadium is evenals in het eerste alles nog ongedifferentieerd, maar als substraat der abstracties staat het beneden den hoogsten graad. Het omvat 'ilm, wudjud, shuhud en nur. In 'ilm ligt n.l. het subject en object van het Weten potentiëel opgesloten, in wudjud de bewerker van het Zijn en het tot Zijn gebrachte, in shuhud het subject van het schouwen en het object, en in nur de lichtgever en het met licht bestraalde. Men kan deze eerste manifestatie onder twee aspecten bezien, naar gelang zij naar boven of naar beneden gekeerd is. In het eerste geval, wanneer zij op zichzelf beschouwd wordt (dilainkan), heet zij ahad etc. (Dit citaat is een weinig bekort). Ik acht het dus mogelijk dat hier het thema „verbinding eigenschappen Heer — Dienaar”, gecombineerd is met het thema: „ontwikkeling van de graden van het Zijnde.”

Het is mij niet duidelijk of s. G. Djati hier het *menjembah Allah*, *menjembah nama* etc. afkeurt omdat dit blijkens het voorgaande neerkomt op een zelf-aanbidding, of dat hij wil zeggen dat het bidden tot den naam, tot Allah, etc. eigenlijk niets is vergeleken met de mystieke vereeniging met den Heer.

Kelindoengan is hier wel vertaling van Arab. *hidjab* = scherm, dat in mystieke speculaties tusschen Allah en den mensch zoo'n groote rol speelt (Rinkes, o. c. p. 119 nt. 5), het is de sluier der zintuigelijke waarneming of de afsluiting (Rinkes, o. c. p. 66) die den mensch verhindert in zijn geestelijk zien. Vgl. nog Schuurman, o.c. p. 42 nt. 1.

p. 169

De waarschijnlijkheid, dat we in 't voorgaande een gesprek van s. G. Djati met m. Pandj. moeten zien, neemt toe door het feit dat ook in de Bab. Tjerbon, Zang XXI, zoo'n gesprek plaats vindt, waarbij s. G. Djati zijn tegenstander overtuigt van het foutieve van diens leer. Echter laat hij zich, wat ook logischer is, niet opnemen in de orde van m. Pandjoenan (daar de Djabariyyah). Het komt wel voor dat beroemde leeraars meerdere tariqah's in hun persoon vereenigen (Rinkes, o. c. p. 49). Vgl. echter ook Schrieke, o. c. pp. 48, 49.

Maka pada ketika itoepoen sempoernalah pada pekerdjaan itoe adanja Mal., is hier het aequivalent van *poenika lah sampoen Jav.*

De Enz. des. Isl. vermeldt in deel I p. 1110 omtrent Djoenaid o.a.:

(in onze spelling der Arab. woorden overgebracht) Aboe 'IQasim b. Moehammad b. alDjoenaïd alChazzaz alKawarizi, berühmter Mystiker von Baghdad . . . er starb 297—910 in Baghdad.

p. 170

Bij 't verbod verg. p. 124 en misschien ook p. 138.

Maul. Baghdad schreef ook op p. 119 de peratoeran en op p. 22 den huwelijksaanzoekbrief aan den sultan van Demak.

p. 172

Misan Jav. en *mimisanan* Mal. moeten we hier natuurlijk nemen in de beteekenis *verre* nicht.

Het Arab. stukje beteekent ongeveer: O Allah, wat Gij vaststelt over ons van beslissing en raadsbesluit, laat behouden blijven den godsdienst en laat dien zuiver en oprecht voor U zijn. En het voortreffelijkste van salat en het reinste van heilwensch zij over onze voorbede, het verhevene schepsel, onzen heer en onzen meester Mohammed, het zegel der profeten en gezanten en over zijne familie en al zijne gezellen. Geprezen zij de heer eener verhevenheid, boven alle beschrijving en heil over de Gezanten! Lof aan Allah den Heer der schepselen en moge Allah salat en salam doen over onzen heer en onzen patroon Moehammad en zijne familie en al zijne gezellen. Amen!

p. 173

Over de eigenaars van het handschrift merkt Hoesein het volgende op (Diss. p. 198): „Het wekt bevreemding, dat de overgang van bezit niet steeds van vader op zoon plaats gehad zou hebben. Het begin der opgave is zelfs zonder meer ter zijde te stellen, ook al sloeg het slechts op het stuk, aan welks slot de opgave staat, daar hetgeen in dit stuk verteld wordt, de levensgeschiedenis van Sn. Gn. Djati, volkomen legendarisch is.” Pn. arja Rana Manggala was een zoon van pn. Joesoep, zie tabel pn. Joesoep no. 5; soeltan Aboelmafachir = sultan Ab. Mahmoed 'Abdoelkadir (1596—1651), was zoon van Moehammad Nasroeddin, zoon van maul. Joesoep; pn. arja Mandoera Radya is de naam van een zoon van maul. Joesoep, zie tabel pn. Joesoep no. 8 (volgens Hoesein p. 197 is hier bedoeld een zoon van Aboel-

mafachir³⁾; ratoebagoes Wiratmadya is volgens Hoesein (t.a.p.) een schoonzoon, en pn. arja Wira Samara een zoon van Aboelmafachir. Hoesein zegt op p. 197 „Met Pn. Ardi — in de Maleische bewerking der S. B. Ranté-ranté staat Pn. Arja — wordt ongetwijfeld bedoeld Pn. Arja Ardikoesoema, een zoon van Aboelmaäli Ahmad, een kleinzoon dus van Aboelmafachir. Ratoe Bagoes Moehammad Saké zal wel een fout zijn voor Moehammad Saléh, zooals in de Maleische bewerking staat, want die naam komt in de geslachtslijst¹⁾ niet voor, wel Radèn Saléh, onder de kinderen Aboelfath Abdoelfattah, en Ratoe Bagoes Moehammad Saléh. Deze laatste was een kleinzoon van Aboelmafachir, zoon van diens dochter ratoe Lor met den *kali* Nadjmoe-ddin.”

p. 174

Met *ratoe Marta* begint blijkbaar een gedeelte van de Bantensche vorstenlijst die in het resteerend gedeelte van Jav. hs. A zoo'n groote plaats inneemt. Wij vonden althans de volgende personen terug:

S. B. r.² A p. 132: „Maka ratoe Pandan akarama dateng kang poetra toebagoes Ragil Djampaloe'an, kang wasta toebagoes (p. 133) arja Wira Peraba.”

S. B. r.² A p. 142: „Maka ratoe Marta akarama dateng toebagoes Amad Rikal, kang poetra toebagoes Pandan, kang apatoetan kalajan ratoe Ratna.”

S. B. r.² A p. 144: „... ratoe Tenggek wasta ratoe Marta ...; ... maka pangéran Ingajoedya Dipoeira akrama dateng kang poetra toebagoes Martabaja ...”

S. B. r.² A p. 146: „Maka ratoe Fasal akarama dateng kang poetra pangéran Ingajoedya, kang apatoetan kalajan Déwi, wasta ratoe Goek, boten apatoetan. Maka soeltan Fasal djoemenengé boten lami, noenten soemalah taoen 1100²⁾, amoeng kalih taoen djoemeneng soeltan.”

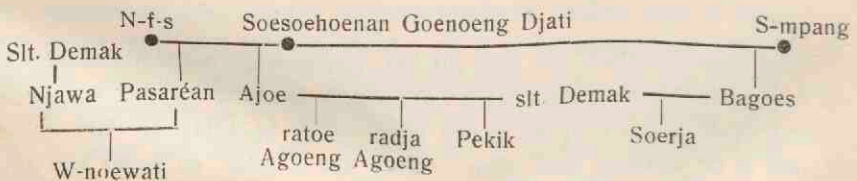
p. 175

Deze pagina bevat een niet bij het voorgaande aansluitend stukje uit een geslachtslijst. Omtrent de genoemde personen zij het volgende medegedeeld: pn. *Pasaréan* is een zoon van s. G. Djati (p. 50); *ratoe Njawa* is de dochter van „den” sultan van Demak en huwt met pn. *Pasaréan* (Babad Tjerbon, Zang XXVI); *njai gedé T-[-s* is rara

¹⁾ Bedoeld is de geslachtslijst der Bantensche vorstenfamilie die in hs. A der S. B. Ranté-ranté opgenomen is. ²⁾ 1688/89 A.D.. Wüstenfeld, o.c. p. 44. ³⁾ In onze hss. Aboelmoefachir genoemd.

Tepasan (Hoesein, Diss. p. 83) of Tepasan adi, de vrouw van s. G. Djati en moeder van pn. Pasaréan en ratoe Ajoe (Babad Tjerbon, Zang XXII) of Tepasari (Daft. Sedj. Tjerb. p. 66); *ratoe Ajoe* is een dochter van s. G. Djati die volgens de Bab. Tjerbon, Zang XXX, eerst huwt met den sultan van Demak (wel een zoon van den eerstgenoemden sultan van Demak). De heer S. Pangéran, docent aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, tot wien ik mij wendde om de sleutel tot het lezen van deze geslachtslijst te verkrijgen, deelde mij mede, dat men de figuur 90° naar links moet draaien en dan rechts boven beginnen te lezen. De bovenste horizontale baan bevat dan de 1e generatie (benevens ratoe Bagoes uit de 2e generatie), de 2e baan bevat de 2e generatie, de 3e baan bevat de 3e generatie (waarbij de namen van ratoe W.-noewati's ouders meegedeeld worden), de 4e baan geeft nog een toelichting op de 3e. De heer Pangéran leest dan uit de 1e baan dat s. G. Djati huwde met njai gedé S-m-pang en met njai gedé N-p-s (lees: Tepasan). Uit de 2e baan blijkt dan dat pn. Pasaréan een zoon is van s. G. Djati bij njai g. Tepasan, en uit de derde dat hij huwde met ratoe Njawa, die blijkens de vierde baan een dochter van den sultan van Demak is, en dat hij bij haar een dochter r. W.-noewati krijgt.

Ratoe Ajoe behoort niet in de 3e maar in de 2e baan, zij was een dochter van s. G. Dj. bij nj. g. Tepasan, en huwde met den sultan van Demak, die bij haar ratoe Agoeng, radja Agoeng en pn. Pekik verwekte (vgl. de toelichting in de 4e baan). De sultan van Demak huwde tevens ratoe Bagoes, de dochter van s. G. Dj. bij nj. g. S-mpang, en kreeg bij haar pn. Soerja (Immers van de *anahnja soeltan Demak* behooren drie tot de kinderen van ratoe Ajoe; njai gedé S-mpang is de eerstgehuwde vrouw, we veronderstellen nu, dat de eerstgeborene haar zoon is). In een figuur gebracht wordt het dus

Wij merken hierbij op, dat ons uit andere bronnen van een vrouw van s. G. Dj. die S-m-pang heette en een sultan van Demak die twee dochters van den soenan huwde, niets bekend is. Wel komt in de

Babad Tanah Djawi, uitgave Meinsma, blijkens het register van Dr. Brandes in de V. B. G. Deel LI, 4e stuk, 1900, p. 46, een kjai gedé Sampang voor, die schoonvader is van de oudste dochter van sultan Trenggana van Demak. Men vergelijkte Hoesein, Diss. p. 80—85 en de geslachtstabel van s. G. Djati. Een ratoe Bagoes van Pasé huwde volgens Bab. Tjerbon, Z. XXX, de dochter van s. G. Djati ratoe Ajoe, die eerst met „den” sultan van Demak gehuwd was geweest.

TABELLEN.

ALGEMEENE TOELICHTING OP DE TABELLEN.

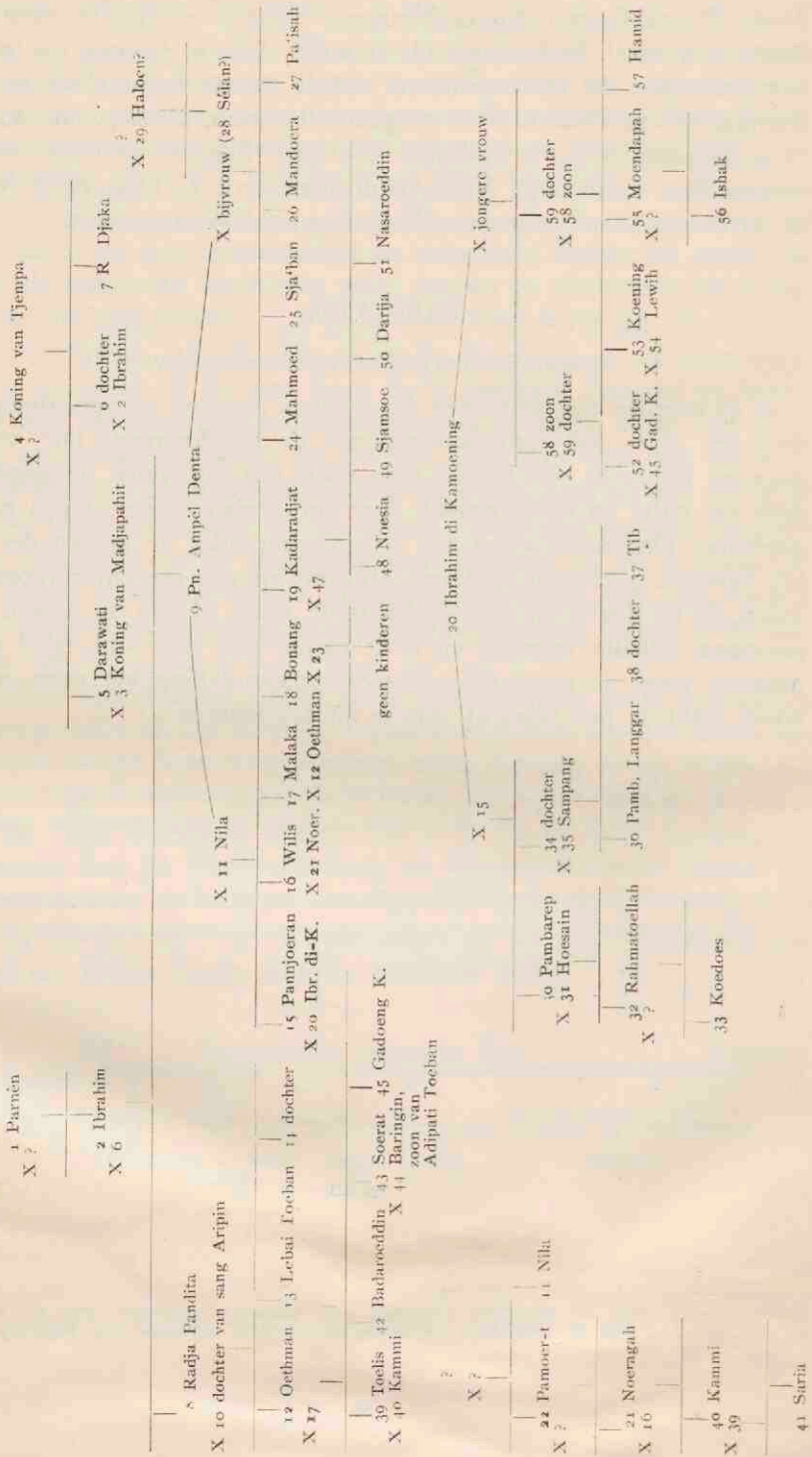
In de tabellen zijn de namen der mannen afgekort en voorafgegaan door een cijfer, dat correspondeert met de bijbehorende lijst, weergegeven. Indien de man huwde, is de naam van zijn vrouw, aangegeven door een cijfer en voorafgegaan door een kruisje, onder ¹⁾ zijn naam geplaatst. Daaronder volgt een streep waaronder de namen der uit het huwelijk gesproten kinderen, afgekort en van een cijfer voorzien, staan. In de lijsten bij de tabellen is de naam of zijn de namen der personen volledig vermeld, en is de pagina van den Mal. tekst aangegeven waar de naam of verwantschapsbetrekking het eerst voorkomt; wijkt de Jav. tekst af, dan is dit aangegeven.

---

¹⁾ Indien de man bij meerdere vrouwen vele kinderen verwekte, zijn de namen der vrouwen achter die van den man geplaatst, zie bijv. de tabel van Hasanoeddin.

Schema Pangéran Ampèl Denta.

Voorouders en afstammelingen van pangéran Ampèl Denta.

1. Sjééh Parnèn (Parinin Mal. A p. 52, Karnèn S. B. r.² p. 25), afkomstig uit Toelèn (p. 52), vader van 2.

2. Een pandita uit Tjempa (p. 52), zoon van 1, op p. 56 Ibrahim genoemd, huwt met 6 (p. 58), vader van 8 en 9.

3. „De” koning van Madjapahit, huwt 5 (p. 53).

4. Koning van Tjempa (p. 52), vader van 5, 6 en 7.

5. Oudste prinses van Tjempa (p. 52), dochter van 4, huwt den koning van Madjapahit (p. 53), wordt door hem genoemd praméswari ing Darawati Tjempa of dyah Darawati (S. B. r.² p. 27).

6. Jongste prinses van Tjempa (p. 52), dochter van 4, huwt met 2 (p. 58), moeder van 8 en 9 (p. 58).

7. Sang ratoe Djaga (p. 52; s. r. Djaka, S. B. r.² p. 25), zoon van 4, wordt op p. 56 koning van Tjempa.

8. Radja Pandita, zoon van 2 en 6 (p. 58), huwt 10 (p. 66), vader van 12, 13, 14 (p. 68).

9. Pangéran Ampèl Denta (p. 52), ook genaamd pangéran Rahmat (p. 52), zoon van 2 en 6 (p. 58), huwt 11 (p. 66), hieruit verwekt hij 15, 16, 17, 18, 19 (p. 68, 69), huwt later bijvrouw (no. 28?), hieruit verwekt hij 24, 25, 26, 27.

10a. Sang Aripin (p. 66; s. Arja Ringin S. B. r.² p. 33), van Madoera, vader van 10.

10. Dochter van 10 (p. 66), huwt 8, moeder van 12, 13, 14.

11. Njai gedé Nila (p. 66), nicht van sang arja Tédja, dipati van Toeban, huwt 9 (p. 66), moeder van 15, 16, 17, 18, 19 (p. 68, 69), heeft geadopteerde broer 22.

12. Chalipah Oethman (p. 68; ch. Hoesman S. B. r.² p. 33), zoon van 8 en 10, huwt zijn nicht 17 (p. 69), vader van 39, 42, 43, 45.

13. Lebai Toeban (p. 68), zoon van 8 en 10.

14. Dochter van 8 en 10 (S. B. r.² p. 33).

15. Njai gedé Pannjoeran (p. 68; N.g. Pantjoeran Mal. A), ook genaamd njai Patimah, dochter van 9 en 11, huwt 20 (p. 69), moeder van 30, 34.

16. Njai Wilis (p. 68; S. B. r.² p. 33 noemt haar ook njai Panggoeloe), ontbreekt op p. 101 (S. B. r.² p. 47), dochter van 9 en 11,

huwt haar neef 21 (p. 69), moeder van 40.

17. Njai gedé Malaka, ook genaamd njai Taloeki (p. 69), M-lok- (Mal. A p. 101, M-loko Mal. B) en Moloko (S. B. r.² p. 47), dochter van 9 en 11, huwt haar neef 12 (p. 69), moeder van 39, 42, 43, 45.

18. Maulana Ibrahim, ook genaamd pangéran Bonang (p. 69), zoon van 9 en 11, huwt 23 (p. 70).

19. Pangéran Kadaradjat, ook genaamd pn. sjééh Mahmoed (p. 69; pn. sj. Mahmoet S. B. r.² p. 33 A, pn. sj. Mamoet S. B. r.² B; machdoem Kadjaradjat Mal. red. p. 21, 23, 24; machdoem Djaradjat Mal. red. p. 101; pangéran Djaradjat Mal. red. p. 107, zoo ook in S. B. r.² p. 52), zoon van 9 en 11, huwt 47 (p. 89), vader van 48, 49, 50, 51.

20. Pangéran Ibrahim di-Kamoening, *pandita dari atas angin* (p. 69; pn. Karang Kamoening S. B. r.² p. 33), huwt 15 (p. 69), bij wie hij 30 en 34 verwekt, huwt later jongere vrouw (p. 93), bij wie hij 58 en 59 verwekt.

21. Chalipah Noeragah (p. 69; ch. Noeraga S. B. r.² p. 33), een pandita, zoon van 22, huwt zijn nicht 16 (p. 69), vader van 40.

22. Sang arja Pamoer-t (p. 69; s. a. Patjah S. B. r.² p. 33 A, ontb. in B), als broer van 11 geadopteerd (p. 69), vader van 21.

23. Dochter van priaji van Toeban (p. 70; prijaji van Toeban S. B. r.² p. 34), huwt 18 (p. 70).

24. Sjééh Mahmoed (p. 86; Mamoet S. B. r.² p. 40), oudste zoon van 9 bij bijvrouw (28?); op p. 101 is hij 3e kind en jongste zoon.

25. Sjééh Sja'ban (p. 86 Mal. red. A, Sa'ban Mal. B, Saban S. B. r.² p. 40), bijgenaamd ki (S. B. r.² kjai) Rantjah, jongste zoon van 9 bij bijvrouw (28?); op p. 101 is hij 2e kind en oudste zoon en heet hij alleen machdoem Rantjah.

26. Njai Mandoera (p. 86), oudste dochter van 9 bij bijvrouw (28?); ontbreekt op p. 101, daar is het oudste kind en de oudste dochter njai Indra (Mal. B; Andra? Mal. A, Andar S. B. r.² p. 47 A, Ander S. B. r.² B).

27. Njai Pa'isah (p. 87, Pa'isia B, Pi'ah S. B. r.² p. 40 A, Piah S. B. r.² B), jongste dochter van 9 bij bijvrouw (28?), op p. 101 heet 't 4e kind en de jongste dochter njai Taloeki (Talokèn S. B. r.² A p. 47), dit is echter ook een bijnaam voor njai Malaka (17).

28. Njai Sélan (p. 87; Sahilan S. B. r.² A p. 40, Sahilèn S. B. r.² B), bijvrouw van 9?, moeder van 24, 25, 26, 27?

29. Njai Haloen (p. 87; Alèn S. B. r.² A p. 40, Alèn² S. B. r.² B),

moeder van 28?

30. Njai Pambarep (S. B. r.² p. 41, Pambarek Mal. red. p. 87), oudste dochter van 15 en 20, huwt 31, moeder van 32.

31. Chalipah Hoesain (p. 87), *pandita saking sabrang*, huwt 30, vader van 32.

32. Kjai pangoeloe Rahmatoellah, *berperang sabiloë 'llahi didésa Oendoeng* (p. 87), zoon van 30 en 31, vader van 33.

33. Pangéran Koedoes (p. 87), zoon van 32.

34. Jongste dochter van 15 en 20 (p. 87), huwt 35, moeder van 36, 37, 38.

35. Machdoem Sampang (p. 87), *pandita*, zoon van iemand afkomstig uit Madjapahit, bloedverwant van sang Lemboe Peteng, den leerling van pn. Ampël D. die reeds Mohammedaan was, huwt 34, vader van 36, 37, 38.

36. Kjai Pambajoen Langgar (p. 88), oudste zoon van 34 en 35.

37. Tib (p. 88), jongste zoon (3e kind) van 34 en 35.

38. Dochter (p. 88), 2e kind van 34 en 35, moeder van een prijaji Bintara.

39. Njai Toelis (p. 88), oudste dochter van 17 en 12, huwt haar neef 40, moeder van 41.

40. Masjêch Kammi (p. 88; Kami S. B. r.² p. 41 A), zoon van 16 en 21 (zie toelichting), huwt zijn nicht 39, vader van 41.

41. Njai Saria (p. 88; Sariah S. B. r.² p. 41), dochter van 39 en 40.

42. Ki Badaroeddin (Mal. red. B; ki Baroeddin A p. 88, kai Badar S. B. r.² p. 41), zoon en 2e kind van 12 en 17.

43. Njai Soerat (p. 88), jongste dochter en 3e kind van 12 en 17, gehuwd met 44.

44. Patih Baringin (p. 88 Mal. B, patimah Baringin A), zoon van adipati van Toeban, huwt 43.

45. Ki Gadoeng Kadjingan (S. B. r.² p. 41; ki Kadoeng dan Kadjangan Mal. A p. 89, ki Gadoeng dan Kadjangkoe Mal. B), jongste zoon, 4e kind van 12 en 17, huwt 52, vader van 46; waarschijnlijk = kjai Gadoeng = pangéran Kali Djaga op p. 111.

46. Kjai Woerjapada (S. B. r.² p. 41; kjai Woerja Mal. red. p. 89), zoon van 45.

47. Njai Manten (p. 89, Mantan Mal. B), huwt 19, moeder van 48, 49, 50, 51.

48. Kjai hadji Noesia (Mal. B, kjai h. Noersia Mal. A p. 89, kjai h. Noesa S. B. r.² p. 42), oudste zoon en 1e kind van 19 en 47,

49. Kjai Sjamsoe (S. B. r.², ki mas Mal. red. p. 89), 2e zoon en 2e kind van 19 en 47.
50. Njai Darija (p. 89, njai Dari'ah S. B. r.²), dochter en 3e kind van 19 en 47.
51. Kjai sjééh Nasaroeddin, ook genaamd kjai Panggoeng (p. 89), jongste zoon en 4e kind van 19 en 47.
52. Oudste dochter van 58 en 59 (p. 93), huwt 45 (p. 93).
53. Njai Koening (p. 93), jongste dochter van 58 en 59, huwt 54.
54. Kjai Lewih (p. 93) huwt 53.
55. Kjai Moendapah (p. 93, kjai Moedapa S. B. r.²), oudste zoon van 58 en 59, vader van 56.
56. Kjai Ishak (p. 93), zoon van 55.
57. Kjai Hamid (p. 93), jongste zoon van 58 en 59.
58. Zoon van 20 bij jongere vrouw (p. 93), huwt zijn zuster 59, vader van 52, 53, 55, 57.
59. Dochter van 20 bij jongere vrouw (p. 93), huwt haar broer 58, moeder van 52, 53, 55, 57.

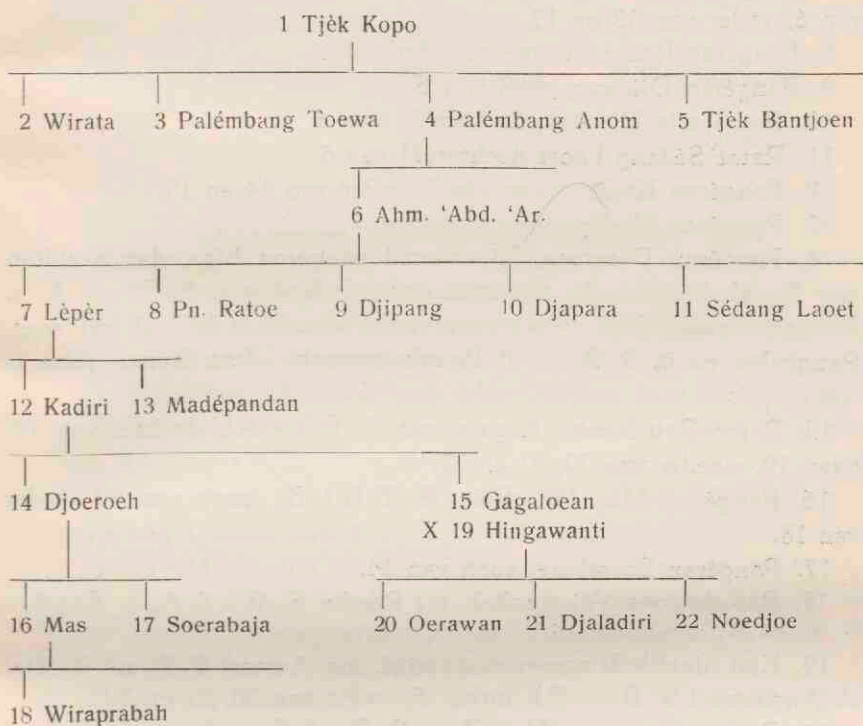
AANTEEKENINGEN BIJ DE TABEL VAN PANGÉRAN AMPÈL DENTA.

No. 28. Het is niet geheel duidelijk of in den tekst met njai Sélan (Sahilan S. B. r.² A, Sahilèn S. B. r.² B) de bijvrouw van pn. Ampèl D. bedoeld wordt. Maleisch (p. 87) *jaitoe anaknja njai Sélan, kakinja njai Haloen*, Javaansch *poetra nira njai Sahilan, ejangé njai Alèn²* hebben wij opgevat als: zij waren kinderen van njai Sélan, hun grootmoeder was njai Haloen (Alèn²), daar dit eenigen zin aan den tekst geeft.

Over de huwelijken tusschen neef en nicht (zie bijv. 17 en 12, 21 en 16, voor het huwelijk tusschen No. 58 en No. 59 zie men de aantekeningen bij p. 93) vermeldt deel VI der Pandecten van het Adatrecht in Hoofdst. I, § 17, onder No. 761: „De pengoesloe van den landraad te Trenggalèk deelt mede dat het huwelijksbeletsel tusschen neef en nicht, kinderen van twee broers, overal bestaat. Dit zou heeten *đadoeng kepoentir* (een knik in het *đadoeng* touw). Zoo is ook het huwelijk van *toeroenan teloe* ongewenscht (Holleman in Adatrechtbundel XVIII, 166).” Dezelfde zegt onder No. 763 (uit Adatrechtb. XVIII, 139): „Een huwelijk (nl. in Kediri: E.) tusschen *misanan* (verwanten in den vierden graad) is geoorloofd, tenzij het zou zijn *matèni wali* (d.i. een huwelijk tusschen broers kinderen).” Ter Haar in Adatrechtb. XXII bldz. 221 (aangehaald in Bertling, o. c. p. 124) meldt betreffende de Vorstenlanden, dat „tegen het trouwen van

vierdegradsneven zelf geen bezwaar bestaat." Bertling zegt op p. 125 van hetzelfde artikel, dat in Jogjakarta tegen 4e graads huwelijken bezwaren bestaan en haalt op p. 133 weer Ter Haar aan, die meedeelt, dat onder de dessabevolking nog sterk de vrees leeft voor een huwelijk van twee kinderen uit de eene familie met twee kinderen uit een andere familie.

Schema sultan Ahmad 'Abdoel'Arifin van Demak.

Afstamming en afstammelingen van sultan Ahmad 'Abdoel'Arifin van Demak.

No. 1 tot en met 6 zijn samengesteld naar Mal. red. p. 134 en Jav. red. p. 64, waarvoor men de aantekeningen bij p. 134 zie. No. 7 tot No. 23 komen voor op p. 135; No. 23 komt voor op p. 136.

1. Tjèk Kopo, uit Tjina Moghol (Monggol Jav. red.), vader van 2, 3, 4 en 5.

2. Pangéran Wirata, oudste zoon van 1.
3. Pangéran Palémbang Toewa, 2e zoon van 1.
4. Pangéran Palémbang Anom, of maulana arja Soemangsang (Sjoemangsang Mal. red.), 3e zoon van 1, vader van 6.
5. Tjèk Bantjoen (Babantjoen Mal. red.), 4e zoon van 1.
6. Sultan Ahmad 'Abdoel' Arifin of maulana arja Teranggana (Trangganoë Mal. red.), zoon van 4.
7. Pangéran Lèpèr (pn. Lèngèr S. B. r.² A, Lèngar S. B. r.² B) zoon van 6, vader van 12 en 13.
8. Pangéran Ratoe, dochter van den sultan.
9. Pangéran Djipang, zoon van 6.
10. Ratoe arja Djapara, dochter(?) van 6.
11. Ratoe Sédang Laoet dochter(?) van 6.
12. Pangéran Kadiri, zoon van 7, vader van 14 en 15.
13. Pangéran Madépandan, zoon van 7.
14. Pangéran Djoeroeh, bijgenaamd pangéran Mas, dat is sultan van Pangkalan Tangka (soesoehoenan Palanangka S. B. r.² A, s. Panggalanangka S. B. r.² B); even verder heet hij in de Mal. red. soes. Pangkalan en in S. B. r.² B Pangkalanangka, deze laatste vorm is wel de juiste; zoon van 12, vader van 16 en 17.
15. Ratoe Gagaloëan (Kagaloëwan S. B. r.² A), dochter van 12, huwt 19, moeder van 20, 21 en 22.
16. Pangéran Mas (pn. Emas S. B. r.² B), zoon van 14, vader van 18.
17. Pangéran Soerabaja, zoon van 14.
18. Ratoebagoes Wiraprabah (r. Peraba S. B. r.² A, r. Rapabra S. B. r.² B), zoon van 16.
19. Kjai dipatih Hingawanti (kjai d. ing Awanti S. B. r.² A, kjai d. Angawanti S. B. r.² B), huwt 15, vader van 20, 21 en 22.
20. Radèn Oerawan (Mal. B en S. B. r.² B, r. Aroen Mal. A, r. Arawoen S. B. r.² A), zoon van 15 en 19.
21. Radèn Djaladiri zoon van 15 en 19.
22. Radèn Noedjoe (p. 136), zoon van 15 en 19.

PANGÉRAN PANDJOENAN

p. 128, 129 Mal.; S. B. r.² p. 61; ook in D. S. Tj., zie aant. p. 129.

Hypothese.

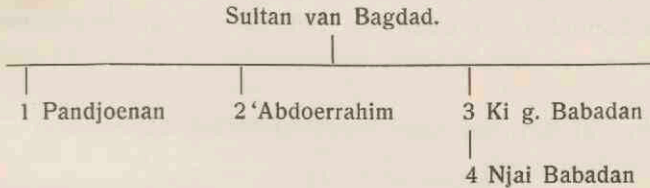
1. Pangéran Pandjoenan = maulana Baghdad = maulana 'Abdoer-rahman = pn. Pangajoenan = pn. Palalangon = pn. Palangon =

Dipangajoen = zoon van den sultan van Bagdad.

2. 'Abdoerrahim = ki gedèng Doekoeh.

3. Ki gedèng Babadan = datoek Kahfi = maulana Hafidh, vader van 4.

4. Njai gedé Babadan = njai Kedèng Moearah = siti Baghdad = njai Ramping, dochter van 3, vrouw van s. G. Djati.

Afstamming soesoehoenan Goenoeng Djati.

1. Moehammad, de profeet (pp. 133, 171), vader van 3.
2. Malikah Chadidjatoelkoebra, moeder van 2 (alleen S. B. r.² p. 79, ontb. in de Mal. red.).
3. Malikatoe Fatimah, (p. 133, Fatimah p. 171, Fatimah azZoehri S. B. r.² A, p. 79, Fatimat S. B. r.² B), dochter van 1 en 2, moeder van 4.
4. Sayyid Ali (p. 133, S. B. r.² p. 79, ontb. in Mal. red. p. 171), zoon van 3, vader van 5.
5. Sayyid Hoesain (p. 133, 171), zoon van 4, vader van 6.
6. Sayyid Zainoel'abidin (p. 133, 171), zoon van 5, vader van 7.
7. Sayyid Zainoelkoebra (p. 133, Zainoelkabar S. B. r.² p. 79 en wellicht ook zoo p. 171), zoon van 6, vader van 8.
8. Sayyid Djoemadilkoebra (p. 133, p. 79 S. B. r.² verwisseld met No. 9, ontbreekt in Mal. red. p. 171), zoon van 7, vader van 9.
9. Sayyid Djoemadilkabar (pp. 133, 171; op p. 79 S. B. r.² verwisseld met No. 8), zoon van 8, vader van 10.
10. Sultan Bani Israïl (pp. 133, 171), zoon van 9, vader van 11.
11. Sultan Hoet (pp. 133, 171), zoon van 10; afkomstig uit Jamani (p. 42, Jaman S. B. r.² p. 19), huwt 13, vader van 12.
12. Moehammad Noeroeddin, of said sjéch Madzkoeroellah, of sjéch Noeroellah, of machdoem Djati, of soesoehoenan Goenoeng Djati (p. 42), zoon van 11 en 13; afkomstig uit Mekka (alleen Mal. hs. A p. 42), komt van Madarsa (S. B. r.² B p. 19, Mandarsa S. B. r.² A

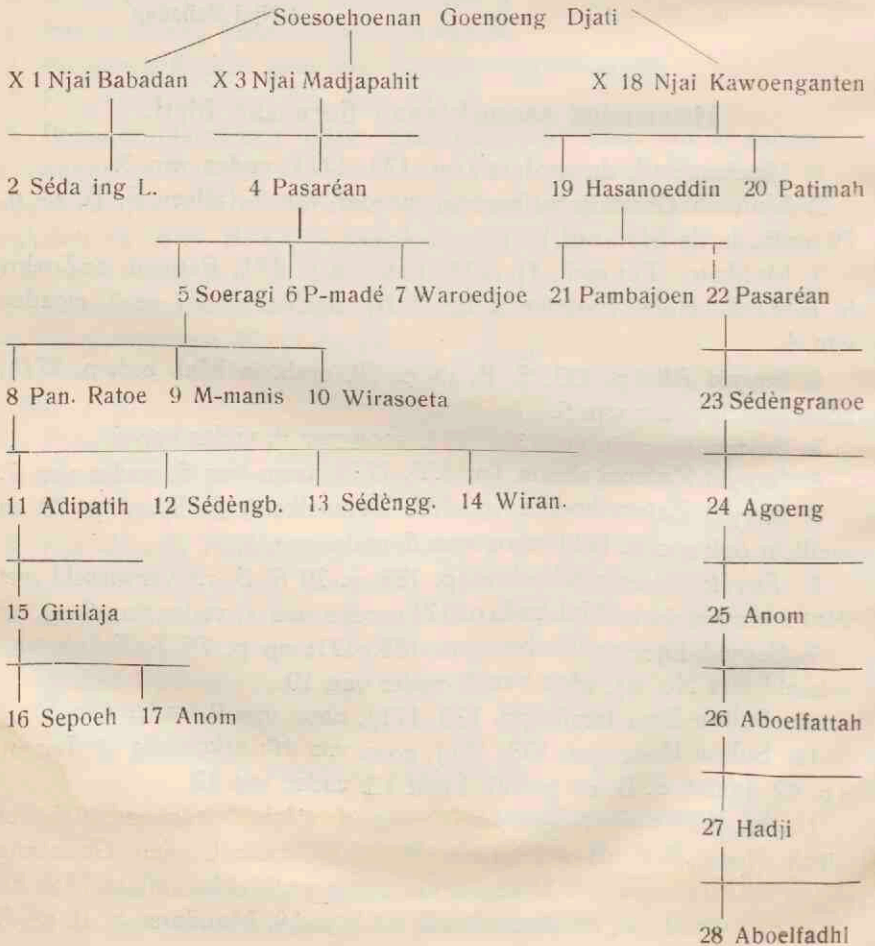
p. 19 en Mal. red. p. 42, in Arabië p. 102) of Saparwadi naar Java.

13. Fatimah (p. 139), afkomstig uit Bani Israïl (p. 42), afstammelingen van Fatimah (p. 72), dus verre nicht van 11, huwt 11, moeder van 12.

Aanteekening.

Over de historische juistheid van dergelijke op den Profeet uitkomende geslachtsboomen heeft o.a. Schrieke in zijn dissertatie pp. 47, 48, terecht een vernietigend oordeel geveld.

Schema afstammelingen soesoehoenan Goenoeng Djati.

Afstammelingen soesoehoenan Goenoeng Djati.

De nummers 4 tot en met 18 komen alleen voor op p. 50 Mal. red., de nummers 19 tot en met 28 (behalve no. 20) alleen op p. 51 Mal. red.

1. Njai gedé, dochter van kjai gedé Babadan (S. B. r.² p. 23) of dochter van kjai gedé Babadan (p. 102, dochter van kjai Babandan p. 49/50) of ratoe Ramping (S. B. r.² p. 61), dochter van kjai gedé Babadan, vgl. No. 4 van de tabel van pangéran Pandjoenan, oudste vrouw van den soesoehoenan (p. 49), moeder van 2.

2. Pangéran Séda ing Lahoetan (S. B. r.² p. 23; pn. Kédènglahoetan Mal. red. p. 50) ook genaamd Moehammad Sjah (pp. 103, 122; Moehammad Sah S. B. r.². A pp. 48, 58), zoon van den soesoehoenan bij 1.

3. Njai gedé Madjapahit (p. 50, nj. g. Mandjapahit Mal. B, ontbr. S. B. r.²), ook aangeduid als de dochter van ratoe Hajoe di-Madjapahit (p. 102) of van ratoe ajoe Madjapahit (S. B. r.² p. 48), 2e vrouw van s. G. Djati (p. 50 Mal. red.), moeder van 4.

4. Pangéran Pasaréan, ook genaamd pn. Moehammad 'Arit (p. 103), wordt panembahan ratoe Pakoengwati (p. 109), zoon van den soesoehoenan bij 3, vader van 5, 6 en 7 (alleen Mal. p. 50).

5. Pangéran Soeragi (A, pn. Soewargi B), zoon van 4, vader van 8, 9 en 10.

6. Pangéran P-madé, zoon van 4.

7. Pangéran Waroedjoe, zoon van 4.

8. Panembahan Ratoe, zoon van 5, vader van 11, 12, 13 en 14.

9. Pangéran M-manis (A, P-manis B), zoon van 5.

10. Pangéran Wirasoeta, zoon van 5.

11. Pangéran Adipatih (A, pn. Hadipati B), zoon van 8, vader van 15.

12. Pangéran Sédèngbalingbing (A, corrupt in B), zoon van 8.

13. Pangéran Sédènggajam, zoon van 8.

14. Pangéran Wiranagara, zoon van 8.

15. Pangéran Girilaja, zoon van 11, vader van 16 en 17.

16. Soeltan S-mpoeh (lees: Sepoeh), zoon van 15.

17. Soeltan Anom, zoon van 16.

18. Njai gedé Kawoenganten, ook genaamd dochter van ratoe ajoe [di-]Padjadjaran (p. 103), 3e vrouw van den soesoehoenan, moeder van 19 en 20.

19. Soehoesoenan Séd-ngking (lees: Sébakingkin), ook genaamd Hasanoeddin (p. 103, vgl. p. 43), ook genaamd panembahan Wanasaba (alleen in de Mal. red., bijv. p. 29) of panembahan Soerasowan

(alleen in de S. B. r.2, bijv. p. 13), zoon van den soesoehoenan bij 18, vader van 21.

20. Patimah (p. 103, ontb. op p. 51), dochter van den soesoehoenan bij 18.

21. Ratoe panembahan Pambajoen (r. Pambajoen Mal. hs. B), dochter van 20, moeder van 22 (Mal. p. 51, dit is onjuist en moet zijn: zuster van 22, vgl. No. 2 van de tabel van Hasanoeddin; zóó hebben wij in het schema en deze lijst dan ook aangenomen).

22. Pangéran Pasaréan, zoon (onjuist, moet zijn broer) van 21; ook genaamd Joesoep, vgl. No. 3 tabel Hasanoeddin, vader van 23.

23. Pangéran Sédèngranoë, zoon van 22, vader van 24.

24. Soeltan Agoeng, zoon van 23, vader van 25.

25. Soeltan Anom, zoon van 24, vader van 26.

26. Soeltan Aboelfattah, zoon van 25, vader van 27.

27. Soeltan Hadji, zoon van 26, vader van 28.

28. Soeltan Aboelfadhl, zoon van 27.

AANTEEKENINGEN BIJ TABEL SOESOEHOENAN GOENOENG DJATI.

No. 3 tot en met 17. De onduidelijke Mal. tekst laat de mogelijkheid open dat onze interpretatie niet de juiste is.

No. 8. Panembahan Ratoe was volgens een geslachtsregister van Tjerebonsche vorsten, opgesteld in 1766 door vier patih's en opgenomen in Armenault's Memorie van overgave (zie Hoesein, dissertatie p. 93), inderdaad de achterkleinzoon van s. G. Djati; hij stierf in $\pm$ 1650.

No. 15. Pangéran Girilaja, is panembahan Girilaja, kleinzoon van no. 8, was de derde vorst van Tjerbon; geboren $\pm$ 1600, gestorven 1662. (De Haan, Priangan, deel III p. 30—33, pp. 909, 910).

No. 16. Over sultan Sepoeh, zoon van No. 15, die van 1662—1697 regeerde zie men Veth², II p. 26, 38, 67, 68, 87, 88 etc. Sultan Anom, No. 17, was inderdaad een broer van hem.

No. 18. Kawoenganten ligt in 't Tji-asemsche, dus in 't vroegere Padjadjaran.

No. 19. Pn. Sédèngkingkin = pn. Sébakingkin = Hasanoeddin (Hoesein, Diss. p. 83).

No. 23. Pn. Sédèngranoë = pn. Séda ing Rana = pn. Moehammad, 1580—1596 (Hoesein, Diss. p. 194).

No. 24. Soeltan Agoeng = soeltan Aboelmafachir, 1596—1651 (Hoesein, Diss. p. 180).

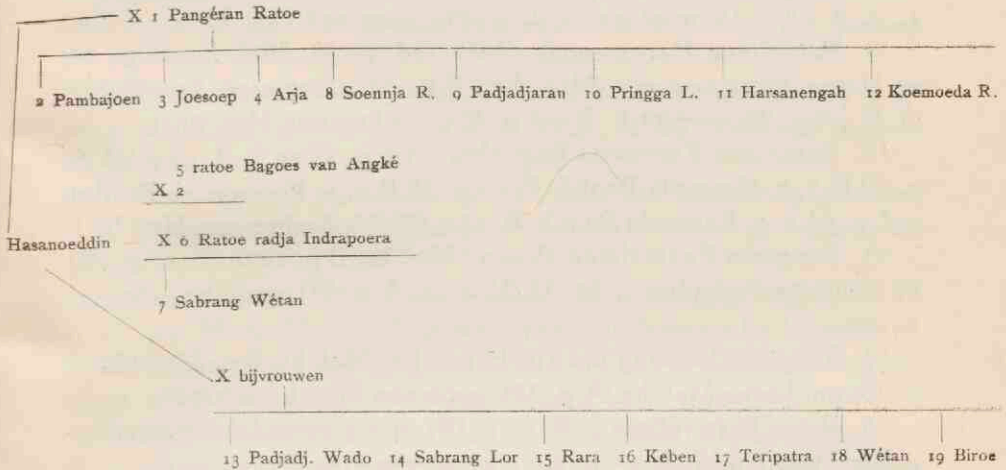
No. 25. Soeltan Anom = pn. Pekik, die nooit den troon beklommen heeft (Hoesein, Diss. pp. 190, 194).

No. 26. Soeltan Aboelfatah = slt. Aboelfath Aboelfattah, volgt in 1651 No. 24 op (Hoesein, Diss. pp. 180, 190).

No. 27. Soeltan Hadji, overleden 1687 (Hoesein, Diss. p. 190).

No. 28. Soeltan Aboelfadhl, oudste zoon van No. 27, regeert 1687—1690, (Veth Java II², p. 89).

Schema Hasanoeddin.

Vrouwen en kinderen van maulana Hasanoeddin.

1. Pangéran Ratoe van Demak, dochter van sultan Ahmad 'Abdoel-Arifin (p. 43), eerste vrouw van Hasanoeddin (pp. 22, 25), moeder van 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12.

2. Ratoe Pambajoen (S. B. r.² pp. 13, 20; r. Panembahanioen Mal. red. p. 30, 44 A, r. Panembajoen Mal. red. p. 30 B, r. Panembahan Panembajoen Mal. red. p. 44 B), dochter van Has. bij 1, huwt 5 (p. 32).

3. Pangéran Joesoep (p. 31, maulana J. p. 44), bijgenaamd pangéran Pananggep (S. B. r.² p. 14) of pangéran Tengah (Mal. red. p. 31) zoon van Has. bij 1.

4. Pangéran Arja (pp. 31, 44), later pn. Arja Djapara (maulana Dj. p. 44) genoemd (p. 32), zoon van Has. bij 1.

5. Ratoe Bagoes (Mal. red. p. 32) van Angké (S. B. r.² p. 14, vgl. S. B. r.² p. 16) neef van maulana Baghdad (p. 32), huwt 2 (p. 32).

6. Ratoe radja Indrapoera (p. 33) of ratoe Indrapoera (p. 44), tweede vrouw van Has., moeder van 7.

7. Maulana Sabrang Wétan (p. 44) of pangéran Wétan (p. 33), zoon van Has. bij 6.

8. Pangéran Soennja Raras (p. 33, maulana S. R. p. 44; pn. Soenja Raras S. B. r.² p. 15) zoon van Has. bij 1.

9. Pangéran dipati Padjadjaran (alleen Mal. red. p. 33; pn. Padjadjaran S. B. r.² p. 15, maulana Padjadjaran p. 44), zoon van Has. bij 1.

10. Pangéran Pringga Laja (alleen Mal. red. p. 33, dipati pn. Pr. L. S. B. r.² p. 15, maulana Pr. L. p. 44), zoon van Has. bij 1.

11. Ratoe ajoe Harsanengah (Mal. red. p. 33, Mal. hs. A p. 44, r. Hajoe Harsjanengah Mal. hs. B p. 44; ratoe ajoe Arsanengah S. B. r.² p. 20; corrupt S. B. r.² p. 15), dochter van Has. bij 1.

12. Ratoe ajoe Koemoeda Ragi (Mal. red. p. 33 en S. B. r.² p. 15 A, p. 20 B; r. a. Koemeda Ragi S. B. r.² p. 15 B, r. a. Koemoedah R. Mal. red. p. 44, r. a. Kamoeda Ragi S. B. r.² p. 20 A), dochter van Has. bij 1.

13. Pangéran Padjadjaran Wado (Mal. hs. B p. 44, S. B. r.² p. 20) of pangéran Padjadjaran (p. 33, Mal. hs. A p. 44), zoon van Has. bij bijvrouw.

14. Pangéran Sabrang Lor (p. 44; pn. Lor Mal. hs. B p. 33, S. B. r.² p. 15; pn. Loera Mal. hs. A p. 33), zoon van Has. bij bijvrouw.

15. Ratoe Rara (alleen S. B. r.² p. 15), ook genaamd ratoe toemeng-goeng Wilatikta S. B. r.² p. 20, dochter van Has. bij bijvrouw.

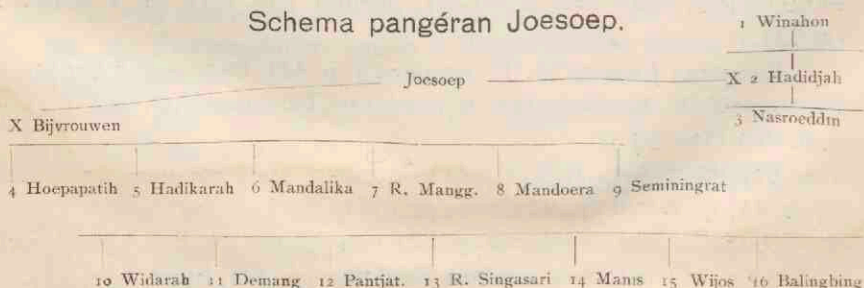
16. Ratoe Keben (p. 44, ratoe² Kaban Mal. A, r.² Keban Mal. B p. 33, corrupt S. B. r.² p. 15), dochter van Has. bij bijvrouw.

17. Ratoe Teripatra (Mal. red. p. 34, S. B. r.² p. 20 A; Terpatra Mal. red. p. 44; r. Taraptara S. B. r.² B p. 20; corrupt S. B. r.² p. 15), dochter van Has. bij bijvrouw.

18. Ratoe Wétan (pp. 33, 44), dochter van Has. bij bijvrouw.

19. Ratoe Biroe (pp. 34, 44) dochter van Has. bij bijvrouw.

Schema pangéran Joesoep.

Vrouwen en kinderen van pangéran Joesoep.

1. Ratoe Winahon (p. 46), moeder van 2.
2. Ratoe Hadidjah (S. B. r.² p. 21, Hadidjah Mal. red. p. 46), dochter van 1, vrouw van pangéran Joesoep, moeder van 3.
3. Maulana Moehammad Nasroeddin (Mal. red. p. 46, S. B. r.² A p. 21; M. M. Nasaroeddin S. B. r.² p. 21), zoon van pn. Joesoep bij 2, jongste van Joesoep's kinderen.
4. Pangéran arja Hoepapatih (S. B. r.² p. 21; pn. Oengoepati Mal. red. A. p. 46, pn. Hoengoepati Mal. red. B p. 46), zoon van Joesoep bij bijvrouw.
5. Pangéran arja Hadikarah (Mal. red. p. 46; pn. a. Adikara S. B. r.², p. 21 A, pn. a. Adi Dikara S. B. r.² p. 21 B), zoon van Joesoep bij bijvrouw.
6. Pangéran arja Mandalika (p. 46), zoon van Joesoep bij bijvrouw.
7. Pangéran arja Rana Manggala (p. 46), zoon van Joesoep bij bijvrouw.
8. Pangéran arja Mandoera Radaja (Mal. hs. A p. 46, S. B. r.² p. 21; pn. M. R. Mal. hs. B p. 46), zoon van Joesoep bij bijvrouw.
9. Pangéran arja Seminingrat (S. B. r.² p. 21) of pangéran Semaningrat (Mal. red. p. 46), zoon van Joesoep bij bijvrouw.
10. Ratoebagoes Widarah (Mal. hs. B p. 46, r. S-widara Mal. hs. A p. 46, toebagoes Widara S. B. r.² A p. 21, ratoebagoes Widara S. B. r.² B p. 21), zoon van Joesoep bij bijvrouw.
11. Ratoe Demang (p. 46), zoon van Joesoep bij bijvrouw.
12. Ratoe Pantjatandangranoe (Mal. red. p. 46, r. Pantjatandangrana S. B. r.² A p. 22, r. Patja^o S. B. r.² B p. 22), dochter van Joesoep bij bijvrouw.
13. Ratoe Rangga Singasari (p. 46), dochter van Joesoep bij bijvrouw.
14. Ratoe Manis (S. B. r.² p. 22, ontb. in de Mal. red.), dochter van Joesoep bij bijvrouw.
15. Ratoe Wijos (S. B. r.² A p. 22, r. Mijos S. B. r.² B p. 22; ontb. in de Mal. red.), dochter van Joesoep bij bijvrouw.
16. Ratoe Balingbing (p. 46), dochter van Joesoep bij bijvrouw.

A a n t e e k e n i n g.

De voorstelling in onzen tekst en dientengevolge in het schema, dat maulana Moehammad Nasroeddin het jongste kind van Joesoep zou zijn, is foutief (zie aant. bij p. 46).

WOORDENLIJSTEN.

De cijfers achter de woorden duiden de pagina's van Jav. hs. A of Mal. hs. A, waarin de woorden voorkomen.

A. JAVAANSCH E WOORDEN.

- a, *akarjakena* = karjakena 13;
amoegia = moegia 56.
 abot, *angabotaken* = van gewicht
 achten 67.
 adan, 30, 32, 35A; 38A; adzan
 35B, 38B.
 adja = ora 53.
 andah, *kandah* = averij krijgen,
 schipbreuk lijden 31, vgl. kalah,
 kawon.
 anggèr = enggir 32, 33 A.
 antijanta, vervormd tot antanjata
 25, atatanta (A) atitinta (B)
 28, anitijanta (A) antijantoe
 (B) 29, antijantah (A) antijan-
 tah (B) 32, anti anta (A) 32;
 kamantita 26.
 arad, *karad* (zoo in de hss.) =
 geleende bediende 5; waar-
 schijnlijk corrupt voor *karo*.
 arep = zullen 66, 67; *adjeng* =
 zullen 44; *ajoen* = zullen 45;
akarep = zullen 67.
 atanapi = en 51.
 atas, *ing atasé* = vert. van Arab.
 'alaihi na rahmatoe 'llahi 19;
 = ing atasé 69.
 banjoe, *panbanjon* = voorwerp
 dienende om water te bevatten
 36.
 barawasa = (Pr.) abawarasa
 (G. R. II, 708), 34.
 batara = geestelijke titel 2, 3.
 béja = boja 30 B.
 bisa?, *bisan?*? = kabisan 58.
 boeri, *karingboeri* = kapingboeri
 = vervolgens, wat hier nakomt
 65.
 dèkèn = dèkèk 52, 70.
 dèn, 1. of dipoen, *gebruikt waar 't*
in 't tegenwoordige Solo'sch
liever wegblijft, dèn saporintahé
 anak isoen adja bilajani 5; sam-
 poen dipoen anampoernakaken
 lampah 12; 2 = jèn?, p. 55.
 djati, *andjatèkaken* = andjatèni
 39.
 djawa, *adjawa tangan* = de hand
 reiken 7, 38, 42, 49, 76; ontstaan
 uit: *adjawat tangan?*
 djeneng = toestand 26; *pandje-*
neng = toestand 21, 22; *andje-*
neng = rechtop gaan staan 39,
 = overeind gaan staan 44.
 doewé, *andoewèni dzoerriat* =
 afstammeling zijn 50 B.
 halal, *anglampah halal bihalal* =
 elkaar vergiffenis schenken 43.
 ilet, *mileta* = miloea 31; *milet* =
 miloe 35, 44.
 ipet² = ipat² 53 B, 56.
 ketjap = spreken 36, 43 (a —).
 lami, *alami* = eenigen tijd 45, 46.
 lantaran = naar aanleiding van
 59.
 lanting, *anglanting* = aan land
 komen 60.
 lèlèr = bloedverwant 18, 41, 43,
 55.
 linggih, als subst. gebruikt 14.
 moedik = geestelijke titel? 3.
 noergaha = noegraha 28.
 oekoer, *kang saekoer* = lieden
 van beiderlei kunne 11.
 'oemoer = leven 27
 oening = oeninga 4, 8.
 oentap, *ingoentap* = djinenenga-
 ken? 47 A.
 oepat² = ipat² 53.
 omah, *sosomah* = sasomah 42.

panandahan = titel (voor geestelijke personen?) 2, 9.
 panandahé = panandahan 3.
 paring, *maringi* = geven in het algemeen 67; of corrupt?
 pendem, *amendem bangsa* = amendem kawoela 39.
 pindah, *sapindah* = anderen, de andere helft (*sapindah* = sapolih, daar lih = pindah Pr.) 18, 48.
 poenggawi = poenggawa 11, 16.
propositie, pada weggelaten: pajo loenga hadj 6.
 rahab, *arahabi* = nglarabi 40.
 Soend.: ngarahaban.
 raksa, *angraksa* = zich houden aan 56, 67, 70.
 rasa, *rasaan* = spreken 70.
reduplicatie, ontbreekt, resik = reresik 15.
 sajagi = sajaga 16.
 saking = ten opzichte van 68, 69; = ing 1, 67, 68, 69, 70.
 sampoen = ora, 55 (2 ×).
 sanding = sandingan 69.
 sanget, *anangetaken* = anangataken 46.
 sangijang = geestelijke titel 2, 3, 17.
 sangkan, *tanpa sangkan* = zonder (dat men) wist waarheen (hij) ging, 3.
 sanglad, *kasanglad* = kasanglat 61.
 sareng, *kasarengan* = sasarengan 72.
 sawawi = soewawi 12, 17, 44, 48, 75.
 soeled, *kasoeled* = aangevuurd, in geestdrift gebracht 42.
 soemalah = soemèlèh (gissing Pr.) = overlijden 42.
 soeng, *sinoeng* = sinoengan 19, 20; *asoeng* = ajoen 35.
substantiveering, weggelaten: isoen loenggoeh 5.

tambaloeng = tembalang of tambalang = bamboekoker 39.
 tari, *atafarèn* = raadplegen in het algemeen 67.
 tawan, *katawan karang* = als schipbreukeling gevangen genomen 31.
 tingal, *paningalé* = paningalané 68.
 tinggal = achterwege laten, geen acht slaan op, geen waarde hechten aan 54 (3 ×), 58.
 tjènggèh = tjanggah 59 B.
 tinoetoetan = tot metgezel, pas-sagier hebben? 35.
 toewa, *martoewa oewa* = broer van den schoonvader 61.
 toewi, *apinoewi*, etymologie volgens Dr. Pryhoetomo toewinoew $\rightarrow$ pinoew $\rightarrow$ apinoewi 34.
apitoewésé = naar gissing van Dr. Pr. = apinoewi 40.
 toewoeh = toetoewoehan 4.
 wadana, *winadanakaken* = werd op het gezicht gebracht 36.
 wargi = warga 11, 46, 49.
 wijos, *awijos* = omdat 59.

B. MALEISCHE WOORDEN.

adjar, *beradjar* = beladjar 70.
 ampoe, *diampoenjai berkat* = werd gezegend 43 A.
 bahala = ramp? 112.
 baik, *membraiki goela* = suiker bereiden 9; *membraikkan* = iets in orde maken 31; *berbaiki* = iets in orde maken 30; *perbaiki* = iets in orde maken 85; *membaiki* = iets in orde maken 114.
 bakar, *tebakar* = terbakar 97.
 batara = geestelijke titel 4, 6.
 ber-, *beperrhambakan dirinja* (kepada) i.p.v. *memperhambakan dirinja* 19.

- berat, *berberat* = gewicht hechten aan 142.
- besar, *negeri jang besar* = negeri jang baka' 90, 92.
- bingkisan = boengkoesan 14.
- dan, zonder beteekenis 27, 62, 86, 108, 124, 138 etc.
- dapat, mendapat hadj = de hadj volbrengen 14.
- daripada, (*dan*) *daripada* = wat betreft 86 B, 89, 120 B, 128 etc.
- di . . . nja, nja overbodig, diislamkannja 26; diambijnja oléh 32.
- djadjah, *mendjadjah* i.p.v. *mendjadjahi* 30.
- djangan = tiada 146 (hendaklah djangan kamoe djangan mene-
rima).
- doedoek, *berdoedoek* 15, 142, 145.
- empoenjaï zoëriat = afstamme-
ling zijn 108.
- ganti, *menggantikan* = navolgen 62.
- habis, *kehabis* = kehabisan 74.
- kaki = kakang 100.
- kali, *dibelakang kalinja* = een la-
tere maal 73.
- kamoe, 2e pers. enkelv. 16.
- kasih = memberi 22, 43.
- kepada = door (wellicht vertaling van Jav. *dateng*, maar dit laatste dan in de beteekenis *déning*) o.a. 27, 56.
- kira, *sekiranja* = kiranja 141;
kiramoe = kiranja 144, 148.
- koekoes = koekoesan 121.
- lama, *selama* = selamanja 31.
- lintas, *melintas*, ergens snel op af-
trekken 40, doorgaan naar 105,
157.
- makan = makanan 116.
- noesa = Batav. Mal. voor loesa 112.
- oemah, *peroemahan* = huis 9.
- pada, *pada ajahnja* = volgens zeggen van zijn vader 31; *akan* o.a. 111, 146; *dient uitsluitend als verbindingswoord zonder eigen beteekenis*, passim.
- pekerti = gedragingen, bewegin-
gen? 14, wijze van doen, hande-
lingen 57, 65, 121; handelwijze 143; gedrag 144.
- pelihara, *memeliharakan* (diri) = zich behoeden voor 143 (2 ×).
- pikir, *mempikirkan* = memikirkan 139 A.
- pikoel, *orang pemikoel* = drager 149.
- rasa, *merasakan* = merasa 99.
- roepa, *meroepakan* = verschijnen voor? of zooveel als *menghadap?* 110 B.
- samboet, *penjamboet* = uitnoodi-
ger tot bezoek, inhaler 20, 24.
- sangjang = titel voor geestelijke personen 4, 6.
- sebagai = lagi o.a. 12, 30, 39, 111 B; sebagai poela = en ver-
der 13.
- sedjoeroes = seloeroes 126.
- sekalian = segala, sekalian 'alam 1.
- sembah, *persembahan* = gebiedet, 108, 112.
- soeroeh, *bersoeroehan* = bode uit-
zenden o.a. 53.
- tetap, *menetapi pada wasiatnja* = zich steeds houden aan zijn laatste wil 47.
- tetapi = en, nu (dan) 4, 12, 18, 25, 30, 38, 117 etc.; = echter 40.
- tinggal, *meninggalkan* = niet acht-
ten, verwaarloozen, geen acht slaan op 123, 148?
- toeang = voorwerp dienende om iets in te gieten, vaatje 76.
- toeroen, *toeroen-toeroenan* = ge-
slachtslijst 42; *setoeroen-toe-
roenan* = alle nakomelingen 112, 113, 117, 118.

C. JAVAANSCH E WOORDEN IN
DEN MALEISCHEN TEKST.

- agoeng 25.
 adoe, *mengadoe ajam* = menja-
 boeng 18.
 aloen², 34.
 ampir, *mampir* 96.
 andjing, *memandjinkan* 83.
 atoer, *memperatoerkan (soerat)* =
 (een brief) aanbieden 22.
 babad; *dibabadnja* 17 B.
 bakal, gewone beteekenis 4.
 batjok, *tebatjok* 122.
 bendoeng, *membendoeng* 45.
 bisan² = kundigheden 123.
 dapoer², grafteeken 85.
 djaka, 26 B.
 doedoek = Javaansch doedoe
 50 B.
 éndang 4, 6.
 gabah 121.
 iket, *iket²nja* 31 A, *iketnja* 31 B.
 kali 77.
 kandes, *terkandes* (Javaansch
 kandas) 128.
 kawoela? 29.
 keponakan, *keponakannja* 32.
 koelon 29, 86, 98, 120.
 leboe, *keleboe* 96.
 mertoea 18, 129.
 misanan, *misanannja* 69, 88.
 moedah-moedahan, (Javaansch
 moega²) 49.
 mretjoe = 't lichten van den blik-
 sem 6.
 oepaja, *mengoepajakan*, in de Jav.
 bet.: opzoeken 46; *beroepaja*
 als boven 47, 48.
 pendam, *memendam koela* (Ja-
 vaansch memendem koela) 84.
 pinggir, *paminggir* 44.
 pipit, *dipipit* 7.
 priaji 70.
 séba, *peséban* 25.
 separo 38.
 serang, *menjerang* (in de Javaan-
 sche beteekenis „moedwillig
 braveeren") 113.
 simping, 101.
 wates, 33, 41, 109.

Stellingen.

1.

Bij de beoordeeling van de in een Maleisch handschrift voorkomende van de normale afwijkende grammaticale vormen, van tot dusver onbekende beteekenissen van woorden en (nog) niet in de woordenboeken opgenomen woorden, is het vaak noodig de plaats(en) te kennen, waar het handschrift is geschreven en eventueel afgeschreven.

2.

Op het titelblad van H. C. Klinkert's „Nieuw Maleisch-Nederlandsch Woordenboek (4e druk, Leiden 1930) staan ten onrechte de woorden „Naar de beste en laatste bronnen bewerkt”.

3.

Studies over onuitgegeven Maleische en Javaansche „historische” verhalen dienen van een volledige tekstuitgave vergezeld te gaan.

4.

J. Kats verschaft in zijn *Spraakkunst en Taaleigen van het Javaansch*, 2de druk, II, p. 7 en 8 door een zeer eenvoudigen Javaanschen zin in eenige brokstukken te verdeelen, wel inzicht in den bouw van zoo'n zin, maar laat daarbij tal van punten onbelicht, terwijl ten onrechte ook de invloed van de beteekenis van een woord buiten eenig zinsverband op de functie die dit woord in den zin kan vervullen genegeerd wordt.

5.

Bij Hoesein Djajadiningrat „*Critische beschouwing van de Sadjarah Banten*” (proefschrift Leiden 1913) p. 25 is de lezing (anggandaa =) „te beruiken” te verkiezen boven (anggadaa =) „met een knods te slaan”.

6.

Ten onrechte heeft Krom in de 2de druk van de Pararaton-uitgave van Brandes geen acht geslagen a. bij p. 224 2de regel v.o. en noot 4 op de opmerking van Dr. D. A. Rinkes in T.B.G. LIII (1911), De Heiligen van Java III, p. 292 noot 3. De aldaar genoemde soenan Gesang is soenan Geseng, vgl. Hoesein Djajadiningrat, diss. p. 257, 258;

b. bij p. 225 regel 11, op de opmerking van Rinkes, ibidem, De Heiligen van Java II, p. 47 noot 4, betreffende den onjuisten naam Uṅdakan, welke moet luiden Oendoeng.

7.

In „Sjai'r Kompeni Welanda berperang dengan Tjina”, uitgave Rusconi, proefschrift Utrecht 1935, vs. 2763 etc., vgl. noot 2, ligt in plaats van Dr. Rusconi's gissing „Sawanggaling” „Sawoeng Galing” meer voor de hand.

8.

a. In de officiële Javaansche spelling zouden inconsequenties zijn te verwijderen.

b. Tusschen de officiële Maleïsche en Javaansche spelling ware meer overeenstemming aan te brengen.

9.

Bandjoer anampani lajang, dioendjoekaké marang Sang Nata, katampan ing asta kiwa; lajang dipidjet baé, Sang Praboe soemerep idjowané (Vervolgens nam hij den brief in ontvangst en gaf hem aan de vorstin, die hem met de linkerhand aannam; zij kneep slechts in den brief, de vorstin kende de inhoud ervan; Lajang Damar Woelan, editie van Hinloopen Labberton, Batavia 1905, p. 16) kan wijzen op een door den verhaler aan de machtige en beroemde vorstin toegeschreven paranormale begaafdheid.

10.

Het gebruik van de kaarten van den Topografischen Dienst in Nederlandsch-Indië zou zoowel voor wetenschappelijke als voor praktische doeleinden ongemeen vergemakkelijkt worden door bij deze kaarten een lijst van de daarop voorkomende namen te voegen.

11.

Het ware gewenscht indien het Literatuur-Overzicht voor de Taal-, Land- en Volkenkunde en Geschiedenis van Nederlandsch-Indië, te beginnen met het jaar 1936 uitgegeven door het Koninklijk Instituut voor de T.-, L.- en V.-kunde van Nederlandsch-Indië, zich niet beperkte tot de in de bibliotheek van dat instituut inkomende literatuur.

12.

Indien de onlangs aangebrachte verandering in 't Academisch Statuut, die den Indisch-Juristen bij het Doctoraal examen de keus geeft tusschen Maleisch en Javaansch, er toe zou leiden, dat nagenoeg geen Indisch-Jurist meer Javaansch zou bestudeeren, is wederom wijziging wenschelijk.

13.

Aan de verklaring der door Dr. Van der Linden in zijn proefschrift (De Europeaan in de Maleische Literatuur p. 14, 22) gekenschetste eigenschappen der moderne Maleische literatuur, nl. de door de schrijvers gevoelde behoefte een achterstand in te loopen, dient tot beter begrip een diepere oorzaak, nl. de noodzaak der schrijvers hun plaats te bepalen in en een oordeel te vormen over een wereld van nieuwe begrippen, toegevoegd te worden.

14.

Leroy's critiek op Lévy-Bruhl is geen weerlegging van de kern van diens opvattingen over het geestesleven der „primitieven“.

15.

Verschillende verschijnselen in een „primitieve“ samenleving kunnen verklaard worden door aan te nemen, dat deze in haar ontwikkeling is vastgelopen.

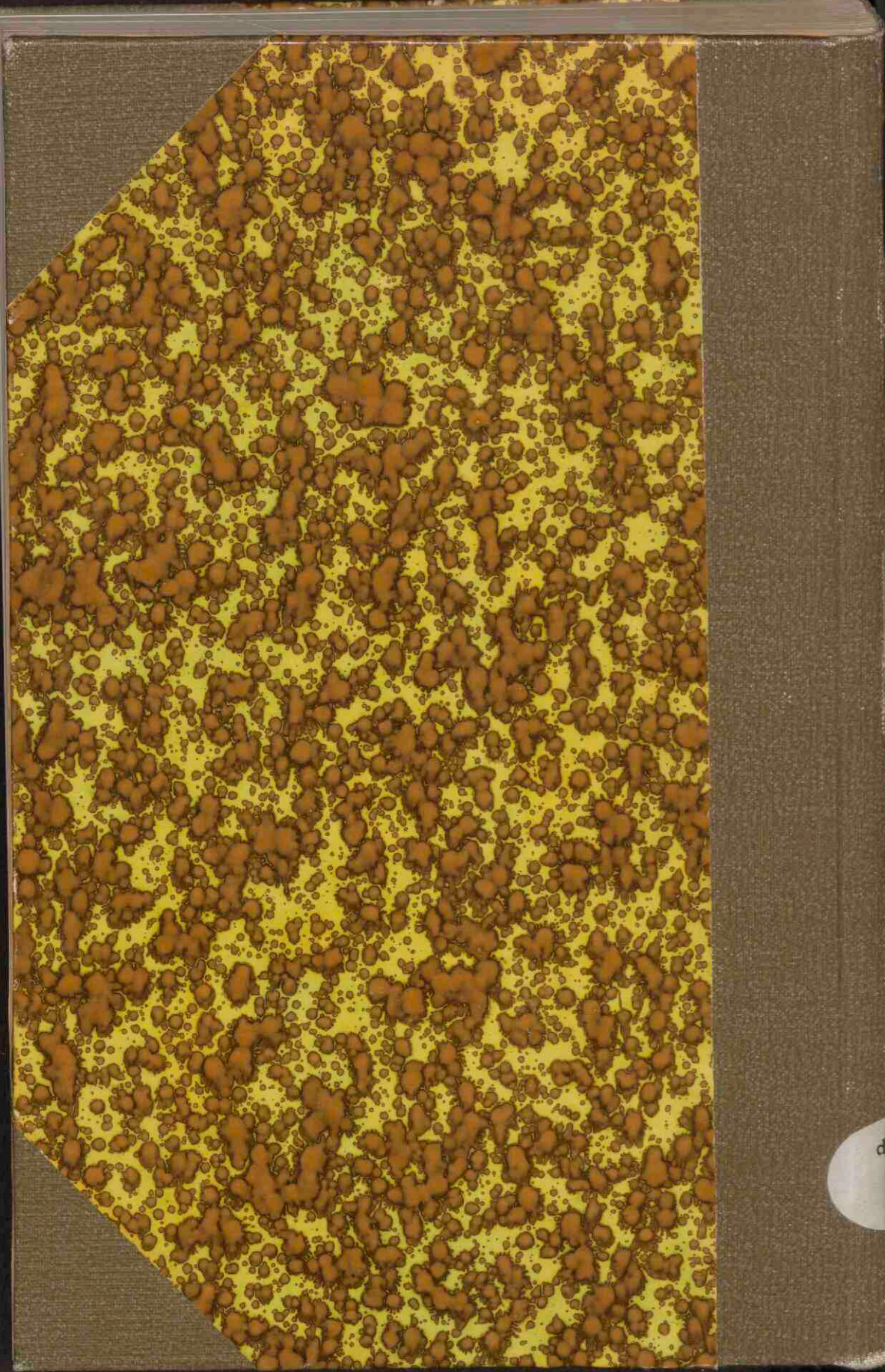

Rijksasyls voor Psychopaten
te Avereest.

d